

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Ildephonsi Peñafiel E' Societate Jesu, Quondam In
Cusquensi Collegio Sacrae Theologiae Primarij
Antecessoris ... Theologia Scholastica Naturalis**

Peñafiel, Alonso

Lugduni, M.DC.LXXIIX.

Disputatio XVII. De Deo Optimo, Maximo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95871](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95871)

propter D. Dionysius cap. 7. de diuin. nominibus, a'lerit Deum cognosci per scientiam quoad an est, & per ignorationem quoad quid est; unde ipse c. 2. de celesti hierarchia, sic ait. [Non quam dissimilibus interpretationibus, quæ negant, ab eisdem scripturis laudibus diuina essentia ornatur. Ut cum eam, vt ita dicam inuisibilem dicunt, immensam atque incomprehensibilem: quæ quidem non quid sit, sed quid non sit significant. Hoc enim mea quidem sententia magis proprie in ea dicitur, &c. idem Basilii oratione de Verbi Incarnatione, quæ habetur tom. 2. Bibliotheca Sanctorum Patrum: [Si quis pietatis (inquiens) sectator est, is quid sit Deus curiosè non inquirat, verum ex iis, quæ ab illo facta sunt, eum esse cogiter, illudque certo apud se statuat, siquidem ex procreatarum rerum magnitudine, & pulchritudine illarum molitor, & opifex certa quadam ratione dignoscitur & spectatur.] idem docet Beda, sermone in Psalmum 52, ibi sicut ventorum substantia, &c. D. Hieronymus super illum locum prima ad Timoth. 6. & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, verumque hoc significari declarat, per lucem enim euidentia cognitionis diuinæ, quoad an est, per particulam inaccessibilem obscuritas cognitionis diuinæ, quoad quidditatem denotatur; unde hæc lux, inquit Cornelius noster nobis est inaccessa & sic non lux, sed caligo est; hinc in veteri testamento Deus Moyfi, & Prophetis apparuit in nube, & caligine Exodi 20. vers. 21. Ps. 17. vers. 10. & 12. Posuit tenebras latibulum suum. Psalm. 96. Nubes & caligo in circuitu eius; quæ de re S. Dionysius Epist. 5. ad Dorothæum, caligo inquit lux diuina est inaccessibilis, in qua inhabitare dicitur Deus, hæc est inuisibilis propter eximiam claritatem, & inaccessibilis propter immensam luminis copiam; lux ergo Dei infinita vocatur in scriptura caligo & nubes, quia perstringit oculos nostros, ita vt non magis immensam hanc Dei gloriam intueri possint, quam densissimas tenebras altæ caliginem, seu nubem atram; hæc denique luce Ethnicorum, & perstringuntur, vt tantæ diuinitatis maiestatem ac præstantem diuinitatem perfricata fronte pertinaci iudicio & obdurata mente negare ausi fuerint, cuius pertinaciam, cuius ignorantia tenebras luce veritatis dispellere, ac propugnare præsentis disputatione contendimus, quod vnam nobis concedat splendidissima sapientia Patris; vt autem hoc ab ipso comparare possimus, verbis Arnobij vtamur: O maxime, ô summe rerum inuisibilem procreator, ô ipse inuis, & nullis unquam comprehensibile natura, dignus, dignus es vere (si modo dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensque natura, & habere, & agere nunquam desinat gratias: cui tota conueniat vita genu nixo procumbere, & continuas precibus supplicare, prima enim in causa es, locus rerum, & spatium, fundamentum cunctorum quacunque sunt, infinitus, ingentius, immortalis perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio qualitatibus, expertus quantitatibus sine situ, & motu, de quo nihil dici, & exprimi mortalium potest significatione Verborum; qui vt intelligaris tacendum est; atque vt per umbram te possit errans inuestigare suspicio, nihil est omnino mutandum. Da veniam Rex summe tuos persequemibus famulos, & (quod tua benignitatis est proprium) fugientibus tui nominis, & religionis cultum ignosce. Non est mirum si ignoraris: maioris est admi-

rationis si sciaris, Fons rerum, sator seculorum, ac temporum, Pater rerum, ac dominus, confisor, moderatorque cunctorum, ô sanctissime vniuersi huius gubernator & parens, qui idcirco hominibus animum intelligentia conspique participem donasti, vt immenso potestatis, bonitatis, sapientia tua aliquid in terris simulacrum exaret, & cum reliquæ animantes ad pabulum abiecta ventri seruirent, illi in te contemplando, colendo, & collaudando omnem suam vitam, voluptatem, operam, & cogitationem ponerent, ac collocarent: da, vt quando mortalium nemo maiestatis tue præstantiam animo, & ratione comprehendere nedum sermone disserere, & saltem nihil de te alienum, absurdum, impium, aut medicemur, aut loquamur, nosque tuarum legum præceptis studiosissime parentes à contagione corporum, castos integrasque præstemus, quo vitam celestium in hoc exilio imitari, & olim membrorum nexibus exsolui, atque ex isto corporis ergastulo cuius odiæ dimissi, ad Beatiorum carum consiliumque peruenimus, ubi te coram, & siquis es contemplantes sperata voluptatis magnitudine, ad innumerabilem seculorum ætatem potiamur, dum tamen in hoc orbe terrarum peregrinamur à domino spiritum decimus, vitam transigimus & ære puro fruimur, nostris membris splendidissimum tua cognitionis radium offundere ne dedigneris, nostræque calamo spiritum concedas viuificum, quo scopum rectæ collimantes tua diuinitatis Maiestatem decoremus, dissiparis penitus ignorantia errorumque tenebris rationum vi, Ethnicorum geniumque mentes, ac intellectus manducamus in tanta lucis, & clarioris cognitionem.

DISPUTATIO XVII.

De Deo Optimo Maximo.

QVÆSTIO I.

Vtrum demonstrari possit euidentis ratione Deum esse.

SECTIO I.

Sententia aduersaria ponitur.

PRIMA sententia docet nullo modo posse demonstrari euidenter Deum esse, hanc sententiam defendunt Balolis in 1. distinct. 2. quæst. 1. art. 5. & distinct. 3. quæst. 1. art. 3. Adamus distinct. 2. quæst. unica, Maior quæst. 1. conclus. 2. Aliafensis, Dionysius Cirticensis, Gaspar Celsius & alij multi, probatur sic. Quia omne medium euidentis respectu alicuius debet esse proportionatum tali conclusioni: sed nullum est proportionatum existentiæ diuinæ, quæ medium proportionatum existit: ergo nullo modo potest dari demonstratio de existentia diuina: minor illa sic probatur, quia omne medium quod potest dari, est finitum: sed finiti ad infinitum, vt est Deus, nulla datur proportio: ergo nullum est medium proportionatum ad demonstrandam existentiam diuinam.

Contra

SECTIO II.

*Nostre sententia ponitur & probatur
authoritate.*

Confirmatur, in omni demonstratione vera opus est procedere à principiis necessariis, & quæ habent necessariam connexionem in re demonstrata; in ea vero demonstratione quæ per creaturas Deum cognoscimus, principia nec sunt necessaria, sunt enim de vera existentia, quæ simpliciter cõtingens est, nec habent necessariam connexionem cum existentia Dei, quæ cum sit simpliciter necessaria, potest esse non existente vlla creatura; ergo syllogismus quo ex creaturis Deum cognoscimus, solum opinionem & non euidentiã gignit.

Vergetur, præter connexionem necessariam inter medium, terminum, & extrema proportionis demonstrata, opus est, ut ipsa connexio certo, ac euidenter prænotetur, alias non ducet in euidenter cognitionem eorum quæ connectitur, sed cognitio extremo materiali alicuius habitudinis, ad aliud non opus est certo, & euidenter cognoscere ipsam habitudinem; nam agnita luce quæ habet habitudinem ad solem, non necessario sequitur ut cognoscatur habitudo, v.g. si quis crearetur modo à Deo absque vlla scientia, & antequam solem aspiceret lucem cerneret, nesciret profecto lucem à sole procedere, quod nobis frequenter vsu venit in mirabilibus effectis, quæ certum, quorum causas occultas ignoramus; atqui Deus homini in statu naturali constituto ante creaturarum cognitionem ignotus omnino est; ergo non est vnde innoscat ipsum esse causam creaturæ. Patet consequentia, quoniam ut constat in aliis effectis sola cognitio materialis effectus non est sufficiens ad cognitionem causæ, nisi præcognita habitudine ipsius ad causam; hæc autem prænotio iam inuoluit aliquam hõitiam causæ, quia non potest intelligi habitudo inter duo extrema, quin supponatur aliqua notitia illorum, ac proinde notitia dependentiæ creaturarum à Deo supponet notitiam ipsius tanquam extremam illius dependentiæ, quare cum hæc non nisi ex creaturis haberi possit, erit circulus, vel saltem impossibile, ut ex solis creaturis Deus innoscat.

Secundo principaliter sic probatur, quoniam ex creaturis vel cognoscitur aliqua perfectio Deo propria, vel nulla; si nulla, neque demonstrabitur ipsum esse, nam demonstratio non est de communibus, neque de iis quæ sunt per accidens; si vero cognoscitur aliqua perfectio propria Dei, etiam omnes cognosci poterunt, & consequenter habebimus in via cognitionem Dei claræ ac definitiue, quod falsum est: consequentia constat, namque cognitio perfectionibus omnibus alicuius entis, habetur cognitio eius definitiua. Secunda pars assumptionis ostenditur, 1. quia omnis perfectio diuina est aliquo modo participabilis à creatura, & continetur in illa quasi in vestigio; ergo si ex creaturis venire possumus in euidenter notitiam alicuius perfectionis diuinæ, in omnium quoque veniemus.

Deinde, quia inter ipsa attributa est ratio aliqua prioritatis secundum nostrum modum intelligendi; ergo cognitio vno cætera cognosci poterunt. Patet consequentia, nam ex notitia vnius attributi ad cognoscenda ea quorum ipsum est ratio prior progredi possumus quodammodo à priori, saltem materialiter, ad ea vero quæ sunt priora à posteriori, & ita cognitio vno cognoscitur reliqua, cur enim ex creaturis cognoscatur aliqua perfectio diuina, & ex vna proprietate creature proprietates aliæ eiusdem, ex vno autem attributo non poterunt reliqua omnia demonstratiue cognosci.

Conclusio: euidenti demonstratione naturali cognosci potest Deus, ac de facto cognoscitur à posteriori & per creaturas: sed est communis omnium Theologorum, ac Catholicorum Philosophorum sententia.

Probatur ex illo Pauli ad Rom. 1. ubi agens Apostolus de Ethnicis Philosophis, quod notum (inquit) est, Dei manifestum est in illis, inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles, ubi aperte Apostolus docet ac definit Deum euidenter cognosci ac demonstratiue intelligi per veram & propriam scientiam à quocunque Philosopho, attente ponderante omnem creaturam quæ effectus Dei est; vnde Apostolus tam euidenter docet esse hanc cognitionem, ut sint inexcusabiles si ipsum negent, aut non colant ut Deum: ergo ex hoc loco D. Pauli liquido constat à posteriori per creaturas nos posse deuenire in euidenter ac demonstratiue cognitionem Dei, nam illa repetitio, tot verborum euidentiã significantium, v.g. manifestum est in illis, Deus illis manifestauit, intellecta conspiciuntur, ita ut sint inexcusabiles, aperte significant Apostolum Paulum non loqui de cognitione probabilis: sed de euidenti, & demonstratiua, ut optime docuit D. Hieronymus; nam explicans verba illa, *intellecta conspici*, ita ait, tam euidenter intellecta sunt ut conspecta dicantur, cui consonat Augustinus dicens, potest Deus inueniri per creaturam euidenter, ac scientifice, dicente Apostolo, inuisibilia enim ipsius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, quæ verba hausisse videtur Apostolus ex illo *Sapientia* 13. à magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri, ubi particula *cognoscibiliter*, & verbum *videri* manifestam & euidenter cognitionem denotant: ergo non solum certum quomodocunque est Deum demonstrari per creaturas, sed etiam iudico de fide certum esse, quia clarius non poterat definiri in scriptura nostra sententia.

Dices cum P. Vasquez & cum Gillio in his verbis D. Pauli non definiri quod possit dari euidens cognitio Dei, nam ut inquit Gillius, & illa verba, videri, manifestari, conspici, non necessario inferunt assensum euidenter, quia verbum à manifestare accipitur, in scriptura etiam pro manifestatione inuidente, imo & quæ solam opinionem gignat; nam Christus dixit *Ioann.* 17. Pater manifestauit nomen tuum hominibus, nempe per doctrinam quæ non gignebat euidentiã & *Ioannis* 14. dicitur, Philippe qui videt me videri & Patrem, ubi Christus non loquitur de euidenti cognitione; ex quibus concludit Pater Vasquez *rom. in 1. part. disp. 20. c. 13. num. 8. §. Verum his verbis*, scriptura enim his locis & similibus solum contendit semper fuisse sufficiens Dei testimoniũ ex mundi fabrica pulchritudine, & aliis effectibus, ut ab omnibus cognosceretur; vtrum autem notitia euidenti, an solum probabilissima nihil curat, quia quod utatur verbo conspiciuntur, & verbo, videri; parum interest; hæc namque communi quadam & magis vstrata significatione, quamlibet intellectus notitiam cum assensu determinare

terminato significant, in qua communi significacione hæc & similia scriptura passim vsurpat.

4 Sed contra solutionem horum Authorum meo videri hoc argumentum clarum efficitur, & evidens, quo illa funditus ac penitus labefactatur, quia nos non in eo solo fundamur, aut nitimur ad asserendum D. Paulum, & sapientem decrevisse, ac definitivisse posse, & de facto dari evidentem cognitionem Dei naturalem, quod vsi fuerint sapientis, & Paulus verbis illis manifestavit; conspicuntur, videri, quia si solum illis vteretur scriptura probabiliter posset explicari, vt à Patre Vasquez, & à Gillio explicatur, sed potius fundamur; & nitimur ad hoc asserendum, quia Paulus docet manifestam illam cognitionem haberi per creaturam tanquam effectum à Deo causatum: atqui per vos non solum probabilis, sed etiam evidens in toto rigore demonstratiua proprie, & proprie scientifica cognitio habetur de Deo; vnde sumpto medio creaturarum Gillius & Vasquez, vbi supra dicunt se demonstratiue & euidenter ostendere Deum esse: ergo si scriptura asserit & expresse docet Dei cognitionem claram & manifestam comparari per creaturas, tanquam per medium demonstrationis, quia sunt effectus qui necessario, & per essentiam dependent à Deo; euidenter sequitur scriptura non de quacunque cognitione loqui, sed de cognitione in toto rigore demonstratiua & euidenti.

5 Quod sic euidenter patet, quia scriptura ait cognitionem illam esse manifestam, & loquitur (vt tu asseris, quia non potes negare, vt liquet ex illis verbis, inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur) de cognitione habita per creaturam, tanquam effectum: sed per te cognitio habita de Deo per creaturam tanquam per effectum ipsius non est solum probabilissima, sed potius in toto rigore, & proprie euidentis, & proprie, & in rigore demonstratiua: ergo scriptura dum ait esse euidentem, non solum loquitur de probabilissima cognitione: sed de euidenti demonstratiua & scientifica in toto rigore, v.g. si Apostolus diceret conclusionem deductam ex præmissis euidentibus in toto rigore esse manifestam, claram, & euidentem, & aliquis explicaret dicendo per illas particulas claram, manifestam, &c. Apostolum solum voluisse significare cognitionem probabilissimam, certe tu tam stultam explicationem vel irrideres, vel contra illam irascereris. & hac demonstratione posses illum conuincere, quia Apostolus tum naturalis, tum supernaturalis scientiarum lumine circumfusus, & Sapiens diuino numinis afflatu concitatus loquuntur de rebus non falso, sed vere, & non aliter ac sunt, sed eo modo quo sunt: atqui cognitio deducta per euidentes præmissas, & collecta ex euidenti medio non est probabilissima, sed euidentis: ergo quando loquitur Apostolus de illa per verba illa manifestam, claram, & euidentem, non vult docere illam esse probabilem, sed potius esse euidentem in toto rigore, alias non vere sed falso & aliter ac sunt res, de illis loqueretur Apostolus.

6 Tum sic, cognitio Dei deducta per medium creaturarum tanquam per effectum, est deducta per medium euidentis in toto rigore, & Apostolus loquitur de illa vt sic deducta vocando illam, manifestam, claram, & euidentem (& idem est de Sapiente:) ergo si vere & non falso de illa loquitur, imo cum loquatur comprehensiuè, debet loqui in toto rigore, quando dicit esse manifestam, intendendo definire ac decernere talem cognitio-

nem esse in rigore demonstratiuam, & non probabilem: ex imple hoc te conuincio, nam si aliquis coram te legens tuam demonstrationem qua euidenter ostendis per creaturas Deum dari, & veller te explicare asserendo, quando tu ais illam esse demonstrationem te solum loqui de cognitione probabili, certe non potest negare quod acriter inueheris contra ipsum, quia cum clare loquaris de cognitione demonstratiua per medium euidentis, velit ille ignorans in sensum prauum torquere tua verba; atqui tu ipse D. Paulum loquentem de eadem cognitione euidenti, per medium euidentis in toto rigore demonstratiua explicantem suam mentem per verba, quibus alia clariora non possunt inueniri, exprimentia euidentiam & claritatem talis cognitionis exponis, & ostendis pertinaciter loqui ipsum Apostolum, aut de cognitione in confuso, aut in communi, vel solum de probabilissima cognitione: ergo parum est quod te irascatur, & dignum quod contra te irascatur, & acriter inuehatur, quia verba sunt valde clara in omni proprietate intellecta, & materia non obstat, imo iuuat & maxime cogit (vt ex euidenti nostro discursu facto patet) vt proprietates verborum in toto rigore teneatur: ergo sine dubio dicendum est esse de fide certum euidenter ac demonstratiue cognosci Deum esse per creaturas, neque iudicium tuum, aut explicationem verborum Pauli & Sapientis approbo, ex eo capite quod ad ipsum ferendum non ponderati totum contextum verborum secundum antecedentia & consequentia, sed solum abscondendo, & separando aliquas particulas, ex toto loco & diuidendo seu partiendo verba à verbis iudicium tulisti de mente Apostoli, quia vt est commune Iuris peritorum axioma, inscibile est nisi tota lege perspecta iudicium ferre, quod si executioni mandauisses, proculdubio nostræ veritati assentires, quæ non in vno, vel altero verbo, sed in tota acoluta verborum Apostoli & Sapientis, & in integra contextura seu adæquato contextu loci viriusque, tum sapientis, tum Apostoli firmissime nititur subiect. 1. ex decreto Concilij Tridentini confirmatur hæc veritas.

7 Declaratur hoc amplius, quia vt decernit Sædum Concilium Tridentinum, de sacris Scripturis, imo sub grauib. pœnis iubet, sacra Scriptura non debet explicari contra communem sensum SS. Patrum, & Doctorum Ecclesiæ, sed potius iuxta mentem ipsorum: sed omnes PP. Ecclesiæ vnanimi consensu docent scripturam loqui de euidenti & propria scientifica cognitione, & non de probabili aut solum de confusa, eo modo quo nos dicimus: ergo nostra expositio & non aduersariorum est admitenda: minor illa quoad mentem Patrum patet manifeste, non solum ex verbis Hierony. & Aug. supra citatis, sed etiam ex verbis Anselmi super hunc locum Pauli (notum Dei, inquit, est quod naturali ingenio sciri, ac demonstrari potest de Deo, hoc autem de Deo naturaliter sciri potest clarè, quod ipse sit Deus.) Idem docet Dionysius c. 7. de diuinis nominibus. Chrysostomus super hunc locum, & Greg. Mag. lib. 2.9. moralium, c. 1. in c. 36. Job. vbi idem testatur Hierony. in commentariis in Iob. idemque habet in Epistola ad Galatas, idem sentit Damasc. li. 1. de fide, c. 1. & 2. Nazian. orat. 24. vbi ait de Deo vt est principium non productum, nec factum ab alio instam esse hominibus naturalem, & euidentem cognitionem Dei, ait vero esse à natura instam, quia per naturalem discursum comparatur, vt ipse exposuit orat. 34. quæ est 2. de Theolog. vbi interpret pro discursu, vel ratiocinatione (coniectura atque) posuit:

posuit: sed vox Græca proprie est syllogizare, & ratiocinari, qualis autem hac ratiocinatio sit ex alio loco satis colligitur, scilicet esse tam claram & apertam, ut ea ratione à natura insita dicatur talis conclusio, scilicet Deum esse, idem plane docet S. Iustinus ad questionem sextam à Gentibus propositam, & Athanasius *Orat. contra idola*, & Cyprianus *de idolorum vanitate*, ubi hac ratione dicit Deum ignorari non posse, qui omnes fundantur in verbis Pauli asserentis per eundem cognitionem sumpto medio creaturarum Dei existentiam demonstratiue & euidenter cognosci, quod expressissime docuit D. Aug. *tract. 2. in caput. 1. Euangelij Iohannis prope medium*, his verbis. [At vero quidam Philosophi huius mundi extiterunt & inquisierunt creatorem per creaturam, quia potest inueniri per creaturam euidenter, dicente Apostolo inuisibilia enim eius à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas ut sunt inexcusabiles.] sic ille, ubi aperte docet Aug. Apostolum pronuntiassse supradictis verbis Deum posse euidenter cognosci per creaturam, ut patet ex illis verbis ipsius Aug. quia potest inueniri per creaturam euidenter dicente Apostolo inuisibilia, &c.

8 Quod etiam confirmat Chrysostomus *hom. 3. in Epistolam ad Rom. c. 1. prope medium*, his verbis, propterea quod id quod de Deo cognosci potest manifestum est in illis; Deus enim illis patefecit & paulo *infra*, apertissime vobis est, quod diximus; an apertius, denuo dicendum illud est? quid nam igitur illud est quod dicimus? Cognitionem sui Deus hominibus iam inde ab initio indidit, verum hanc cognitionem Ethnicis lignis ac lapidibus circumponentes veritatem quod in ipsis fuit iniuria affecterunt; illa enim immutabilis manet, ut quæ habeat propriam gloriam immotam; at videntem liquet quod ipsis indidit Deus sui cognitionem o Paulus? propterea quod inquit quod de eo cognosci potest manifestum est in illis; hoc ipsum vero sententia est non demonstratio, tu porro mihi adstruio, probato, ac declarato quod cognitio de eo illis manifesta fuerit, & quod sponte sua illam prætermiserunt; videntem igitur manifesta erat? vocem è supernis immisit illis Deus; nequaquam; sed quod illos voce validius illicere poterat id fecit mundi creatione in medium proposita, ut posset sapiens rudis Scita barbarus ex ipso aspectu eorum quæ oculis subiecta sunt pulchritudinem edoctus ad Deum ascendere, plusquam euidenter, plusquam demonstratiue propterea ait. Siquidem quæ sunt inuisibilia illius ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur pervidentur, quemadmodum & Propheta inquit, cæli enarrant gloriam Dei, quid enim eo die dicent Gentiles: re ignorauimus, itane vero non exaudistis cælum vocem ab aspectu emittens, non exaudistis compositam rerum omnium harmoniam tuba illustrius clamantem? noctis ac diei leges non perspicitis perpetuo statas, atque immobiles: Hyemis, veris cæterorumque anni temporum compositum ordinem, firmum & immotum? maris clementiam idque in tanta fructuum conturbatione? denique omnia ordinem seruantia eademque tum à pulchritudine, tum à magnitudine ipsum opificem veluti præconio annunciantia. Hæc enim omnia, & his etiam plura contrahens Paulus dixit: siquidem quæ sunt inuisibilia ipsius ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur pervidentur, ipsaque æterna eius potentia & diuinitas: quid clarius & euidentius ad nostram sententiam demonstrandam poterat requiri?

I. P. Tom. II.

secus enim Chrysostomus, explicans illum locum Pauli, & sibi opponens non esse euidentem nec demonstratiue cognitionem quam proponit Paulus respondens tali objectioni docet cognitionem illam; quatenus deductam per creaturas tanquam per medium euidentissimum, non solum euidentem demonstratiue & claram, sed plusquam euidentem & plusquam demonstratiue esse, sicque proponit à Divo Paulo.

Quod ipse D. Chrysostomus confirmat *homil. 9. ad populum Antiochenum, prope medium*; his verbis explicans eundem locum D. Pauli, in hanc enim sententiam incidens Apostolus, & in Gentiles intendens, dicentes non ab initio ei cognitionem ex scripturis didicimus; vide quomodo respondet. Cui enim dixisset reuelabitur ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent, & vidisset objectionem sibi occurrentem & multos contradictores; vnde Gentiles Dei veritatem cognouissent intulit dicens, quia quod notum est Dei manifestum est illis, & quomodo manifestum est illis: quomodo Deum videre poterant? quis ostendit, dic? Deus enim illis manifestauit inquit, quo pacto inuisibilia enim ipsius inquit à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, quod autem dicit tale est ante omnium oculos creaturam in medio propositam, ut ex operibus creatorem manifeste cognoscant, quod quidè & alius dicebat ex magnitudine pulchritudine creaturarum proportionabiliter ipsarum auctor consideratur, vidisti magnitudinem. Considera potentiam conditoris cum admiratione, vidisti pulchritudinem sapientiam obseques, quod & Propheta demonstrans dicebat, cæli enarrant gloriam Dei; quomodo igitur narrant dic mihi? vocem non habent, os non possident, ipsis non est lingua, quomodo igitur narrant? per ipsum aspectum, cum enim videres pulchritudinem, magnitudinem, celsitudinem, situm, formam, per tantum temporis permanere tanquam vocem audiens, & ad aspectum discens adoras eum, qui tam pulchrum & admirabile corpus creauit: tacet cælum, sed ipsius aspectus vocem tuba clariore emittit per oculos, non per aures nos docens. hic enim sensus à natura est illo clarior, illo euidentior, illo denique certior & manifestior; sic Chrysostomus *& in fine talis homilia* sic ait: an non hæc & cæco sunt manifesta, & valde imprudens intelligibilia; quod prudentia quapiam facta sunt, & continentur? quis enim tam stultus & insensatus qui tantam molem cernens, tantam pulchritudinem tantam compositionem, talium continuum elementorum pugnam, contrarietatem & perseverantiam non intra seipsum ratiocinetur & dicat quod nisi providentia quædam esset corporum magnitudinem cohibens nec permittere totum desilire, nec permanere; nec sufficere potuisset, tantus quidem anni temporum ordo, tanta vero noctis & diei conuenientia, tot autem irrationalium genera animalium & plantarum & seminum & herbarum tenorem suum seruant, & nihil in præsentem diem neque intercidit, neque penitus consumptum est: sic Chrysostomus. ubi aperte nostrum intentum demonstrat, neque minus clare id fecit *hom. 10. ad ipsum populum Antiochenum* his verbis: quomodo pulchritudo, & magnitudo nos eadem cum illis sentire non persuasit, nec hinc vero tantum hoc erit manifestum, sed aliunde, quod enim non propter pulchritudinem ipsum consecrarunt: sed ob propriam stultitiam dicam simiam qua causa adorauerunt crocodilum animalium vilissimum, vere euenerunt in cogitationibus

S bus

bus suis, & obtinebratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt; veruntamen non ex his tantum respondebimus: sed & aliud quid amplius dicemus; hæc enim est Deus superprovidens, & hanc ipsorum occasionem secundum sapientiam suam subtulit; propterea non tantum mirabilem, & magnum fecit mundum, sed & corruptibilem & inaccessibilem, & ipsius imbecillitatis multas inseruit demonstrationes, & paulo infra (sic & in creatura mundi quiddam his simile fecit, etenim pulchrum ipsum & magnum fecit, & rursum corruptibilem constituit, & hæc utraque scripturæ docent, hic quidem cælorum pulchritudinem narrans sic inquit: cæli enarrant gloriam dei; & rursum, qui constituit cælum velut testudinem, & extendit ipsum quasi tabernaculum in terra, & rursum (qui continet circuitum cæli;) alter vero demonstrans quod & sepulchrum & magnum tamen est corruptibile, sic inquit, initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli ipsi peribunt, &c.

Nec minus clare Ambrosius eadem verba D. Pauli explicans nostram veritatem confirmat his verbis: [sicut in illo qui credit iustitia Dei revelatur in eius salutem, ita in eo qui non credit ira Dei, ex ipsa enim cæli fabrica iratus istis Deus videtur, idcirco enim tam pulchra condidit astra, ut ex iis quantus & quam mirabilis creator eorum est, possit non quomodo-cunque cognosci, sed intelligibiliter videri, & quod solus adorari debeat scienter intelligi; cæli enim enarrant gloriam Dei, ut ait scriptura, & opera manuum eius annuntiat firmamentum; per naturalem igitur legem Deus reum facit genus humanum; potuerunt enim id per legem naturæ evidenter apprehendere, fabrica mundi aperte ac clare testificante authorem omnium Deum solum esse colendum, atque diligendum: sed ipsi facti sunt impij, non colendo creatorem, & iniustitia in eis apparet dum videntes veritatem dissimulant tamen & occultant eam, non contentes unum & verum Deum; ut enim Deus qui natura invisibilis est, etiam visibiliter posset sciri opus visibile factum ab eo est quod opificem visibilitate sua manifestaret, ut per certum sciri posset, quod incertum est, & per opus quod impossibile factu cæteris est, ille esset Deus omnium sciretur qui tale hoc opus fecit; unde Paulus subdit: deus enim manifestavit illis, manifestavit se, videlicet deus illis, dum opus fecit per quod posset ab illis manifeste cognosci,] hæc Ambrosius ubi clarissime docet Paulum de evidenti ac demonstratiua scientia, ac cognitione loquutum fuisse, ut patet ex illis verbis, ut enim deus, usque ad illa, manifeste cognosci.

Hieronymus autem his verbis super eadem verba Pauli nostram veritatem demonstrat, ostendit quomodo omnis homo naturalem habens intellectum agnoscat esse insequendam substantiam invisibilem, quæ diuersas in hominibus artes, & disciplinas operatur, quo etiam exemplo invisibilis deus manifestatur hominibus ex his operibus, quæ operatus est & operatur. Item quod potest naturaliter scire de deo, quod sit & quod iustus sit in conscientia eorum, omnis namque creatura deum se nosse testatur, & ab alio factam indicat, cuius voluntati sibi parere necesse sit, si enim deus summum magnum est invisibilis, incomparabilis, incomprehensibilis, inæstimabilis, & qui

super omnia sit, id est cui neque præponi aliud quod neque possit æquari, siue magnitudine, siue claritate, vel potentia, manifestum est hoc nulli creaturæ posse competere, quæ & oculis videtur, ratione colligitur, & æstimatione iudicatur; maior autem omnibus per omnia nulla est creatura, quia omnes se alterutrum vincunt, alia enim magnitudine ut cælum, terra; alia claritate, ut sol, luna, vel stella; alia altitudine ut mare; ita ergo peruidetur, quia nullum elementum sit Deus, quod autem facta sint mutabilitas eorum, quæ non potest cadere in æternitatem demonstrat, quod vero non se ipsa fecerint, manifestum est, quia si se ipsa fecerunt, iam erant antequam fierent, ut se facere possent, quod valde absurdum est dicere, cum vero variant & ordines suos permutant, & alterutrum cedunt, ostendunt se ab vno autore facta, & non suam, sed Domini sui facere voluntatem, cuius transgredi non possunt imperium; (Deus enim illis manifestavit, virtus enim eius occulta ex his quæ palam sunt, æstimatur; si enim ea quæ videntur tam præclare ab eo facta sunt, ut quidam illa deos putarent, & æterna asserere tentarent, quanto magis factorem sempiternum, & omnipotentem & immensum esse intelligere potuerunt secundum Sapientiae librum dicentem, ad cuius magnitudinem creaturarum comparata poterit horum Creator videri, inuisibilia enim ipsius, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, tam evidenter intellecta sunt ut conspecta dicantur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas &c. siue per naturam, siue per facturam & rationem. Sic Hieronymus, in quo toto discursu ita esse manifestum ait deum cognoscere ex verbis Pauli per creaturas factas à Deo, sicut est manifestum clarum, & evidens, nullam creaturam se primo facere, alias iam creatura esset antequam fuisset, ut patet ex illis verbis; quod vero non se ipsa fecerint manifestum est, quia si se ipsa fecerunt iam erant antequam fierent, ut se facere possent, quod valde absurdum est dicere: sed quod creatura non se fecerit, evidenti demonstratione toto rigore & proprietate evidenti demonstrationis conuincitur: ergo quando ait Paulus manifestum esse deum ex creaturis cognosci secundum D. Hieronymum, non loquitur de quacunque cognitione, sed de stricta & rigorosa demonstratione, & patet etiam ex illis verbis D. Hierony. Tam evidenter intellecta sunt ut conspecta dicantur, sed meo videri nullus æque clare ac manifeste huic veritati lumen evidentissimum offundit, ac S. Bernardus *serm. 31. in Cantica*, his aureis verbis [Tanta hæc formarum varietas, atque numerositas specierum in rebus conditis, quid nisi radij sunt Deitatis? monstrantes quidem, quia vere sit à quo sunt, non tamen definiens proflus quid sit, ita quod de ipso sit vides, sed non ipsum; cum autem de eo quem non vides cetera vides, scis indubitanter existere quem oportet inquirere, ut inquirentem non fraudet gratia ignorantem, negligentia non excuset; verum hoc videndi genus commune, in promptu enim est iuxta Apostolum omni vrenti ratione inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspicere] Quid evidenti, quid clarius & manifestius poterat Sanctus Bernardus loqui ad nostram veritatem manifestandam explicando mentem D. Pauli loco supra adducto? nam iuxta verba Pauli, inquit Bernardus creaturas esse radios diuinitatis per quos indubitan-

ter scimus, videmus, & clare conspiciamus
deum existere, vt patet ex illis verbis, [quid nisi
radij sunt diuinitatis monstrantes quidem; quia
vero sit] adiunctis illis [cum autem de eo, quem
non vides, cetera vides, scis indubitanter existe-
re, quem oportet inquirere; verum hoc videndi
genus commune, in promptu enim est iuxta Apo-
stolum omni videnti ratione,] &c. ergo ex creatu-
ris non solum probabiliter, sed etiam euidenter
ac demonstratiue cognoscimus deum; nam sicut
visus per radios monstrantes solem non solum
aliqua aliter aut quomodocunque, sed manifeste
clare & euidenter propriissima ac rigorosissima
euidencia videt Solem, Lunam, & alia, ita si-
militer non quomodocunque probabiliter, sed
clare euidenter & manifeste in toto rigore co-
gnouit deum per creaturas, quia per illas tan-
quam per radios monstrantes, ipsum indubitan-
ter scit, & cognoscit diuinum numen, praecipue
quia ille qui etiam probabilissime cognoscit ali-
quid, non indubitanter scit & videt id quod co-
gnoscit, quia nulla probabilitas etiam maxima
tollit dubium: ergo si ex d. Paulo vt ait Bernardus,
homo per creaturas indubitanter scit & videt
deum non solum probabilissime, sed etiam eui-
denter videbit deum euidentia rigorosa ac propria.

11 Hinc idem Bernardus *lib. de interiori domo*,
cap. 12. & 13. docet quod speculum ad viden-
dum & cognoscendum euidenter Deum sit animus
intuens seipsum: ibi: [frustra oculum cordis eri-
git ad videndum Deum, qui nondum idoneus est
ad videndum seipsum; prius enim necesse est, vt
cognoscat inuisibilia spiritus tui, quam possit esse
idoneus ad cognoscenda inuisibilia Dei, & si non
potes cognoscere te non praesumas apprehendere
ea quae sunt supra te, praecipuum ac principale
speculum ad videndum Deum est animus intuens
seipsum.]

12 Itaque omnes Patres vt videre est in Beda, Ori-
gene, Didimo, & omnibus his quorum verba in
medium protulimus aperte docent D. Paulum lo-
qui de euidente cognitione, quod adeo verum est,
vt nullus Patrum Ecclesiae ausus sit Apostolum
loquutum fuisse de cognitione probabili solum,
sed potius vnanimi consensu in hanc veritatem
conspirauerunt, nullo exemplo; nam D. Anselmus
qui ab aliquibus aduersariis pro se adducitur,
nunquam negauit Paulum loquutum fuisse de
cognitione euidente, solum addit Deum hanc
veritatem suae seipsum gentibus manifestasse per
lumen non tantum naturale, sed etiam super-
naturale, & sic nostram sententiam docet, &
praeter eam amplius addit in quo minime fa-
uet aduersariis, imo quod verba Pauli expli-
cat nostrae sententiae mirum modum fauet, vt
vt patet ex verbis illius supra pro nobis adductis,
quibus alia ipsius Doctoris explicantia illa verba
Pauli, per ea quae facta sunt, &c. in medium pro-
feram vt magis ac magis id quod diximus omni-
bus pateat. Verba Anselmi sunt [si vigilanter
exteriora conspiciamus, per eadem ipsa ad interio-
ra reuocamus, vestigia quippe creatoris sunt mira
opera visibiles creaturae, quoniam per haec quae
ab ipso sunt, certe ac indubitanter imus ad ipsum
dum facturae suae Deus pulchritudine & decus for-
ris exponit, quasi quibusdam nutibus innuit no-
bis clare & aperte, quae intus sequamur osten-
dens, miroque modo formis exterioribus nos ad
interiora perducit via, quippe ad creatorem sunt
opera considerata Creaturae, quae dum facta cerni-
mus potentiam factoris videmus, & miramur;
nam quocunque se verteret anima si vigilanter

I. P. Tom. II.

intendit in eisdem ipsis rebus; Deum inuenit per
quas Deum peccando reliquit eiusque potentiam
ex eorum rursus contemplatione cognoscit, quo-
rum amore ipsum deseruit, & per quae aduersa
cecidit per haec conuersa reuocatur, vbi enim lapsi
sumus ibi incumbimus vt surgamus, & quasi ibi
sistendo manus cognitionis firmamus, vbi pede
amoris lubrici corruentes negligendo iacebamus;
& quia ab inuisibilibus per visibilia cecidimus,
dignum est, vt ad inuisibilia ipsius rursus inuisi-
bilibus innitentes redeamus, & quo casu anima
venit ad infima, eo gradu reuertamur claro ac
euidente testimonio ad summa.] Quod est inquit
Prosper testimonium quod semper Domino deser-
uiuit, & nunquam de eius bonitate ac potestate
conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis
pulchritudo, & enarrabilem beneficiorum eius
diues & ordinata largitio, per quam humanis
cordibus quaedam aeternae legis tabula praebeban-
tur, vt in paginis elementorum, & voluminibus
temporum communis & publica diuinae institu-
tionis doctrina legeretur aperte: caeli ergo, mare,
terra & omnia quae in eis sunt consona speciei
suae ordinationisque concentu protestabantur glo-
riam Dei, & praedicatione perpetua maiestatem
sui loquebantur Authoris, Hinc vere & pie S.
Augustinus aiebat, *lib. 1. Confessionum*, [caeli in-
quit & terra clamant Domine vt amemus te, &
fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor
nostrum, donec requiescat in te.] Ex quibus om-
nibus manifeste patet vt inquit P. Suarez, *lib. 1.*
de essentia Dei, cap. 1. num. 17. Hanc sententiam
esse communem Patrum ac Doctorum Ecclesiae,
quos ibi latissime recenset, idem docet P. Molina,
prima parte, tract. de Deo, vbi docet communem
sententiam esse Patrum & Scholasticorum D. Pau-
lum euidenter demonstrari de deo existentiam di-
uinam ex creaturis: ergo opposita sententia est
contra communem Patrum & Doctorum men-
tem.

Quod praecipue euidentius patet ex D. Thoma, *1^a*
lib. 1. contra Gent. cap. 12. vbi quaerens, an sit de-
monstrabile, Deum esse & posita opinione eo-
rum, qui asseriebant, Deum esse sola fide teneri,
& demonstrari non posse, & postquam ipsam
vocaui errorem, docet, demonstrari posse dari
Deum, & probat hoc ex verbis Pauli; verba D.
Thomae sic se habent [huiusmodi autem senten-
tiae falsitas nobis ostenditur, tum ex demonstra-
tionis arte, quae ex effectibus causas concludere
docet, tum ex ipso scientiarum ordine. Nam si
non sit aliqua seibilis substantia supra substan-
tiam sensibilem, non erit aliqua scientia supra
naturalem (vt dicitur in 4. Metaphys.) tum ex Phi-
losophorum studio, qui Deum esse demonstrare
conati sunt. Tum etiam Apostolica veritate asse-
rente *Roman. 1.* (inuisibilia Dei per ea quae facta
sunt, intellecta conspiciuntur) nec hoc debet mo-
ueri quod in Deo idem est essentia, & esse, vt pri-
ma ratio proponebat; nam hoc intelligitur de
esse, quo Deus in se ipso subsistit, quod nobis
quale sit, ignotum est; sicut eius essentia, non
autem intelligitur de esse, quod significat propo-
sitionem intellectus; sic enim esse Deum sub de-
monstratione cadit, dum ex rationibus demon-
stratiuis mens nostra inducitur huiusmodi pro-
positionem de Deo formare, qua exprimat Deum
esse:] Sic Angelicus Doctor, vbi loquitur de demon-
stratione toto rigore, & proprietate, probat ex
Diuo Paulo verbis supracitatis, Deum esse de-
monstratiue cognoscibilem per creaturas, vbi sin-
cere secundum mentem omnium Doctorum sine

140 Disputatio XVII. De Deo opt. Max.

vlla controuerſia docet tanquam ratum, & firmum D. Paulum noſtram veritatem aperte docuiſſe. Quibus maxime conſonat D. Hylarius *lib. 1. de Trinit. ſerme in principio*, ibi [de magnitudine operum, & pulchritudine creaturarum conſequenter generationum conditor inſpicitur, magnorum creator in maximis eſt, & pulcherrimorum conditor in pulcherrimis eſt, & cum ſenſum ipſum ſupergrediatur operatio, omnem tamen ſenſum longe necelle eſt, excedat operator pulchrum itaque cœlum, aer, vel æther, terra, maria, & vniuerſitas omnis eſt, quæ exornatu ſuo, vt etiam Græcis placet, digne *κικμ*, id eſt mundus nuncupari videtur; ſed ſi hanc rerum ipſam pulchritudinem ita ſenſus naturali meretur inſtitutum, vt etiam in quatuordecim pecudum ac volu-
crum accidit ſpecie, vt dum infra ſententiam ſermo eſt ſenſus tamen idipſum intelligens non elo-
quatur; quod tamen rurſum dum ſermo omnis ex ſenſu eſt, ſenſus ipſe tibi loquatur intelligens, nonne huius ipſius pulchritudinis Dominum, necelle eſt totius pulchritudinis eſſe pulcherrimum intelligi, atteſtante Paulo inuiſibilia Dei per viſibilia creata manifeſte cognosce? vt cum æterni ornatus ſui ſpecies ſenſum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ ſenſus non relinquit ornatus, atque ita pulcherrimus Deus eſt intelligendus, & conſtitutus, vt neque intra ſententiam ſit intelligendi, neque extra intelligentiam ſentiendi.] Sic ille, vbi docet, omnem opinionem oppoſitam excludi, dum per creaturas ad Deum cognoscendum accedimus, quia euidencia & exiſtentia Dei, quæ acquiritur per effectus creatos non relinquit intellectum opinatiue cognoscendam, ac proinde dubium, ſed potius determinat, cogit, ac neceſſitat mentem ex vi ſuæ claritatis, & perſpicuitatis ſine indiſcretia ad oppoſitum, ad adſerendum Deum exiſtere, qui talia effecta in lucem edidit; hoc enim ſonant illa verba [nonne huius ipſius pulchritudinis Dominum necelle eſt, & cætera vſque ad illa, intelligentiam ſentiendi.] Quod omne docet ſecundum ſententiam Pauli, quam pro ſe allegat illis verbis, atteſtante Paulo, &c.

14 Nec minus pulchre, aut belle idem Hylarius ad *Pſalm. 65. verſ. 3.* ibi [quis non trepidet ad maiſtatem eius, qui ſæcula inſtituerit, mundum condiderit, tempora reuolubili viciffitudine curſuque diſpenſat, cœlum aſtris ornauerit, terram fluctibus repleuerit, mare obicibus concluſerit, hominem, vt his aut vteretur, aut dominaretur, elegerit, quibus tanquam linguis ſe hominibus manifeſtauerit;] vnde Auguſtinus, *Pſalm. 84. verſ. 8.* [ergo ſi nobis (inquit) promiſit oſtendere ſe nobis, qualis eſt pulchritudo eius? fratres cogitate hæc omnia, quæ videtis pulchra, quæ amatis iucunda, quæ diligitis vtilia ipſe fecit; ſi hæc pulchra ſunt, quid eſt ipſe? ſi hæc magna ſunt, quantus eſt ipſe: ergo ex iſtis, quæ hic amamus, illum magis deſideremus, & contentemur iſta illum diligamus.]

15 Maior ſyllogiſmi poſiti §. Declaratur hoc amplius, patet ex verbis Concilij Tridentini, *Seſſ. 4. decreto de canonicis ſcripturis, & præcipue decreto de editione, & vſu ſacrorum librorum, §. Præterea*, ibi; [ad coëctenda petulantia ingenia decernit, vt nemo ſuæ prudentiæ innixus in rebus fidei, & morum ad ædificationem doctrinæ Chriſtianæ pertinentium ſacram Scripturam ad ſuos ſenſus contorquens contra eum ſenſum quem tenuit, & tenet Sancta Mater Eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu, & interpretatione Scri-

pturarum ſanctarum; aut etiam contra vniuerſalem conſenſum Patrum ipſam Scripturam ſacram interpretari audeat: etiamſi huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent, qui contrauenerint per Ordinarios declarentur, & pœnis à iure ſtatutis puniantur.] Sic Tridentinum, cui decreto conſonat Synodus in *Trul. cap. 9.* quam putant Conſtan. 6. Item *caput, Exit, circa finem, de verborum ſignific. in 6. lib. 5. præterea, cap. hæreſis, & cap. Adam, in fine 24. q. 3. & ſeſſ. 13. eiusdem Trid. Concilij, cap. 1.*

SVBSECTIO II.

Amplius confirmantur dicta ex aliis verbis eiusdem D. Pauli, & contextu ipſo, & verſionibus circa illum.

Illa enim verba manifeſtum eſt in illis, Syrus 16
vertit כִּי אֵין מִי כִּי אֵין מִי, quod Latino idiomate ſonat. *Didine delaha Galta bibe-
hum*; id eſt cognitio Dei clare demonstratiue, & euidenter patefacta eſt in ipſis: quid clarius ad omnium aduerſariorum eluſionum tenebras fugandas poterat in medium proferri, vbi tot vocabulorum rigorofam euidentiam ſignificantium multiplicatione additum pœnitens occidit, ſubterfugiis à contrariis excogitatis, ne puritatis noſtræ veritatis ſplendor aliqua ex parte obnubilaretur. Quod amplius confirmatur ex illis verbis intellecta conſpiciuntur: quæ Syrus vertit בסורא Latine *Besachala*, id eſt intellectum conſpiciuntur, & videntur, quæ oculis corporis ſunt inuiſibilia; tanta claritate, ac Solem ipſi oculi Lunam, & ſtellam videre pulchra paronomalia idipſum inſinuant Græca, habent enim τα ἀποκα-
τακατακατα, id eſt inuiſibilia clare, & aperte videntur; ſcilicet per creaturas quæ ſi *διὰ τὰς κτίσεις*, id eſt per ſpeculum limpidum, ſudum, purum, ac purum: ergo de mente D. Pauli non poſſet dubitari.

Sed demus, ea non eſſe tam clara ad noſtrum 17
intentum patefaciendum, quæ ſequuntur ſufficerent, vt maxima victoria ab aduerſariis reportaretur; nam poſtquam dixit Paulus, inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur; concludit, [ita ſint inexcusabiles,] Quibus indubitanter docet Apoſtolus, tam euidentem fuiſſe cognitionem, vt nullam excuſationem habeant de cultu, & adoratione ipſius; nam ſi inexcusabiles fuerunt Philoſophi, vt ait Paulus: ergo certa, euidenti, & indubitata ratione Deum cognouerunt, non enim aliter proſus inexcusabiles fuiſſent; potuiſſent namque ſeipſos excuſare, ac dicere; propterea ſe non eſſe auſos diuini cultu, & honore Deum venerari, quod ipſum eſſe verum Deum nequaquam explorare percepit, liquidoque cognitum habuiſſent. Pater autem Vaſquez ad hoc argumentum reſpondet his verbis, vbi ſupra; ad hoc enim vt non poſſent excuſari, ſatis eſt, ſi probabiliffimam quandam, & prudentem notitiam habere potuiſſent; ſic enim habent habentes notitiam Deum verum colere debebant: ex eo ergo gentes excuſari non poſſunt, quod rationibus probabilibus apud prudentes non acquieuerunt.

Sed contra manifeſte, quia ipſe P. Vaſquez 18
tom. 1. in 1. 2. diſputat. 6. 2. docet, poſſe aliquem relicta opinione probabilis magis tuta, ſequi opinionem oppoſitam ratione probabilitatis, quam habet;

habet; verba P. Vasquez, cap. 5. num. 26. & quare, sic se habent: [quare ego quidem existimo posse aliquem recte operari cum assensu tantum probabili, etiam si habeat formidinem oppositae partis, non solum si formidinem habeat simul cum iudicio vniuersali, sed etiam si eam habeat simul cum iudicio singulari, nec tantum formidinem habeat per extrinseca principia rei, sed etiam per extrinseca.] Et cap. 7. num. 39. haec habet: [Mihi igitur probatur maxime sententia Angeli, verbo (confessio) 4. n. 2. & Nauarri in summa, cap. 26. num. 4. & in cap. si quis de penitent. d. 7. num. 66. & sequentibus, & Soti in 4. dist. 18. quaest. 2. art. 5. ad 5. in fine art. qui absque vlla distinctione absolute pronuntiant, quemlibet Confessarium, siue proprium, siue ex commissione contra propriam opinionem posse concedere beneficium absolutionis penitenti, quem scit sequi opinionem probabilem minus tutam, siue illa sit in damnum alterius, siue non: &c.] quae doctrina communis est inter Doctores, & minimum hoc certissimum est, nullo modo posse reprehendi eum, qui relicta opinione probabiliori sequatur oppositam, vt omnes Doctores, nullo excepto docent, vt videre est in P. Thoma Sanchez, lib. 7. de matrimonio. Tunc sic, per te Philosophi illi secundum D. Paulum solum probabilis cognitione ducebantur ad cognoscendum Deum, & colendum ipsum, minimaeque euidenti cognitione conuincebantur; ergo poterant sequi oppositam opinionem quae sine dubio probabilis esset; quia quando vna opinio probabilis iudicatur, opposita non potest iudicari euidens, sed solum probabilis; vnde statim ac euidens iudicatur vna, altera ertonea, seu falsa debet iudicari. Itaque quando probabiliter solum iudicamus aliquid oppositum, non possumus erroneum iudicare, quia oppositum probabilitatis taliter conceptum, licet minus probabile iudicetur, non tamen potest erroneum absolute vocari, alias si erroneum sit oppositum illius, quod probabile iudico, non potest sana conscientia sequi; quare si tu asseris posse sequi, oppositam sententiam, illi quae probabilis est, non poteris dicere esse erroneam, quam sequeris, relicta tutiori, & probabiliori.

19 Patet consequentia, quia per te, relicta opinione probabilis potest sequi opposita: sed illa de cultu Dei, & illa cognitio Dei erat solum per te probabilis, & non euidens secundum mentem S. Pauli: ergo secundum mentem ipsius poterant per te sequi Philosophi opinionem oppositam, negando Deum, & cultum religionis ipsi, praecipue quia secundum principia extrinseca autoritatis tot hominum, tot ciuitatum, & Regnorum poterant accommodare se opinioni illorum, negantium vnum Deum, & occultum ipsius: ergo secundum S. Paulum per te non deberent esse inexcusabiles, sed potius excusari deberent sicut excusaris nunc, quia relicta opinione probabiliori, & tutiori aliorum sequeris minus probabilem, & tutam aliquando propter sola principia extrinseca.

20 Atqui D. Paulus pleno ore vocat in excusabiles: ergo cognitio, cui opponebantur, non solum erat probabilis, sed euidensissima, demonstratiua, & clara in toto rigore, alias tam graui censura non afficeretur a D. Paulo.

21 Vrgetur efficacius, & euidenti; quia D. Paulus in eodem textu eosdem Philosophos qui relicta cognitione Dei per creaturas non cognoscebant illum, ac proinde non colebant ipsum, & negabant Deum, nominat pleno ore insipientes,

stultos, vt patet ex illis verbis; [sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & quadrupedum, &c.] D. Hieronymus explicans illa verba, & obscuratum est insipiens cor eorum, sic ait [recedentes a lumine veritatis.] Quibus consonat id quod Tertulianus lib. 4. in Marcio, cap. 25. his verbis docet [& reos habuit sapientes, atque prudentes ex ipsis operibus tot, ac tantis intelligibilem Deum non requirerentes, vel perperam in illum Philosophantes & ingenia haereticis subministrantes] & Irenaeus lib. 2. cap. 9. idem confirmat ibi [& huius peiores efficiunt eos, qui eis assentiuntur; illi enim creatura potius quam creatori seruientes, & his qui non sunt Dei, verum tamen primum Veritatis locum attribuunt fabricatori huius vniuersitatis Deo] capite autem 16. eiusdem libri, sic ait [ipsa autem creatura in qua sumus per ea quae in conspectum veniunt, hoc ipsum testante vnum esse, qui eam fecerit, & regat, valde hebetes apparebunt; quia ad tam lucidam adaperitionem caecutiunt oculis & nolunt, videre lumen.] in eandem sententiam scribit etiam Aug. lib. 9. confess. c. 10. & lib. 10. c. 6. itaque D. Paul. stultos hebetes, & insipientes vocat Philosophos, qui non cognoscebant Deum per creaturas, vel quia relicta tali cognitione, dicebant non dari Deum: ergo D. Paulus euidenter docet esse talem cognitionem & toto rigore, ac proprietate, scientificam, ac demonstratiuam: patet consequentia, quia hic, qui se opponit cognitioni solum probabilis negando id, quod per opinionem probabilem duntaxat affirmatur, nullo modo potest prudenter stultus, hebes, aut insipiens vocari; vnde si aliquis homo doctus, te insipientem, & stultum vocaret, quia te opponeres opinioni probabilis duntaxat eius, affirmando oppositum illius, sine dubio a te nominaretur imprudens; & occasionem tibi iure quidem optimo tribueret acriter in ipsum inuehendi; e contra a vero, quando aliquis te opponit euidenti, scientificae, ac demonstratiuae cognitioni, affirmando oppositum illius, iure optimo, maximaque ratione stultus, insipiens, & hebes nominatur, eo quod, qui negat euidenciam incidit in errorem, & qui negat scientiam, incidit in insipientiam, & in stultitiam, sed Diuus Paulus insipientiae, stultitiae, & ignorantiae tenebris insolutos vocat, quia se opponebant cognitioni diuinae essentiae habitae per creaturas, ipsosque in multos ac magnos errorum scopulos miserandum in modum impulsit per suam caecitatem, ita vt veluti ad cautes allisi naufragium fecerint, dum sapientiam inaniter iactantes, suam inscitiam prodiderunt: Vnde D. Chrysost. homilia. 9. ad Populum Antioch. prope finem, vbi locum D. Pauli explicuerat, vt Dei clariorem lucem offundat, quasi Paulum loquentem introducit his verbis: [quis igitur tam miser, & arumnosus, qui caelum quidem cernens, cernens vero mare, & terram, cernens horarum temperiem, tam diligenter moderatam, & in concursum diei, & noctis ordinem haec sponte fieri putet, nec adoret eum qui haec omnia cum sapientia congrua disponit? habeo quod dicam, & his maius; non enim magnitudo tantum, & pulchritudo, sed & ipse creationis modus omnium moderatorem demonstrat; quoniam enim condenti & creati omnia ab initio non aderamur, neque si adfuissimus, quomodo sicbant scire poteramus in-

22

mentem Pauli loquentibus manifeste colligitur
opponentes se cognitioni diuinæ per creaturas,
aut in quibus non datur scientia vci per ipsas
esse ignorantēs, insipientes & stultos: Ergo tali-
ter se opponere, ignorantia, error, & insipientia
est, ac proinde opposita cognitio non solum pro-
babilis, sed euidens, scientifica, & in toto rigore
demonstratiua est secundum mentē D. Pauli, quod
expresse docuit D. Th. 1. p. q. 2. ar. 1. in §. sed contra.
His verbis, [sed contra est quod Apostolus dicit
ad Rom. 1. inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt
intellecta conspiciuntur; sed hoc non esset, nisi
per ea, quæ facta sunt, posset demonstrari Deum
esse, primum enim quod oportet intelligi de ali-
quo est an sit: sic D. Thom. quibus verbis aperte
demonstrat nostram veritatem contineri in
verbis Pauli, nec mirum quia Apostolus tot verba
repliat, & congerit, quæ claram cognitionem
significant vt non possint conuenienter coarctari
ad significationem, quam aduersarij volunt; nam
notum, manifestauit, conspiciuntur &c. quid de-
notant; nisi euidenter, & aperte nostram senten-
tiam, vnde D. Filastrius [Paulus (inquit) omnibus
euentiam, & claritatem continentibus verbis
Deum ex creaturis cognosci posse prædicat &
Beda tract. 2. in Ioan. vbi varia loca ex diuo Augu-
stino refert hæc verba in locum edit [Deus potest
inueniri per creaturam euidenter, dicente Apo-
stolo inuisibilia enim ipsius, &c.] idem egregie his
aureis verbis docet D. Augustinus lib. 10. Confess.
cap. 6. [Quid autem amo eum te amo? Non spe-
ciem corporis, nec decus temporis, nec candore
lucis; ecce istis amicum oculis, non dulces
melodias suauium cantilenarum omnimodorum,
non florum, & vnguentorum, & aromatum
suauolentiam, non manna, & mella, non mem-
bra acceptatoria carnis amplexibus. Non hæc
amo cum amo Deum meum, & tamen amo quan-
dam lucem, & quandam vocem, & quandam
odorem, & quandam cibum, & quandam ample-
xum cum amo Deum meum, lucem, vocem, odo-
rem, cibum, amplexum interioris hominis mei; vbi
fulget animæ meæ quod non capit locus, & vbi
sonat quod non rapit tempus, & vbi olet quod
non spargit flatus, & vbi sapit quod non minuit
edacitas, & vbi hæret quod non diuellit faties.
Hoc est quod amo cum Deum meum amo. Et
quid est hoc? interrogavi terram, & dixit:
sum, & quæcunque in eadem sunt idem confessa
sunt; interrogavi mare, & abyssos, & reptilia ani-
marum viuarum & responderunt: Non sumus
Deus tuus, quære super nos; interrogavi auras
stabiles, & inquit vniuersæ aër cum incolis suis:
Fallitur Anaximenes, non sum Deus tuus. Inter-
rogaui Cælum, Solem, Lunam, stellas, & que-
re super Deum, quem quæris, inquit; & dixi
non sumus Deus quem quæris, species eorum, & di-
mea, & responsio eorum, & interrogatio mea, in-
terexi me ad me, & dixi mihi: Tu quis es? & re-
pondi, homo; & ecce corpus, & anima in
mihi præsto sunt, vnum exterius, & alterum inte-
rius. Quid horum est vnde quæreere debui Deum
meum, quem iam quæseram per corpus à terra
vsque ad cælum, quousque potui mittere nuntios
radios oculorum meorum; sed melius quod inte-
rioris est: Ei quippe renunciabam omnes nunci-
j corporales præstanti, & iudicanti de singulis
in responsionibus cæli & terræ, & omnium quæ in
cælis sunt, dicentium: Non sumus Deus, sed ipse
finit

fecit nos : homo interior cognouit hanc per exterioris ministerium, ego interior cognoui hanc. Ego ego animus per sensus corporis mei : interrogavi mundi molem de Deo meo, & respondit mihi: Non ego sum, sed ipse me fecit. Nonne omnibus quibus integer sensus est, apparet hanc species? Cut non omnibus eadem loquitur? Animalia pusilla, & magna vident eam, sed interrogare nequeunt. Non enim proposita est in eis nuntiandis sensibus iudex ratio. Homines autem possunt interrogare ut inuisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciantur. Sed amor subdit eis, & subditi iudicare non possunt. Nec respondent ista interrogantibus nisi iudicantibus, nec vocem suam mutant, id est speciem suam; si alius tantum videat, alius autem videns interroget, ut aliter illi appareat, aliter huic: sed eodem modo vtrique apparet, illi mutata est, loquitur: imo vero omnibus loquitur, sed illi intelligunt qui eius vocem acceptam foris intus cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi: Non est deus tuus coelum, & terra, neque omne corpus, hoc dicit eorum natura. Vide, en moles minor est in parte, quam in toto. Iam tu melior es, dico tibi anima, quoniam tu vegetas molem corporis tui, praebens ei vitam, quod nullum corpus praestat corpori, Deum autem tuus etiam tibi vita est.] Quid clarius, & euidenti; unde omnes Patres Doctores Ecclesiae nostram veritatem amplectuntur; denique eodem modo sentiunt scholastici Sanctus Thomas, cum suis Thomistis Caiet. Ferrar. Capre. & alij moderni idem docent Alensis, 1. part. quaest. 2. Albert. in sum. part. 1. quaest. 17. Enriquez in sum. art. 22. quaest. 4. Marfil. quaest. 5. art. 1. Scot. Richard. & alij in 1. d. 2. & 3. qui fere omnes fundantur in verbis Pauli, de quibus etiam videri possunt ibi Toletus, & Pereira, qui constantissime hanc intelligentiam confirmant.

24 Confirmatur, nam rogo ab aduersariis quibus aliis verbis uti sacrae litterae debent praeter has quibus vtuntur si nostram sententiam tradere diserte, & clare sine explanatione vellent, nam quae ratione verba quibus vtuntur ad minus propriam significationem detorqueantur, detorqueri etiam possent quaecumque alia, quibus nostram sententiam explicarent, nam si cum hominem in scriptura lego, hominem intelligo; quoties materia non obstat, sed potius iuuat, cur in citatis locis euidentiā non intelligam? cum verba euidentiā sonent, nec materia repugnet, sed adiuvet ut proprietates verborum retineatur, alias nihil haberemus certum in tota scriptura.

25 Atque ex his patet non obstat adductas explanationes ab aduersariis, nam si Canon ille interpretandi scripturam ab August. traditus, & in Concil. Toletano vndecimo, & in Arausicano, maxime celebratus, & ab omnibus catholicis Doctoribus receptus [semper nimirum verborum proprietatem retinendam esse nisi auctoritas Doctorum, & ratio aliqua euidens fieri aliter cogat] ubique locum habere debet, hicque nihil impedit citata scripturae verba in sensu proprio, qui sonat euidentiā sumi, quid est cur ad extortas & praeposteras expositiones confugiendum sit, etenim non est satis ut à germano verborum sensu recedamus esse alia scripturae loca, in quibus eadem verba pro cognitione in euidenti accipiuntur: in illis enim materia de qua sermo est, palam coniungit euidentiā cognitionem ubi per ea non significari, cum tamen hic materia potius iuvet quando re vera ita est ut possit ex creaturis euidenter colligi esse Deum.

Accedit quod si quia in locis aliquibus scripturae aliqua vox variè vsurpatur & translatio in aliquibus, ideo in omnibus proprie accipienda sequitur nihil fere in propria verborum significatione dici, aut non posse certo constare nobis, quando per metaphoram accipienda sit vox, quae ratione magna quaedam aperitur ianua ad quoslibet errores asserendos, ac pracluditur ad repellendos illos, scripturae testimoniis, cum haec possint per metaphoram explicari, atque ita eorum vis eludi, exemplum sit, negat quis formatam mulierem ex Adae costa, educitur scripturae testimonium, ut conuincatur, responderet metaphorice accipi debere eo loco scripturae verba, quod eadem in aliis translationibus vsurpentur. Quod superest remedium? nisi ad materiam de qua ibi est sermo confugere, ostendereque nihil esse, quod ad recedendum à proprio verborum sensu cogat, ideoque illi standum esse: idem ergo erit in proposito, quo pacto intelligunt etiam Doctores Ecclesiae ut iam supra vidimus.

26 Sed rogas an censura, qua Deus Thom. & alij Patres dignam esse dicunt opinionem sustinentem demonstrari non posse Deum esse, tribui etiam debeat asserenti ex diuinis litteris non colligi demonstrari posse Deum esse.

27 Responde ut sub opinione positum est, notari ne censura debeat sententia negans demonstrari posse Deum esse an non? ita sub opinione cadere sitne censura dignus, an non? Negans ex diuina pagina posse colligi demonstrari posse Deum esse, qui namque ex illa colligi posse ait, imo & colligi si consequenter opinaturus est, dicere quoque debet censura dignum esse negantem colligi ex sacris litteris esse demonstrabile Deum esse, quia negat tradi à sacris litteris, quod reuera ille tradunt, ut enim censura dignus esset, qui vel concederet Christum esse hominem, negaret tamen id constare ex sacris litteris, quia negaret quod ipse aiunt; ita in proposito, nam propter quod vnumquodque tale, & illud magis, si enim negans demonstrari posse Deum esse, ideo censura dignus est, quia oppositum habetur ex sacris litteris, quanto magis dignus ille censura erit, qui negat id litteras diuinas tradere, quod reuera tradunt; atque hoc tam certum est, ut si caecus esset, nullus haereseos damnari vquam posset, qui enim fidei dogma contentum in sacris litteris negat, ideo negat quia negat tradi à diuinis litteris: ergo prius ratione saltē est negare haberi ex sacra scriptura, quam rem ipsam negare, negans vero in sacris litteris contineri quod reuera continetur, si censura dignus non est, nec rem ipsam negans dignus censura erit; cur enim aut qua de causa cum nihil asserat contra scripturam si contra illam non est negare eam ita docere: non ergo censura erit dignus, ac est: ergo.

28 Accedit hinc fieri ut res firmas, & statas de quibus ex scriptura nobis constet aut posse à nobis impune conuelli, aut in dubium vocari, aut certitudinis gradu quo illae necessario habendae sunt omnino de medio tolli, quo sublato nutaturnum illarum assensum quis non videat.

SVSECTIO III.

Obiectio ex D. Paulo ponitur & dissoluitur.

30 Erte illud hoc loco difficultatem asserit, ut inquit Pereira, quod haec sententia Pauli de Philosophis, qui verum Deum cognoscere debuerunt,

runt, aut cognouerunt, videtur contraria esse alteri eiusdem Pauli sententiae, quae in 1. capite prioris epistolae ad Corinthios scripta est his verbis: [nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum placuit Deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes, quoniam & Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt; nos autem praedicamus Christum crucifixum Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudaeis, atque Graecis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.]

31 Ex quibus hoc argumentum contra nos potest efformari: quia in hoc loco Epistola ad Corinthios. Docet Paulus mundum, id est mundanos homines sapientesque huius saeculi non cognouisse Deum, nec per sapientiam suam, id est solertiam, & acumen ingenij vel scientiam Philosophiae: nec in sapientia dei, id est in operibus eius, in quibus Beatus Iohannes sapientia, quibus consonat id quod Beatus Iohannes initio suae historiae euangelicae scripsit dicens, [In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit:] ergo ne sibi contradicat, & aduersetur Paulus, non est dicendum id, quod nos dicimus neque affirmandum, Apostolum loco supra citato, docuisse per creaturas evidentem cognitionem comparari.

32 Virgetur amplius, quia quae euidenter demonstrantur negari non possunt, sed multi, qui sibi sapientes videbantur esse, & Philosophorum rationes intellexisse negarunt Deum esse, ut referunt Lactantius lib. 1. de diuinis institutionibus, Cicero 1. de nat. Deor. Plutarchus lib. 1. de placitis Philosophi. & alij: ergo signum est, cognitionem illam deductam ex creaturis non esse euidentem, & demonstratiuam toto rigore; deinde virget P. Vasquez, quia ut homines ductu rationis teneantur assentiri Deum esse, non est necessaria demonstratio, alias pauci possent habere illum assensum, quia pauci sunt, qui philosophicis discursibus intendunt, & pauciores qui illorum vim penetrant: ergo non oportet intelligere Scripturam de cognitione euidente, sed de illa, quae ad operandum humano modo sufficit.

33 Ad locum Pauli exponens illum Caietanus his verbis respondet; [non dicit Apostolus hoc loco quod nullus ex hoc mundo cognouerit dei sapientiam, quoniam ad Rom. scribens dixit; quod deus à multis cognitus est; sed dicit quod mundus non cognouit Deum, quoniam Philosophi, qui cognouerunt Deum, agnitam veritatem dei in iniustitia detinuerunt, & sic mundus communiter non cognouit Deum;] sic ille, quod responsum his verbis elucidat Iustinianus noster in Paulum etenim ad Corinthios. ait, mundum non cognouisse, hoc est maximam hominum partem, quod verum est, etiam si pauci nonnulli Philosophi cognouerint, alijque cognoscere potuerint, cum praesertim illam ipsam dei cognitionem quam nonnulli assequuti sunt, multis erroribus, falsisque opinionibus infuscarint, ut ex Platone, aliisque Philosophis facile cognosci potest; Itemque ex iis, quae de Philosophorum placitis scribit, Plutarchus. Cum igitur multa de deo diuinitatis illi cognouerint euidenter attributa, merito censentur indigni excusatione, quia cum Deum cognouissent, aut facile cognoscere potuissent, non sicut Deum glorificauerunt: sic ille. Vnde, ut sententia haec Pauli, [quod mundus non cognouit Deum] sit vera, & sine vlla contrarietate, & antinomia, imo maximo amicitiae, aut concordiae, necessitudinisque vinculo copuletur, cum verbis

ad Roman. dictis sensus est plerisque mundanorum hominum non cognouisse verum Deum; tamen pauci aliquot Philosophi eum cognouerint; illi enim pauci, qui cognouerunt, comparati cum vniuersa hominum qui verum Deum non cognouerunt, multitudine, quasi pro nullis sunt habendi secundum communem hominum loquendi consuetudinem, quam sequi etiam solet diuina Scriptura, paucissimos vero fuisse hominum, etiam ipsorum Philosophorum, qui veram, & sinceram dei cognitionem habuerint, facile intelligit, qui opiniones de deo veterum Philosophorum legerit, & ideo etiam reprehendit Paulus ipsos, & inexcusabiles vocat, quia cum facillime potuissent ex effectis creatoris perfectionem sinceram cognitionem haurire, his non attendentes, ut debebant, tot tenebris errorum obnubilauerint, infuscauerintque proprias mentes.

34 Altera solutio huius difficultatis est, qua vitur Pererius super hunc locum Pauli; quam sequitur etiam P. Granado, & in hunc modum ab ipso traditur [duplex haberi potest dei cognitio, quantum vna est tantum speculatiua, qua cognoscitur deus esse, & mundi esse conditor, & rector: quae si nuda, & solitaria sit, infructuosa est homini, quin etiam nonnunquam ad maius ei crimen, poenamque imputatur. Altera est cognitio dei, praeter speculatiuam dei notitiam, iunctum etiam habens debitum animi erga Deum affectum, timorem dico dei super omnia, & venerationem, & dilectionem, & gratitudinem animi in agendo gratias pro acceptis ab eo beneficiis, eumque solum Deum adorando, & interno, atque externo cultu venerando; cultum autem idolotum, falsorumque deorum execrando. Haec cognitio appellari potest effectiua, & practica, quam non habuere Philosophi illi, quibus Deum esse cognitum, affirmat Paulus in epist. ad Rom. siquidem in ibi dicit eos, cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauisse nec ei gratias egisse: ergo priorem illam notitiam dei speculatiuam habuere nonnulli Philosophi; posteriorem vero nullus sapientium huius mundi habuit, & de hac posteriore cognitione dei loquitur Paulus in epist. ad Cor. Enimvero Philosophi illi, qui Deum cognouerunt, ita se gesserunt externo vitae cultu, & in suis moribus, & sermonibus, factisque quasi non cognouissent Deum: non enim manifestabant eum aliis, nec externo cultu venerabantur, sed publicum vulgi errorem sequentes, simulacra falsorum deorum pro vero deo adorabant: quam ob causam dicti sunt à Paulo detinuisse veritatem dei in iniustitia. Sic ille.

35 Licet haec expositiones congruae videantur secundum corticem litterae, nihilominus tamen si medullam loci Pauli enucleemus, secundum mentem Sanctorum Patrum, alia adhiberi debet expositio, quae magis congruat menti Apostoli, & euidentius soluat antinomiam apparentem, quam notentibus opponunt aduersarij ut nostram veritatem emeruent quam clarissime trado, aduertendo (cum D. Ambrosio, Augustino, Tertuliano, & Chrysostomo, quorum verba infra in medium profertur) Paulum toto hoc primo capite loqui solem de reuelatione, per quam deus omnibus fidei delibus notam fecit diuinitatem Christi, pro qua hortatur Apostolus Corinthios fideles, tanquam pro ingenti, & maximo beneficio gratias agere deo: siquidem tot ethnicis sapientibus, tot Iudaeis relictis propria ignorantia de Christo subdignationem de christi diuinitate consequi, eo quod Iudaei signa petebant, & Graeci euidentia naturali

argumenta requirebant ad constituendum Christum esse deum, ipsos è media plebe, tanquam omnium contemptissimos vtpote stultissimos, & insipientissimos elegerit, vt illis dirissimos huius sapientiae, quae ad Christi diuinitatem cognoscendam dirigitur, thesauros liberalissime tradiderit, in ipsosque magnificentissime profuderit.

36 Vnde cum in epistola Paulus loquatur solum de cognitione Christi, quatenus Deus est, & negat cum mundum cognouisse, manifeste sequitur, neque vestigium, aut vmbra contrarietatis reperiri inter hunc locum Pauli ad Corinthios, & inter locum eiusdem Apostoli ad Rom. siquidem in illa epistola, quando asserit Philosophos cognouisse deum per creaturas, solum loquitur de cognitione, non Christi, sed de deo secundum se, quod non negat in *epist. ad Corinthios*, sed potius confirmat quasi implicite, dicendo, Philosophos sapientes, Græcos eruditos, & Iudæos, qui euidenti cognitione intellexerant deum eo quod mediis euidentibus conuincebantur, Christum neglexisse, quia ad hoc nullum medium euidentis naturale ipsis proponebatur. Ex quibus euidenter patet, tantum ab esse, vt hæc loca inter se opponantur, nobisque officiant, quin potius maxime inter se cohereant, & nobis mirum in modum faueant.

37 Quod autem Paulus tota illa epistola loquatur de Christo, & de cognitione ipsius habenda solum per reuelationem diuinam, & fidem catholicam, patet ex verbis ipsius Pauli ibi [gratia vobis, & pax a deo patre nostro, & Domino Iesu Christo, gratias ago deo meo semper pro vobis in gratia dei, quæ data est vobis in Christo Iesu, quod in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia spectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & confirmavit vos vsque in finem sine crimine in die aduentus domini nostri Iesu Christi, fidelis deus per quem vocati estis in societatem filij eius Iesu Christi domini nostri]; ecce quomodo Paulus solum de cognitione Iesu Christi per reuelationem habita loquitur, & paulo infra docet hanc doctrinam non debere prædicari, aut persuaderi sapientia naturali, quia si hoc modo prædicaretur, nullomodo posset persuaderi, ratione cuius sapientes Græci solum quærentes ad persuasionem argumenta clara naturalia, non assensum tribuunt prædicationi, ac proinde incapaces se reddunt cognitionis Christi dei, verba Pauli hoc continentia sic se habent: [non enim misit me Christus Baptizare, sed Euangelizare, non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi, verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, iis autem qui salui fiunt, idest nobis dei virtus est, scriptum est enim, perdam sapientiam, sapientium, & prudentiam prudentium reprobo, vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquistator huius sæculi? nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? nam quia in dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes; quoniam, & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est dei, fortius est hominibus,] supra quæ verba sic ait D. Ambrosius, [perdit sapien-

I. P. Tom. II.

tiam sapientium, dum quæ illi negant posse fieri, facit, & reprobatur intellectum prudentium; cum deum quem incuriosum dicunt aggressum, probat ea, quæ stulta putant; vt Dei filius incarnatus de Virgine crucifigeretur, pro humana salute, quod factum vere testatur virtute, non verbis.]

38 Ecce quomodo Ambrosius aperte docet, Paulum loqui de cognitione Christi; vnde Augustinus *lib. 10. de ciuit. Dei* c. 28. [non enim (inquit) suam in eis perdidit, & reprobatur quam ipse donauit, sed quam sibi arrogat, qui non habent ipsius, & ideo non cognoscunt Iesum Christum] & ideo Propheta *Isaias* c. 29. 14. [peribit enim sapientia (ait) à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur]; Septuaginta veruerunt [& perdam sapientiam sapientium, & intellectum, seu prudentiam prudentum abscondam]; atqui ait Hieronymus in sacris litteris scriptum est, omnis sapientia à domino Deo est; quam igitur sapientiam abolendam dicit Propheta? ad vsum nimium humane sapientiae intelligit ipse Doctor maximus, quod etiam insinuat Clemens Alexandrinus *cap. 1. & 5. Stromatum*, qui eorum sapientiam reici docet, qui sibi nimium placentes, eo quod Christi diuinitas non euidenter demonstratur per media naturalia sibi naturaliter cognita, ipsum Christum despiciunt, eiusdem sectatores stultos appellantes, ratione cuius dixit Dionys. Areopag. *epist. 7.* [verum & ipse Apolophanes diuinitis aduersus diuina nefarie vitur-nam per hanc rerum scientiam, quæ ab ipso Philosophia rite nominatur, & à Paulo beatissimo sapientia dei appellatur, ad authorem omnium (Christum videlicet) & eiusmodi quoque scientiæ parentem oportebat viros Philosophos subuehi] quod clarius docuit D. Hieronymus in supradictum *Isaiæ* testimonium his verbis [non quod deus sit inimicus sapientiae eius pater est, & per quem omnis est in hominibus sapientia; sed cum additamento posuit, vt in Hæbraico est sapientium populi, & prudentium illius, id est populi Iudæorum, & reuera grande miraculum Deus fecit in populo post aduentum domini Saluatoris, vt vno, atque eodem tempore arderet Ierusalem, templumque corrueret, & omnis Magistrorum scientia tolleretur, quæ opponendo se Christo abutebatur.]

Quid clarius ad nostrum intentum poterat excogitari? vbi Doctores hi Ecclesiæ maxime reprehendunt Philosophos, quia cognitionem de Christi diuinitate stultitiam asserunt, & illam abiiciunt, quia per naturalia euidentia media illam se comparare non posse vident: quomodo enim media naturalia ad obiectum supernaturale potest conducere cognoscendum? certe minime, quod his verbis docuit Chrysostomus [quoniam docuit ad suscipiendam Euangelij prædicationem, neque in sapientia quicquam positum esse prædij, neque enim periculum ab incircia ladi, & quod longe admirabilius est, quodque humane mentis, atque intelligentiæ aciem fugit, imperitia longe est aprior, ac promptior ad fidem suscipiendam, quam sapientia; pastor enim, & rusticus citius eam suscipiet, & absque vlla disputatione sese Deo subiciet: sic ergo perdidit sapientiam, & aliquanto post, quid est autem stultam fecit? stultam ostendit ad fidem comprehendendam; quoniam enim ob eam se valde efferebant, & sibi placebant, eam cito refelli. Quænam est enim sapientia, cum bonorum caput non inueniat?

T. Fecit

Fecit ergo eam apparere stultam, quoniam illa prior seipsum redarguit. Si enim quando rationibus licebat inuenire, nihil ostendit nunc, quando res afferuntur maiores quomodo aliquid poterit efficere quando sola opus est fide, & non facundia; stultam ergo eam ostendit Deus. quibus consonat id, quod Leo Pontifex maximus docet *serm. 5. de nativitate*, cum hæc ipsa Pauli verba protulisset his verbis: [mundo ergo, id est prudentibus mundi sapientia sua cæcitas facta est, nec potuerunt per illam cognoscere Deum Christum Dominum, ad cuius noticiam, non nisi in sapientia eius acceditur, & in revelatione ipsius, & ideo quia mundus de vanitate sua hoc dogmatum superbiebat, in eo constituit Dominus saluandorum fidem, quod & indignum videretur, & stultum, ut deficientibus hominibus, opinionum præsumptionibus sola Dei gratia revelare, quod comprehendere humana intelligentia non valeret.] Sic ille [quomodo: ergo (ait Chrysostomus) per lutum cæcum curauit; ita etiam orbem terræ per crucem adduxit, quod quidem erat additio scandalum, non scandalum ablatio, ita etiam fecit in creatione per contraria confirmans. & instabiliens contraria; arena quidem certe mare munit in firmam validum, & forte frangens, aquæ terram imposuit efficiens, ut grauis, & densa verheretur à molli, & fluida per Prophetas rursus paruo ligno, ut ferrum in altum emergeret, & enataret, efficit; ita etiam cruce quoque orbem terrarum attraxit, quomodo enim aqua portat terram, ita etiam crux portat orbem terræ magnæ: ergo virtutis, & sapientiæ est argumentum persuadere per contraria.

Sic Chrysostomus. Ex quibus euidenter colligitur Paulum hic non loqui de notitia Dei, sed de cognitione Christi Domini quam mundani Philosophi non sunt assequuti, licet assequuti fuerint cognitionem Dei per creaturas, quia eadem media requirebant ad utrumque, quod est absurdum, quæ veritas patet ex ipso contextu, & ex illis verbis Pauli; nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes, quoniam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt, ac si dicat Paulus, ideo non cognouisse Philosophos sapientes Deum, quia sapientiam quærebant, id est scientiæ, & euidentia media, per quæ conuincerentur ad Deum cognoscendum; atqui si loqueretur Paulus de cognitione Dei, facile erat tribuere sapientibus media euidentia, scilicet illa, quæ tradidit Romanis dicens, inuisibilia enim ipsius per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur; Neque poterat dicere Paulus, non cognouisse Deum, quia sapientiam inquirebant, hoc est euidentia demonstratiua media; cum potius per ipsa perueniatur facillime ad cognitionem euidentem Dei: ergo si inquit euidentia media non conducere, imo impedire ad cognitionem Dei, euidentem est loquutum fuisse, non de Deo, quatenus Deus est, quia sic maxime cognoscibilis est per euidentia media, sed de Christo, ut Deo, ad cuius cognitionem non peruenitur per media naturalia euidentia, sed per revelationem ipsius, ut docet Chrysostomus ex ipso Paulo, neque ad cognoscendum Deum poterant requirere Iudæi signa, & miracula quia ad id, quod euidenter potest cognosci per lumen naturæ non sunt necessaria signa, & miracula; quapropter quando Christus dominus prædicabat Iudæis Deum dari in cælis, non quærebant signa, & miracula, quia hoc euidenter cognoscebant, & iam diu tanquam vetus pro certo habebant ut-

pote acceptum à Moyse & à Prophetis; solum enim petebant signa, & miracula à Christo, quando aliquid nouum, & illis inauditum prædicabatur; quale erat ipsum esse Deum, & Filium altissimi; tunc enim dicebant, Magister volumus à te signa videre: ergo si D. Paulus ait, Iudæos ad cognitionem Dei petere signa & miracula, euidenter sequitur non loqui Apostolum de cognitione Dei, ut Deus est, quia hanc libenter admittebant Iudæi, sed potius de cognitione Christi ut Dei, quod Iudæis nouum, inauditum, & scandalosum videbatur; unde concludit Paulus dicens, nos autem prædicamus Christum crucifixum; ergo de cognitione Christi crucifixi in hac epistola ad Corinthios, loquitur Apostolus, ad quam ostendendam plura miracula edidit Christus, quibus visis, adhuc alia signa quærebant, quia obdurata mente præsentibus conuicti ad alia de nouo faciendâ appellabant, quasi vellent exhaurire omnipotentiam diuinam, quæ exhausta non possent alia de nouo miracula fieri, ut sic possent ipsi paruipendere mysteria diuinitatis Christi, quæ iam de nouo, ac deinceps non posset miraculis, & signis demonstrari; quibus subterfugijs euadere contendeant certitudinem nostræ fidei; unde irritans Paulus tum Græcos sapientes, tum Iudæos pertinaces, & obduratos illos, quia media euidentia naturalia ad Christum Deum cognoscendum requirebant, istos quia adhuc post tot miracula patrata, quasi illa non sufficerent, alia de nouo petebant, ita ait quando nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæi signa petunt, ac si Lazarum resuscitatum non vidissent ab ipso Christo, & alia miracula maxima in confirmationem huius doctrinæ experti non fuissent, & Græci sapientiam quærunt, ac si obiectum supernaturale posset cognosci per media scientiæ naturalia.

Obseruat hoc Chrysostomus incredibilem fuisse Pauli Apostoli sapientiam, qui mirifice ostendat quomodo Deus singula singulis rite opposuerit; nam quoniam Iudæi signis ac prodigijs addicti erant, neque de Dei potentia diffidebant, ac propterea signa quærebant, qualia olim viderant, audita cruce, & morte Christi, quod erat imbecillitatis argumentum tantum abest, ut diuinam fidem animo conceperint, ut magnopere potius offensi fuerint; atque illis quidem Christi crux non modo non est signum, sed signi peremptio, & non solum videtur esse offensio virtutis, aut potentis, sed etiam probatio imbecillitatis, itaque vere dicit Paulus: nos autem prædicamus Christum crucifixum, iam quoniam Græci nihil præ sapientia magni faciunt, cum in euangelica prædicatione audiunt Dei filium pro hominum salute in crucem fuisse sublatum, & id genus alia multa humana fide maiora, quæque omnem philosophicam rationem longe superant meras nugas, & fabulas putant; quo circa Paulus ait Christum crucifixum Græcis esse stultitiam, apte vero utrumque dicitur; nam Iudæi diuinæ, ac supernaturali fidei afflicti, qui multa supra naturam à Deo facta esse non ignorabant, nihil poterant alienum à ratione iudicare; quod diuinum factum esse crederent; de re igitur ipsa dubitabant, nec absque signo, ac prodigio libi persuaderi patiebantur, cum quem ipsi quasi legis euerforem in crucem egerant Dei esse filium, & humanæ libertatis vindicem, & assertorem; Græci vero quidquid de Christo Christiana fides sentendum proponit, prorsus absurdum, atque à ratione alienum putabant; ut autem eorum aperiret oculos, ait Paulus, nonne stultam fecit Deus sapientiam

Quæst. I. Vtrum dem. poss. Deum esse. 147

sapientiam huius mundi, id est stultam ostendit, sic enim in creatione stultum ostendit Deus illud axioma philosophicum, ex nihilo nihil fit; sic in incarnatione stultum ostendit illud, Deus corpore, loco tempore claudi nequit, in passione illud Deus pati, & mori non potest; tandem in Eucharistia ostendit stultum, accedens non potest esse sine subiecto, corpus nequit esse in puncto, duo corpora non possunt esse in eodem loco, licet hæc naturæ non tamen Deo possible sunt: ergo loquitur Paulus non de cognitione Dei ut Deus est, sed de Christo ut Deo.

39 Ad confirmationem illam optime respondet P. Suarez his verbis [respondeo primo non negasse veritatem hanc demonstratam, nisi qui attente illius demonstrationem considerare noluerunt, aut non potuerunt, vel ex defectu doctrinæ & ingenij, vel ex aliqua nimia cupiditate, qua præsertim obcæcantur politici nostri temporis, qui in atheismum declinant. Secundo dicimus non omnem demonstrationem esse æque facilem, & notam; aliqua enim est vera demonstratio quia, quæ de se intellectum bene dispositum convincit, non est tamen tam clara, quin proterius possit resistere, semper tamen hoc provenit ex aliqua cæcitate mentis nolentis ponderare vim præmissarum, vel illusionis; unde Nazianzenus, *orat. 2. Theolog.* [nimis inquit] absurdus, & præposterus est, qui non cedit argumentis naturalibus evidentiis utique, & inficiatur Deum esse] ecce Nazianzenus, in quo maxime fidebat P. Vasquez evidentiis omnibus contra ipsum loquitur, unde ex his verbis, quibus se explicat sanctus hic Doctor & ex his verbis, quibus quam supra adduximus *subsect. 1. prope initium illius*, ubi varios Doctores citauimus, inter quos ipsum Nazianzenum, verborum, quæ profert ipse Nazianzenus *orat. 34. q. 2. de Theologia*, satis aperte liquet nullum Doctorem reperiri, qui faucat opinioni contrariæ.

40 Ad alteram confirmationem respondemus 1. ideo Deum prouidisse vt homines fide potius quam naturali discursu ambulant, quia ille infirmus est, & non potest omnibus esse communis. 2. dico, fingamus homines in pura natura sine fidei reuelatione necessarium fuisse, vt vulgus hominum ignorantium, & simplicium crederet suis maioribus; quod in hac veritate esset facillimum, & conueniens, facile quidem, quia licet non posset omnibus res esse perfecte nota, tamen ipsa veritas proposita cum aliquali declaratione ex effectibus notissimis est per se credibilis, ac valde probabilis; conueniens autem esset, quia in re tam graui non expediret, vnumquemque de populo duci suo solo iudicio, & apparenti verisimilitudine; oportere ergo sapientibus, & maioribus fidem habere, talis autem fides remote niteretur in certa assertionem aliorum quæ non posset esse ita certa, nisi esset etiam euident.

SVBSECTIO IV.

Solutio Patris Gillij in verbis Christi Domini Ioannis 17. fundata diluitur, ac refutatur.

41 Pater Gillius *lib. 1. tract. 8. cap. 5. §. dixi autem;* volens fugere vim verborum Pauli pro nobis adductorum ad probandum Dei cognitionem esse euidentem ex creaturis præcipue illorum, manifestauit, conspicitur; sic ait, illa vero videri, manifestari, *P. Tom. II.*

festari, conspici non necessario inferunt assensum euidentem, non manifestare; hoc enim accipitur in scriptura etiam pro manifestatione ineuidente; imo & quæ solam opinionem gignat; nam Christus dixit *Ioann. 17.* [Pater manifestauit nomen tuum hominibus] verbum autem videri etiam abstrahit à quouis genere notitiæ euidentis, & ineuidentis, nam de uisione per fidem dixit Christus *Ioann. 14.* [Philippe qui videt me, videt & Patrem:] sic Gillius;

Quam solutionem, licet meo videri, euidenter supra refutauimus, *sect. 2. à §. sed contra solutionem horum, usque ad subsectionionem 1. ex decreto Concilij Tridentini*; nihilominus in specie & in particulari sic eam labefacto, probando Christum Dominum euidentia in attestante, quæ rigorosam euidentiam in rem attestatam refundit, manifestasse nomen Patris, ac proinde Christum, ad significandam eam euidentiam vltim fuisse verbo, manifestauit, quæ claritatem, & euidentiam denotat: ergo male se protegit Gillius tali loco ad probandum verbum, manifesto; quo vitur Paulus, aliquando in scriptura significare non euidentem, sed obscuram cognitionem, qualis est cognitio fidei.

Quod autem Christus euidentia in attestantem manifestauerit mysterium Trinitatis, ac proinde excellentiam Patris, patet manifeste, quia Christus sapissime ostendebat, se esse Deum, aut minimum nomine Dei loqui referendo secreta cordium illorum, vt patet *Lucæ 11.* ipse autem vt vidit cogitationes eorum, dixit eis; &c. & *Matth. 9.* cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit vt quid cogitatis mala in cordibus vestris; quid est facilius dicere dimittuntur tibi peccata, an dicere; surge, & ambula; &c. & *Lucæ 5.* vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum respondens, dixit ad illos; quid cogitatis in cordibus vestris, &c. *Matthæi 12.* Iesus autem, &c. ergo euidenter ostendebat, se loqui verum in omnibus, quæ docebat; patet consequentia, quia Deus, vt postea demonstrabitur tota hac disputatione, nullo modo potest mentiri, aut mendacium dicere propter imperfectionem mentiendi, quæ non potest in Deum cadere; sed Christus est Deus: ergo euidenter colligitur, verum dicere, & non mentiri. Tunc sic omnis propositio, aut loquutio vera necessario infert eo modo esse obiectum quo significatur per illam: ergo si Christus dicebat, dari Patrem & mysterium Trinitatis prædicabat: ergo euidenter sequitur ex hac euidentia in attestante, vere dari Patrem, & vere reperi mysterium Trinitatis; sed loquens Christus Dominus de hac manifestatione nominis Patris per euidentiam in attestante, dicit se manifestare Patrem, & vsus est verbo, manifestandi: ergo verbum in hoc loco *Ioannis 17.* non significat cognitionem obscuram sed claram, & euidentem: ergo male assertit Gillius dicens in hoc loco verbum manifestare, significare solum cognitionem obscuram fidei.

Quod autem ex manifestatione secretorum cordium sequatur Deum esse qui loquitur, sic patet, quia euidentem est lumine naturæ & in fide sanctum non posse vllam putam creaturam cognoscere secreta cordium, & reuelare illa, ac proinde proprium esse Dei talia secreta reuelare; sed Christus Dominus, vt iam dixi, reuelabat secreta cordium, & ipsis cogitantibus quorum secreta cordium referabat euidentem erat; talia secreta propria à Christo reuelari: ergo euidentem illis erat, Christum talia reuelantem, & referantem Deum esse & autoritate diuina loqui. Maior est clara, vt

T z pater

pater ex Paulo 1. Corinth. 2. c. 14. num. 24. dicente.

[Si omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum pronuncians, quod vere Deus in vobis sit.] Ecce ubi aperte D. Paulus decernit, nulli creaturæ datum esse, sed solum ad Deum spectare occulta cordis reuelare; siquidem ex tali reuelatione inquit statim colligi, Deum esse, qui talia reuelat: quare in secundo cap. eiusdem epistolæ, dixerat idem Apostolus; quis hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est, & ob eandem rationem solus Deus dicitur, posse hominum corda scrutari, 3. Regum 9. Tu solus nosti corda omnium filiorum hominum, & primo Paralipomenon, cap. 6. tu enim solus nosti corda filiorum hominum, & Hieremia 12. paruum est cor hominis, & in scrutabile, quis cognoscit illud: ego Dominus scrutans cor, ubi Hieronymus [hinc discimus (inquit) quod nullas cogitationes secretaque cordis cognoscit, nisi solus Deus; cum autem Iesus videat cogitationes, & nullus possit internas cogitationes videre, nisi solus Deus: Christus ergo Deus est.] sic Hieronymus, ubi nostrum discursum aperte profert: ergo de fide est, non posse vllam creaturam, sed solum Deum secreta cordium referare, ac reuelare.

Quod autem sit evidens lumine naturæ, patet manifeste, & probemus hoc in Angelo, (de quo solo poterat dubitari, quia de hominibus, ut experientia docet, nulla potest esse rationabilis dubitatio) ex insufficientia actus primi illius, quia nimirum Angeli ex natura sua non sunt sufficienter constituti in actu primo ad eliciendam cognitionem actuum liberorum: ergo illos naturaliter cognoscere non possunt. Consequentia est evidens, supposito antecedenti; quia non datur actus secundus nisi detur sufficientia in actu secundo ad illum. Antecedens sic probatur; quia actus primus duo requirit ad sui sufficientiam, lumen videlicet, seu potentiam & speciem impressam in tali potentia, de lumine, seu potentia non est dubium; quia sufficientiam potentia datur in Angelo, nec enim hæc additur, aut minuitur, antequam cognoscatur, vel quando cognoscitur actus liber; unde solum dicendum est deficere speciem impressam, ex eo quod indebita sit Angelo, & cuiusque creaturæ; ratio autem, quare indebita sit talis species, est quia intellectualuale agens in his actibus liberis se gerit maxime, non solum ut agens naturale, sed potius, & præcipue ut morale, & ideo non debentur species talium actuum, nisi ut accommodata, & proportionata ordini morali, ad rectum autem moralem ordinem non esset accommodatum, neque conueniens ut creatura intellectualis haberet huiusmodi species actuum liberorum aliarum voluntatum; sic enim omnes liberi actus singulorum cæteris omnibus noti essent, quod est contra finem multitudinis, & societatis personarum intellectualium, & rationalium, & contra bonum ordinem sibi debitum; quia inde oriuntur odia, & contentiones, & specialiter demones acius possent in homines seuire, si eorum affectum intime cognoscerent ut reuera possent, si eorum species haberent: ergo bonus ordo moralis postulat, ne tribuantur tales species, sed potius ipsis indebita sint.

Deinde, quia si cognoscerentur omnes actus liberi, nulla daretur indifferentia ad bonum, &

malum; sed indifferentia ad utrumque est libertas: ergo nulla daretur libertas; unde dicere contra cognoscerentur omnes actus liberi est contradictio in adiecto, quia est supponere dari actum liberum & non dari. Maior sic probatur, quia ubi non datur exercitium liberum, & indifferens, nulla datur indifferentia in actu primo: atqui in illo casu minime se exercerent homines ad bonum, & indifferenter, neque possent se exercere, sed potius homines cogerentur necessario operari bonum, & non malum, & ne à superioribus poenis afficerentur, ab inferioribus murmurationibus prosequerentur, opprobriis, & contumeliis ab æqualibus; ac tandem ne in honore detrimentum paterentur, & minimum perfectam libertatem in tali exercitio non haberent, ut unusquisque de se potest recte iudicare: ergo licet Angelus cognoscat formaliter essentiam alterius Angeli clare & euidenter, & entitatem formalem animi rationalis, nihilominus non potest cognoscere formales actus liberos eorum, quia licet ij actus formaliter sint in illis, æquialenter tamen sunt euidenter, & se habent ac si tantum eminenter essent solum quia in se non est formaliter, non possit cognosci ex eo quod solum sit in potentia indifferenti ad infinita; ita neque liberum formaliter existendo, quia per æquialentiam eminenter existit; ex iis, & aliis euidenter puto, nullam creaturam posse naturaliter cognoscere, ac proinde neque propria auctoritate loqui de secretis cordium cum veritate: ergo lumine naturali evidens est Deum solum posse cognoscere, & loqui de secretis cordium.

Secundo sic probatur, quod Christus manifestauerit suam diuinitatem euidenter; nam Christus reuelauit multa opera libera futura, & multa alia futura, quæ dependebant à voluntate Dei; sed Deus solus potest reuelare futura libera: ergo Christus, qui talia reuelauit, Deus est. Maior est certa: totum enim Euangelium plenum est prophetiis, inter quas celeberrima est illa Christi domini, qua loquens cum Petro Apostolo, negationem illius prædixit futuram, & liberam, dicens: *antequam gallus cantet, ter me negabis.* Item Christus reuelauit excidium Ierusalem faciendum à Romanis, propagationem Euangelij per vniuersum orbem, &c. ergo. Minor est clara; quia cognitio futurorum præcipue liberorum est propria dei; ut patet ex illo *Isaia 41.* Annunciate nobis futura, & dicemus, quia dii estis; ubi proprium Dei asseritur, cognoscere, annunciare futura, & loqui de eis; unde *cap. 46.* per eundem prophetam dicit Deus [Ego sum deus, & non prophetam dicit Deus [Ego sum deus, & non prophetam dicit Deus, neque est similis mei annuncians est ultra Deus, neque est similis mei annuncians ab exordio nouissimum & ab initio, quæ nondum facta sunt.] Quapropter Tertullianus lib. 2. contra Marcionem, c. 5. sic ait: Deus quot facit prophetas, tot habet testes præsentiae suæ, & in *Psal. 138.* dicitur, intellexisti cogitationes meas de longe, hoc est futuras, ut omnes doctores Ecclesiæ explicant, & *Ecclesiastici 23.* Domino meo antequam creentur omnia sunt cognita, & Daniel *cap. 3.* tanquam proprium, & singulare hoc Deo attribuitur *ibi.* [Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta,] supra quæ Hieronymus hæc profert [frustra ab hominibus quæris in terris, quod solus Deus nouit in celis.] hinc prophetia per quam hæc futura prædicuntur, ut ait D. Augustinus est signum certissimum, & euidentissimum diuinæ veritatis, & reuelationis, ut patet ex 1. Corinth. 14. *ibi* [Spiritus autem loquitur

loquitur mysteria; nam qui prophetat hominibus loquitur; ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem.] Ecce Spiritui sancto prophetiam attribuit Paulus; non esset autem sufficiens signum diuinæ veritatis, nisi solus Deus posset illa futura cognoscere, vt recte docent Chrysostomus, *homil.* 2. in 1. ad Corinthios, & D. Thomas 3. contra Gent. cap. 154. & sumitur ex illo 2. Petri 2. habemus firmiorem propheticum sermonem, & c. ratione cuius dicebat Origenes contra Celsum diuini sermonis caracterem esse futurorum prædictionem, & Iustinus Martyr, in responsionibus ad quæstiones Christianorum in 2. quæst. de his futuris, sic ait. [Quædam Dei sunt omnia, & verborum futurorum prædictio & rerum euentus, qui per Prophetas, & Apostolos ante prænuntiatur quæ futurus esset.]

47 Dices, non posse quidem creaturam certo cognoscere hæc futura in omnibus suis causis, quatenus in eis diuina voluntas comprehenditur, à qua etiam hæc futura pendent, quia nisi volente, vel permittente Deo non euenient; vnde quia creatura non potest scire diuinam deliberationem, ac voluntatem, ideo non potest ipsa certo cognoscere, & scire hæc futura; ex quo euidenter sequitur prædictionem certam futurorum esse signum diuinitatis, aut diuinæ loquutionis, in quantum sola diuinitas habet in manu, & voluntate sua omnem causam secundam, vt illam vel impediat, vel efficaciter ad agendum inelinet; vnde non erit contra hæc testimonia, neque contra fidem dicere, posse creaturam certam cognitionem habere, etiam illorum futurorum, quæ pendent à libero arbitrio, dummodo subintelligatur excepta ab hac regula diuina voluntas, & potestas.

48 Sed contra primo, euidenter ex hoc ipso sic argumentor, nulla creatura potest futurum illud cognoscere, quod à libera voluntate Dei pendet, & diuino consilio, aut permissione diuina est faciendum; sed omnia futura libera nullo excepto Deo volente, aut permittente futura sunt, quia nihil potest fieri sine dependentia ab aliqua ex his voluntatibus: ergo omnia futura libera sunt omnino incognita creaturæ.

49 Secundo contra, quia licet hæc futura vt cognoscibilia in causis maximam habent incertitudinem respectu omnis intellectus creati, quia à libera voluntate Dei pendent, nihilominus etiam est certissimum, ac de fide talia futura non posse ab illa creatura adhuc in sua proxima causa creata certo cognosci; quod patet euidenter 1. ex similitudine rationum; quia ratio ob quam in diuina voluntate non potest creatura etiam perfectissima cognoscere futura, bipartita est, quatenus voluntas diuina dupliciter considerari potest, scilicet vel euasi in actu 1. vt apta est ad volendum; vel in actu 2. id est vt iam volens. priori ergo modo non potest in voluntate diuina cognosci futuris effectus, quia de se indifferens, ac indeterminata est, & in causa indeterminata nihil determinatum potest cognosci; quæ ratio etiam probat Deum ipsum in se ipso, seu in sua voluntate sic expectata non posse cognoscere futura.

50 Posteriori autem modo potest Deus cognoscere futura quæ absolute vult; quia iam ipsa voluntas in actu non cognoscitur, vt futura, sed potius vt præsens, & cum illa effectus futurus habere potest infallibilem connexionem, at vero creatura non potest naturali virtute hanc Dei vo-

luntatem certo cognoscere, & ideo non potest in illa voluntate cognoscere futura.

Porro autem hæc ratio aequè probat de cognitione futuri effectus in causa libera creata seu proxima, quia eisdem duobus modis spectari potest & priori modo spectata, vt potentia nondum eliciens suum actum, etiam cum omnibus requisitis ad agendum applicata, est causa indifferens, & indeterminata: ergo in illa vt sic nihil determinatum potest cognosci; quæ ratio non solum de creatura, sed etiam de Deo probat; quoad cognitionem certam in causa. Posteriori autem modo considerata voluntate creata vt est sub actu suo, in hoc maxime differt à voluntate diuina, quod diuina non habet actum de nouo, neque in futurum aliquid vult, quod non semper, & ab æterno voluerit; quia non habet temporalem determinationem, sed æternam; voluntas autem creata prius caret actu, & postea illam habet, & quem nunc habet, postea mutat.

Vnde si actus ille consideretur antequam fiat, sub qua ratione est vere futurus, cognosci non potest in ipsa potentia quod sit certo futurus propter rationem dictam; scilicet quod causa est indifferens. Si autem ille actus iam supponitur factus, iam non cognoscitur futurus sed præsens: & per consequens non in causa, sed in se, verumtamen licet talis actus sit cognitus ipsi volenti, alios vero latet; quia non potest, vt supra diximus, vlla creatura cognoscere secreta libera; vnde si loquamur de alio effectu externo futuro, ex vi talis actus etiam ille non potest cognosci vt futurus est, quia vel ille effectus est simul cum ipso actu voluntatis, à quo manat et si iam cognoscetur vt præsens & non cognoscetur ab aliis in causa sua, id est in actu voluntatis, sed potius contrario in exteriori actu, & per ipsum, tanquam per exterioriorem effectum, interior voluntas cognoscitur. Si autem ille effectus non est simul cum actu interiori voluntatis sed postea futurus est, sic duplici de causa non potest ab illa creatura etiam perfectissima cognosci, scilicet quia non potest præsentem actum alienæ voluntatis cognoscere sua sola virtute naturali, & quia licet cognosceret præsentem actum, non posset scire, an in futurum duraturus esset, permutaretur voluntas; neutrum enim eorum in tali voluntate, vel actu eius determinatum est; & ideo neque effectus futurus independens potest in tali causa cum certitudine cognosci; vnde sit vt neque ipsa creatura possit id cognoscere circa seipsam.

In quo est infinita differentia inter Deum, & creaturam; nam Deus in suo decreto libero efficaciter certissime cognoscit futurum esse quod decreuit, quia huiusmodi decretum Dei est omnino immutabile; at vero creatura, licet hunc efficaciter proponat, se facturam aliquid, non certo scit in illo proposito id, quod se facturam proposuit, tum etiam quia fieri potest vt Deus illum effectum impediat.

Vnde confirmatur amplius, quia de se ipsa non potest creatura vlla in sua voluntate præscire, quid sit volitura, vel factura, vel an factura postea sit quod se facturam postea proponit, tum quia libere volitura est, tum quia nescit, an suum propositum sit mutatura; vt ipsa experientia patet; ergo multo minus de aliis id poterit cognoscere, atque hac ratione dicunt sancti, non potuisse malum Angelum virtute sua naturali peccatum proprium præscire prius

prius quam faceret illud; neque Angelum bonum esse potuisse de sua perseverantia securum, prius quam perseverasset, nisi revelatione divina, ut docet Augustin. lib. 2. *Genes. ad litter. cap. 17.* & lib. 11. *de civit. Dei, cap. 13.* quod affirmat Anselmus, lib. de casu Diaboli, cap. 21. probatque optima ratione, quia quod potest non esse ex eo quod indeterminatum sit ad essendum, & non essendum non potest determinate præcisci certa scientia; sed peccatum creaturæ, antequam peccet potest esse, & non esse: ergo non potuit certo præcisci.

55 Dices, his rationibus demonstrari euidenter non posse creaturam, etiam perfectissimam in voluntate præcisci futura, non autem illis conuinci non posse creaturam futura cognoscere in se ipsis; neque vlla ratione posse demonstrari.

56 Sed contra demonstro hoc hac ratione; quia concretum quatenus tale est, non potest cognosci, nisi cognoscatur forma, per quam constituitur in esse talis, siue concretum sit extrinsecum, siue intrinsecum, visum enim, amatum, aut intellectum, quæ concreta extrinseca sunt, nullo modo possunt quatenus talia euidenter cognosci, nisi cognoscantur visio, amor & intellectio, à quibus essentialiter, per modum causæ formalis constituitur.

57 Et ratio evidens à priori est, quia res non potest vilo modo cognosci sine essentia, & quidditate propria, alias illa esset essentia, & non essentia; definitio enim essentiae, & quidditatis hæc est, sine qua neque esse neque intelligi potest res; sed formæ illæ sunt de essentia concretorum, quia concretum essentialiter constituitur à forma: ergo concreta illa nullo modo possunt cognosci, quin cognoscantur formæ illæ, à quibus constituuntur.

58 Tunc sic res futura quatenus futura nihil aliud est, quam res possibilis, ut volita ad hoc ut in tali tempore fiat, ita ut pro materiali dicat rem possibilem & pro formali actum liberum Dei decernentem, aut volentem permittere, ut in tali differentia temporis existat: ergo concretum extrinsecum est à diuina volitione essentialiter constitutum: ergo non potest futurum, ut futurum cognosci euidenter, nisi euidenter cognoscatur diuina volitio libera; sed talis volitio libera est incognoscibilis euidenter virtute naturali creaturæ intuitiue, quia videtur Deus abstractiue, quia quatenus rem futuram constituit nullum habet effectum necessarium, & determinatum, in quo cognoscatur; Item non habet causam: ergo nullo modo est cognoscibilis libera volitio Dei, &c. quod sine vlla probatione concedunt omnes, ut evidens lumine naturæ secundum illud; quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ ipsius.

59 Dices, verum esse quod futura res, ut futura reduplicatiue non possit cognosci à creatura, ne cognoscatur actus liber Dei, qui est quasi forma illius futuræ rei, nihilominus poterit creatura non propter futura, sed propter præsens in aliqua differentia temporis cognosci antequam sit, ubi non est res futura ut futura reduplicatiue, sed solum specificatiue futura, & in hoc modo cognoscendi non est necesse, ut cognoscatur actus liber Dei, ut ratio formalis extrinseca illius.

60 Sed contra euidenter, quia tunc (casu negativo) licet non cognosceretur manifeste decretum ut forma, nihilominus necessario cognosceretur decretum ut causa efficiens imperatiua, quia nul-

la res creata potest transire de statu possibilitatis ad statum futurationis, vel actualitatis pro aliqua differentia temporis, nisi per decretum liberum Dei actuale ab æterno quia, creatura futura, vel actualis non est à se, sed ab alio, scilicet à Deo libere, & intellectualiter agente, & libere decretante, quod res fiat pro tali, vel tali differentia temporis, & quod existat præsens in hac, vel illa duratione; quod evidens est lumine naturali, ut ex postea dicendis clarius patebit: ergo si creatura cognoscit effectum illum euidenter pro aliqua differentia temporis existentem & præsentem, euidenter etiam ex illo effectu cognosceret, dari decretum liberum Dei ab æterno, ratione cuius illa creatura habet quod transeat ab statu pueræ possibilitatis ad statum actualitatis pro tali, vel tali differentia temporis.

Verbi gratia, euidenter cognosco ex Petro nunc existente realiter dari decretum liberum ab æterno, quo voluit Deus, ut Petrus in hac differentia temporis existeret; sed creatura cognoscit nunc effectum futurum creatum: ergo cognoscit nunc dari ab æterno decretum liberum, quo voluit Deus efficaciter in tali differentia temporis futura esse rem illam futuram, quæ ut talis cognoscitur: sed decretum liberum Dei est incognoscibile, quod est pure internum, ut est decretum de re futura: ergo nullo modo potest cognosci res futura, non solum reduplicatiue ut futura, sed neque ut præsens pro aliqua differentia temporis antequam fiat; quia nihil est, quod actu manifestet illud decretum, cum actu res illa, quæ deberet manifestare ipsum, non sit actu, sed potius postea erit actu, & tunc sicut erit, manifestabit, ergo.

Tandem Christus per miracula resuscitando mortuos, sanando ægros, & alia id genus mirabilia patrando, suam diuinitatem ostendebat.

Secundo, sic probatur ex eo quod Deus habeat infinitam potentiam in operando potest facere aliquid ita de nihilo, ut nihil sui res illa factum actu præsupponat, scilicet materiam primam, quæ habet connexionem cum re faciendâ, ratione cuius faciat id, quod ex nihilo producit supposita solum possibilitate rei, & hic modus operandi est propria creatio, tam propria Dei, ut nulli creaturæ connaturaliter possit conuenire ut demonstro in physicis; sed Deus in cognoscendo est infinitus: ergo supposita solum cognoscibilitate rei poterit reddere rem cognitam à se ratione infinitæ cognitionis terminatæ ad illam, quæ nihil est actu, & nullo actuali cognito supposito pertinente ad talem rem, quæ cognoscitur actu à Deo, siue ut causa, siue ut effectus, & hic modus cognoscendi est ita proprius Dei ratione suæ infinitæ perfectionis, quia est quoddam quasi genus creandi, ut ita dicam per intellectiorem, ex eo quod scit cognoscere rem ex nihilo præsupposito intra rationem obiecti cognoscibilis; sed cognitio rei futuræ, ut futura est huiusmodi, cum neque præsupponat causam actu cognitam, neque effectum, &c. ergo talis cognitio ita est propria Dei, ut nulli creaturæ connaturaliter possit conuenire.

64 Vigeo hoc, & declaro amplius, quia omnis cognitio rei vel est abstractiva, vel intuitiva, abstractiva in causa vel in effectu, intuitiva per effectum intentionalem, hoc est per speciem impressam, quam debeat producere obiectum in intellectu cognoscentis actu, ut mediâ tali specie

Quaest. I. Vtrum demon. possit Deum esse. 151

specie intellectus producat cognitionem actualem rei cognita: sed nulla ex iis cognitionibus potest dari in creatura rei futura: ergo creatura nullo modo potest cognoscere rem futuram connaturaliter. Maior de cognitione abstractiva in causa est evidens, vt demonstratum manet iam; quia causa est libera indeterminata, & indifferens. De cognitione autem abstractiva in effectu reali est euidens, quia res futura vt futura, & antequam actu sit, non potest actu producere effectum; ignis enim, qui erit tempore Antichristi non potest nunc actu urere; quia producere actu effectum realem actualem est dare esse actuale reale effectui; sed res, quae actu non est, & solum est futura non potest dare esse actuale reale, quia nemo dat, quod non habet; res autem futura non habet esse actuale villo modo: ergo res futura non potest producere actu effectum actualem realem, in quo abstractiue actualiter cognoscatur.

De cognitione intuitiva actuali etiam est propositio evidens, quia cognitio intuitiva est cognitio immediata rei in se causata mediante specie impressa quam mittit actu, vel producit in intellectu actualiter intuitiue cognoscente res cognitae; sed futura res non potest actu producere speciem impressam in intellectu cognoscentis; quia talis productio est productio effectus actualis realis intentionalis, res autem quae actu non est vt futura nihil potest actuale reale producere: vt probatum est: ergo nulla potest dari actualis species impressa de futura re connaturaliter debita intellectui: ergo nulla potest dari cognitio intuitiva in intellectu alicuius creaturae naturaliter.

66 Vltimo sic probatur, quia futurum ab aeterno est futurum, & ab aeterno habet esse futurum a solo Deo per actum internum liberum sine aliqua intrinseca mutatione reali in ipsa re futura; sed solum per transitum, vel mutationem obiectiuam, & extrinsecam; ergo solum respectu Dei habet esse liberum; cum solum per decretum liberum habeat esse; sed cognoscibilitas est eiusdem rationis, ac esse: ergo habet esse cognoscibile solum respectu Dei libere decretantis; ergo solum respectu Dei, & ab ipso solo potest cognosci, cum ab ipso solo cognoscatur decretum diuinum, ratione cuius habet esse futurum; vnde sicut nulla creatura potest cognoscere naturaliter quid, & quomodo decreuerit Deus aliquid ab aeterno; ita nulla creatura potest cognoscere rem esse futuram ab aeterno.

67 Tandem Christus innumera miracula fecit, quibus suam diuinitatem euidenter demonstrauit, quia miracula non possunt fieri nisi virtute diuinam de ratione miraculi duo sunt, primum vt sit insolitum opus, & extraordinarium, vel in effectu, vel in modo; secundum vt opus sit tale, quod per naturales causas fieri non possit; huiusmodi autem fuisse opera, quae Christus faciebat, per se notum est; tum ex modo, quia subito sine vlla resistencia solo imperio hae faciebat, & morbos etiam incurabiles ad quamcunque distantiam sine impedimento interiecti corporis, & non ad modum agentium naturalium, sed imperio suo sanabat; tum etiam ex ipsis effectibus, quales sunt restitutio visus, & suscitatio mortuorum quae operationes fieri nequeunt, vel arte magiae, vel opera Daemonis, vt constat; quia nulla vis naturalis reducere potest animam semel a corpore diuulsam; nam licet Daemonis opera per secretam medicamentorum applicationem curari possint agri tudines aliquae, non tamen omnes, neque adeo graues, quales a Christo curatae fuerunt; neque suscitationes mortuorum vt diximus, & ideo

Christus *Matth. 12.* respondens malitiae Iudeorum, qui dicebant, ipsum eicere daemonia in virtute, & ex pacto Principis daemionum, & alia miracula eodem modo in virtute daemionis facere; vt ipsos conuinceret, sic ait omne regum in se diuini sum desolabitur: vnde huiusmodi miracula aperte demonstrabant facta fuisse diuina virtute a Christo, quod Christus aperte docuit *Ioan. 11.* dicens [Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis;] nempe me esse Messiam verum Deum filium vnigenitum Patris, qui in testimonium huius veritatis, hae signa facit virtute Dei; & ad Martham dixit, [Ego sum resurrectio, & vita, qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet,] videlicet, qui credit me esse Deum qui suscitare, & viuificare possum diuina virtute; vnde *Ioannis 5.* inquit Christus: Opera, quae dedit mihi Pater, vt faciam, ipsa sunt, quae testimonium perhibent de me, & *cap. 15.* si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent; & ideo vnum ex signis, quod dederat Deus ad cognoscendum Messiam fuit quod mira opera esset facturus; vt constat *1saia 35.* quapropter vt perluaderet discipulis Ioannis Baptistae, & ipsi Ioanni se esse verum Messiam, & Deum, dixit *Matthai 11.* Ite, & renunciate Ioanni quae audistis, & vidistis, caeci vident, claudi ambulant, &c.

Itaque indubitatum est, miracula, etiam si a puris creatoris facta sint, vt ab Apostolis, non posse fieri, nisi virtute diuina; vnde Chrysostomus *hom. 10. ad populum Antioch.* dicit, Apostolos permisisse Deum flagellari, corporis morbos subire, carcerem habitare; ne propter miraculorum magnitudinem ab hominibus, vt Dij haberentur: verba eius sunt. [Quid autem in Apostolis fecit? quoniam signa multa faciebant, & miracula magna, & mirabilia, ipsos tamen continue flagellari permisit, pelli, carcerem habitare, corporis morbos subire, in continuis esse tribulationibus. Ne signorum magnitudo Deos ipsos apud homines patari faceret; propterea tantum largitus gloriam, corpus esse mortale permisit, multis vero valetudinarium, nec ipsorum valetudinem mutauit, vt naturam insinueret. Nec meus hic sermo, sed ipsius Pauli sic dicentis; si enim gloriari voluero, non ero insipiens; parco autem ne quis in me putet supra quod videt, vel audit aliquid ex me, & rursum; habemus autem thesaurum hunc in vasis fictilibus; quid autem est in vasis fictilibus? in corpore hoc inquit, mortali, & corruptibili, sicut enim testa ex luto, & igne fit; sic profecto, & corpus Sanctorum illorum, cum sit Luteum, & spiritualis ignis efficaciam suscepit testa factum est. Et qua de causa hoc factum est, & thesaurum talem, & gratiarum copiam mortali & corruptibili intulit corpori? vt superabundantia virtutis sit a Deo, & non a nobis; cum enim videris Apostolos mortuos quidem suscitantes, ipsos vero aegrotantes, nec infirmitate se liberare valentes, manifeste scies, quod mortui resurrectio non ex virtute suscitantis, sed spiritus operatione facta est. Quod enim continue aegrotabant, audi quid de Thimothaeo dicat Apostolus, vino modico vttere propter stomachum, & frequentes infirmitates tuas, & Philippensibus scribens dicebat, quod Epaphras aegrotauit prope mortem; si enim & cum haec essent ipsos Deos esse putabant, & sacrificare parabant dicentes, Dij similes facti hominibus, descenderunt ad nos, si haec non accidissent, ad quid impietatis miraculis conspectis tunc non processissent.]

Sic

Sic ille, ubi clare, & aperte docet miracula diuinitatem spirare; quod etiam D. Dionysius in *Epist. 4. quæ est ad Caium*, ubi cum dixisset, Christum ea quæ sunt hominis fecisse supra hominem, subdit [cuius rei euidentis indicium est Virgo excellentis miraculi nouitate concipiens, & aqua instabilis, ac fluida materialium terrenorumque pedum sustinens pondus, nec cedens, sed supermundana, admirandaque potentia constans ad materiam solidioris imaginem diuinitatis adminiculum demonstrans] idem docet *cap. 2. de diuinis nominibus, prope finem*, his verbis, [Ignoramus tamen quomodo ex virginis sanguinibus altero quam naturali iure formatus est, quoque pacto sicis pedibus corporale pondus habentibus, materiamque grauitatem liquidam perambulauit, instabilemque substantiam] quod clarius docuit Damascenus 3. *de fide, cap. 1. §. ibi*: [Quia supra quam humana conditio ferret ea, quæ erant hominum agebat, ut cum influxa & instabili vnda terrenis pedibus incederet, non indurata aqua, verum per eximiam diuinitatis potentiam ita comparata, ut minime difflueret, pedumque corporeorum grauitati cederet] quod elegantius docuit Augustinus *serm. 185. de tempore* ibi: [Cum vidissent discipuli Christum super tumentia maris dorsa substratis fluctibus ambulantem, & cum aquarum iter instabile sub diuinis solidaret, vnda famula vestigiis turbatos fuisse, &c.] nempe quod instar solidioris corporis vnda se habuerit sustinens gressus, & vestigia corporis grauis. Quod autem miracula euidenter demonstrant omnibus creaturis intellectualibus virtute diuina fieri, & de Angelis certissimum est, illi enim euidentissime cognouerunt diuinam virtutem factam; de Demonibus autem declaratur, quia euidenter experiebantur vim, & efficaciam humanitatis Christi in ipsos; deinde intuebantur animam, v.g. Lazari vere fuisse à corpore separatam, atque iterum eidem corpori coniunctam per veram informationem; similiter visum fuisse restitutum ei, qui illo caruerat; cum enim hi effectus licet supernaturali modo fierent in se tamen, seu in termino sint naturales, euidenter videntur ab Angelis prout in se sunt cognitione naturali. Et autem eidem Angelis euidentis, huiusmodi effectus illo modo non posse fieri naturali virtute, & ideo etiam mali Angeli tergiversari non poterant. Homines vero non potuerunt habere tam claram euidentiam, quia non possunt intime effectum in se ipsis naturis, sed solum quantum per externa signa apparere; nihilominus habere potuerunt tantam, ac tam sufficientem euidentiam, ut sine magna temeritate, & insigni malitia repugnare non possent, ut ipse Dominus *Ioann. 13. & 14.* testatus est, supposita veritate talium miraculorum, ut patet ex definitione miraculi, & ex proprietatibus nuper positis illius.

68 Quod autem illa miracula re vera talia essent, qualia apparebant, euidentis etiam esse potuit humana quadam & naturali euidentia; idque constare poterat vere euidenti experientia; quis enim dubitare posset, eum, qui triginta, & octo annis subito visus est lectum suum portare vere fuisse sanatum: similiter erat euidentis, hominem cæcum à natiuitate, vere caruisse visu & similiter manifeste constare poterat, ipsum postea vere vidisse; tandem quis poterat dubitare de morte Lazari, siquidem Scriptura ait, quattuordecim dies in sepulchro, aut monumento positum ad viuos reuocasse Christum; nam & factor corporis, & sepultura illius per quatuor dies euidenter demon-

strabant animam exhalasse Lazarum; postea autem opera omnia vix illud liquido demonstrabant vere post miraculum illud liquido demonstrabant vere mortuum, ac vere suscitatum esse à Christo, Deinde ex multitudine talium operum, quorum effectus erant diuturni, & perseverantes & in nullo eorum inuenta est fallacia, vel deceptio, cuius euidentis signum est, quod cum sapius, & multo tempore, & inter hostes suos, qui maximo odio illum prosequerantur, hæc fuerit Christus operatus, nunquam tamen illi obiecerunt deceptionem, aut falsitatem, in huiusmodi operibus, neque enim vnquam ausi sunt negare, vel Lazarum vere fuisse suscitatum, vel cæco à natiuitate visum vere restitutum, quamquam interdu ignoranter, & impudenter calumniarentur, hæc fieri ex pacto cum Demonibus, quasi vero ipsi Demones talium operum auctores esse possent.

Itaque ex his tribus generibus operum, nempe 69 ex reuelatione secretorum cordium, ex prophetia futurorum liberorum, & ex miraculis petitis à Christo euidenter demonstrabat ipse, se esse Deum.

Quod autem supposita tali demonstratione 70 euidenter etiam constaret quidquid loquebatur, non posse esse falsum, sed verum, est manifestum; quia Deus adhuc de potentia absoluta non potest mentiri; sed si falsum diceret Christus, qui est Deus, mentiretur: ergo Christus, nec de potentia absoluta potest falsum dicere: probatur minor, primo quia mentiri est falsum dicere, cum intentione decipiendi, ut docet Sanct. August. *10m. 4. lib. contra mendacium, cap. 12.* in hac autem assertionem falsi intrinsece inuenitur malitia, seu deordinatio; cum enim ea, quæ alteri dicuntur suapte natura deferunt ad manifestandam illi veritatem, ut ita possit esse mutua eo loquutio, & communicatio digna substantiis intellectualibus, eo ipso quod quis falsum dicat, ut decipiat, detorquet loquutionem ad finem illi contrarium. scilicet ad fallendum, ac proinde inuenitur naturam illius, & sic facit actum vitiosum & cum malitia mendacii, ut ait D. Thomas 2. 2. *q. 110. art. 3.* Tunc sic per vos Deus diceret falsum ad decipiendos homines: ergo diceret formaliter mendacium, & formaliter mentiretur; maliter mendacium, quia mentiri est contra mentem ire, ut docent omnes Patres, & Theologi, præcipue D. August. *lib. contra mendacium, cap. 8. & 9. & lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 6.* hoc est dicere aliter ac cognoscit, id est dicere contra ea, quæ per mentem, & intellectum cognoscit, qui dicit; sed Deus dicens falsum cognoscit, ac in se cognosceret, & contra id quod per mentem & intellectum cognoscit: ergo mentiretur, quia Deus formaliter. Minor hæc est euidentis, quia Deus omnia verissime cognoscit, intuitur, videndo ea quæ sunt eo modo quo sunt: hoc enim pertinet ad infinitam, & excellentissimam diuinæ sapientie, & omni scientiæ perfectionem, & eminentiam; itaque impossibile est, ut Deus falso cognoscat rem, alias non erit infinita sapientia, &c. atqui deus dicens falsum non deceret rem ut cognoscit, sed potius opposito modo, ac cognoscit, quia cognoscens verum diceret falsum; & verum, & falsum sunt opposita, & cognoscens rem eo modo, quo est, posita, & cognoscens rem eo modo, quo est, diceret illam aliter, ac est: ergo Deus dicens falsum contra mentem iret: ergo mentiretur, &c.

Maiores

71 Maior illa sic probatur, quia mendacium est intrinsece malum ex natura sua, quod esse de fide sentit August. *heresi 70. Et in lib. de mendacio, & contra mendacium*, & sumi potest ex capite super eo de *usuris*, quatenus ibi dicitur secundum diuinam scripturam non esse licitum mentiri, etiam propter tuendam vitam. Itaque quaedam sunt intrinseca mala, quae prohibentur, quia ex se mala, & non e contra, vt odium Dei, desperatio a bonitate diuina, blasphemia, haeresis &c. vt in materia de peccatis late probauimus, & in materia de legibus omnes cum D. Thoma grauioribus Theologi proponunt, & ratio est manifesta.

72 Quia sicut in aliis rebus quaedam sunt ex se contraria naturae vniuersi cuiusque rei, seu illi disconuenientia, vt venenum, ex natura sua est malum naturae animalis, frigiditas est opposita calori; ita etiam naturae intellectuali quaedam sunt per se, & extrinseca ratione illi contraria, & disconuenientia quae respectu illius mala sunt & facta libere sunt mala moraliter; vnde licet haec respectu creaturae semper sint lege prohibita; quod Paulus *ad Rom. 3.* intendit, non tamen sunt mala, quia prohibita, sed potius prohibentur, quia mala, nam hoc spectat ad sapientem Dei prouidentiam, & ideo quae huiusmodi sunt, si suam rationem formalem obtineant, Deo etiam repugnant; quia etiam est natura intellectualis, & infinite bona; summo autem & infinito bono repugnat omne malum, etiam si per legem illi prohibuitur sit.

73 Huiusmodi autem malum est mendacium, vt & ipsi etiam barbari sentiunt, quia est valde dissonum naturae intellectuali; eo quod euerat ordinem eius, & sit contra finem & necessitatem verborum, seu loquutionis rationalis; nam ad hoc est institutum a natura verbum externum, vt per illud significemus internum, & ita possit esse inter rationales naturas societas, & fidelitas, seu fiducia; totum hoc destruitur, si verba non consonent menti; & ideo hoc ipso quod verbum est contra mentem, signum est per se dissonum esse rationali naturae, & hoc est esse per se intrinsece malum; & hinc vltius concluditur nunquam posse honestari propter bonum finem, si retineat rationem falsi signi contra mentem; quia ab illo est inseparabilis malitia, & nunquam licet facere malum, vt inde eueniat bonum.

74 Imò addit acute August. *lib. de mendacio, cap. 8.* multo magis destrui naturae institutionem, si dicamus aliquando licitum esse mendacium, quomodo enim inquit credendum est illi, qui putat aliquando esse mentiendum; nam forte tunc mentitur, quando praecipit; vt illi credamus; & paulo post, quo admisso omnis omnino disciplina fidei subvertitur.

75 Et ex eodem principio concluditur non posse mendacium fieri licitum, etiam ex dispensatione diuina, quia non potest Deus intrinsecam naturam rei, & essentiam mutare; vnde quidquid sit, an possit Deus auferre suam prohibitionem, nihilominus hoc etiam dato mendacium retineret maliciam, quam ex se habet, & in hoc sensu dicunt Theologi ea quae sunt intrinsece mala non recipere dispensationem etiam diuinam.

76 Confirmatur, nam etiam si per impossibile excusari posset homo a malicia mendacij propter aliquam urgentem necessitatem vitae, vel honoris, quam sine mendacio vitare non posset, in Deo non haberet locum talis excusatio. 1. quia nunquam potest Deus indigere mendacio ad aliquem bonum finem consequendum, iuxta illud *1. p. 13.*

I. P. Tom. II.

nunquid indiget Deus vestro mendacio? Et ideo valde reprehenduntur ministri Dei, qui mendaciis vel falsis reuelationibus vtuntur ad fidem confirmandam, vel virtutem persuadendam; vt videre est in Concil. Lateran. sub Leone X. *sess. 3.* & ratio est quia Deus est omnipotens, & sapientissimus, ideoque non potest illi deesse medium honestum ad finem suum consequendum absque mendacio; vnde etiam Plato *lib. 2. de republ. in fine*, dixit, mendacium semper esse indignum Deo etiam si homini interdum possit esse vtile.

Secundo specialis repugnantia respectu Dei, quia per quodlibet mendacium etiam minimum amitteret suam supremam auctoritatem; hoc autem maius detrimentum esset, quam possit esse utilitatis in quocunque mendacio; praeterquam quod impossibile est, quod velit Deus se priuare summa quaedam, & infinita auctoritate, quae ad suam perfectionem, & prouidentiam maxime necessaria est.

Et hanc ob causam licet mendacium simplex de se sit veniale peccatum, confirmare illud sub iuramento semper est mortale peccatum, quia facere Deum testem vel minimi mendacij, est illum priuare tota sua infallibili auctoritate, & ideo etiam euidentius est nunquam licere homini peierare propter extremam necessitatem quam simpliciter mentiri.

Sed denique ex falsi assertionis non sequi mendacium in Deo, nihilominus ipsa falsi assertio non potest in Deum cadere, quia falsum cognoscere est defectus intelligentis, ac imperfectio illius, ideoque non attribuitur Deo; sed falsum dicere est etiam imperfectio dicentis; quia est defectus dicendi vere, & vere dicere est perfectio; dicere falsum est dicere cum defectu perfectionis: ergo nullo modo potest, nec de potentia absoluta Deus dicere falsum, quia nec de potentia absoluta potest esse imperfectus, cum essentialiter identice sit infinite perfectus; sed si haberet imperfectiorem in dicendo esset imperfectus; ergo adhuc de potentia absoluta non potest dicere falsum.

Confirmatur, quia falsitas est malum naturae intellectualis; ergo qui vult alteri suadere falsitatem, vult aliquod malum oppositum naturae intentionali: ergo vult obiectum inhonestum, ac proinde vitiosum; patet consequentia, quia illud est inhonestum, quod opponitur bono proprio naturae intellectualis; sed Deus nec de potentia absoluta potest velle obiectum inhonestum; quia ex vi formalissima inhonesti libere voliti vellet obiectum inordinatum, & peccaminosum, nulla enim alia est inordinatio in actu quae sit peccaminosa, nisi inhonestas actus libere voliti: ergo euidenter sequitur omnem loquutionem Dei esse veram, & proinde Christum vere loqui, in omnibus quae loquitur, quia Deus est.

Ex quo etiam euidenter colligitur, mysterium Trinitatis testificatum a Christo Domino vere dari a parte rei, ac per consequens etiam Patre aeternum, qui est prima persona Trinitatis, cuius nomen manifestare intendebat Christus, vere existeret; sequela sic probatur, quia cognitio causae necessario deducta ex euidenti cognitione effectus est euidentis simpliciter, & absolute; sed cognitio rei testificata deducta ex euidenti veritate propositionis vere testificantis talem rem, est cognitio causae necessario deducta ex euidenti cognitione effectus: ergo est euidentis simpliciter, & absolute. Maior & ab ipsis datur aduersariis, & extorquetur, quia eiusmodi cognitio constituit alteram speciem demonstrationis, nempe quia; est autem omnis demonstratio euidentis simpliciter, & generat scientiam.

82 Minor probatur primo, quia hæc est vera causalis, quia Deus est trinus, & vnus, in qua Trinitate datur Pater æternus, hæc propositio affirmans tale mysterium est vera; quia ab eo quod res est, vel non est, propositio dicitur vera, vel falsa, id est quia obiectum in se est tale, quale enunciat, ideo enunciatio est vera; & ratio euidens à priori est, quia obiectum est causa finalis, vel formalis extrinseca propositionis; cum propositio specificetur, & dicat ordinem essentialem ad obiectum, tanquam ad id, à quo sumit suam essentiam; quare sine vlla dubitatione optima est illa causalis, quia obiectum est tale, reuelatio, seu propositio est vera; quapropter cognitio obiecti deducta ex cognitione euidens propositionis veræ est cognitio causæ ex effectu, & sic erit demonstratio, quia.

83 Confirmatur, existentia obiecti, & veritas actus affirmantis illud, non sunt disparata, sed vnum dependet ab alio: atqui obiectum non dependet à veritate actus: ergo veritas actus pendet ab obiecto: ergo cognitio obiecti ex veritate actus, seu propositionis est cognitio causæ per effectum; vnde si is qui affirmavit, Petrum esse album, rogetur utrum verum dixerit: respondebit affirmatiue; rogatus autem vnde sciat se dixisse verum: respondebit, quia scit Petrum esse album; est igitur obiectum regula veritatis propositionis, quod si ipsum obiectum includatur in veritate actus, efficacius est hoc argumentum; quia non poterit euidenter cognosci veritas actus, quin & ipsum obiectum; si autem veritas se teneat adæquate ex parte actus, manet argumentum cum suo robore.

84 Secundo probatur eadem minor, quia propositio de mysterio Trinitatis est quasi causa vt ita loquar, & ratio obiectiua scientiæ visionis de illa: ergo etiam est ratio obiectiua, seu causa remota omnium effectuum scientiæ visionis; quia quod est causa, vel quasi causa causæ est causa causati, & constituitur in serie causarum talis effectus. Antecedens autem est manifestum, quia ideo Deus videt existentiam Trinitatis, quia est talis existentia, & non è contra; tunc sic, sed reuelatio, seu propositio de Trinitate est effectus scientiæ visionis de ipsa Trinitate: ergo reuelatio, seu propositio est effectus ipsius Trinitatis. Probo minorem, quia loquutio est effectus scientiæ de obiecto, quod loquimur, vt dixit Christus, quod vidimus testatur, & quod scimus loquimur; nam verba sunt signum naturale iudicii de re dicta in eo, qui loquitur infallibiliter verum; si autem mentitur, verbum est signum naturale apprehensionis internæ, & secundum leges morales; non debet oriri nisi à iudicio conformi verbis, ex quibus concludo, cognitionem de Trinitate deductam ex euidenti cognitione reuelationis, aut propositionis veræ, esse cognitionem causæ per effectum.

SVBSECTIO V.

Solutiones Adversariorum refutantur.

85 Dices primo obiectum esse causam remotam reuelationis, & non proximam.

Sed contra: causa remota necessaria vnica demonstratur euidenter per effectum remotum necessario fluentem mediate à tali causa; quia ab effectu remoto ad proximum, à quo pendet remotum valet consequentia; à proximo autem valet ad causam remotam, ea ratione inter demonstrationes, quia primo loco ponitur demonstratio perfe-

ctissima primæ proprietatis per essentiam; deinceps ponuntur ceteræ demonstrationes quæ sunt remotæ respectu essentiae; vnde ex euidenti cognitione reuelationis Dei, aut loquutionis Christi infertur immediate, & euidenter scientia Dei de obiecto reuelato. Ex hac autem scientia Dei infertur euidenter mysterium reuelatum: ergo semper ex effectibus ad causam infertur euidenter mysterium ex reuelatione.

Dices eam reuelationem, seu propositionem Christi non existere, quia est Trinitas, & persona prima Patris, sed quia Deus vult.

Sed contra primo, quia licet existentia Trinitatis &c. non sit tota ratio ob quam loquutio vera Christi existit, tamen est causa partialis vt existat; cognitio autem euidens causæ partialis ex effectu spectat ad demonstrationem, quia: ergo & hæc maior patet, quia voluntas reuelandi quasi pendet à scientia obiecti; est enim hæc euidens consequentia; Deus vult reuelare mysterium Trinitatis, & existentiam Patris æterni: ergo Deus scit tale mysterium; hæc autem voluntas non potuit esse sine scientia; scientia autem potuit sine voluntate: ergo voluntas quasi pendet à scientia, & non è contra scientia à voluntate.

Vrgetur efficacius, quia licet voluntas diuina sit causa efficiens propositionis veræ de Trinitate, nihilominus non est causa finalis, aut formalis extrinseca specificatiua, seu obiectum quod specificat talem reuelationem, aut propositionem; vnde licet tanquam à causa efficiente dependeat à voluntate diuina, nihilominus tamen tanquam ab obiecto specificante dependet etiam ab existentia ipsius mysterii reuelati; vnde falsum est dicere in hoc genere causæ non esse veram hanc causalem, ideo vera est propositio dicens dari mysterium Trinitatis; quia tale mysterium datur, imò in toto rigore loquendo de veritate propositionis, vt veritas est formaliter sumpta est vera sola hæc causalis, vt patet ex terminis, & ex illo principio, ex eo quod res est, &c.

Præterea voluntas Dei non est alio modo causa reuelationis, quam aliarum rerum, nempe applicando omnipotentiam ad effectum, vnde hæc propositio causalis, homo est quia Deus vult, non excludit causas necessario existentes in Deo, sed includit redditque hunc sensum, homo existit, quia Deus habet scientiam, & omnipotentiam applicatas per voluntatem ad faciendum hominem, ita reuelatio est, quia Deus vult applicare omnipotentiam præsupposita cognitione, & existentia obiecti reuelati: ergo sicut ex hac propositione, homo est, infertur euidenter scientia, & omnipotentia Dei, vt causa existentie hominis, ita infertur scientia, & existentia obiecti reuelati, vt causa reuelationis.

Secundo contra; quamvis obiectum non sit causa immediata, vt reuelatio existat, tamen est causa immediata vt sit vera: ergo ex euidenti cognitione veritatis reuelationis, aut propositionis infertur obiectum ipsum, vt causa immediata: probo antecedens, quia non est alia ratio, ob quam propositio sit vera in ratione veritatis formalis, nisi quia obiectum ita est, certitudo enim aliunde oritur, quam ab obiecto; est enim determinatio iam oritur ab actus veritatem, quæ determinatio iam oritur ab actus euidencia, iam à supernaturalitate; at veritas formaliter quia consistit in adæquatione actus cum obiecto, pendet absolute, ac simpliciter ab ipso obiecto, non in existentia efficienti: sed in regulatione sui conceptus; vnde veritas existens ducit immediate in principia actiua ipsius veritatis, & in existentiam obiecti.

Dices

Quaest. I. Vtrum Deus demonstrari possit. 155

91 Dices tertio, hos syllogismos non esse absolute demonstrationes, sed reductiue, quia non sunt per causam physicam.

92 Sed contra, quia illi sunt absolute syllogismi euidentis & demonstratio, quia; nam demonstratio, quia absolute, est quando potest explicari per propositionem necessariam causalem includentem hanc particulam, quia, verbi gratia, ideo est reuelatio vera, quia obiectum ita est, vel quia Deus scit obiectum reuelatum ita esse; item ideo Deus vult reuelare, quia scit obiectum reuelatum, quod clare patet in moralibus; ideo Deus vult donare premium, quia donare est bonum opus, haec enim sunt demonstrationes, quia, absolute, licet sint demonstrationes reductiue ad alias primario demonstrationes, quia; Nam illa causalis non est inter causam & effectum absolute, hoc tamen non tollit euidentiam simpliciter; nam in Deo sunt demonstrationes simpliciter vnius perfectionis per aliam; nam simpliciter demonstratur voluntas diuina per intellectum, quasi à priori, & propter quid, & nihilominus intellectus non est vera & propria causa voluntatis, sicut est contra intellectus demonstratur per voluntatem vera demonstratione, quia, nihilominus tamen non est per proprium effectum; Itaque euidentia est absoluta, causalitas vero deductiua; ergo euidentia demonstrationis non tollitur ex eo quod non sit per causam physicam, aut effectum physicum, dum tamen conclusio colligatur clare per necessariam, & manifestam illationem, cui non possit subesse falsum, ut videre est in demonstrationibus circa attributa diuina: unde satis nobis erit habere tantam euidentiam obiecti ex euidente cognitione attestantis, quantum habemus intellectus diuini per voluntatem.

93 Secundo probatur principaliter à priori, euidentia absoluta est necessitas absolute cognoscendi clare aliquid, nempe quando ita manifeste cognoscitur, ut nullo modo possit negari; sed ex euidenti cognitione propositionis verae ita cognoscitur attestatum obiectum, ut non possit villo modo negari illud; ergo est euidentia absolute; Minor non eget probatione. Nam dispositio legitime syllogismo non potest negari conclusio ut in libro *Periberm*, probauit, hic autem disponitur legitime syllogismus; nam ex veritate propositionis non potest negari obiectum affirmatum, alioquin cogerebatur admittere duo contradictoria; quia non potest negari veritas reuelationis, quam clare cognoscimus; ergo ex his duobus principiis cognitis vno aut pluribus actibus non potest negari conclusio mysterij reuelati.

94 Aduerte hanc necessitatem assentiendi conclusioni in nostro casu non esse secundum quid ex sola suppositione libera praemissarum, ut contingit in omni fide, & opinione, in quibus conclusio solum habeat necessitatem consequentiae, quae negari non potest praecise, quia sunt admissae praemissae; At non habet necessitatem consequentis conclusio opinatiua; nam obiectum non necessitat absolute ad assensum sui; quia cum potuerint negari praemissae, potuit negari consequens, quod in assensu sui pendet ab antecedentibus. In nostro vero casu est non solum necessitas consequentiae, sed consequentis; consequentiae quidem quia euidenter deducitur conclusio ex suppositione praemissarum, vel quia medium bene disponitur (si syllogismus est formalis) vel quia bene videtur necessaria connexio antecedentis, & consequentis; Item datur necessitas consequentis; quia praemissae negari non possunt; in quo conuenit noster

I. P. Tom. II.

syllogismus cum omni demonstratione à priori & à posteriori.

Probatum maior primo, Quia consequentia euidentis dicitur, quae negari non potest, quae autem negari potest dicitur ineuidentis: quando autem est dubium, vtrum possit negari, necne, dicitur consequentia probabilis; ergo iam hoc genus euidentiae consequentiarum est necessitas non negandi illas. Secundo probatur; quia in actu perfecto reperiuntur tria, veritas, certitudo, & euidentia; in imperfecto autem reperiuntur duo vel probabilitas, vel falsitas; veritas est representatio obiecti ut est, falsitas aliter ac est certitudo firma adhaesio, probabilitas adhaesio mutabilis; unde nec certitudo, nec probabilitas ut sic cogunt intellectum, cogit autem euidentia: ergo determinatio intellectus ad assensum est effectus proprius euidentiae, sin assignent mihi rationem aliquam, unde oriatur illa necessitas; nam ab euidentia secundum quid non potest oriri determinatio absoluta; nam quae secundum quid videntur, habent carentiam euidentiae simpliciter, & propterea negari poterunt absolute, arbitror hic multum contendendi de nomine.

96 Dices primo, ad euidentiam simpliciter requiri duo, alterum ut negari non possit obiectum, alterum ut cognoscatur eius extremorum connexio.

97 Contra primo, visio externa, & apprehensio intellectus illi respondens sunt euidentes praecise, quia determinant hominem, ne dissentiat, neque vero repraesentant connexionem aliquam albedinis.

98 Contra secundo, quia etiam ex euidentia in attestante cognoscitur connexio extremo rerum obiecti attestati, nam ex cognitione euidenti reuelationis aut propositionis verae de Trinitate, cognoscitur identitatis connexio Trinitatis cum Deo. Item cognoscuntur ipsa praedicata Trinitatis & Dei, ita ut cognitio non sistat in sola reuelatione, sed progrediatur ad obiectum ipsum cognoscendum secundum omnia quae repraesentantur in reuelatione seu propositione vera, sicut cognitio effectus progreditur cognitio ad praedicata omnipotentiae Dei, ac proinde non solum cognoscitur ipsa veritas reuelationis, sed etiam connexio obiecti repraesentata per illam.

99 Dicunt secundo, cognosci quidem praedicata; & connexionem obiecti, non tamen in se sed in testimonio.

Egregia hic committitur aequiuocatio verbo in se, aliquid enim dicitur cognosci in se proprie quando cognoscitur ut obiectum formale, & immediatum, ita dicuntur creaturae videri non in se sed in Deo, quia visio habet pro obiecto formali & immediate Deum, creaturas vero pro secundario, quo genere cognitionis, neque causa cognoscitur in se per effectum, neque effectus per causam in demonstratione à priori aut à posteriori, non tamen propterea haec demonstrationes sunt tantum euidentes secundum quid, sed potius simpliciter. Deinde minus proprie dicitur aliquid cognosci in se, quando ex alio obiecto prius cognito derivatur in illud cognitio repraesentans illud secundum se, non vero remote & denominatione tantum, ut obiectum materiale proximum dicitur secundum se cognosci, & medium amari, sic autem omnipotentia Dei tam in se cognoscitur per reuelationem euidenter cognitam quam per effectum: determinatur enim intellectus ad assentiendum Deum esse omnipotentem

per illam non minus quam per effectum; unde arguo, cognitio reuelationis tam clara & immediata est, quam cognitio effectus; ex reuelatione autem tam necessario determinauit intellectus ad cognoscendum Deum esse omnipotentem, quam ex effectu: ergo nullum est discrimen in euidencia & cognitione omnipotentia in se.

101 Dicunt tertio euidenciam obiecti attestati esse per principium extrinsecum, & euidenciam causae esse per principium intrinsecum.

102 Sed contra primo, quia hoc non tollit euidenciam simpliciter cum non tollat necessitatem simpliciter assentiendi, quia sicut datur necessitas absoluta duplex cognoscendi omnipotentiam, & duplex certitudo absoluta, altera per principium intrinsecum, cur non dabitur duplex euidencia absoluta, & simpliciter? & sicut principium extrinsecum est absolute obiectum formale cognitum euidenter, necessario ducens in aliud extrinsecum, in quo conuenit cum effectū, & causa in ratione formali de qua loquimur, cur etiam non conuenit in ratione simili euidens simpliciter?

103 Contra secundo, demonstratio omnipotentis per effectus est per principium extrinsecum, sicut demonstratio obiecti per reuelationem; ergo non tollitur euidencia simpliciter ex hoc capite. Probo antecedens, quia canis, aut homo tam extrinsecus effectus omnipotentia Dei est, quam veritas reuelationis comparata cum obiecto; si enim consideremus transcendentalem ordinem reuelationis, & caloris ad Deum, utique est intrinsecus ipsis, & extrinsecus Deo; si autem consideretur terminus illius ordinis est extrinsecus utrique eodem modo, connexio autem huius ordinis cum termino est aequae necessaria in utroque; cur igitur necessaria connexio effectus cum omnipotentia fundat euidenciam simpliciter magis quam necessaria connexio reuelationis, quod enim omnipotentia etiam referatur ad calorem, non vero ad reuelationem in ratione obiecti nihil obest, tum quia aduersarij non admittunt hanc relationem Dei ad creaturas, tum etiam quia haec non cognoscitur formaliter ex creaturis cognitis immediate; sed per alias demonstrationes, nam relatio transcendentalis creaturae tantum ducit in suum terminum, ut est terminus praecipue, quia tam euidenter cognosceretur ex reuelatione terminus non correlatus, quam ex calore correlatus, tandem, quia reuelatio habet duplicem connexionem cum deo, quam non dicit calor, quia calor solum dicit connexionem effectus in genere causae efficientis cum omnipotentia; reuelatio autem dei Trini, & uni respicit deum, ut effectus ab ipso Deo in genere causae efficientis productus, & etiam respicit ipsum Deum ut effectus in genere causae finalis, vel formalis extrinsecus essentialiter specificati à Deo, ut ab obiecto in quo excedit calorem: ergo si calor necessario, & euidenter inducit cognitionem causae propter solum illum unicum ordinem, à fortiori reuelatio ducit in cognitionem euidenciam Dei Trini, & unitum propter similem ordinem, tum propter alium, ut ad obiectum reuelatum, à quo essentialiter dependet in sua veritate.

104 Dicunt quarto cognosci connexionem termini, & eius praedicata non sub ratione particulari, sed sub ratione communi testimonij.

105 Sed contra, quia omnipotentia Dei non ostenditur per testimonium, seu per veram propositionem, non ostenditur sub ratione communi effectus indeterminati, & indifferentis, ut sit ab hac vel

ab aliis causis, sed sub ratione habentis determinatam connexionem cum causa, nam ex solo calore non potest inferri determinate ignis, neque sol, sed disiunctiue, quia calor est effectus communis utriusque: at ex habita ignitione, aut visione potest inferri determinate ignis, quia est effectus proprius illius, ita similiter sunt testimonia indifferentia ad verum, & falsum, ex quibus non potest inferri determinate verum aut falsum, sunt vero testimonia determinata ad verum, vel est veritas testimoniorum, quae habet determinatam, & essentialem connexionem cum obiecto, adeo ut repugnet etiam diuinitus veritatem esse, quin obiectum sit, ut enunciatur; haec connexio cum obiecto non est secundum rationem communem testimonij, sed secundum determinatam testimonij veri, sicut connexio omnipotentia cum calore non est sub ratione communi effectus, sed sub ratione particulari effectus petentis determinate omnipotentiam; ergo sicut ex hac connexione effectus cum causa, cognoscitur causa per euidenciam absolute, ita ex connexione veritatis cum obiecto cognoscitur obiectum per euidenciam absolute, imo tam determinate, & perfectius tendit actus in obiectum, quam effectus in causam; calor enim immediate tantum ostendit Deum habere virtutem operandi tam perfectam, quam est ipse, hanc autem virtutem esse infinitam carentem principio, & fine non ostendit immediate ex calore, sed ex aliis principiis ostenditur, nempe ex repugnantia infiniti processus in causis: at vero cognita quidditative visione Dei aut alio actu supernaturali repraesentante hanc perfectionem omnipotentia, immediate absque alio principio cognoscitur quod ex solo calore non potuit.

Tandem syllogismus formalis, & virtualis est 106 certus absolute, quia non potest esse falsus, neque obscurus absolute, quia negari non potest: ergo est euidens absolute. Pater consequentia, quia non est alia species syllogismi certi.

Aduerte pro coronide quaestionis praecise, quia 107 auferatur euidencia constitui indifferentiam, ad assensum, & dissensum, id est, principia actus obscuri componi possunt cum assensu, & dissensu; at vero per praecisam ablationem obscuritatis constitui determinationem ad assensum, & auferri indifferentiam ad dissensum. At obscuritas absolute tollitur per euidenciam absolute, quia si non est absolute euidencia, manet absolute ineuidencia, & obscuritas, quia haec nihil est, praeter fundamentum carentia euidenciae simpliciter, vel est ipsamet negatio euidenciae: ergo omnis necessitas absoluta ad assensum est euidencia absolute, ea ratione, qui negat principium aliquod euidens, dicitur ignorare terminos, quia si eos calluisset non potuisset id negare certe, arbitror hac esse euidenciam, quia negari non possunt.

Ex quibus omnibus manifeste & euidenter 108 sequitur loquutionem Christi manifestantis Patrem aeternum ex euidencia in attestante retem, fundere euidenciam in ipsum Patrem aeternum, & in cognitionem ipsius, nam si ex supradictis probationibus pater Christum euidenter demonstrasse per effectus proprios Dei supra iam late tractatos esse Deum, ac proinde vere loqui, & non falso, euidenter manifestabat dari Patrem aeternum, cuius filius erat dicens: Ego & Pater vnum sumus, sicut Pater in me est & ego in illo, &c. ergo manifestatio nominis Patris euidens fiebat à Christo; unde perperam loquuntur aduersarij, dicentes talem manifestationem esse so-

Quaest. I. Vtrum demon. possit Deum esse. 157

lum per fidem, & non per euidentiā, quod clare docuit S. Aug. tom. 9. tract. Iob. in Ioannem super hac eadem verba ibi: [Nam quod Deus dicitur vniuersa creatura, & omnibus gentibus quæ manifeste cognoscebant Christum, non omnino esse potuit hoc nomen ignotum, hæc est enim vis veræ diuinitatis vt creatura rationali, iam ratione vtenti non omnino ac penitus possit abscondi. exceptis enim paucis in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus humanum Deum mundi huius fatetur authorem, quem miraculosis operibus & præcellenti scientia maiestas Christi declarauit aperte:] quid clarius & euiden-

109 Alter vero locus vbi dicit Christus [Philippe qui videt me videt & Patrem meum:] non est intelligendus de fide præcipue, sed potius aut de cognitione euidenti intuitiua aut de cognitione euidenti abstractiua, eo modo quo nuper verbum *Manifestum* explicuimus, nam vt optime notant Aug. Hierony. & Ambrosius cum ipsique multi noterici Doctores, duplicem sensum potest habere hic locus, primum est, quod qui videat Verbum Diuinum visione intuitiua necessario videre debeat etiam Patrem & Spiritum Sanctum, quia impossibile est videre vnam personam quin videantur & alia, quia visio intuitiua, quæ necessario fertur in Deum, eo modo quo est, debet videre quicquid in Deo est formaliter, alias si non videret quicquid in ipso existit, non videret Deum sicuti est, quapropter optime dixit Christus loquens de visione intuitiua, Philippe qui videt me, videt & Patrem meum, ac si dicat, qui me viderit intuitiue secundum diuinitatem, & secundum quod sum Verbum diuinum, & filius Patris, necessario debet videre Patrem meum non obscure, sed tanta claritate, & euidentiā qua me viderit. Alius sensus est, qui euidenter per Prophetias, per miracula à me facta, & per reuelationes cordium euidenter cognouerit me esse Deum, euidenter etiam cognoscat Patrem meum per euidentiā attestantis, nam qui cognoscit me esse Deum cognoscat etiam euidenter me vere loqui: at qui ego affirmo, & assero habere Patrem, cuius filius sum: ergo ex veritate meæ assertionis euidenter cognita, euidenter etiam cognoscitur maiestas Patris æterni, quia ex eo quod res est, vel non est, propositio dicitur vera vel falsa, quapropter manifeste patet decepto aduersarij assertionem verbum *Video*, & manifestum sumi in his locis pro cognitione quomodocunque obscura aut opinatiua, cum certe non sumatur nisi pro euidentiā, vt patet ex dictis: ergo si scriptura in his locis, quibus se protegit Gillius, vtitur verbo *manifesto*, & *video*, ad denotandam euidentiā, sine dubio se suo gladio iugulat, ac proinde nostrum intentum confirmat.

SVSECTIO V.

Aliis scripturae verbis idem intentum confirmatur.

110 ET primo Evangelicus Propheta Isaias c. 40. vers. 26. hanc veritatem aperte manifestat his verbis [Leuate in excelsum oculos vestros & videte quis creauit hæc, qui educit in numero multitudinem fortitudinis & roboris virtutisque eius, neque vnum reliquum fuit] ac si diceret, Ad cælum sursum oculos attollite, & vobiscum attenta

cogitatione perpendite, sine dubio euidenter cognosceis creatorem à quo formati atque fundati sunt ipsi cæli, & illi nisi mentem prorsus abieceritis, docebunt manifeste maiestatem diuinam, infinitamque omnipotentiam illius contemplamini; igitur in hac illustri cælorum specie quemadmodum ex astrorum ingenti numero; ego tanquam Imperator cælestem illam militiam producam, quæ ego astra oriri atque occidere faciam, eo ordine qui rebus humanis conseruandis & augendis magis est opportunus, quorum virtutem noui, & accommodatum illi nomen imposui, cui illud inest robur, atque potentia, vt ex tanto numero nullum sit quod meum fugiat aut recuset imperium [si modo hominibus (inquit Hieronymus) aliquid esset mentis, satis esse debuit speciosissima cæli facies, & atque perpetuus astrorum ordo, vt homines non solum sibi persuaderent, sed etiam euidenter cognoscerent, & manifeste intuerentur aliquid esse Deum supra omnem creaturam etiam maximarum maiestatem.] Hanc igitur euidentiā (ostendit Isaias) cognitionis Dei dum vtitur verbo *video* dicens. [Videte quis creauit hæc,] quæ euidentiā adeo est perspicua, vt Ethnicorum tenebras dissipans coegerit Ciceronem, vt in hac aurea verba prorumperet [Quis est tam vecors, qui cum suspexerit in cælum Deum esse non videat, & ea quæ tanta mente sunt, vt vix quisquam arte vlla ordinem rerum, ac vicissitudinem persequi possit casu fieri putet;] Itaque eo ipso quod oculos ad cælum attollamus sine dubio luce stellarum, fulgore Solis, splendore Lunæ, scintillantium astrorum fulgentissimis radiis illuminabitur, vt non solum obscure, sed manifeste, aperte, ac euidenter omnipotentem Deum videamus & cognoscamus; ideoque natura tantam curam posuit, vt nos à cæteris animalibus discriminaret in figura & fabrica corporis, qua facili negotio cælos oculis lustrare possimus; vnde vt ait Ouidius non ineleganter.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram;
Os homini sublime dedit cælumque videre

Instit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Vtique tantum bonum compararemus in euidenti cognitione Dei; furdus igitur admodum est qui tam exaudibiles voces non percipit. Hæc autem interiores obstructas aperiri, & versus humum demissas arrigi, & oculos homini defixos attolli in excelsum admonet Isaias: vt audiamus & videamus; [Quis creauit hæc;] nempe corpora cælestia; quo circa inexcusabiles sunt quicumque Deum ignorant, cuius notitiā ingerit simplex, & inexcusabilis cælorum intuitus; illi vero minime ferendi, qui ex hoc eodem aspectu eo absurditatis & erroris sunt delapsi, vt ipsi diuinitatem attribuerent; vnde cecinit David [Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmitamentum: dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam: non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.] Interroga (inquit Aug.) mundum, ornatum cæli, fulgorem dispositionemque syderum, & vide si non sensu suo tanquam tibi respondeant Deus nos fecit.

Igitur vniuersitas ista creaturarum est veluti liber oculis mortalium obiectus, suis notis musicis & characteribus distinctus, in quos intuentes, & intendentes inueniunt diuinas laudes ad librum canere, creaturæ autem laudare & benedicere Deum dicuntur, quod mutis quasi vocibus nos inuitant, atque adeo etiam docent diuinas laudes canere, quibus vocibus mutis manifeste demonstrat creatorem;

torem; Cantum enim etiam libro muto tribuimus cum vocamus *el libro de canto*. Vnde non mirum quod creaturas sua pulchritudine deum manifestantes librum cantus appellamus, in quo dicitur diuinæ laudis enconium. Idem experientia ipsa didicerunt ipsimet Gentiles; nam Trismegistus dixit mundum esse librum diuinitatis & speculum diuinorum, quo nimirum Deus seipsum clare expressit & quasi Appelles summus depinxit, quod etiam docuerunt Plato, Socrates, Aristoteles, omnesque Philosophi, idem agnouit & docuit orpheus cum ait: [mundi machina est musica & admirabilis consonantia prædicans & laudans deum;] hæc etiam est musica cælorum, quam prædicabat Pythagoras, & de qua loquens Iob *cap. 38. vers. 37.* sic ait: [quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet;] ac si dicat, harmoniam istam, musicam cælestem, dei maiestatem & gloriam decantantem in æternum duraturam perennique cursu propagandam.

His verbis Isaia consonant aperte verba Iob *cap. 36. versu 24. 25. & 26. ibi.* [Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt, viri omnes homines vident eum, vnusquisque intuetur procul: Ecce deus magnus vincens scientiam nostram numerus annorum eius inestimabilis;] vbi nota illa verba, omnes homines vident eum, vnusquisque intuetur procul; vbi cum verbum, vident: tum verbum, intuetur, manifeste declarant deum euidenter cognosci per creaturas, ratione cuius Cyprianus *c. 4. de veritate idolorum*, sic ait: [quæ est hæc summa delicti nolle agnoscere, quem ignorare non possis? vnus est, & vbiq; diffusus est; nam & vulgus in multis deum naturaliter confitetur cum mens & anima sui authoris & Principis admonetur, quod clarius docuit Tertulianus, in *Apologético c. 17.* his verbis: licet [anima carere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumcepta, licet libidinibus & concupiscentiis euigorata, licet falsis diis exancillata, cum tamen respicit, & sanitatem suam patitur & deum nominat solum, quia proprie verus h. c. vnus Deus & bonus & magnus, & quod deus dedit omnium vox est iudicem quoque contestatur illum Deus videt & deo commendo, & deus mihi reddit o testimonium animæ naturaliter christianæ. Denique pronuntians hæc non ad capitolium, sed ad cælum respicit.] sic ille; vnde Lactantius *lib. 6 c. 20.* dum de oculorum voluptate, & spectaculis disserit: [aiunt (inquit) Philosophi multo esse præclarius & homine dignius cælum potius quam cælatura intueri; & hoc pulcherrimum opus intermicantibus astrorum luminibus, tanquam variis floribus adornatum quam picta & ficta, & gemmis distincta mirari, sed cum diserte ad contemptum terrestrium nos exhortati sunt, & ad cæli spectaculum excitauerunt, nemo est qui sapiat rationemq; secum putet qui non vnum Deum esse intelligat, qui & condiderit omnia & eadem qua condidit virtute moderatur.]

Ex illis vnum producam Senecam; [dum oculi mei ab illo spectaculo, cuius insatiabiles sunt non abducantur, dum mihi Lunam Solemque intueri liceat, dum cæteris inhære scytheribus; dum ortus eorum occasus interualla, & causas inuestigare, spectare tot per noctes tellus micantes, dum cum hic sum & cælestibus, qua homini fas est immisceat, quantum refert mea quid calcem.] Eminus igitur & procul pascabant oculos & creatorem intuebantur multo id præstituri sapientius, si vt is ipse aliquando dixit: [Priora illa ago, ac tracta & me prius serutor; deinde hunc mun-

dum;] ex vtriusque autem contemplatione manifeste cognosci potest deus, vnde Gregorius; [Omnis homo (inquit) ex ipso quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere cum qui se condidit deum esse, quem videlicet iam videre est dominationem illius ratiocinando conspiciere, vt ait Iob: Omnes homines vident Deum, vnusquisque intuetur procul.] Ecce quomodo Gregorius ex verbis Iob à nobis adductis eandem veritatem quam nos patefacere intendimus manifestat, Grauius Pater Pineda, hunc locum his verbis elucida, quis inquit est si modo homo sit proprie? Adam quamuis terrenus ex primo Adamo oriundus qui non videat eum, alij id supple opus affixum in Hebræo indifferens ad vtrumque genus vnusquisque proprie, & nos etiam miserimus quisque, & valde imbecilli iudicii videri & intueri poterit, omnibus enim sunt diuina opera exposita ad contemplandum & suspiciendum, sed non omnibus ex æquo, diuino quippe lumini propinquiores sunt sapientes & exercitati in rerum diuinarum contemplatione, remotiores vero è media plebe homines: sed nemo tandem alienius luminis quo Deus, & eius opera agnosci possunt est omnino expers; eleganter Philippus [quæuis quis tam parus sit, & frigidus vt alienus esse studeat à creatore & deo suo, nullus tamen est qui se abscondat à calore eius, & ideo vnusquisque mortalium sentit clare & intelligit aperte Deum.]

p. Gregorius [procul enim intueri est; non iam illum per speciem cernere, sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare;] Tum etiam procul videtur, qui non in se ipso videtur, sed in creaturis quæ in infinitum ab illo distant, licet per illas euidenter videatur, hoc ipsum docuit Irenæus, *lib. 2 c. 5.* His verbis: [ratio mentibus infixa mouet, & reuelat, quoniam est vnus deus omnium Dominus;] vnde Athanasius aperte nostram veritatem docet his verbis, [quæ sempiternitas siue Diuinitas tam euidenter cognoscitur vt in scriptura passim videri dicatur:] sic ille, vnde Irenæus maxime inuehitur in ignorantes deum, illis verbis: [& huius peiores efficiunt eos, qui eis assentiuntur, illi enim creatura potius, quam creatori seruientes, & his qui non sunt Dei; veruntamen primum veritatis locum attribuunt fabricatori huius vniuersitatis Deo] & eodem modo Nouatianus, cum de Deo ageret, [quem (inquit) quoniam obtutu oculorum videre non possumus de operum magnitudine & virtute, ac maiestate condiscimus vt humanus animus ex manifestis oculata aperte & euidenter condiscat, ac de operum magnitudine, quæ videret mentis oculis clariori modo quam corporis artificis magnitudinem demonstratam attingeret.] Vnde Ioannes Chrysostomus à scelere, & crimine, nullo modo posse liberari asserit Ethnicos, & Paganos, qui Deum ex creaturis non attingunt cognitione: *hom. 3. in cap. 18. epist. ad Rom.* [quid (inquit) dicent Gentiles te ignorauimus: ita ne vero? non exaudistis cælum vocem ab aspectu emittens: non exaudistis compositam rerum harmoniam tuba illustrius clamantem? omnia ordinem seruantia? eademque tum à pulchritudine tum à magnitudine ipsum opificem, veluti præconio annuntiantia.]

Ratio vero euident, & ineluctabilis ad reuincendos Gentiles est, nam cum naturale lumen rationis ostendat, neque inferioris mundi, neque superioris corpora potuisse existere, ipsa per se absque artifice, & conditore; imo facta iam, & condita indigere rectore, ac moderatore, cuius arbitrio,

arbitrio, imperioque teneantur, sustententur, & in suis motionibus ad finem vniuersi propositum ordinentur, sit necessario consequens eum conditorum, & rectorē à quo acceperint magnitudinē, pulchritudinē, vim, speciem, ordinem, constantiam & reliqua quæ admiramur, in ipsis nec immerito, debere esse infinite his omnibus dotibus, & virtutibus excellentiorem, ac proinde tantum, ac talem artificem pro deo vero, ac vnicō agnoscentium; cum vero Scriptura sacra in his locis supra positis, vtatur huiusmodi argumento ad confundendos idolatras, id ē dicimus scripturam ipsam, dum assignans medium euidentissimum creaturarum (ex quo colligitur cognitio euidentis) vtitur ad significandam claritatem cognitionis Dei deductā per illud medium, verbis vīdeo, manifestum est, inuenitur, notum est, aperte docere talem cognitionem in toto rigore esse demonstratiuam, scientificam & euidentem; vnde Paulus *Act. 17*, predicaturus Atheniensibus nullum aliud euidentius argumentum excogitauit ad conuincendos Ethnicos; ita vt non possent resistere illi nisi desumptum ex creaturis ibi, [Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt hic celi & terræ eum sit dominus,] reputans tam manifestam esse demonstrationem hanc, vt Gentiles ipsi contradicere non possent; vnde non alio argumento, sed hoc vsus est, quia sine dubio argumentum demonstrat hanc veritatem, & ideo ipse Paulus *Act. 14*, inquit [non sine testimonio reliquit semetipsum dans eis pluuia, &c.] quod testimonium tam sensibile, & euidentis reputabat ipse Paulus, vt quia ipso non conuincerentur aliqui, dicat grauissimis supplicis affectos esse à Deo *ad Roman. 1*. ibi [sic ut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobū sensum, vt faciant ea quæ non conueniant repletos omni iniquitate, &c.] quibus concordat David *Psalm. 68*. ibi [obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper in turba.] Planē hæc iusta Dei animaduersio est, iure quidem debita hominibus voluptatibus corruptis, quæ plerumque hominis animum ita perturbant, ac velut suffusa caligine obtenebrant, vt præsentem Deum non cernant, & qui inditum sibi lumen quo Dei notitiam assequi poterant, secundum illud *Psalmi 4*, [signatum est super nos lumen vultus tui Domine] nefandis sceleribus maculatur, ac pene viriis obrutum in animo sepelierunt, illius ita vsu priuentur, vt nec ipsum Deum in quo sunt, mouentur, ac viuunt, esse penitus agnoscant, nec alia ratione hoc supplicio mactantur, nisi quia tam clarum lumen, tam euidentem cognitionem obnubilauerint, de qua hæc verba profert Hugo de Sancto Victore, [Deus ab initio sic cognitionem suam in homine temperauit, vt sicut nunquam poterat comprehendere quid esset, ita nunquam quia esset poterat ignorari.] Vnde Augustinus *tractat. 106. in Ioannem* [hæc est] inquit virtus veræ diuinitatis, vt creaturæ rationali iam ratione videnti non omnino, ac penitus possit abscondi.]

112 Quapropter si oculos semel humo attollerent Atheistæ, ac intus docentem naturam audirent, quoniam pacto fieri posset vt Deum non addicerent, quem teste Trismegisto in Pimandro quotidie manibus quasi atrectant? ibi. [Nam quamuis oculi nostri eo vsque pertingere non possint vt Deum videant, ipse tamen se manibus nostris atrectare sinit.] Cuius sententiam sequutus Iamblichus, de *Myst. Egypt. cap. 1*, fatetur ante omnis rationis usum Deum homini innoscere, nec quemquam efficere posse, quin ante omnia diu-

nitatem quandam esse animo concipiat, non tamen intuitiua animi conceptione, sed contactu quodam animi cognitionem præcellente; quo vero sensu tam Trismegistus, quam Iamblichus Deum manibus atrectari intelligant is est, quod vniuersa, quæ se manibus atrectanda præbent, Deum autorem; opificemque clamant, atque eo fit, vt cum in his Deum velut præsentem aspiciamus, etiā velut palpabilem atrectemus, quod expresse dixit Paulus *Act. 17*. ibi: [querere Deum si forte atrectent eum, aut inueniant, quamuis non longe sit ab vnoquoque nostrum.] Nam cum illud certissimum sit Deum rebus omnibus inesse in his viuere, mouere, atque operari, vt ipse Paulus ait, [in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus: sicut & quidā vestrorum poetarum dixerunt, ipsius enim, & genus sumus genus: ergo cum sumus dei, non debemus estimare, &c.] Neque enim fieri potest vt quippiam dei essentiam, aut præsentiam effugiat secundum illud [quo à facie tua fugiam, si ascendero cælum ibi es, si descendero in infernum ades, &c.] inde facile euincimus Deum quodammodo atrectari cum ea tractamus, quæ sine deo esse non possunt, quapropter Auicenna [eos non modo ratione, ac intelligentia, sed etiam sensu indigere] ait qui diuinitatem aliquam, quæ vndique se conspicuam, ac tractabilem offert, non agnoscit.]

Cum igitur non tam insita animo de Deo cognitio quam sensus ipse Deum esse aperte testetur, eaque esse constantissime credamus, quæ manibus ipsis atrectamus, Deum vero ex Paulo, ac illustrissimis sacre Scripturæ testimoniis, ita in orbe clarum esse exploratum sit, vt vel digitis quasi atrectari queat, quis apertissimam veritatem iam in discrimen reuocet? plane deo hominibusque agētibz, id cautum esto, vt si vllus deinceps eam veritatem insidiari audeat, mox ea poena mulctetur, vt omni humano iure spoliandus, atque ab hominum albo abradendus; & ab eorum societate, natura, ac consortio separandus, ad peccatum numerum propellatur, comburaturque, qui tam euidentem Deum cælo, & terræ pellere intendit, manifesta enim & euidentis cognitio est, qua conuincimur, vt Deum confiteamur; vnde Tertulianus, *lib. 1. aduersus Marcionem*, sic ait; [creator ex hoc Deus, & indubitatus Deus; quia omnia ipsius;] indubitatum enim euidentis est, quia de eo, quod clarum & manifestum est, dubitare nulla ratione possumus; vnde si Deus per creaturas indubitatus est, euidenter cognitus est, quod docere voluit Cyprianus *tractatu de idolorum vanitate*, dicens [Deum ignorare non potes.] Vnde David hoc argumento vtitur *Psalm. 113*, vt excusationem ignorandi Deum penitus à gentibus extorqueret, illis verbis [ne quando dicant gentes ubi est Deus eorum? Deus autem noster in cælo, omnia quæcunque voluit fecit.] Quapropter *libro Job. capite 38*. Deus ipse ex operibus suis, quæ latissime recenset seipsum demonstrat.

Propter quæ firmiter asserto fide sanctum esse euidenter, ac demonstratiue ex creaturis Deum posse cognosci, quia aperte, clare, & manifeste id docet Scriptura locis citatis.

SUBSECTIO VI.

*Auctoritate omnium hominum recte
sentientium probatur veritas.*

115 Magni ponderis argumentum esse videtur sapientissimis viris ad demonstrandum Deum esse deductum ex naturali quodam, communique omnium hominum placito, atque consensu assentientium Deum esse, ut docuit eloquentissimus Philosophus Marcus Tullius, lib. 2. *Tusculanarum quaestionum*, ibi. [Cur Deum esse credamus firmissimum hoc asseri potest, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit diuinitatis opinio.] quod etiam 1. *de legibus*, his verbis affirmat, [nullam de hominibus gentem esse, neque tam immanem, neque tam ferream, quæ licet nesciat, qualem Deum habere deceat, habendum tamen ignoret.] Vnde idem Philosophus de *Auruspicio* respondens, si ait [nulla maior res, atque Deus, cuius ingenuit sine doctrina notitias ingentes natura omnibus hominibus, ut minime mirum fieri debeat eos de Deo sensisse loquutosque esse talia quos Philosophia nunc magnum spatium per orbem non erudiisset, præsto enim erat alia minor quidem Philosophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa attripimus, haurimus, & expressimus, ad quæ non docti, sed facti, non instructi, sed imbuti sumus, hæc aperit os omnibus ad confessionem magni Dei,] quibus consonat Damascenus, lib. 1. *fidei*, cap. 10. dicens [nemo est mortalium, cui non naturaliter insitum sit, ut Deum esse perspectum habeat,] vnde Gregorius Magnus, super *capitulum* 36. *Iob* sic ait: [Omnis homo, eo ipso, quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere eum qui se condidit Deum esse, quem videlicet iam videre est dominationem illius ratiocinando conspiciere,] ita enim interpretes catenæ Græcæ illum locum *Iob*. [Omnes homines vident eum] explicat his verbis: omnis videt Deum in se ipso, id est, cunctis hominibus est insita Dei cognitio, & ideo Cyprianus *tractatu de idolorum varietate*, num. 64. de omni hominum vulgo loquens sic ait: [vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, dici frequenter audimus o Deus, & Deus videt, & Deo commendo.]

116 Cuius euidentissimum argumentum est quod nulla sit tam externa ac remota natio, quæ Deum aliquo nomine non appellet ut quondam Platonici obseruauerunt: Hebræis Dei nomen est quadriliterum *Iehouas*, Græcis *θεός*; Deum Latini appellant, Persæ, Syri, Medi, Orsi, pro Deo vtuntur *Abdi*, Egyptij *Tour*, Arabes *Alba*, Mæometistæ *Abdi*, Itali *Idio*, Galli *Dieu*, Hispani, *Dios*, neque frustra vniuersa Dei nomina, quadrilitera reperiuntur; nam ut Platonici placet his Dei perfectio continetur, quadruplicem enim Dei excellentiam his significari volunt, primam naturæ, secundam esse, tertiam virtutis, quartam operationis, quibus cuncta disponit, qui Deum nomine expresserunt etiam mente non ignorauerunt, propterea nulla gens aut natio vnquam fuit, quæ aliquod diuinitatis lumen sibi illucere non agnouerit, tamen illud iuxta diuersa mentium placita diuersimode animo conceptum habuerint.

117 Nam si ab Oriente in Occidentem, siue à Meridie ad Septentrionem vniuersas orbis plagas perlustremus, siue etiam omnes hominum ætates, ac

longe ante trāsata temporum sæcula reuoluamus, nunquam homines inuenti sunt quin simul cum his perspecta fuerit quædam religionis species, Dei cultus, orationes, sacrificia, in quibus etsi summa varietas, varios etiam religionis vultus præstiterit, in hoc tamen omnium consensus adfuit, Deum aliquem esse. Quinetiam ipsa religionum, ac sectarum multitudo non obscure testatur diuinam hanc alicuius numinis disciplinam, non tam à patribus filiis traditam, vel à populo in populum transfusam, quam vel in ipso naturali lumine ingentam, vel à rerum natura edoctam fuisse, qua quisque & Deum, & colendum didicit, ratione cuius indubitatum esse dixit Plato omnibus dari Deum *Libro primo, de legibus*, his verbis: [quomodo si Deus sit aliquis differat, cum à pueritia id discerimus: dum enim lacte nutrimur à nutricibus ad Deum affirmandum animum induximus, quippe qui à matribus multa de illo ioco, serioque dicta, decantataque in orationibus audiuius naturalis cuiusque speciei instinctus inanis esse non potest, sed hominis species immutabiliter ad Dei religionem fertur; Deum igitur esse omnibus hominibus notum est.] Vnde Tullius *libro primo, de natura Deorum*, qui omnium antiquorum Philosophorum placita illustriora sibi vendicauit, hanc velut communem omnium antiquorum sententiam constantissime pronuntiavit, his verbis: [nulla est tam barbara natio, nulla gens tam effrata, cui non insideat hæc persuasio Deum esse,] atque adeo id à natura notum, ac perspectum esse docet, ut de notitiam anticipationem naturæ appellet, idcirco, quod ad eam hominum mentibus insinuandam nullo doctore, nullis moribus, nulla præterquam naturæ lege opus sit, quam sententiam hæc ratione haud obscure demonstrat; [id non potest ignorari, quod non potest cogitari Deum non esse: at rationalis mens non potest cogitare Deum non esse, non enim potest rem cum opposito eius intelligere, quod iure quidem naturæ excellentia sibi vendicat, quod sane efficere, si Deum non esse intelligeret, cum esse sit naturalissimum Dei, non igitur potest ignorari Deum esse.]

118 Plane post quædam annorum curricula pluri-
mæ gentes Hispanorum industria præclaris faci-
noribus illustrata prioribus sæculis ignota repe-
ta sunt, quæ tum sine lege ac Rege, tum sine
testo viuerent, earum quædam nudo corpore in-
cederent: quædam vero per agros, sparsim fru-
gibus vescerentur, ac sic vitam belluis haud mul-
tum dissimilem transigerent, in his tamen nulla
est in totum, quæ absque aliqua Dei cognitione
inuenta fuerit, nulla quæ absque vlla religionis
specie viueret, ut hinc saltem colligere liceat,
non tam homini naturale esse associari aliis ho-
minibus, aut se ipsorum à temporum iniuriis de-
fendere; imo vitam ipsam, commodumque tueri,
(quæ tamen homini adeo naturalia esse existiman-
tur) quam illi naturale est Deum vitæ auctorem,
parentem rerum omnium, altoremque agnoscere,
ac diuino cultu venerari, quapropter iure quidem
optimo cum Athenienses Pitagoræ illius sophistæ
librum in cuius principio ac fronte: *An Deus sit*,
dubitare videbatur publice combusserunt ipso ab-
vire, atque agro expulso, eo sane præclaro faci-
nore id insinuare voluerunt cum è rerum natura
expellendum esse qui Deum, quem natura agno-
scit, ignoraret; vnde Damascenus in tantum ait,
præualuit perniciofa hominum malitia, ut dicant
Deum non esse secundum illud *Psalmi* 13. dixit
insipiens

Quaest. I. Vtrum demon. possit Deum esse. 161

inspiciens in corde suo, non est deus; quid dicam inspiciens potius in belluam conuersus; ita enim de his pronunciat Danid: homo cum in honore esset non intellexit; comparatus est immentis insipientibus; & similis factus est illis; nam reuera si sapientes essent; aut saltem ea, qua tanquam homines praediti sunt ratione viderentur, nunquam profecto in tam absurdam sententiae plagam se se induerent, vt Deum nullum esse existimarent: ergo si qui fuere aliquando; aut etiam nunc sunt qui Deum esse non putant, istos tanquam errata quaedam naturae, & quasi monstra humani animi, & ingenij aspernari, & abominari conuenit.]

119 Quod si plus eorum iudicio deferimus, qui sapientiores in populis habiti sunt, quos postea Philosophos appellarunt inter Indos Brachmanes, inter Persas Magi, inter Gallos Druides, inter Medos Gymnosophista, vtique omnium sapientissimi habiti nunquam nisi à Deorum inuocatione quidquam auspicabantur, praesca etiam illa Aegyptiorum Philosophia, cuius pater ter maximus ille Trismegistus in Pimandro Deum latere patitur, & per vniuersas orbis plagas emicare pulcherrimum rerum ordinem eum nobis manifeste declarare, tum res singulas suis limitibus circumscriptas illum Dominum ac auctorem insinuare, cui soli, ac sidera ad nutum pareant; praeterea Deum solum bonum esse, ac in eo boni naturam reperiri. Aesculapio persuaderi, quid vero praesci illi poëtae de Deo senserint Orpheus nimirum Homerus, Hesiodorus, Pherecides, Pindarus, qui simul & Philosophi extiterunt id potissimum declarat, quod de Ioue Poëtarum more passim cantant, vt videre est in Orpheo Graecorum Theologia Patre, qui totam rerum creationem Deo summo quem Iouem forte ab ineffabili Dei nomine *Iehouas*, quod apud Hebraeos asseruatur desertum appellat, pie admodum desert hoc carmine.

*Quae fuerint exorta, & quae ventura sequantur;
Haec in ventre Iouis rerum compago manebat.
Iupiter ipse est primus, Iupiter vltimus idem;
Iupiter est caput, mediumque & cuncta Iouis sunt;
Iupiter est terra fundamentum calique micantis;
Iupiter idem Rex cunctiorum Principumque.*

120 Atque vt omnitiam Pitagoraeorum, Stoicorum, Academicorum, ac Peripateticorum scholas, quae nihil magis, quam Deum esse docuerunt, Iouemque cunctorum esse Patrem, regem, ac genitorem, creatoremque vt profundissime docuit Mercurius ille celeberrimus, cui nomen Trismegisti plurimarum scientiarum peritia conciliauit: dialogo s. his verbis: [Quis enim singula finxit, nonne haec solus ipse inuisibilis Deus cuncta propria voluntate molitus est? Et cum statum ac imaginem absque fabro, ac pictore fieri nullus asserere audeat, miram Mandi huius constitutionem sine conditore constituisse putabimus?] vnde concludit [O cæcum, o nimis impium, o profundis obrutum ignorantie tenebris, qui sacrosanctum numen negare audes proprioque regno deturbare contendis; caue, caue o fili mi caue ne vnquam artificum priues artifices.] Postremo in eo libro, qui *Hymnodia* dicitur, postquam omnia ad silendum cohortatus est, ait [cano iam creatorem omnium terrarum distributorem, cælum aequilibrantem, iubentem ex Oceano aquam vndique fluere dulcem ad hominum alimentum, iubentem lucem fulgere ad actiones hominum.]

121 Quid amplius ipsimet Epicurei, qui cum in cæ-
I. P. Tom. II.

teris honesta vitæ præceptis tam impudenter, ac inuerecunde se gererent, Deum tamen negare nunquam ausi sunt. Demum antiquorum, vt testantur Plato, & Aristoteles mos fuit ex insignioribus Philosophis sacerdotes eligere quos summo honore prosequerantur, ea ratione vt inquit Dignus Augustinus, quod ij non solum ex rerum contemplatione Deum, ac diuina didicissent, verum etiam quæ Deo obsequia præbenda essent longa cœlestium contemplatione scirent præscribere, itaque ex his omnibus liquet omnes homines, omnes nationes, omnes gentes, vniuersum denique orbem, quasi collatis signis, in hanc veritatem manifestandam vnanimi consensu conspirasse. Ex quibus hoc argumentum maximi roboris, ac ponderis deducitur.

122 Quia quod omnes homines sentiunt naturaliter id falsum esse non potest, quia ab auctore naturæ qui errare, & fallere, ac falli non potest ipsis infunditur, & inspiratur, sic enim argumentatur Aristoteles *in libro de diuinatione per somnia*. & in *lib. 7. Ethicorum*, cap. 1. 1. & lib. 10. c. 2. Veraque est illa (quæ profertur ab Augustino *lib. 2. de ciuitate Dei*, & legitur in prima *Tusculana Ciceronis*) sententia, aureumque est, ac germeum apothegma: [consensus omnium gentium verissima vox est natura, & merito quidem] nam si secundum Christum Dominum in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum, id est veritas firma, & rata, quanto magis stabit veritatis splendor in communi omnium hominum, vnanimique consensu: verum quippe est quod pluribus locis ab Aristotele traditur & magno Philosophorum consensu approbatur, quodcumque omnibus indiuiduis alicuius speciei, vel fere omnibus, aut semper, aut plurimum conuenit id esse secundum naturam illius speciei, & illorum indiuiduorum consensu oportet, quod autem paucis indiuiduis inest, & raro accidit id esse præter naturam illorum existimandum est, natura enim vel semper, vel vt plurimum eodem modo operatur: atqui cognitio Dei cunctis fere hominibus, atque omni tempore insita est; ergo ea secundum naturam esse, ac verissima esse iudicari debet, quia si non secundum naturam esset, etiam si multum temporis durauisset, iam vt alia signa euauisset, vt his aureis verbis docet Cicero, *lib. 2. de natura deorum*, ibi [quid enim est Deo euidentius, quem nisi cognitum comprehensumque animis haberemus ab ipsa natura, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vna cum sæculis, ætati-
busque hominum inueterare potuisset, etenim videmus ceteras opiniones fictas, atque vanas diuturnitate extabuisse.]

123 Explicatur hoc, nam si ab aliquo, qui nunquam vidit Romam, aut Curiam Philippi IV. nunquam perspexit, interrogaremus an solum sit opinio, vel potius euidentis, & certa scientia euidentia quidem morali decorata asserens dari veramque Curiam Pontificis, & Regis, Matritum videlicet & Romam? sine dubio sapientissime quidem ac prudenter extemplo responderet euidentis moraliter esse, ac proinde negari non posse dari Romam, ac Matritum cuius fundamentum non esset aliud, nisi tot hominum fide dignorum vnanimis consensus id asserens: ergo à fortiori euidentis moraliter erit sententia omnium hominum vnanimi consensu asserentium dari Deum, cuius imperio terrarum sola gubernantur.

124 Quid plura? cum ulterius progredi mens humana refugiat, vbi aliquid propter has rationes
X instituitur

infinitem contemplatur, liceat his finem imponere, ac in dei optimi Maximi laudem Trinegisti illud usurpare: [Quid te laudabit Pater omnium? supra te, an infrate positum? quo verum oculos, ut te laudem? supra ne, an infra? intus, an extra? num modus? an locus? circa te, num aliud quidquam ex omnibus? in te autem omnia absque omnia præbes omnia, nihil denique suspicis, omnia quidem habes, quod autem non habes, id ipsum nihil; qua potissimum in te laudes cantabo tuas? num in his forte quæ in lucem è tenebris eruiisti, an in his, quæ latent adhuc arcano sinu recondita? ipse profecto es quidquid ego sum, ipse es quidquid agam, ipse es quidquid denique dicam.]

SECTIO I.

*Ratione naturali demonstratur
hæc veritas.*

- 125 **Q**uia omne ens, aut est primo productum, & causatum, aut non est productum neque causatum: sed non possunt omnia entia esse primo producta & causata, ab alioque in lucem edita: ergo aliquod ens datur non primo productum, nec causatum, sed à se: atqui ens non causatum, nec productum, sed habens esse à se est Deus: ergo iam datur Deus.
- 126 Maior est evidens, cum inter contradictorie opposita nullum detur medium, secundum illud axioma evidentiissimum: quodlibet vel est, vel non est; & secundum illud: impossibile est simul idem esse, & non esse.
- 127 Minor probatur, quia omne quod est primo factum, & productum, non est factum, & productum à se, sed ab alio secundum illud evidentiissimum axioma, quidquid producit, ab alio producit, cuius veritas in hoc fundatur, quod nihil magis fieri repugnet inter ea, quæ nulla ratione esse possunt quam eandem rem à se produci, ut Hieronymus docuit super epistol. Pauli ad Romanos, cuius verba supra citavimus, & Augustin. primo de Trinitate, cap. i. & alibi affirmat, ut enim se ipsum produceret, deberet præintelligi esse antequam produceretur atque ita esse antequam esset, quod contradictionem involuit: ergo omne, quod est factum, est ab alio factum, de quo latius in tractatu ultimo de principiis metaphysicæ.
- 128 Tunc sic; vel illud aliud est primo factum, vel non, si non est factum, est Deus, si factum: ergo ab alio, ac proinde debet procedi in infinitum; sed processus in infinitum causarum, & effectuum non est concedendus: ergo sistendum est in causa improducta ac deueniendum est ad Deum, Minor in qua est difficultas sic demonstratur, & sumamus totam illam collectionem entium procedentium in infinitum; impossibile est, totam illam collectionem causarum efficientium esse dependentem in suo esse, & operari; ergo necesse est dari in illis aliquid independentem, ac proinde non poterit in illo progressu in infinitum procedi, sed sistendum est necessario in ente improducto, & independente; primum antecedens est evidens ex supradicto principio; omne quod producit ab alio producit, &c. si ergo tota collectio rerum esset dependens, debe-

ret necessario pendere ab alio, id autem est impossibile, quia nec *to aliud*, est intra collectionem, nec extra collectionem; de extra est certum; quia nihil aliud est extra collectionem, quia collectio est omnium entium, seu causarum: ergo includit in se & intra se omne ens; sed ultra omne ens nihil est: ergo nullum est extra collectionem, à quo possit pendere tota collectio.

Nec illud à quo pendeat tota collectio, est intra collectionem, quia si tota collectio penderet ab alio ente intra ipsam comprehenso, illud procederet à se ipso; quia cum illa collectio tota, & adequate dependeat, & secundum omne quod habet ab illo ente, necessario sequitur ut illud ens, quod est aliquid illius collectionis, etiam dependeat ab eo, à quo collectio tota dependet; sed tota collectio dependet ab illo ente: ergo de primo ad ultimum ipsum dependet à se ipso.

Quod autem tota collectio adequate dependeat, sic probatur, quia si omne ens diuisive, aut distributive sumptum est dependens, & factum, necessario etiam collectio omnium est dependens, & facta adequate; siquidem adequate non est aliud, quam omnia entia diuisive, & distributive dependentia; quia cum illa collectio non esset ens per se, sed pluralitas, aut multitudo, nihil potest addere supra omnes partes simul sumptas: ergo si omnes partes illius collectionis dependent, necessario, & euidenter sequitur ut illa collectio dependeat ab eo, à quo omnes partes dependent; non quidem una singulari dependentia, aut actione, sed collectione omnium dependentiarum, quibus omnia entia dependent.

Non enim alia ratione potest esse dependens aliqua collectio entium, nisi quia in ea nullum est ens, quod non dependeat: ergo si tota collectio entium non potest esse dependens, necessario debet in illa collectione esse aliquid omnino independentem, quod sit Deus.

Vergetur, ac declaratur hic discursus amplius, quia ex infinita illa multitudine indiuiduorum nullum omnino est, quod fuerit ex se ipso: sed omnia profus, ac singula fuerunt à causa efficiente, ab ipsis realiter distincta: ergo extra eam multitudinem, seu collectionem est aliqua causa, à qua aliquod saltem acceperit esse. Patet consequentia, nam in generationibus procedentibus in directum non est circulus causalitatis; ita ut generans pendeat à genitis, quorum causa fuit: in tota illa collectione indiuiduorum nullum est à se, aut non productum, quia omnes habent principium suæ generationis intra eandem speciem; alioquin esset circulus dependentiæ, & causalitatis: ergo necessarium est principium aliquod extrinsecum, à quo vnum saltem illius collectionis indiuiduum sit productum; ratione cuius tota collectio dicetur habere esse ab alio, non à se.

Dices non valere argumentum à singulis indiuiduis, vel partibus vnius magnitudinis, aut collectionis infinitæ; nam si mundus, tempus, ac generationes fuissent ab æterno, verum esset dicere ex infinita multitudine dierum nullum finire ex infinita multitudine dierum nullum generalem fuisse ab æterno, nec etiam vllam generationem ex infinita collectione earum quæ præterierunt; eodem modo quamvis nullum omnino indiuiduum ex tota collectione alicuius speciei designari possit quod non fuerit ab alio, non ideo necesse est, ut tota collectio fuerit ex alio. Sed hæc responsio, licet apparens sit, & possit fallere,

fallere, non aduertentes distinctionem in esse ab alio tanquam à principio durationis esse, & esse ab alio tanquam à principio generationis actiuo, in qua consistit tota vis argumenti; nihilominus tamen, si attendatur ad dictum discrimen, manifeste refellitur solutio hæc; nam esse ab alio, tanquam à principio; vel initio durationis extrinseco, necessario involvit esse post non esse, ac proinde initium ex tempore, ac negationem durationis ab æterno; ideoque cum repugnet æternæ durationi hoc modo esse ab alio, nihil mirum, si ex initio singularum partium temporis ab æterno non recte colligatur initium totius temporis æterni, cuius est proprium, vt quavis parte designabili in infinitum habet alias, atque alias anteriores sine principio; at vero esse ab alio, tanquam à principio generationis actiuo, non repugnat cum existentia rerum ab æterno secundum opinionem eorum; nam sol si ab æterno fuisset, ab æterno quoque illuminasset, & motus cæli, si ab æterno secundum Aristotelem fuisset, non esset ex se, sed ex principio extrinseco, nempe intelligentia motrice: quo casu recte concluderet hoc argumentum; omnes ac singuli motus diurni orbium cælestium non sunt à seipsis, sed ab extrinseco principio: ergo tota ipsorum collectio non est à se ipsa, neque hic locum haberet distinctio illa partium determinatarum, vel indeterminatarum: quare cum argumentum nostrum procedat, etiam dependentia à principio extrinseco actiuo, parum facit ad rem distinctio illa.

134 Dices; non esse eandem rationem in motu cæli ab æterno, & generationum indiuiduorum ab æterno; nam omnes ac singuli motus diurni sunt ab intelligentia motrice, quæ est principium extrinsecum cælo; & ideo verum est dicere, cælum non moueri ex se; at vero omnes, ac singula generationes determinate sumptæ sunt ab indiuiduis eiusdem speciei; ideoque cum indiuidua continentur intra terminos speciei, recte dici posse illam ex se esse, & non ab extrinseco principio.

Sed contra manifeste, quia hæc solutio nulla ratione nititur, nam impossibile est dari mutuatam, siue circularem causalitatem in eodem genere causæ, ac proinde cum omnia indiuidua illius collectionis sint ex causa efficiente à se diuersa, recurrendum est ad principium extrinsecum; vt autem res magis simili exemplo pateat, si per impossibile fierent infiniti globi cælestes eiusdem naturæ cum his, qui modo sunt, & mouerentur omnes, ita tamen vt primus versus non moueretur à secundo, secundus à tertio, & sic in infinitum, verum esset dicere omnes, ac singuli mouentur ab alio: ergo tota collectio mouetur ab alio & non ex se, neque totaliter, neque partialiter; ac proinde dependet ab alio extra se ipsam, siquidem non mouetur proprio impetu; atque impulsu, his enim deberet in aliqua parte ipsius, vel in singulis inesse, quod est falsum, singuli enim orbis trahuntur ab aliis, atque adeo assignanda est vis aliqua extrinseca impellens, cuius vi partes aliquæ rotentur, & secum rapiant inferiores eadem omnino ratione ex infinita multitudine indiuiduorum eiusdem speciei alia generant alia, & quia gignendi vis innitur ipso esse, quod est operationis fundamentum, sicut singula non habent illud à se, sed vnumquodque dependet ab alio extra se, sic tota collectio non habebit nec po-

terit dependere, neque à se tota, neque à parte propria, sed ab extrinseco principio, cuius ipsum esse sit actus proprius & essentialis.

Dices, sicut totum compositum pendet à parte, vt v. g. à materia, & tamen propterea forma non dependet à se ipsa, ita similiter posse totam collectionem dependere ab aliquo intra ipsam contento, tanquam à parte dependere, quin illud à quo dependet tota collectio à se ipso dependeat.

135 Sed contra, nam vt bene aduertit Pater Suarez, maximum discrimen datur inter dependentiam effectiuam, & materialem aut formalem, nam totum pendere à partibus nihil aliud est, quam componi ex illis, & ideo non est necesse vt materia, aut forma se ipsis componat, sed solum vt suum proprium, & intrinsecum esse conferant composito, dependere autem efficienter est recipere ab alio suum esse distinctum ab eo, quod est in causa, & ideo si aliqua multitudo secundum se totam effectiue pendet, necesse est vt pendeat ab aliquo non comprehenso in illa multitudine, nam si ab aliquo in illa comprehenso penderet, vel illud penderet à se ipso, vel certe non tota multitudo adæquaret, & secundum se totam erat dependens, dixi adæquate, & secundum se totam, vt excludatur dependentia secundum quid, seu secundum partem, qualis est v. g. dependentia effectus à causa secunda, vt ignis ab igne genito, dicitur enim totus ignis genitus dependere à generante, quia sine actione eius re vera non fuisset hoc totum, tamen illa dependentia est tantum ratione formæ, & vnionis eius cum materia, non est tamen adæquata ac per se primo, seu secundum se totam, quia entitas materiæ per se non pendet ab actione ignis.

137 Cum ergo dicimus totam collectionem entium non posse esse dependentem, intelligimus hoc modo scilicet adæquate, & secundum se totam, nam secundum partem dici potest dependens, quia ablata vna parte non esset illa collectio formaliter loquendo; & hoc modo etiam potest collectio ratione vnus partis pendere ab alio in illa comprehenso, vt per se notum est, tamen hoc nihil obstat, quominus in illa connexion, detur aliquod ens simpliciter independentens; & non factum quod nos deducere intendimus; at vero loquendo de collectione entium secundum se, sed totam & adæquate dependente, id est secundum omnia entia, quæ illam quasi componunt, sic impossibile est totam collectionem sic dependentem pendere ab aliquo in illa incluso, sed necesse est vt sit extra illam; vnde è conuerso sumendo totam collectionem entium, extra quam nihil sit, impossibile est totam illam esse dependentem.

Neque etiam potest fingi mutua talis dependentia, ita vt in ea circulus detur, vt superiori etiam discursu late probatum est, agimus enim de propria dependentia, quæ inferior causa dependet à superiori, ita vt totum illius esse possit, & agere, in altera nitatur; igitur necesse est vt in tota collectione causarum per se ordinatarum (quæcunque illæ sint) detur aliqua independentia omnino ab alia superiori, quoniam alias tota collectio esset pendens, quod repugnare ostensum est.

SUBSECTIO I.

*Speciatim distinguendo duplex genus causæ,
oppugnatur processus in infinitum.*

139 **P**rocessus in infinitum potest esse duplex, vel causarum essentialiter subordinatarum, vel accidentaliter, aut per accidens talium. In hac subseptione agendum est nobis de causis essentialiter subordinatis, quæ per se requiruntur ad effectum, ita ut necesse sit eas existere quando producit effectus, & vnam esse subiectam alteri, eo modo quo habitus subijcitur intellectui, & hæc inferiora subduntur corporibus cœlestibus, aut causæ secundæ, & primæ, à quarum concursu dependet effectus, in hoc ergo genere probo non dari processum in infinitum, ad quod aduerte in concursu harum causarum ad productionem vnius effectus illæ causæ, quæ ita mouent, ut moueantur mediæ appellantur à Aristotele lib. 3. de anima, textu 65. & lib. metaphysica textu 6. ex natura autem, & ratione formali causæ mediæ, quæ supra rationem causæ addit rationem effectus, vel saltem subiecti patientis à priore agente, cuius actiua motione indiget ut operetur, atque adeo non aliter agit, quam si prius saltem natura ipsa moueatur ab alia sumitur efficacissimum, & euidentissimum argumentum ad probandum nostrum intentum; hanc autem rationem formalem causæ mediæ explicuit Arist. loco citato in hunc modum: [Primum mouens pellit, & non pellitur, medium autem vtraque,] hoc est pellit, ac pellitur, considerat autem Aristoteles quoddam aggregatum ex causis essentialiter subordinatis & effectui qui non sit causa, cuius extrema sunt causa prima mouens, non mota, & effectus siue eius subiectum motum non mouens, media vero cætera quæ mouentur, & mouent, mouentur à superioribus, mouent autem inferiora; vult ergo Aristoteles, ut media sine actione primi mouere aut agere nequaquam possint, ac proinde non posse dari processum in infinitum.

140 Ratio autem sic efformatur, si idem effectus procederet ab infinitis causis essentialiter subordinatis, sine eo quod deueniatur ad aliquam primam simul producentem, & improductam, mouentem, & non motam, omnes erunt causæ mediæ essentialiter, quia ex sua natura petunt ita producere, ut simul ab alia producantur: sed solæ causæ mediæ sine actiuo concursu primæ producentis, & improductæ non possunt producere & agere: ergo impossibile est ut hic numero singularis effectus dependeat ab infinitis causis producentibus illum, non adiutis ab aliqua causa prima producente, & improducta, quæ Deus appellatur.

141 Maior ex terminis liquet, quia causa media, ut constat ex dictis, est mouens mota, sed in toto illo processu causarum omnis est mouens, & mota: ergo omnes sunt mediæ. Minor sic probatur, nam sublatâ actione causæ, quæ non mota mouet intermedia non mouentur; cum autem non aliter moueant, nisi motæ sint, si careant actione causæ primæ producentis improductæ, mouentis immota, necesse est ut agere nullo modo possint.

142 Urgeret ac declaratur amplius, quia actio primaria, & principaliter inchoari debet à causa superiori mouente, à qua inferior pendet; vnde impossibile est inchoare actionem inferiorem causam, nisi influente prius superiori, ordine saltem

independentiæ, & principalitatis; si autem quælibet causa haberet maiorem, & nunquam perueniret ad superiorem illa est à qua primo, & per se possit inchoari actio: ergo impossibilis erit omnis effectio; vel aliter, si illo modo in infinitum progreditur, sit ut tota series, & collectio causarum sit dependens: ergo ab aliqua superiori pendet: ergo ab illa principaliter inchoanda est actio: si ergo talis causa nulla est nullo modo poterit actio vlla inchoari.

Aliter cum Diuo Thoma formari potest hæc ratio, quia secundum leges naturæ effectus limitatus, & finitus perfectionis non potest petere infinitas actus causas influentes in ipsum; tum quia infinitum naturaliter non datur, & ut superfluum rejicitur; tum etiam, quia si ille infinitus causarum concursus esset possibilis præter omnem rationem fingeretur de facto dari in causis per se subordinatis, quia nec potest ostendi necessarius, neque in rebus potest inueniri aliquod signum aut vestigium talis multitudinis, aut influxus infiniti, quis enim, aut apparenti ratione tantam causarum multitudinem fingeret ad productionem formicæ v. g. ergo, ut essent infinitæ causæ eiusdem effectus, necessaria esset eleuatio, sicut; & ad alia, quæ naturaliter non possunt fieri: ergo requireretur causa, à qua eleuarentur; & hæc est Deus, qui virtutem habet agendi supra leges naturæ. Secundo quia irrideretur qui assereret, opus aliquod artificiosum, ita pendere à pluribus artificibus, ut nullus sit, cui ceteri subordinentur, sed quilibet pendeat ab alio in infinitum; cum ergo creatura, & præsertim vniuersi machina opus sit maxime artificiosum, non est abeundum in eius artificibus in infinitum, sed sistendum in aliquo supremo, & sapientissimo, qui est Deus.

Ad primum argumentum respondent aduersarij non valere à diuisis ad coniuncta negando, & ita Aristotelem, ex eo quod singula mouentia sint mota, & non agant virtute propria, sed virtute alicuius primi mouentis non arguere totam collectionem ipsorum non moueri à se, & consequenter niti debere virtute alicuius primi mouentis; vnde ea consequentia videtur inepta, cum possit dari virtus in aliqua collectione, quæ nullo modo reperitur in singulis partibus, nam si centum homines vniantur possunt grauissimum pondus ferre, quod vnusquisque illorum substinere non potest, ita similiter, licet quodvis ex agentibus mediis non possit ex se mouere, nihilominus tamen omnia sumpta poterunt.

Sed contra hanc solutionem manifeste emergit ratio falsitatem ipsius reuelans, supponit enim argumentum nostrum procedere proprie à diuisis ad coniuncta, quod tamen est falsum, quia tunc arguitur à diuisis ad collecta, quando à singulis partibus per se sumptis, & non connumeratis cum aliis partibus, sumitur argumentum ad totam collectionem, ut patet in exemplo centum hominum, ita enim negatur de singulis si scortum sumantur, & non vnus post alium sibi coniunctum; at vero quando partes connumerantur aliis, ita ut de singulis post alia vere aliquid affirmetur aut negetur de tota collectione vere poterit affirmari, vel negari, ut si dicamus Petrus ferre potest hoc pondus, ut si dicamus cum hoc: ergo portare, & ferre simul cum illo, & cum hoc: ergo portare, & hoc secundo poterit omnia tria pondera, & hoc secundo modo procedit nostrum argumentum, causarum enim mediarum si singulæ ita sunt motæ ab aliis, ut motio vnius supponat motionem reliquarum, ut motio vnius in infinitum semper sumere licet ita ut ascendendo in infinitum semper sumere liceat vnam post aliam, quæ sit mouens, & mota, & quidam

Quaest. I. Vtrum Deus demonstrari possit. 165

quidem in quouis numero finito causarum mediarum, recte valet argumentum vt per se est euidens; nam si sint decem causae mediae, omnes debent ab alia moueri, & proinde decima ab effectu non erit prima, sed necessario supponet primam; ita quoque in infinitis causis mediatis si de singulis sumptis post alias vere dicitur non ex se, sed ab alia habere vim mouendi, idem quoque de omnium collectione dici debet.

146 Et confirmatur; quoniam tota haec collectio causarum, vel est mouens ex se vel ab alio; si ab alio, habetur intentum; si ex se, proculdubio aliquid in ea est mouens non motum, producens non productum, ac proinde non omnes causae sunt mediae, sed aliqua prima; non enim concipi potest vt in collectione causarum, quarum nulla habet à se vim agendi sed indiget extrinseca motione alicuius, vt sit vis agendi ex se.

147 Aliter eadem solutio impugnatur admittendo argumentum procedere à diuisis ad coniuncta, aduertendo hunc argumentandi modum non esse formalem, valere tamen ratione materiae quoties sermo est de praedicto essentiali, vel proprietate necessario coniuncta essentiali, verbi gratia, singuli homines sunt apti ad ratiocinandum; ergo & omnes simul sunt apti, sic similiter singuli effectus pendunt ex sua essentia, & natura: ergo omnes simul pendebunt ab vna causa, &c. Tunc sic moueri ab alio ad agendum est de intrinseca ratione causae mediae, & non primae: sed singulae ex infinita multitudine sunt mediae, & non primae: ergo omnes moueri debent ab extrinseco.

148 Dices; principium illud Aristotelicum omne quod mouetur, mouetur ab alio, solum ab eo & surpare quoad motum localem in quo est peculiaris ratio repugnantia, quae non reperitur in aliis actionibus; nam mouens motum localiter mouet per contactum, & motum; at infinitorum mouentium motus nequit pertransiri, & ideo nullum corpus certum potest moueri localiter dependenter ab infinitis mouentibus mediis, hoc est motis etiam localiter; quae ratio non habet locum in agentibus absque motu per momentaneam actionem productiuam vnius ex alio; non enim repugnat rem productam posse hoc modo agere in ipso productionis instanti, quo primum est.

149 Sed contra, quia haec solutio nullius momenti est, & in primis Aristoteles, quamvis crebro vsurpet illud principium in materia motus localis, nonnunquam etiam illud supponit absque determinatione ad certam materiam, ita lib. 2. *Metaphysicae*, textu 5. ait: [non sunt infinitae entium causae,] non dixit motuum aut motorum, sed entium causae, vt complecteretur omnem modum cauandae rem aliquam quem cum infinitate causarum coherere non posse contendit; non agere vero solum de causis ad motum localem determinatis constat, quoniam Metaphysicus considerat causas in sua abstractione & amplitudine sub abstractione motu, & lib. 2. de Generatione, tractat. 68. lib. 12. *Metaphysicae*, textu 12. & alibi saepius idem principium applicat ad generationes substantiales, applicandum vero ad quoduis genus actionis productivae constat ex ratione, quia Aristoteles vere negat eiusmodi progressum in mouentibus superius posita; non vero ex ea quae in responsione adducitur.

150 Nam licet ad motum requiratur tempus, non videtur repugnare vt motus eius, quod motum alias secum trahit solum natura non tempore praecedat motum, quem causat, vt patet in orbibus excentricis, qui simul tempore mouentur, & tamen superior est mouens motum, mouetur enim

à primo mobili & excentricum in se inclusum, propria itaque ratio est, quoniam mouens non primum hoc intrinsece vendicat, vt non pellat aliud, nisi ipsum pellatur ab alio; haec autem ex aequo procedit in quouis infinitudine causarum non primarum, siue mouentes siue generantes siue quouis modo producentes sint, semper enim si nulla est prima; sed omnis media supponunt vim aliunde sibi impressam ad agendum; quia mediae non agunt, quin agantur prius saltem natura, quapropter siue illa repugnantia ex peculiari ratione motus localis sit vera siue non repugnantia, quae sumitur ex propria ratione causae mediae, quae non mouet ex se, sed ab alia mota, aequae reperitur cum orbibus agentibus motis ab alio, etenim agens non ex se dicit necessario habitudinem ad agens aliud à quo determinatur, & vim recipit ad agendum, tota autem illa infinita collectio causarum essentialiter subordinatarum est agens non ex se: ergo dicit essentialem habitudinem ad certam aliam causam extra eius latitudinem constitutam, alias tota erit mota, producta & dependens à se ipsa quod est falsum.

Secundo sic argumentor principaliter, quia 151 tota illa collectio causarum est dependens: ergo non est necessaria: ergo aliquando est possibilis esse & non esse: ergo non est sine vltima, impossibile enim est quod ab aliquo dependens & non est necessarium semper habeat esse naturaliter, nisi hoc per potentiam Dei absolutam sit, quod an cognoscat per lumen merum naturae difficillimum est; vnde naturaliter quod possibile est & non est à se actualiter aliquando est & aliquando non est; si igitur illa collectio est possibilis, erit possibilis esse & non esse: ergo aliquando nihil fuit in rebus: ergo quando habent esse habuit ab alio extra collectionem vel intra ipsam collectionem & hoc est impossibile, quia etiam erit ab alio, & sic etiam indigebit alio à quo abstrahatur à possibilitate & reducatur ad existentiam; vnde si non est aliud quod sit à se, nunquam habebit tota illa collectio esse existentiale, quia omne id quod positum est in possibilitate pura à seipso non potest habere existentiam, nec ab alio, quia non est; vnde colligitur euidenter nullam entitatem à parte rei existere, quod est contra euidentem experientiam: ne ergo haec absurda dicantur, asserendum est dari quandam causam omnino necessariam à se, quae omnem entitatem creatam & factam possit ponere extra possibilitatem in actu.

Vrgetur amplius ac declaratur ex D. Thoma, 152 quia inter omnia entia mundi quaedam sunt contingentia, vt experientia patet, ac proinde indifferentia vt existant & non existant: ergo asserendum est aliquid ens omnino necessarium & minime indifferens ad existendum, & non existentiam, quia si omnia essent contingentia, aliquando nihil fuisset aut certe potuisset accidere, vt nihil omnino existeret, quod si re vera accidisset, foret impossibile aliquid esse; quia nullum esset ens virtute cuius produceretur: ergo impossibile est quod omnia entia sint contingentia, sicut est impossibile omnia esse impossibilia: aliquid ergo ens oportet esse necessarium: vel ergo hanc necessitatem habet à se, & id est proprium Dei: Deum enim appellamus ens à nullo alio pendens in existentia vel hanc necessitatem habet ab alio, & tunc illud à quo necessitatem habet Deus esset, dici enim non potest in hoc genere abiri in infinitum; quia id perinde foret, ac si in causis efficientibus

cientibus in infinitum procederet, quod iam reiectum est.

153 Tandem nullum indiuiduum totius collectionis potest habere esse à se, alias iam daretur ali- quod indiuiduum in illa collectione quod esset Deus, quod est contra suppositum talem collectionem ponentis: ergo tota illa collectio non est à se: ergo aliqua causa superior est in rerum natura, à qua primo esse acceperunt omnia illa indiuidua, totaque collectio; hæc vero non potest esse cælum: ergo est substantia corporis expers excellentiorisque naturæ. Rursus vel talis causa ex se habet esse, vel habet illud acceptum ab alio; si ex se: ergo datur substantia corporis expers quæ ex se ipsa existat, quæque causa sit effectrix omnium rerum creaturarum; hanc vero Deum appellamus: ergo Deus est, quod si habet esse ab alio cum non detur processus in infinitum, tum eo quod posteriora esse non habeant nisi virtute priorum, & tota collectio ex se non sit, sed opus sit ab alio produci, si existere debeat; dandum; proculdubio erit aliquod primum, quod cæteris emineat, & quod origo sit cæterorum; ipsum vero neque à seipso producat, neque ab alio, (primum quia quidquid producit, ab alio producit; secundum, quia iam destructus est processus in infinitum) sed ex se necessario sit.

154 Declaratur, quia in omnibus causis efficientibus ordinatis primum est causa mediæ, & medium est causa ultimi, siue media sint plura, siue vnum tantum: ergo si non fuerit primum in causis efficientibus non erit medium, & si non est medium non erit ultimum, quia ultimum habet esse à medio, & medium à primo: sed si procedatur in infinitum in causis per se, & essentialiter subordinatis non erit primum: ergo nec medium, nec ultimum, & sic nulla res in mundo erit quod est falsum.

155 Probat, quod causa mediæ necessario dependeat à prima, quia de ratione causæ est efficacia; nam si causa non efficit, non est causa. Efficacia actualis in sua causalitate actuali consistit, & sic nisi efficacia compleatur, neque causalitas, neque causa actu erit; unde quidquid repugnat complemento causalitatis repugnat & causæ. Tum sic, complementum causalitatis causæ mediæ necessario petit esse dependentiam à prima, quia mediæ est secunda, & secundum dicitur respectu primi, quare vel mediate, vel immediate dependet mediæ à prima; nam si non dependet non est mediæ; unde si tolleretur prima causa, & ante omnem causam esset alia causa nunquam perficeretur causalitas istarum causarum essentialiter dependentium, conditionalis ista est clara, quia infinitas descensus, vel ascensus repugnat complemento.

156 Tum denique, quia processus iste infinitarum causarum, (quatenus per se requiruntur ad effectum actu subordinatum essentialiter ipsæ causæ,) actu debet dari ad quæcunque actionem actu fluentem à quacunque causa; unde, quando ignis particularis huius candelæ, verbi gratia, produceret alium ignem in alia candelâ, necessario concurrerent infiniti ignes, quos necessario videremus concurrentes eo modo, quo videmus illum singularem ignem candelæ concurrentem actu: sed ipsa experientia nos docet hoc esse falsissimum, quia oculis clarissime videmus non concurrere nisi vnicum & singularem ignem. Quomodo enim infiniti ignes in vno cubiculo paruo existerent, ad concurrendum cum illo igne candelæ? certe nullo modo. Ex quo manifeste colligitur nullo modo dari infinitas actu causas essentialiter subordina-

tas, neque dari processum in infinitum causarum essentialiter subordinatarum.

SVBSECTIO II.

Processus in infinitum causarum per accidens subordinatarum euidenter ac manifeste repellitur.

157 **V**Tharum demonstrationum vim eludant, A. theistæ confugiunt (tquam ad ras, quas vocant suæ felicitatis Palladium) à d subordinacionem causarum per accidens, & ad processum infinitum earundem quas infinitas esse non repugnat secundum errorem Aristotelis, qui posuit mundum, & generationes rerum ab æterno, & proinde præcedere debuerunt infinita indiuidua rerum generabilium, quorum alia ab aliis antecedentibus producerentur, aiunt enim rerum generabilium, siue generationis expertium essentias non aliunde quam ex se ipsis non vllius causæ virtute, sed suapte natura ab æterno extitisse, quales nunc sunt; ex enim inquit aptus est homo, ad ratiocinandum, auis ad volendum, &c. & ex cuiuscumque rei natura propriè fluunt proprietates, quibus ad agendum, vel patiendum red dicitur idonea.

Ex quo amplius colligunt semper in mundo fuisse etiam indiuidua aliqua corruptibilia, quæ ex omni æternitate perpetua successione conseruarentur, itavt ante quodlibet extiterit aliud, ad quod aliud in infinitum; in quo discursu, vt patet, non requirunt progressum in infinitum in causis essentialiter, sed solum in accidentaliter subordinatis, ita tamen vt huius infinitæ multitudinis nolint esse vnum principium extrinsecum à se, quoniam ipsa inquit rerum natura, & essentia necessario vendicat alicuius, saltem indiuidui existentia, quando omnium non petit, unde concludunt dicendo etiam si vniuscuiusque indiuidui existentia non sit necessaria, & à se, nihilominus tamen à se speciem illam talis processus indiuiduorum vage & necessario petere existentiam actualem, & sic posse saluari processum in infinitum causarum per accidens subordinatarum docent impudentes, ac pertinaces.

158 Sed contra hanc solutionem insurgo, proban- do primum non omnes res suapte natura, & ex principijs essentia habere necessario existentiam, quoad aliqua indiuidua; secundum, & consequenter impossibilem esse processum in infinitum in causis accidentaliter subordinatis, nisi fulcia in virtute alicuius principij extrinseci, non subordinati alteri causæ eiusdem generis, nec alterius, ac proinde demonstrabo tale principium esse à se, & sic esse Deum.

159 Quibus positis sic argumentor, quia quod non est actus purus, neque vage, neque determinate est, non habet necessitatem essendi vilo modo, siue vage siue determinate; sed nulla species rerum generabilium est actus purus in ratione essendi: ergo nulla species rerum generabilium habet esse necessario, aut habet necessario existentiam, siue in omnibus indiuiduis, siue in aliquo vage, & confuse; minor si probatur, quia nullum ens potentia- mine si probatur, quia nullum ens potentia- le potest esse purus actus in ea ratione qua potestiale est: sed omnis species creata est ens potentiale in ratione essendi: ergo nulla species creata est purus actus in ratione essendi. Maior est euident, quia purum vt purum in ea ratione

qua tale est, non dicit mixtionem alterius rationis, siue opposita, siue distincta, ab illa in qua habet puritatem, ut videre est in vino puro, &c. sed ratio potentialitatis opponitur, & minimum distinguitur ab actualitate: ergo ens, quod habuerit potentialitatem, non potest habere puritatem in ratione actus: minor est evidens, quia omne ens potentialitatis expers includit intrinsecè, & essentialiter ipsum esse, & contra id cui esse non est essentialiter, est ens potentiale: sed species rerum creaturarum non includunt essentialiter ipsum esse: ergo sunt entia potentialia. Maior est certa, ideo enim Deus si daretur in vestra sententia eo modo quo fides nostra docet, sine dubio, quia actus purus esset in ratione essendi, includeret essentialiter ipsam existentiam, & actualitatem essendi, & quia vno non est potentialitas vniendi: sed, vltima actualitas includit essentialiter ipsum actu vivere: materia autem prima, vel forma rationalis quia non sunt puri actus in ratione vniendi, non includunt essentialiter ipsum actu vivere: ergo omne ens potentialitatis expers, &c.

161 Minor pater, quia quicquid est de essentia superioris, est de essentia inferioris, secundum regulam Aristotelis in *antepredicamentis*, cap. 3. & lumen ipsum rationis, inferiora enim includunt omnes rationes formales intrinsecas superiorum, nam cum sublata qualibet ex illis destruitur essentia superiorum, fieri nequit ut hæc insint inferioribus desiderata aliqua ratione formali, aut essentiali superiorum; sed de ratione formali, & essentiali indiuiduorum specierum generabilium non est ipsum esse, alioquin necessario semper essent, & repugnaret, ut de nouo generentur, & aliquando corrumpantur, quod tamen, & natura ipsorum exigit, & experientia compertum est: ergo de essentia specierum generabilium non est ipsum esse, & consequenter sunt entia potentialia. Maior illa prima est certa, quia quod non est purus actus de se est in potentia ad essendum; sed quod est in potentia ad essendum, de se non potest habere esse neque determinatè, neque indeterminatè necessario: ergo quod non est purus actus in ratione essendi non habet necessario esse. Minor sic pater, quia id quod est in potentia, & potentiale ex se nullo modo potest esse actu ex se, nam potentialitas infert distinctionem inter potentiam, & actum, quia nihil est in potentia ad se ipsum; unde existentia non est in potentia ut sit existentia, neque albedo est in potentia ut sit albedo, atque adeo opus est actiua virtus, quæ actum distinctum à potentia passiva illi vniat, quod bisariam contingere potest, vel ita, ut potentia actiua sit omnino extrinseca enti in potentia, vel ut idemmet ens sit secundum aliquid actu, secundum aliquid in potentia, & per id, quo est actu reducat ad actum id quod est in potentia; si priori modo se res habeat, perspicuum est ens potentiale non esse actu necessario ex se ipso; si vero posteriori, aut primum illud, ratione cuius est actu, est à se, vel ab alio; si ab alio, patet etiam huiusmodi ens non esse necessario à se, sed ab alio extrinseco, virtute cuius sit actu id, quo reducitur ad actum potentialitas illa, de qua loquimur; si vero primum sit à se, & non ab vilo alio, necessario debet carere potentialitate ut sit, atque adeo semper in re, quæ ex se necessario est, includi debet aliquid expers, omnis potentialitatis, & causalitatis extrinsecæ. Tunc sic, tota illa collectio, siue vage, siue determinate est in potentia de se ad essendum, & sic quodcumque indiuiduum illius corrumpitur, & producitur, sed quidquid de se est in potentia ad essendum, de

se non potest esse in actu essendi; quia sicut opponitur privatiue esse in potentia, & esse in actu simul, quia esse in potentia dicit carentiam actus, & privationem illius; ita similiter esse ex se in potentia, & esse ex se simul in actu opponitur privatiue, ac proinde non potest habere puritatem in actualitate essendi: ergo non est actus purus ex se neque vage, neque determinate, quia siue vage, siue determinate esset actus purus, esset in aliquo indiuiduo, sed nullum indiuiduum est speciei corruptibilis, quod sit actus purus, in ratione essendi, siquidem omne indiuiduum potest corrumpi in quo casu separaretur potentialitas essendi ab actualitate essendi, & tunc maneret tale indiuiduum in pura potentialitate essendi; sed quod ex se est in pura potentialitate essendi non potest esse actus purus essendi: ergo in nullo indiuiduo est actus purus essendi.

162 Confirmatur, quia omnis actus purus debet esse necessario à se; sed nulla collectio indiuiduorum est necessario à se: ergo nulla collectio indiuiduorum est actus purus. Maior est certa, quia omnis actus purus non indiget alio, ut sit in actu essendi; sed quod non indiget alio, ut sit in actu essendi est à se, & non ab alio: ergo omnis actus purus est necessario à se, & non ab alio; quod patet manifeste, nam omnis actus purus est infinite perfectus, quia habet puritatem in ratione essendi, quæ est radix omnis perfectionis, quam actualiter sine vlla potentialitate debet habere; sed quod est infinite perfectum, debet habere omnem perfectionem; sed vna ex maximis perfectionibus est non esse ab alio, nec dependere ab alio, sed esse à se: ergo actus purus in ratione essendi est à se, & non ab alio.

163 Declaratur: si vos per impossibile concederetis dari Deum, sine dubio diceretis esse actum purum in ratione essendi, & quia esset talis, nullamque habens potentialitatem ad essendum, nullo indigeret quo reduceretur à potentialitate ad actum essendi, neque egeret auxilio extrinseci agentis, medio quo transiret talis entitas à possibilitate ad actualitatem existentiam, & sic sine dubio, esset à se, & non ab alio: ergo puritas actus in aliquo ente inducit necessario in illud carentiam alicuius extrinseci agentis, à quo sit, & à quo habeat esse; quod sic demonstratur, quia ideo creatura non indiget extrinseco agente ad hoc ut sit possibilis; quia secundum rationem possibilitatis ex se est; sed actus purus, quatenus actus purus est in se habet actualitatem essendi: ergo ut habeat illam non indiget alio extrinseco agente.

164 Quod à contrario sensu demonstratur: id quod habet potentialitatem in essendo, v.g. Petrus, quia est possibilis ex se, & habet potentialitatem in actu essendi non potest à se primo poni in actu essendi, quia possibilitas, & potentialitas ad essendum non est potentialitas dominij, sed potius, potentialitas passiva ad existendum, eo modo quo visibilitas, & intelligibilitas sunt potentialitates passivæ; sed actus purus essendi opponitur potentialitati ad essendum: ergo si id, quod est in potentia ad essendum, non potest à se esse in actu essendi, id quod est purus actus essendi, à se, & ex se erit in actualitate essendi; v.g. quia anima rationalis formaliter est actus informandi, in ea ratione non indiget aliquo actu formaliter quo constituitur in esse actus informantis, & sic per se, & ex se formaliter est talis actus; sed actus purus essendi non solum formaliter, sed etiam efficienter est actus purus: ergo efficienter non indiget aliquo, à quo ponatur in actu essendi, ac proinde omnis actus

actus purus à se erit sine vlla potentialitate essendi ab alio. Minor sic probatur, quia id quod est actus simpliciter purus in ratione vniuersalissima essendi habet omnem rationem actualitatis: ergo expellit omnem potentialitatem, quia si non expelleret illam, non diceretur purum in ratione actualitatis, quia quod purum simpliciter est, excludit ex se omnem mixtionem rationis oppositæ vel extraneæ; quapropter quod purum est in ratione scientiæ excludit omnem mixtionem erroris, inficiæ, & ignorantie, quia purum est bonum, & bonum ex integra causa: ergo quod purum est in ratione actus essendi excludit omnem potentialitatem essendi; quæ opponitur puræ actualitati: sed indigentia alterius, à quo accipiat esse, in genere causæ efficientis, est potentialitas, imperfectio, & egentia, aut paupertas in essendo: ergo quod est actus purus in essendo eo quod excludat omnem potentialitatem in esse, necessario debet excludere hanc, per quam indiget causa efficiente, à qua sit: ergo omnis actus purus est à se, & non ab alio.

165 Minor illa sic demonstratur; quia quod ex se est contingens ad essendum, & non essendum in e ratione non potest esse à se; sed tota illa collectio est contingens ad essendum, & non essendum: ergo tota illa collectio non est à se. Maior est evidens, quia id quod est à se, non potest, sed negative debet esse à se, id est non potest à seipso causari, nec ab alio distincto à se: ergo à nullo potest expoliari esse, quia quod in esse non dependet ab alio nullo modo potest priuari esse ab illo: sed si cur ex se habet sine alterius ita ex se sine ope alterius debet illud esse conservare: sed quod neque à se, neque ab alio potest expoliari esse, necessario habet esse, ideo enim creatura non habet necessarium esse, verbi gratia Petrus, quia sicut habet esse ab alio, & sicut à se habet esse per nutritionem, tanquam à causa, applicante cibum potest à se, vel ab alio expoliari esse: ergo quod est à se non potest priuari esse, & sic non est contingens. Minor probatur, quia id quod potest definire esse est contingens: sed tota illa collectio, secundum omnia individua potest definire esse: ergo tota illa collectio est contingens in esse. Minor sic demonstratur, quia omnes leones, v. g. qui de facto dantur sunt corruptibiles ex sua natura in quo distinguuntur à cælis: sed omne quod est corruptibile potest definire esse: ergo omnes leones, qui de facto dantur possunt definire esse, quare si omnes homines vniuerentur & armis deuorarent illos, in quo casu nullum individuum, neque vagum, neque determinatum remaneret illius collectionis leonum; nam omnes qui à principio fuerunt vsque ad hos, iam non sunt, quia iam mortui sunt, & præterierunt.

166 Deinde, qui nunc existunt suppono violenter destrui ab hominibus vel ab hominibus separatis, quia ex possibili posito in actu nullum sequitur inconueniens: ergo iam tota collectio illorum individuum definiret esse, tam vage quam determinate, quoad omnia individua: ergo absolute contingens est: ergo ex se non habet esse necessario.

167 Vergetur, quia collectio illa non habet esse in individuo vagis, quia à parte rei nullum individuum datur vagum, licet quoad modum explicandi, & concipiendi, concipiatur vage individuum: sed habet esse solum in individuis determinatis, quia omne quod datur à parte rei determinatum est ratione individuationis, & existentie: sed omnia individua leonis determinata possunt mori, quia non sunt immortalia: ergo tota collectio, & species est contingens esse, & non esse, ac proinde non est necessaria.

Confirmatur, quia vt ponant aduersarij speciem necessariam vage, ponunt processum in infinitum, & ponunt ab æterno productam fuisse in aliquo individuo sine principio: sed quod producat ab æterno non facit quod habeat esse necessarium, siue vage, siue determinate: ergo friuolus est talis modus productionis. Minor sic probatur, quia species leonis non mutaret essentiam, & naturam ex eo quod produceretur ab æterno; ab ea quam haberet si produceretur in tempore; vnde ex se non aliam naturam haberet, sed potius eandem siue in tempore, siue in æternitate, aut ab æterno produceretur, quia durationes extrinsecæ non mutant essentias: atqui si modo produceretur non haberet esse necessarium ex se, neque posset produci, nisi à causa alterius nature: ergo cum ex æternitate ex se etiam non haberet esse, effici non posset nisi à causa alterius nature, præsertim quia cum de tota collectione speciei leonine vere affirmemus nullum individuum eiusmodi collectionis habere esse, nisi ab alio id conferatur extrahaturque de non esse ad esse, ac proinde nullum individuum habere esse omnino necessarium, sine dubio nullus sanæ mentis sibi persuadere poterit totam collectionem, cuius omnes partes eam habent naturam seipsam ratione suarum partium vage sumptam extraxisse de non esse ad esse, constituisseque se ipsam in rerum naturam; vnde necessario confitebitur, aliquem alium esse auctorem, tam speciei equorum quam reliquarum rerum, quæ in hoc orbe existunt, qui primo eis contulerit esse.

Vergetur amplius, quia omne quod est à se est purus actus, & non potentialis, ac proinde nihil potentialis est actu ex seipso: sed rerum generabilium species sunt entia potentialia: ergo non sunt actu ex seipsis. Maior est ex terminis nota. Minor sic probatur, omne ens carens potentialitate includit intrinsece, & essentialiter ipsum esse, & è contra id, cui esse non est essentialis est ens potentialis: species rerum generabilium non includunt essentialiter ipsum esse: ergo sunt entia potentialia. Assumptio est evidens; nam quidquid est de essentia superioris, est de essentia inferioris secundum regulam Aristotelis [dici de omni], & lumen ipsum rationis, inferiora enim constituentur omnibus prædictis formalibus intrinsecis superiorum; nam cum sublatum quolibet ex illis destruat essentia superiorum, si nequit vt hæc reperiantur constituendo inferiora, si desit aliquod prædicatum essentialis superioris. Minor illa sic probatur, quia de ratione formalis & essentiali individuum specierum generabilium non est ipsum esse & existere, alioquin necessario semper essent, & repugnetur vt de nouo generentur, & aliquando corrumpantur, quod tamè & natura ipsorum exigit, & experientia compertum est: ergo de essentia specierum generabilium non est ipsum esse, & consequenter ipsæ sunt entia potentialia: deinde natura specifica rerum generabilium ex suis intimis principiis non est essentialiter existens, vt constat non causaliter ad modum quo continet passiones ex iisdem principiis redundantes: ergo nullo modo est ex se necessario.

Consequenter est manifesta, nihil enim habet aliquam formalitatem ex se ac necessario, nisi illam includat in essentia, vel saltem ex ea necessario fluat. Antecedens quoad priorem partem constat ex dictis, quoad posteriorem euidenter demonstratur, quia quidquid continet aliud causaliter necessarium præsupponit existens saltem prius natura quam illud, quia quod actu non est, actu causare non potest, quia est aperta repugnancia, vt res concipiatur in vlla prioritate nature esse actu sine actu.

Quæst. I. Vtrum Deus demonstrari possit. 169

& existere sine existentia : ergo naturæ specificæ rerum generabilium in toto suo ambitu consideratæ absque agente extrinseco nullo modo continent virtute ipsum esse, atque adeo non sunt ex se necessario, sed indigent ope extrinseci agentis, vt producantur ab esse potentiale ad actuale.

171 Vltimo sic confirmatur, quia species hominis v. g. habet determinata prædicata essentialia, ac proinde est determinata essentia ex alio capite prædicatum essentialia, quod conuenit speciei essentialiter prædicatur de illa : sed quidquid essentialiter prædicatur de specie non solum de hoc vel de illo vage, sed determinate de hoc, & de illo, ac per consequens de omnibus indiuiduis prædicatur, vt videre est in prædicato animalis, quod conuenit huic & illi indiuiduo non vage, sed determinate, & sic de omnibus : atqui de specie prædicatur essentialiter esse à se, & necessario : ergo non vage, sed determinate conuenit huic, & illi indiuiduo, & omnibus aliis nullo dempto : sed hoc est falsum, vt experientia patet, quia quodcumque indiuiduum assignetur est corruptibile : ergo falsum est dicere, quod prædicetur essentialiter de specie determinate in prædicatis essentialibus esse à se necessario, & quod conueniat ei vage, sicut falsum esset dicere rationale esse prædicatum essentialia hominis, & solum vage, & non determinate conuenire omnibus indiuiduis in particulari : cuius ratio est, quia quidquid essentialiter conuenit speciei, & essentia determinatæ, & non vage determinatæ, & necessario debet conuenire illi, ac proinde cuiusque indiuiduo illius : sed esse à se necessario per vos est prædicatum essentialia illius determinatæ essentia : ergo non vage, sed determinate conuenit illi, & omnibus indiuiduis eiusdem : sed hoc est falsum : ergo non conuenit speciei tale prædicatum, ac proinde nullo modo species est à se sed ab alio, quod sic omnino à se determinate. Præcipue quia si adhuc ab æterno habuit esse à se, & non ab alio acceptit esse cum illa collectio indiuiduorum tota, & adæquate à se non habuerit esse (quia indiuidua, quæ nunc sunt, & sunt partes componentes illam collectionem non fuerunt ab æterno) in aliquo indiuiduo debuit habere esse à se, quia inter omne indiuiduum, & aliquod indiuiduum non est dare medium, & ideo contradictorie propositiones formantur illis terminis *omne*, & *aliquod* : sed nullum indiuiduum est, quod essentialiter sit à se, & non ab alio, alias illud indiuiduum, tum non esset huius collectionis, quia omne indiuiduum huius collectionis per vos est ab alio, quia omnia indiuidua sunt generabilia; tum quia iam illud indiuiduum esset Deus, quod negatis : ergo species in nullo indiuiduo habuit esse à se ab æterno necessario : ergo species illa nullo modo est à se necessario.

172 Vergetur, quia si naturæ specificæ ex se ipsis essent, supposita hypothesi, quod indiuidua omnia alicuius speciei casu aliquo destruerentur adhuc natura posset ex vi sua absque ope alicuius agentis, constitui in esse per aliqua in indiuidua : sed hoc fieri nequit : ergo natura specifica non habet ex se esse existentia. Sequela maioris patet, quia id quod ex se est sublato è medio quocumque alio principio extrinseco adhuc erit, alias non ex se : sed ex illo principio habebit essendi originem. Assumptio patet, quia si omnia indiuidua alicuius speciei desinerent esse, non

I. P. 10m. II.

possent aliter constitui in esse, quam per inceptiorem vnus, vel plurium determinate indiuiduorum ; hæc autem non necessario inciperent esse ope agentis extrinseci à ratione speciei : ergo species extinctæ quoad omnia indiuidua non possent ex se constitui in esse actuali.

Quod autem non possint incipere de nouo certa, ac determinata indiuidua specierum generabilium absque agente extrinseco clarum est, quia vel esset determinata necessitas, vt hæc potius quam illa esse incipiant, aut necessitas indeterminata ad aliqua non determinata, nam cum omnia indiuidua habeant eandem naturam, & eadem principia essentialia, & æqualiter conueniat in prædicatis essentialibus, non est vnde proueniat necessitas existendi his potius quam aliis, videmus etiam singula indiuidua, quæ generantur non habere necessitatem existendi ex se ipsis, sed egere operatione saltem alterius indiuidui eiusdem speciei, quod prius habeat esse in se, & deinde illud communicet alteri, quare in nullo indiuiduo est determinata necessitas existendi à se ipso; si vero esset indeterminata necessitas cum causa naturalis, & non libera (vt est species equina aut leonina &c.) indeterminata, quia talis indeterminatio non est dominij, sed indigentia, & necessitatis producere nequeat effectum determinatum, opus esset extrinseco agente, quo necessitas naturæ specificæ, quæ indeterminata est determinaretur ad huius potius quam illius indiuidui existentiam producendam, ac per consequens ipsa natura ex se non haberet esse necessario.

Dices, argumentum procedere ex suppositione 174 ne impossibili, & contraria assertioni, quæ impugnat, ac proinde nullius momenti esse.

Sed contra, quia hæc non est solutio sed elusio, nam ex suppositione impossibili potest argui ad inuestigandam rationem aliquam, siue principium formale alicuius effectus abstrahendo à plurimis, quæ re vera insunt subiecto, vt appareat, quæ posita ponatur effectus, & quæ sublata tollatur, vt passim contingit in Theologia, quando supponimus Spiritum sanctum non procedere, vt de facto procedit à Patre, & à Filio simul, vt tali suppositione impossibili deueniamus in cognitionem distinctionis formalis Spiritus Sancti à Patre, & à Filio, & sic de cæteris, nam ratio aliqua habet ordinem ad effectum in ordine ad plures differentias temporis, vel loci; at cum ordo ad vnā differentiam non pendeat ab ordine ad alias ex suppositione negante ordinem ad vnā non hoc ipso negatur habitudo ad alias : quomodo si quis dicat cælum moueri à se ipso; non ineptè quis argumentabitur, si cælum à se ipso moueretur, si quo casu per aliquod tempus quiesceret, rursus à se ipso moueri inciperet, quandoquidem motus in hoc tempore non penderet à motu in alio. Similiter cum simplex, & absoluta necessitas ad existendum non solum respiciat hoc vel illud tempus, sed omnia prorsus, imò rotam æternitatem, quantumvis sit impossibile vt id quod necesse est esse, vnquam esse desinat, tamen facta hypothesi impossibili quod desinat, si verum est rem ex se esse, incipiet iterum habere existentiam à se, nam sicut ab æterno illam habuit ex se absque principio extrinseco, ita facta illa hypothesi impossibili adhuc incipere debet ex se, quod necessario admittendum est in omni re petente ex se aliquem actum, nam si quo casu, aut impedimento ab illo præpeditur, sublato obstaculo rursus erum-

pit, & incipit habere id quod illi ex se & non aliunde conuenit.

176 Deinde vero suppositio non est impossibilis, ut supra probauit, etenim in vniuerso est sufficiens causa corruptionis & extinctionis alicuius speciei, nam species animalium perfectiorum homini inserviientium possunt ex libera hominis voluntate extingui, vel occisione omnium indiuiduorum, vel prohibitione generationis, quod & si videatur mora liter impossibile, physice tamen fieri non repugnat.

177 Præterea vel natura ex se necessario est quoad conseruationem vel quoad inceptiōem, vel quoad vtrumque, non quoad inceptiōem, tunc enim assignandum esset aliquod indiuiduum ex fecunditate naturæ absque ope agentis externi necessario incipiens existere; hoc autem repugnat cum æternitate generationum, quam ponunt & non est vlla ratio, cur potius vnum, quam aliud ita ceperit. Non quoad conseruationem, quia nulla species rerum generabilium est sibi sufficiens ad conseruationem sui absque vi, & influxu causarum superiorum, quod ostendit varietas, & inæqualitas generationum, & corruptionum pro varietate temporum, & diuersitate coniunctionum, aut oppositionis solis ac luminum reliquorum; ex quibus omnibus concluditur omnem speciem esse necessario ab alio principio extra suam collectionem, à quo à potentialitate in actum reducatur, quia quod non est à se debet esse ab alio.

178 Prima consequentia primi, ac præcipui syllogismi positi s. primum quia tota illa collectio est manifesta suppositio antecedenti, quia id quod non est à se, sed ab alio, non est ipsum esse ex se siue identice, siue essentialiter, alias si esset ipsum esse, sicut à se est possibile, à se esset actu, v. g. ideo Petrus non est suum ipsum esse ex se, quia est ab alio, & contra nos dicimus Deum esse ex se suum esse, quia à se est.

179 Sed, quod ex se non est suum esse, non est purus actus: ergo quod non est ex se non est actus purus; cum autem tota illa collectio non sit à se, sed ab alio, necesse est vt non sit actus purus. Minor illa prima eiusdem paragraphi est euidentis, quia id quod non est purum in aliqua ratione est admixtum potentialitati in illa ratione, v. g. quia homo non est purus in ratione intelligendi est admixtus potentialitati intelligendi, & quia est admixtus tali potentialitati ex se est impotentia ad intelligendum: sed omnis species aut nulla species est purus actus essendi: ergo ex se est admixta potentialitati essendi, ac proinde ex se, & à se tantum erit possibile esse, id est tantum habebit possibilitatem essendi, & sic ex se tantum erit in potentia ad essendum; vnde vt reducatur ad actum essendi necessario indiget alio extrinseco reducete, v. g. in Petro exemplum est manifestum, qui ex eo quod non sit purus actus essendi ex se tantum est in potentia ad essendum, hoc est possibilitatem essendi cum carentia existentia; quare ex se non potest habere existentiam, sed ad habendam illam indiget alio, à quo reducatur à possibilitate ad actum essendi: ergo similiter in nostro casu continget vt patet ex dictis.

180 Ex hac demonstratione constat nullam rerum generabilium speciem habere eam perfectio-

nem, qua constituatur in esse independentis ab alio, ac proinde indigere aliquo extrinseco agente, à quo dependeat in esse.

Tunc sic, vel illud est à se, vel ab alio 181 principio; si à se: ergo Deus, ac proinde habemus intentum. Si ab alio idem de eo queri potest, & ita vel deueniendum ad vnum principium à se, vel dandus processus in infinitum, quem iam reiecit.

Quod si iterum contendat non repugnare 182 processum in infinitum, sic insurgo, quia hic processus potest dari duplici suppositione, vel Atheistarum de æternitate mundi, vel secundum principia fidei, qua credimus mundum cepisse ex tempore, & in priori quidem non potuit eiusmodi principium pendere ex infinitis causis accidentaliter subordinatis, nam cum fuerit ab æterno non potuit esse posterius duratione pluribus causis sibi iugiter subordinatis succedentibus: ante æternitatem enim concipi nequit vlla successio durationis, ac proinde substantia existens, & causans ab æterno nequit à pluribus causis accidentaliter subordinatis procedere; si autem conclusio sit supposito initio rerum etiam viget ratio, nam si collectio causarum subordinatarum accidentaliter est eiusdem speciei cum principio, quod ab ipsis pendet eodem modo probabitur debere extra eam dari aliud principium extraneum ab eadem specie, quo supra ostendimus dandum esse principium extrinsecum speciebus rerum corruptibilium ad earum generationes; si vero sit diuersæ speciei, rursus interrogo de causa huius principij, pendeat ex infinitis eiusdem speciei, an diuersis, & sic in infinitum, & quoties respondebitur esse eiusdem speciei adhiberi poterunt eadem argumenta.

Si vero infinitus ille processus sit rerum specie differentium, aut in ipso datur aliqua, que sit à se, aut nulla; si aliqua, hæc est omnium principium, & immutabile; si nulla: ergo extra eam collectionem querendum est primum principium illius, quando quidem fieri nequit vt species omnes collectionis infinite sint ab alio, & collectio habeat principium in se, & à se quin sit ab alio.

Confirmatur, quoniam collectio infinitarum 184 specierum producibilium prius natura est in potentia passiva vt sit, quam in potentia activa vt agat, nec potest transire prius ab activa in actum agendi, quam à passiva in actum essendi: nihil enim suapte vi prorumpit à potentia passiva in actum essendi, sed virtute agentis extrinseci: ergo collectio infinita specierum producibilium ab alio necessario exigit principium efficiens extra se. Antecedens per se patet, quidquid enim est producibile prius, quam actu fiat, est in potentia vt producat, nam cum duplex sit ens, scilicet actu, & potentia, auctore Philosopho lib. 2. Metaph. textu 8. lib. 1. de generatione textu 11. & alibi sæpe, omne id, quod mutationem subit, mutatur ex potentia id, in actu ens, & prius est productum, quam sit in potentia activa ad producendam rem aliam, quandoquidem inter has potentias interiacet ipsum esse existentis, quod est natura posterius potentia passiva, siue aptitudinem rei, vt ipsa sit, prius autem potentia activa vt producat aliud: ergo collectio infinitarum specierum producibilium considerata secundum se

se prius natura est in potentia passiva ut sit, quam in potentia activa, ut agat: & cum actus potentia activa supponat esse, quod in rebus producibilibus est prius actus potentia passiva ipsarum, non poterit prius constitui in actu operandi, quam sit constituta in actu essendi: Patet quoniam in essentialiter subordinatis non potest tertium esse sine secundo, neque secundum abique primo, in rebus autem producibilibus haec tria sunt essentialiter subordinata, esse, posse, operari; ideoque nihil potest constitui in actu secundo operandi, quin prius constituatur in actu primo essendi, cum autem potentia activa, & passiva respectu actus primi repugnent in eodem subiecto in ordine ad essendum cum carentia essendi, si in tota collectione infinitarum specierum praetelligitur potentia passiva, siue aptitudo ad essendum repugnat in ea ipsa dari potentiam activam ad productionem ipsius esse: ergo danda est potentia aliqua activa extra eam collectionem. Consequentia est manifesta, nam potentia passiva, ut docet Philosophus lib. 5. *Metaph. cap. 12. & lib. 3. de anima, textu 17. & lib. 2. de generatione, textu 52. & 53.* non absque habitudine ad activam; quare si in illa illa collectione est potentia passiva, ut sit, non autem activa, haec extra illam querenda est necessario.

ac pulcherrimam domum homini omni suppelle-ctili ad humanos usus necessaria ornatam, mirabili, & natura, & varietate partium admirando quodam ordine accommodatissime fabricatam, cuius pavimentum, hoc est terra, supra id, quod postulat ipsius natura ad habitationem, & procreationem multarum rerum eminentius aquis est collocatum; iam vero rectum variis syderibus mira pulchritudine fulgens, totam hanc domum illustrat, atque pulchritudinem illius ostendit, variisque motibus tum aliorum astorum, tum potissimum solis inter reliqua sydera principatum obtinentis (qui nemini-um ab his rebus inferioribus remotus esset in quarto orbe est collocatus) in causa est admiranda vicissitudinis dierum, ac noctium Hyemis, & veris, aestatis, & autumnii moderaturque, procreat, ac fouet haec omnia inferiora; ex quibus omnibus, manifeste constat macrocosmum, seu mundum magnum in ordine ad microcosmum, seu mundum paruum hominem imitum esse conditum, & fabricatum, ad ipsumque tanquam in finem proprium dirigi, & tendere.

Quod autem homo ipse omnia, quae in homine sunt ad suum finem ordinantur, sic demonstratur. 187. Animus hominis est propter nobilissimas suas operationes intellectus, & voluntatis, quibus virtutis, laudis & praemij cognitionis rerum humanarum, ac diuinarum capax est, atque adeo beatitudinis tam activa, quam contemplativa quaecunque tandem ea sit; Vnde consequens est, animum nostrum suapte natura esse propter suam beatitudinem vel huius vitae, vel etiam futurae, si quae ei naturaliter esset proposita, & multo magis propter supernaturalem, si gratia supernaturalis etiam beatitudinis conditus sit; cum vero corpore indigeat; si non ut sit, certe ut melius, accommodatiusque ad suam naturam operetur, corpori fuit vnitus in ministerium suarum operationum, quare corpus est gratia animi, & non e contrario animique perinde finis est corporis; quoniam vero ex animo, & corpore fit vnum per se genitus ex utroque fuit homo, qui tanquam suppositum propter easdem operationes proprias animi, atque adeo propter beatitudinem actiuam, & contemplatiuam conditus est.

Ex quibus satis aperte liquet, vires in corpore humano residentes, ita inter se esse affectas, ut 188. quaedam sint propter alias, omnes tamen tandem sint propter intellectum, & voluntatem, ut operationibus suis operationes intellectus, & voluntatis, mediate, vel immediate iuuent, eisque inserviant, sola vi generante excepta, quae in propagationem individuorum conservationemque speciei ordinatur; quo fit, ut tam potentia omnes hominis, quam operationes earum sint propter finem.

Quoniam vero corpus fabricatum fuit ut vires 189. ipsae postulabant, atque ut esset aptum instrumentum operationum earum ex singulis viribus, & operationibus earum demonstrandum esset, etiam minutissima quaeque in corpore humano ita esse propter finem, ut nihil amplius a sapientissimo artifice, vel effici, vel excogitari potuerit, proprio fini accommodatum; nihilque in tam multiplici fabrica humana reperiri; quod vel superfluum sit, vel diminutum, vel de quo quis dicere possit hac, vel illa ratione melius effici potuisse, quin potius si quoquomodo aliquid ab ordine rebus indito aliquando deuiat, statim vitiosum, minusque

SVBSECTIO III.

Secundum principale argumentum ponitur.

185. Via omnia entia, quae sunt à parte rei sunt in ordine ad finem siue materialiter, siue formaliter; sed si non daretur causa supra totum vniuersum, quae potentissima, sapientissima, & infinita perfecta, & ubique praesens spiritualis, quae tadem ex se sit, & à qua totum vniuersum sit causatum, regatur, & gubernetur, dirigaturque omnia, ex quibus componitur mundus in proprios fines, non ordinantur omnia in fines proprios: sed huiusmodi causa est Deus: ergo datur Deus à parte rei. Maior sic probatur; nam si rem attentius pensitemus, sine dubio reperiemus mixta omnia perfecta, siue vita careant, siue viuientia sint, ordinari tanquam in finem proprium in hominem; nonne haec congeries rerum quaedam copiosissima, ac diuersissima suppellex tum ad alios usus homini necessarios, tum ad animi oblectationem à Deo preparata est? si vero admixta imperfecta, hoc est ventos, pluuia, & cetera respicias, reperies res esse omnino necessarias, tum ad procreationem eorum, quae in terra gignuntur, hominique necessariae sunt; tum etiam ad aeris temperiem, puritatem, ac salubritatem, atque ut mortales in Dei admirationem, & cognitionem excitarent. Vnde merito D. Paulus *Actorum 14.* imbrem certis quibusdam temporibus de caelo effluentem, ut testimonium certum protulit, quod homines possent in Dei veri cognitionem deuenire, [Deus inquit in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas, & qui dem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de caelo, dans pluuia, & tempora fructifera, &c.]

186. Denique si ad reliqua corpora, quae simplicia sunt aduertamus, aperte cognoscemus non esse aliud, ut inquit Chrysostomus, tam capacissimam

que aptum, aut omnino ineptum comperitur; merito: ergo regius Propheta *Psalm* 138. rem tantam admiratus quam non nisi infinita sapientia, atque potentia efficere potuerit, exclamans ait [mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam;] præter Aristotelem de *Partibus animarum*, & Galenum de *usu partium*, lege aureum opus Fratris Ludouici Granatenfis, quod *Symbolum fidei* appellat, ubi totam fabricam corporis humani late explicat singulorumque rationem copiose, & erudite reddit.

190 Hac eadem arte in reliquis animantibus, & plantis facile erat ostendere vires, quas cum hominibus communes habent omnes esse propter finem; ex viribus vero facile erat ostendere, totam corporum ipsorum fabricam esse etiam propter finem, maxime si fines particulares singulorum, quorum gratia propter hominem condita sunt, varique genera animalium elementaque diuersa, in quibus iuxta propriam cuiusque naturam degere debebant ante oculos haberentur; inde enim tam quam ex fine diuersæ figuræ varique instrumenta ad motum in volatilibus, animalibus terrestribus; atque in iis, quæ in aquis degunt originem habent omnia, tamen accommodatissima ad suos fines reperiuntur.

191 Prima pars minoris videlicet ea, quæ in maiori continentur esse non posse, nisi daretur causa supra totum vniuersum, quæ potentissima, &c. sic probatur, quoniam tam ea, quæ hanc finem agnoscunt, nec ordinem mediorum ad finem, quam ea, quæ licet illum possint cognoscere habent tamen operationes, quæ non subiacent directioni intellectus, ac liberi arbitrij proprii, qualia sunt ea omnia quæ enumerata sunt agere nequeunt propter finem, nisi ex directione & præordinatione causæ agentis per intellectum, & voluntatem, quæ ad id contulerit illis naturas & potentias: si ergo eiusmodi res omnes sunt atque operantur propter finem, fit ut id esse nequeat, nisi detur causa agens per intellectum, & voluntatem à qua ea ratione in suos fines dirigantur, quod ab ea esse, ac vires ad suas functiones obeundas acceperint.

192 Dices, omnia tendere in suos fines, non quia ab aliqua causa superiori dirigantur in illos, sed eo quod à suis propriis formis, ac naturis ad eos inclinantur. Sed contra, quia id non est agere propter finem: sed est tendere in aliquid, non sub ratione finis, finis namque non est, nisi comparatione causæ, quæ ipsum finem per intellectum, & voluntatem intendit mediumque aliquod illius gratia ordinat; Philosophi autem naturales & inter alios Aristoteles 2. *Physic.* ex ordinatissimis actionibus rerum omnium naturalium, atque ex commodatione quam maxima eorum omnium, quæ producebantur ad varios fines intellexerunt, atque asseruerunt opus naturæ esse opus intelligentiæ, quasi à causa aliqua operante per intellectum, & voluntatem res omnes naturales haberent esse & facultates, quibus in suos fines dirigerentur, eaque ratione asseruerunt naturam agere propter finem.

Deinde si ordo, & accommodatio ad finem in vna re, aut paucis tantum cerneretur, posset verisimilitudine aliqua affirmari, accidisse ut tales res ex se, se ita essent inclinatæ, eaque ratione ordinate tenderent ad ea ad quæ inclinantur, ut videantur esse, & agere propter finem: at cum videamus id non vtiunque, sed quam maxime splendere in toto vniuerso, & in singulis partibus, etiam minutissimis illius, quis sibi poterit persuadere,

tam multas, ac tam varias naturas casu esse ex se ita inclinatæ, ut videantur esse, & agere propter finem, & non potius à superiori aliqua causa cognitione prædita, quæ tam accommodatæ ad varios fines, atque ad finem totius vniuersi illis esse contulerit: Atque ut è multis vnum proferamus exemplum, quis sibi persuadeat cum in vnoquoque hemisphærio vnica stella polaris sit, aut potius vnum tantum punctum fixum, quo veluti cardine primum mobile conuertatur casu euenisse, ut vis illa mirabilis, quæ est in magnete ferrum ita efficeret, ut vnum illud punctum inter alia innumerabilia directio quærat, & indicet in toto hemisphærio, imò si ferrum perficeretur versus vnam partem magnetis, faciat illud quærere Septentrionem; si vero perficeretur versus contrariam partem, faciat illud quærere Austrum, & non potius de industria ab autore aliquo totius vniuersi id esse factum, propterea quod cognitio illius eo quod semper immotorum permaneret, necessaria esset, tum ad nauigandum, tum etiam ad alios vsus.

Fatemur quidem res omnes naturales à suis formis, ac naturis inclinatæ esse ad suos fines, & ad finem totius vniuersi: at quod contendimus, est, non potuisse tot res à suis naturis esse ita accommodatæ inclinatæ, nisi à causa aliqua superiori, communique auctore totius vniuersi per intellectum operante eas ad eos fines acceperint. Omnia namque suo ordine, dispositione, ac commodatione præclamare videntur, ipse fecit nos, & non ipsa nos.

Confirmatur, quoniam talis causa ordinans omnia in suos fines, non potuit esse aliquid inferiorum corporum, eo quod præter hominem nullam intellectu polleat, & homo id præstare non possit, neque item potest esse aliquid celestium corporum, tum quod iuxta veriorum sententiam nullum sit intellectu præditum, tum vel maxime quoniam neque omnia simul sumpta gignere poterunt hominem, aut aliud animal perfectum, nedum de nihilo illa producere, imò potentissimum eorum, nempe sol non solum sine influxu, & auxilio cæterorum, sed etiam sine pluvia, & aliis causis inferioribus producere non valet segetes, & moderati hæc inferiora nedum de nihilo tam illa, quam superiora producere, ut tandem ordo, ac dispositio admirabilis totius vniuersi, accommodatioque tanta rerum omnium ad suos fines ab ipso proficisci possit, ne quis enim intendens in cælum, vidensque Solem, Lunam ac cætera astra, quæ in ministerium cunctis gentibus condidit Deus, errore deceptus crederet aliquod eorum, aut corporum celestium primam ac supremam esse causam, ita enim Deus vim agendi illis distribuit, eaque disposuit atque à se inuicem ad effectum productionis, inferiorumque moderationem dependentia effinxit, ut nullus, qui rem attente consideret, suspicari posset aliquod eorum esse primam causam, sed facile intelligeret aliud quippiam esse nobilitate ea omnia longe excellens, à quo cuncta haberent esse, atque in suos fines tam accommodatè dirigerentur ut vnitæ, atque ordo totius vniuersi aperte testantur.

Declaratur amplius dicta, quia quemadmodum 193 ex creaturis quatenus pendunt à causa efficiente aperte & euidenter ostenditur esse in terram naturam causam primam efficientem immobilem, ita quoque ex ipsismet quatenus sunt propter finem demonstratur esse vltimum finem, propter quem sunt fines intermedij, nam fines intermedij non appetuntur absolute propter se, sed in ordine ad posteriores

Quaest. I. Vtrum Deus demonstrari possit. 173

steriores & consequenter vis trahendi, ac determinandi causam efficientem a dagendum sumenda est à fine, propter se, & non propter alium volitum; ut expresse docuit Aristoteles *lib. 2. Metaph. text. 8.* ubi sic ait ipsum, cuius causa finis tale autem est, quod non est alterius gratia, sed eius causa cetera; quare si tale erit ultimum, non erit infinitum quod si nihil tale, non erit ipsum huius causa sed qui faciunt infinitum, later eos, quod boni naturam auferunt. Ex quibus constat de ratione finis, cuius gratia cetera sunt; esse ut sit ultimus; quod cum ratione infinita vicissitudinis finiunt, non coheret, hoc enim significat Aristoteles, cum ait, eos; qui constituunt infinitum, hoc est progressum infinitum in finibus tollere rationem boni, hoc est finis; cum autem non debeat tolli ratio boni; non debet etiam poni infinitus progressus finium; alias nullum agens operaretur propter fines; quia non potest operari propter infinitos fines; & primo probatur hoc in agente formaliter propter finem; nam huiusmodi agens necessario tendit in aliquem ultimum finem in executione qui sit primus in intentione, ut constat ex Philosopho *2. lib. Metaph. text. 9.* ubi ex infinitudine finium arguit his verbis nec esset intellectus in huiusmodi, aliter enim causa agit quicunque intellectum habet, hoc namque terminus est, finis vero ipse terminus. Loquitur de proprio modo agendi propter finem formaliter nimirum, & ex intentione, qui conuenit solis, & omnibus habentibus intellectum, & in actione propter infinitos fines, censet non posse interuenire opus intellectus; atque adeo neque proprium modum agenda formaliter propter finem. Præterea ratione sic ostenditur, quia effectus determinatus non potest provenire à causa indeterminata; sed agens voluntarium quod solum formaliter agit propter finem ante intentionem alicuius certi obiecti est causa indeterminata ad multiplices effectus, & ad diuersa media pro varietate finium eligenda, & exquenda; ergo ut ex electione procedat ad executionem huius potius operis, quam illius, determinati debet ab appetitione finis certi; ac determinati; patet consequentia: quoniam quidquid appetitur, aut appetitur propter se, aut propter aliud, si propter se absque vlla omnino relatione cæterorum ad se iam deus finis ultimus.

196 Si propter aliud, rursus interrogo de hoc ipso; quod si appetitur propter se, habetur finis ultimus; si propter aliud, & aliud in infinitum, non erit obiectum determinate mouens voluntatem; quandoquidem nullum ex infinita multitudine determinate mouet propter se; ergo non est determinata tractio voluntatis & consequenter non erit operatio.

197 Præterea, quia omne volitum propter aliud reducit ad volitum propter se: sed si sit infinita progressio in finibus, tota ipsorum collectio est propter aliud; nec resoluitur in finem ultimum, qui sit volitus propter se: repugnat ergo huiusmodi progressio in finibus. Maior propositio est evidens ex terminis; nam volitum propter aliud dicit rationem medij, quod non appetitur ratione propriæ bonitatis, ut in se est absque ordine ad aliud, sed quatenus est utilis ad assequendam bonitatem alterius, quæ appetitur propter se, atque adeo sublata intentione finis ultimi qui appetitur propter se dissolvitur ratio finium mediorum, qui appetuntur propter illum; nam sicut causæ efficientes mediarum non mouent, nisi mota à prima, ita fines medij non trahunt absolute propter se, sed propter bonitatem ultimi; quare sicut absque cau-

sa prima efficiente, ut iam dixi cessat actio mediarum, ita absque causalitate finis ultimi cessare debet causalitas mediorum.

Quod autem detur etiam repugnantia in progressu infinito finium in agentibus propter finem materialiter: patet euidenter, quia natura nihil agit frustra, neque habet propensionem ad impossibile, neque ut in pluribus, & multominus semper frustratur suo fine: hæc vero ita euenirent, si agens naturale operaretur materialiter propter infinitos fines essentialiter subordinatos; non ergo ita potest agere. Maior propositio est evidens; quoniam si quodvis illorum admittatur, dissoluitur natura vniuersi, & omnia à casu sursum, ac deorsum vergent, cuius oppositum experimur. Præterea, natura non aliter inclinatur ad finem, quam per formam sibi propriam, & naturalem; hæc autem non propendet naturaliter ad ea; quæ subiecto disconuenientia; vel impossibilia sunt; & quod in pluribus accidit, id est magis congruis; & naturale subiecto, ideoque fieri nequit, ut agentia naturalia ut plurimum, aut semper suo fine frustrentur. Ea vero omnia sequi constat; quoniam infinitorum finium acquisitio est impossibilis; nam vel acquiri deberent simul in eodem temporis momento, vel succedere alij post alios: hoc secundum repugnat, quoniam accipienti alias, atque alias partes infiniti semper restant aliæ iuxta doctrinam Aristotelis *lib. 3. Phys. text. 63.* deficientis id esse infinitum, cuius secundum quantitatem accipientibus semper aliquid accipere est extra, & ita nunquam agens perueniret ad omnium assequutionem; ob quam causam idem Philosophus *1. Ethicor. cap. 2.* docet, vanum & inanem esse appetitum, si in finibus fiat progressus in infinitum: illud vero primum repugnare constat, quoniam infiniti fines non nisi infinitis actionibus acquiri possunt; at naturales potentia ut tradit Philosophus in *lib. 1. de celo. cap. 11.* & ratio, atque experientia docet, habent terminum suæ virtutis, & actiuitatis; neque infinitos simul effectus ex se effundere possunt, quare nunquam natura perueniret ad infinitorum finium assequutionem, & consequenter neque operari propter illos potest. Quam rationem attigit Aristoteles *lib. 2. Metaphys. text. 8.* cum de hac ipsa re disputans: [Nullus (inquit) inciperet agere quicquam, si non esset peruenturus ad finem; supponens fieri non posse, ut agens propter infinitos fines eos assequatur. Respondebit aliquis hoc secundum minime sequi; quandoquidem fieri potest, ut infinitæ causæ simul operentur vnaquæque propter finem proximum, & omnium collectio propter infinitos; quo casu effectus non excedent vim actiui agentium; nam sicut effectus sunt infiniti, ita quoque agentia. Verum hæc solutio satis impugnat ex superioribus; nam ut agentia infinita operentur propter fines infinitos, debent esse subordinata inter se quemadmodum fines; hoc autem probatum est fieri non posse, ut infiniti fines eodem modo intenduntur, & obtineantur; nam ut finis posterioris agentis sit etiam finis prioris, opus est, ut hoc illud moueat, & applicat ad agendum, & sic in reliquis omnibus, quare cum probatum fuerit, hoc repugnare, illud quoque repugnare censendum est, quin verò etiam si ex parte potentia actiua non repugnaret, tamen ex propria ratione cauendi ipsius finis repugnat; nam cum causam materialiter operans propter finem dirigatur ad ipsum à causa superiori illum intendente, si hæc non poterit intendere infinitos, nec illa poterit agere propter illos.

199 Dices, quamvis non detur ullus finis ultimus in progressu infinitorum finium, totam collectionem esse propter se, quatenus non est propter aliquem finem extremum, & nullus ex ea in particulari est, qui non habeat intra ipsam finem, cuius gratia appetatur.

200 Sed contra, & hæc solutio facile impugnat; quoniam multarum rerum collectio non aliter potest dici appeti præter se, quam si singula partes apponantur propter se, vel omnes propter unam, quæ non eligatur propter aliquod bonum extra collectionem, sed impossibile est ex infinitis finibus subordinatis singulos appeti propter se, hoc enim ipso iam non erunt subordinati, nec alij propter alios voliti, tanquam fines medij, sed omnes in suo genere ultimi, non etiam omnes propter unum ex eadem multitudine; hic enim erit simpliciter ultimus, atque adeo destruitur etiam progressio in infinitum, in qua non est pervenire ad ultimum, nec ratio quæ redditur est idonea, imo contradictionem involvit; nam si nullus omnino finis est ex ea multitudine, qui non sit medius, repugnat prorsus, ut omnes habeant finem intra ipsam; ex hoc enim sequitur eos simul esse, & non esse propter finem extremum, esse quidem quoniam de ratione finis medij est, ut respiciat alium finem: sed ex responsione, imo ex suppositione facta fines omnes eius multitudinis infinitæ sunt medij, quoniam nullus est qui non sit propter alium: ergo omnes ac singuli respicere ultimo debent finem aliquem, non medium extrinsecum, non esse vero; quia nullus omnino est, qui ut in solutione dicitur, non habeat finem intra ipsam absque eo quod ad finem extrinsecum referatur; quod fieri nequit nisi vel detur circulus in eodem genere causæ, vel intra eam multitudinem sit finis ultimus.

201 Ex dictis elucet unde sumenda sit repugnantia finium sub infinita serie subordinatorum, absolute enim non est vel ex repugnantia fundata in impossibilitate apprehensionis, neque ex difficultate agendi propter plures fines, non primus; nam Deum operari propter infinitos fines essentialiter subordinatos non repugnare omnino falsum est non ex defectu cognitionis, aut potentia, quoniam infinita cognoscit, & si infinitum actu aliunde non repugnet, non deest illi potentia, nec ex multitudine effectum agendo defatigatur, prima quidem ratio vim habet in creatura intellectuali, si agere debet formaliter propter finem; nam ut ageret propter infinitos fines deberet naturali facultate eos omnes intelligere, vel simul, vel successive, utrumque vero est impossibile, prius propter finitudinem virtutis intellectus naturalis; posterius propter rationem infiniti, quod repugnat successive absolui. Ut autem creatura libera operetur ex intentione finium infinitorum, opus est ut antequam accedat ad executionem medij propter finem primam via executionis illum intendat; cum vero eum intendere nequeat in ratione finis medij, nisi præhabita intentione omnium sequentium, si hi nequeunt absolui successive, nunquam devenitur ad intentionem primi, & consequenter neque ad executionem. Est tamen repugnantia, quia non perveniretur ad terminum operandi; nam licet non repugnet interdum frustrari naturam à suo fine, impossibile tamen est, ut semper frustretur, ut cum finem intendat per se, cuius assequutio sit impossibilis, consequutio autem finium infinitorum essentialiter subordinatorum est impossibilis, & ita ex hac radice sumitur repugnantia, præcipua tamen est, quam explicui sumpta ex

ratione finis medij, quæ necessario includit habitudinem ad ultimum, hoc autem coherere nequit cum ratione infiniti.

Ex his duabus rationibus principalibus eundem denter liquet, neque in causis efficientibus, neque in finalibus dari posse progressum in infinitum, atque adeo dandam causam primam efficientem, à qua ceteræ pendeant, & finalem, quam ceteræ ut suum bonum perfectum respiciant; nunc addendum est has duas causas, sed potius has duas cauſandi rationes; primas in unam, eandemque rem convenire, quæ sit causa prima finalis, atque efficiens, quod probat D. Thomas *quæst. 1. de malo, artic. 1.* hac ratione, primum movens debet esse immobile; atqui efficiens movetur à fine, siue ab appetibili: ergo primum efficiens, & primum bonum universale, quod sit causa finalis omnium idem omnino erit.

Dices primum movens debere esse immobile in genere causæ efficientis, cum quo non repugnat, ut moveatur ab alio in ratione finis, quemadmodum in materiali causa per se patet; nam materia prima, est non dependeat ab alia causa materiali, pendet tamen ab efficienti, ac finali. Sed contra, quia diversa ratio est in uno, atque altero; nam finis, ac efficiens nullo modo participant rationem cauſandi materialiter, & ideo non repugnat ut materia prima pendeat ab eis; finis autem, ut obiectum appetibile respectu voluntatis quam movet ad appetitionem sui habet modum causæ efficientis; nam primam appetitionem sui causat, etiam ut obiectum finis per modum causæ efficientis, ideoque Philosophus *libro 3. de anima, text. 18.* querens primum principium immobile actionum humanarum recurrit ad obiectum, quod immobile in se inchoat, motionem per notitiam, & appetitionem sui; ex quo de mente illius sequitur id, quod movetur ab extrinseco obiecto, non esse primum movens immobile, & proinde tollitur ratio causæ primæ efficientis, si moveatur à fine extrinseco.

Tandem sic demonstratur hoc; quia quicquid non est propter aliquem finem est finis ultimus; repugnat autem primam causam efficientem esse propter finem: ergo ipsa est finis ultimus. Maior propositio est evidens quoniam res omnis aut est finis, aut propter finem.

Dices, hoc principium non esse certum; quoniam ad rationem finis non sufficit negatio relationis ad alium finem, sed præterea requiritur ut ad ipsum cetera referantur; propterea enim Philosophus *lib. 1. Ethic. cap. 2.* finem ultimum definiuit, id ad quod cetera referuntur, ipsum vero ad nullum alium finem dirigitur, ideoque fieri posse ut res aliqua nec sit ad finem, nec habeat rationem ultimi finis.

Sed contra manifeste, quia principium illud certissimum est; nam quicquid ad aliud non refertur est perfectum, & summum bonum; nam si esset bonum inferioris ordinis, absque dubio ad summum tanquam ad finem refereretur; quod autem est optimum, ac summum bonum, reliquorum finis est, & ita recte concluditur, id quod non est ad finem ipsum esse finem ultimum ceterorum.

Non posse vero causam primam efficientem esse propter finem, constat etiam ex ipsis terminis; nam quod est propter finem, causam quoque efficientem habet: ergo ipsa non est finis, ac si prima sit propter finem, hoc enim ipso non erit prima, quoniam erit effectus alterius causæ efficientis; ac prima causa ita est causa, ut non possit esse

Quaest. I. Vtrum Deus demonstrari possit. 175

esse effectus in eodem genere: ergo certum, & euidens est esse numen aliquod diuinum quod sit ens à se primum & immobile perfectum, & alterius boni minime egens qui Deus dicitur.

207 Quod autem quod habet causam finalem, habeat etiam efficientem, sic patet; quia causa finalis immediate non producit suum effectum, sed mediate, hoc est mouendo causam efficientem ut producat illum; unde inter causam finalem, & effectum necessario mediat causa efficiens, quae mota à fine ad producendum effectum causae finalis producit illum, v. g. sanitas non producit positionem amarum immediate, neque cisionem venae & alia medicamenta, quae sunt effectus sanitatis, sed potius mediante medico, & reliquis artificibus sanitatis, quia sanitas mouet medicum, & medicus motus à sanitate producit tales effectus, quare euidenter concluditur effectum causae finalis non posse solum habere esse à fine, sed etiam à causa efficiente, & ex eo quod cognoscimus habere causam finalem, necessario debemus cognoscere habere causam efficientem.

SVBSECTIO IV.

Tertium argumentum principale ponitur.

208 Hoc argumentum desumitur ex mirabili fabrica vniuersi, ex ordine, & pulchritudine ipsius, quae adeo aperte, ac manifeste Deum esse demonstrant vt merito Regius Propheta insipientem eum appellauerit, qui oculis vsurpans clare opera haec omnia caelo; terraque compacta & negauerit, Deum esse; ratione cuius Tullius 2. de natura Deor. [quid (inquit) potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum caelum suspeximus, caelestiaque contemplati sumus, terrestria lustrauimus, quam aliquod esse numen praestantissimum, quo haec regantur,] & in libro de diuinatione, [esse (inquit) praestantem aliquam, aeternamque naturam & eam suspiciendam, adorandamque hominum generi pulchritudine mundi, ordoque rerum caelestium cogit consueti.] Nam si primo videres horologium, qualia nunc habemus, multis in paribus magnitudine, rotis, ferris instructum quae nexa inter se geminis ponderibus omnes conuertuntur, aut quod opus mirabilius, ac iucundius visu, si sphaeram ab Archimede scientissimo mirabilium rerum machinato- re, naturaeque felicissimo imitatore conspiceres, caelum orbium numero ac forma sidera, lumine, ac motu; mundumque omnem à caduca materia fictum occulto motionis, ac volubilitatis principio referebat; nonne optares, atque stunderes, nosse diligenter quauis, quis impetus; quae machina, paruum illum mundum veslaret, ac scieret? unde principium motus duceretur? quae manus artifex tot res tam varias, tam sapienter in exiguum globum inclusisset, vt animosus poeta Claudianus asserat, primum in admirationem rapuisse, deinceps in risum fecisse prorumpere, Iouem, quem antiquitas vt summum Deorum colebat, autem verba Claudiani auribus perhibere.

*Jupiter in paruo cum cerneret Aethera vitro,
Risit, & ad superos talia dicta dedit:
Hiccine mortalis progressa potentia cura?
Iam meus in fragili luditur orbe labor,
Iura Poli, rerumque fidem, legesque Deorum,
Ecce Siracusus transtulit arte senex,
Inclusus variis famulatur spiritus astris.*

*Et vniuersi certis moribus orget opus.
Percurrit proprium, mentitus signifer annum,
Et simulata nono Cimbria mense redit.
Iamque suum voluens audax industria mundum
Gaudet, & humana sidera mente regit.*

Nonne tandem ratiocinando conficeres argumentatione necessaria mentem sapientissimi aliquis architecti, tam mirabilis operis inuentricem extitisse, in quo tarditate, ac celeritate dissimillimos motus reget vna conuersio? quod faceret in sphaera perexigua, non potiori iure facies in mundo, vbi non humana ficti orbes arte vertuntur, sed diuina non plumbeis ponderibus, sed naturae momentis suas in sedes omnia deferuntur, non aerugine, non vsu, non vetustate caeli rotae contabescunt, & consumuntur, sed ex eo die, quo sunt factae mouerique coepit, nequaquam variatae in hunc vsque diem seruantur incolumes. [Quid contra leges (inquit Arnobius) principaliter institutas, aut sensu, aut passa est rerum ipsa, quae dicitur, appellaturque natura? Numquid in contrarias qualitates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas? Numquid machinae huius, & mollis, qua vniuersi regimur, & continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata, aut dissoluta constructio? Numquid vertigo haec mundi primigenij motus moderamen excedens, aut tardius reperi, aut praecipiti coepit volubilitate raptari? Numquid ab occiduis partibus attollere se alitra, atque in ortus fieri signorum coepit est inclinatio? Numquid ipse siderum sol princeps, cuius omnia luce vestiuntur atque animantur calore, exarsit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrumpit? Numquid luna desinit redintegrare seipsam, atque in veteres formas nouellarum semper restitutione traducere? Numquid frigora, numquid calores, numquid tepores medij inaequalium temporum confusionibus occiderunt? Numquid longos habere dies bruma, & reuocare tardissimas lucis nox coepit aestatis? Numquid suas animas expirauerunt venti, è mortuisque flaminibus neque caelum coarctatur in nubila, nec madidari ex imbribus aetna succedunt? Nonne ex iis omnibus inferes indagatrice mente tanti operis authorem, & conservatorem esse videlicet aliquem, eumque non esse posse, nisi diuinum.

Quod etiam manifeste demonstrat id, quod optime notauit P. Hurtado, videlicet quod terreus orbis, quia gravitate superat aequum petit sub illo esse, & aqua petit enatare terrae quod virtusque gravitate firmatur. Grauiora enim corpora sibi vendicant locum angustiorum; sicut amplio- rem leuia vt aqua, aerque testantur, aer subterraneis carceribus victus eos effringit, horridono fragore tantum angustiarum impatiens euolans ad amplio- rem regionem per cuius planiciem libere diuagatur effusus. Deinde quos efficit motus terrae; quam coeunt deiectis superbis Regum aulicis adificiis Babylonicis muris labefactis, adaequatis solo Pyramidibus Aegyptiorum: flumina praecipitantia frangari non possunt, nec diu cohiberi repagulis obiectis, quae rapiunt & ad ripas allidunt, vt regionem aeri inferiorem reperant, quo innata gravitate pelluntur; terra elementorum grauissimum, & humillimum, quam aere attollitur in aetna, qua violentia tenetur? Quare fulcris sustentatur, quibus fundamentis domus innixa, ne habitatores subito viuos consepeliat certa ruina?

Haec loca ex sua natura sibi vendicare elementa ipsa clarissime testificant: edidit mihi obsecro

te, cuius virtute aquæ in alueos confluxere ac deferta sublimi sed ex extrema terræ superficie se depressere ad imas terrarum cavitates; seque terræ inuicem subiecere? Terraque à quo iure illi subiugatur [caput extulit vndis?] [quis concludit ostiis mare?] quis carceres statuit nullo pariete, nisi exiguus arenulis, cuius terminos præterire non potest? quis domuit aquam? quis terram extulit? aqua vitro non se subiecit, neque extulit se terra: nam illarum particule cum digladiantur, propria loca capessunt superiorem aqua, terra inferiorem; tota igitur elementalis machina, cum alia comparata cur non vincit hostem debiliorem? cur non subiugat? ergo aqua alias recognoscit vires, quibus comprimitur, & de propria sede detruditur.

212 Cuius hæc virtus? aliorum inquit; at astra cur inuertent naturæ leges? cur eadem virtute astrarum globulus terreus non enat aquis, sed mergitur? Tam minutula corpora non possunt astra e loco mouere, & possunt tam ingentium machinarum leges violare? vires infringere, naturalem ordinem diuertere? ò demens, qui ex huius horologii ordinatissimi cymbali tactu non audis creatorem ipsius, ex ipsius ordine, & pulchritudine non vides, Numinis imperio totum hoc opus mirabiliter gubernari, terram ab aquis immunem, vt homo inhabitaret, eamque coleret, & administraret, vt Dei administraret, & seruus, cui pareret, & cultum deferret. Ecce quam apte cælorum quasi notarum volubilitate mentem vehunt machinamenta ad euidenter cognoscendum, & vt alter loquitur, quasi ad palpandum.

213 Sed iam alia pulchriori similitudine vtamur ad pertinacium Atheistarum mentes conuincendas, qua vsum fuisse Aristotelem testatur Cicero ad simile intentum probandum his verbis: [Præclare ergo Aristoteles si essent (inquit) qui sub terra semper habitassent bonis, & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis, atque picturis, instructaque rebus his omnibus, quibus abundantij, qui beati putantur, nec tamen exissent vnquam supra terram, accepissent autem fama, & auditione, esse quoddam Numen & vim Deorum. Deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus ex illis abditis sedibus euadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent, cum repente terram, & maria, cælumque vidissent, nubium magnitudinem, ventorumque vim cognouissent, adspexissentque solem, cuiusque magnitudinem, pulchritudinemque; tum etiam efficientiam cognouissent, quod is diem efficeret, toto cælo luce diffusa: cum autem terras nox opacasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum & ornatum, lunæque luminum varietatem, tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus, & occasus, atque in omni æternitate ratos, immutabilesque cursus; hæc cum viderent, profecto esse Deum, & hæc tanta opera Dei esse arbitrarentur; atque hæc quidem ille. Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione Æthæorum ignium finitimas regiones obscurauisse dicuntur, vt per bidduum nemo hominem agnosceret; cum autem tertio die sol illuxisset; tunc vt reuixisset sibi viderentur; hoc si idem ex æternis tenebris contingeret, vt subito lucem adspiceremus, quænam species cæli videretur? sed assidue quotidiana, & consuetudine oculorum assuescunt animi, neque admittunt, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident; proinde quasi nouitas nos magis, quam magnitudo rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cæli motus, tam ratos aliorum ordines, tamque omnia

inte se connexa, & apra viderit, neget in his vllam esse rationem eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio geratur nullo consilio assequi possumus; an cum machinatione quadam moueri aliquid videmus, vt sphæram, vt horas, vt alia permuta, non dubitamus quin illa opera sint rationis; cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moueri, vertique videamus, constantissime consistentem, vicissitudines anniuersarias cum summa salute, & conseruatione rerum omnium dubitamus, quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam, diuinaque; ratione licet enim iam remota subtilitate disputandi oculis quodammodo contempleri pulchritudinem rerum earum, quas diuina prouidentia dicimus constitutas: hic tantus cæli ornatus ex corporibus huc, & illuc casu, & temere concurrentibus potuisse effici, cuiusmodi sano videtur potestatem vero alia qua natura mentis, & rationis expers hæc efficere potuit, quæ non modo vt fieret ratione eguerunt, sed intelligi qualia sint sine summa ratione non possunt? Nec vero hæc solum admirabilia, sed nihil maius, quam quod ita stabilis est mundus, atque ita coheret ad permanendum, vt nihil ne excogitari quidem possit aptius. Sic ille lib. 2. de donat. Deorum. Nam si Microchusmon hunc mundum nimirum angustum, atque breuem asseris prudentia administratū, nihilque in eo situm, ac collocatum esse, quod casu atque fortuna gestū sit maxima hæc mundialis machina te tanto illustrior, admirabilior, quanto maior casu constituitur sine consilio administratur? gubernatur abique prudentia; certe vociferatur, & clamat vniuersus orbis, prædicatque non vocibus, sed ad aspectum suo Deum creatorem, & moderatorem, inquit Chrylosmus, ponderans verba illa Psal. 18. [cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmitatem.] his verbis: [quomodo enarrant dic mihi, vocem non habent, os non possident, illis non est lingua; quomodo igitur narrant? per ipsum aspectum; cum enim videris pulchritudinem, magnitudinem, celsitudinem, situm, formam per tantum corporis permeare tanquam vocem audiens, & ad aspectum dicens, adores eum, qui tam pulchrum, & admirabile corpus creauit: tacet cælum, sed ipse aspectus vocem tuba clariorem emittit, per oculos, non per aures nos docens; hic enim sensus à natura est illo certior, & manifestior; si enim per libros docuisset, & literas, linguarum quidem peritus scripta didicisset, nesciens vero nihil inde adiutus abiisset, si quis alius non dixisset & diues quidem librum emisset, pauper autem emere non potuisset.

Rursum vocem quidem illam per literas significatam sciens, intus positam nosset, Scythæ vero, Barbarus, & Indus, & Ægyptius, & omnes lingua carentes illa nihil docti abiissent, hoc autem de cælo discere datur; sed Scythæ, & Barbarus, & Indus, & Ægyptius, & omnis homo per terram vadens hanc vocem audiet, non enim per aures, sed per oculos in mentem incidit nostram, visibilibus autem participatio eadem, neque differens, sicut linguarum in hunc pariter librum & idiota, & sapiens intueri poterunt, & pauper, & diues, & quocumque quis veneris, in cælum respiciens, sufficientem accipiet doctrinam ex aspectu; quod quidem, & ipse Propheta innuens, quam vocem creatura Barbaris emittit, & Græcis, & omnibus vniuersaliter hominibus sic intelligi facilem dicebat, non sunt loquaces eorum; hoc est non est genus, neque lingua, quæ hanc vocem intelligere non possit.

Quod vt clarius pateat nobis fingamus mentem 214 media

Quaest. I. Vtrum Deum esse dem. possit. 177

media, planicie camporum magnifice structam regiam, qualem Claudianus in Epitalamio de nuptiis Honorij, & Mariae fuisse domum Veneris his elegantibus versibus descripsit.

Excludit senium lupo procul arvia dire.

Permutant radios sylvaque obstante virescunt,

Lemnium hac etiam gemmis exstruxit, & auro,

Admiscent arietis pretio, granibusq; smaragdis,

Suppositis cessas Hyacinthi rupe columnas,

Vergillo paries, & laspide lubrica surgunt,

Limina, de specu quo solo calcatur Achaes.

In medio glevis redolentibus area diues,

Præbet odoratas menses hic mitis Amomi,

Hic Casia matura seges, Panchæaque surgent,

Sinnama nec siccis frondescent viminalia Cocco,

Tarda que sudanti prorumpunt balsama succo.

Vel si maius vitis colorum lineamentis, in mentis tabulis depinge palatium hoc, quale his verbis Ovidius Regiam solis domum eleganter descripsit.

Regia solis erat sublimibus alta columnis,

Clara micante auro, flammæque imitante

pyropo.

Cuius ebur nitidum fastigia summa regit,

Argenti bifores radiabant lumine valva.

Materia superabat opus, nam Mulciber illic

Æquora calerat medias cingentia terras,

Terrarumque orbem, columque quod immi-

net orbi,

Ceruleos habet unda Deos Tritonæ canorum,

Proteaque ambiguum Balanarumq; prementem,

Ægeon suis immania terga lacertis,

Doridaque & natas, quarum pars nare videtur,

Paris in mole sedens virides siccare capillos,

Pisce vehi quædam: facies non omnibus una est,

Nec diuersatamen, qualem decet esse fororum.

Terra viros, vrbisque gerit, sylvasque feraq;

Fluminaque, & nimphas, & cætera Numina

ruris.

Hæc super imposita est cæli fulgentis imago,

Signaque sex foribus dextris totidemque sin-

istris.

Hancque magnificam domum auro argenteq; pavimentatam erectis vndique parietibus cœlum versus sese attollentibus, quadratis non è cristallo, neque ex smaragdo, sed ex fulgentibus, ac micantibus carbunculis, & adamantibus exornatam, lapidibus cœtum saphyrum, omnique ornatu gemmarum illustre splendendum vndique ac radians flammeo fulgore tenebras depellens possidentem, & continentem, in cuius mediotulio mira voluptatis oblectamento oculis vsurpes hortos artificiosissimos, vbi blandiatur sensibus, hic viridicata sylva minorum ferarum & animi liberatam plena, illic pratum floribus variis, ac bene olentibus depictum, alibi pomarium arboribus in quincuncem dispositis constitum, & arbores maturis fructibus onustæ, vbi laurus, buxus, hederæ, myrtus mille formis animantium nauium, castellorum, & arcium, aliarumque rerum, vel natura, vel arte factatum, tum putatione, tum traductione finguntur, vbi conuestiti parietes opere topiario, concameratæ pergulae circumductæ sepes, vel attonsis, vel adductis arbustularum ramulis frondibusque visuntur, vbi vaga seminibus vva gignitur, oculos etiam arborum viridantium, & multis partibus quam sunt hæc nostre pulchriorum litorumque speciosissimorum, & figurarum venustissimarum, quin & vitium populos altas maritantium, & in

I. P. tom. II.

his vuarum purpure certantium, & tot plantariorum, florum quibus quasi latissimis coloribus humus depingitur, & gemmeis honoribus coronatur, aspectus voluptate multa pascit. Visuntur ibi ambulacra rosarum, sepibus vtrinque munita, hinc purpureæ candidaq; rosæ ramulo ex eodem procedentes, visuntur frigida, arque vmbrosa cauernæ, vocem multiplicatam referentes, rivuli gelidarum aquarum artificio mirabili per oculatissimos tubos, vel in summum collis iugum erumpere, vel in organorum musicorum fistulis sonum edere, vel in autum fictatū gutture cantum æmulari, vel è lapideo cratere per sifunculos æneos impellente spiritu, salientes in sublime pellucidi, ac murmurantis fontis blanditias imitari; toraque viridantia illa perennium rivulorum cursibus recubibus, ac meandris irrigantur, quorum aquulæ vitro pellucidiores ad vmbilicos, aliosque versicorales lapillos molliter allisæ fractæque dulcissime strepitare videantur.

Præterea piscina ludentibus piscibus caueæ garrulentis auculis refertæ, quæ tam diuersis, & picturatis pennis visum, liquidissimis cantibus, quos tenui gutture meditantur, auditionem mirabiliter recreant, lenibusque auris perstrictæ arborum comæ, placidam, suauemque mururationem edunt, nares odoribus ambrosiis, quos essant aromata flores, & herbæ perfundunt gustui suauitatem à lapidibus gratissimis oblectatio carpatur, ac tandem nihil illi reperitur, quod amorem suum non conciliet, quod in admirationem non rapiat. Tandem omnia ea arte connexa vt irrequieta vertigine circumacta singula suum teneant locum, neque eius palatii inhabitatores motum sentiant, nisi diligenter attendant, & intendant animum haurientem cum admiratione voluptatem ex accords concordia motuum.

Si ergo tibi persuadere contenderem, Aulam hanc regiam, domum hanc magnifice constructam miris oblectationum fluminibus redundantem nullo auctore, nulla ratione, neque concilio factam, aut artis regulis fabricatam, sed casu, ac fortuna confectam, certe iute quidem optimo ludibrium tibi deberem tuumque ritum sufficientem excitarem, neque insanum, ac secutientem mente captum iudicares; mihi que eludendo in hæc prudentia plena verba prorumpentes, prudens casus, qui tantam pulchritudinem oculis hominum parat masticam, ad arbores varietatem, ad flores admirationem, denique ad cuncti operis prospectionem excitat mirabiliter.

Si igitur tam paruum opus sapientissimum creatorem tibi manifeste demonstrat, erige animum, & oculos in vniuersum orbem conice; circumspecte hoc magnum magni Principis Palatium, oculis lastra, illustrem illustris machinam Architecti, qua constitui arte, quo artificio ædificari mundum hanc videat, quæ mollitio, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machinæ, qui ministri, tanti funeris fuerunt? quemadmodum autem obedire & parere voluntati Architecti aër, ignis, aqua, terra, potuerunt; cuius quidem administratio nihil habet in se, quod reprehendi possit, quod amputari; doceat ergo aliquis potuisse melius, sed nemo vnquam docebit, & si quis corrigere aliquid vult, aut deterius faciet, aut id quod fieri non potuit, desiderabit. Quod si omnes mundi partes ita constitutæ sunt, vt neque ad vsum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores, videamus vtrum ea forma

Z tuita

tuita sint, an eo statu, quo coherere nullo modo poterint, nisi sensu moderante, diuinaque providentia; si ergo meliora sunt ea, quae natura, quam illa, quae arte perfecta reperiuntur, nec ars efficit quicquam sine ratione, nec natura quidem rationis expers est habenda; qui igitur conuenit signum, aut tabulam pictam cum adspexeris scire adhibitam esse artem; cumque procul cursum nauigij videris, non dubitare quin id ratione, atque arte moueatur, aut cum solarium, vel descriptum, vel ex aqua contemplare, intelligere, declarari horas arte, non casu; mundum autem, qui & has ipsas artes, & earum artifices, & cuncta complectatur, consilij, & rationis esse expertem putare; quod si in Scythiam, aut in Cinnae sphaeram aliquis tulerit, cuius singulae conversiones idem efficiunt in Sole, & in Luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in caelo singulis diebus, & noctibus quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphaera sit perfecta ratione? hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, & sunt omnia casu ne ipse sit effectus, aut necessitate aliqua, an ratione, ac mente diuina mirabiliter productus, certe quis videat omnia haec ratis ordinibus moderata immutabilique constantia haud quamquam neget in esse aliquem non solum habitorem in hac caelesti, ac diuina domo; sed etiam rectorem, & moderatorem, & tanquam tanti operis, tantique muneris Architectum, in qua veluti pulcherrimum pavimentum principio terra vniuersa cenatur, locata in media mundi sede, solida, & globosa, & vndique ipsa in sese nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis exornata, frugibus decorata, & arboribus, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos omnium riparum vestitus viridissimos, speluncarum conciuas latitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum; adde etiam reconditas auri, argentiisque venas infinitamque vim marmoris.

216 Quae vero & quam varia genera bestiarum, vel feriorum, vel ferarum; qui volucrum lapsus, atque cantus, qui pecudum pastus, quae vita syluestrius, at vero quanta maris est pulchritudo; quae species vniuersi, quae multitudo & varietas insularum, quae amoenitates horarum, & littorum; quot genera, quamque disparia, partim submersarum, partim fluitantium, atque innatantium belluarum, partim ad saxa natiuis testis inhaerentium, ipsum autem mare sic terram appetens littoribus claudit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur.

217 Exinde mari finitimus aer quasi cristallinorum parietum huius aulae regiae, palatijque magnificentissimi constructio, qui die, & nocte distinguitur, isque tum fusus, & extenuatus in sublime fertur; tum autem concretus innobis cogitur, humoremque colligens, paruimentum regie irrigat, terram augeat imbris tum effluens huc, & illuc, ventos efficit. Idem annuas frigorum, & calorum facit varietates, idemque & volatus alitum substat, & spiritu ductus alit, & sustentat animantes. His quasi parietibus innitens rectum fulgentissimum splendentem inquae, ac micantes fornices caelorum à domiciliis nostris altissimi omnia cingentes, & coercentes firmamenti complexus saphyro pulchriores, scin-

tillantibus planctis, fulgurantibus Astris, Sole, ac Luna infinito intervallo carbuncules, & adamantes incredibili, ac pulcherrimo splendore superantibus ad miraculum exornati, in quibus cum admirabilitate maxima ignea formae cursus ordinatos definiunt; ex quibus sol, cuius magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam voluitur, isque Oriens, & Occidens, diem, noctemque conficit, & modo accedens, tum autem recedens binas in singulis annis reuersiones ab extremo contrarias facit, quarum intervallo, cum quasi trinitia quaedam contrahit terram, tum vicissim latificat, vt cum caelo hilarata videatur; sequitur stellarum inerrantium maxima multitudo, quarum ita descripta distinctio est; vt ex notarum figurarum similitudine nomina inueniantur; quaeque in caelis; quae sibi propria volubilitate contorquentur; earum denique perennes cursus, atque perpetui cum admirabili, incredibilique constantia liquido, ac manifeste declarant, harum gubernatricem vim, & mentem esse diuinam, vt haec ipsa qui non sentiat diuinitatis vim habere, is nihil omnino sensurus esse videatur; nulla igitur in caelo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest; contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia, quaeque his vacant, ea mentita, & falsa, plenaque erroris eum circum terras; caelestem ergo admirabilem ordinem incredibilemque constantiam ex qua conseruatio, & salus omnium omnis oritur, qui vacare, atque carere infinita ac potentissima, sapientissimaque gubernatrice, ac creatrice causa efficacissima putat is ipse mentis expers habendus, & existimandus esse videtur.

Quapropter Theologorum quoque communis, & diuinis libris deriuata sententia est res procreatas, atque productas quaedam esse vestigia quae Deus eas procreans tanquam patiens pedibus infinitae potestatis, impressit in nihilo. Per eadem naturae contemplator quasi venaticus canis sensuum acumine sagacitate mentis odorando progrediens, metiendo, ratio cinando, inferendo reperit eum earum auctorem, ac latentem licet in suae diuinitatis lumine deprehendit. Non quidem omnes perfectiones dei, quas nobis oracula diuina patefecerunt hic diligens venator hac inuestigatione colligit, ex ea tamen tum Deum in natura rerum inesse, tum earum Architectum molitorem, atque opificem fuisse tum iisdem vniuersis, ac singulis praesidentem providere; tum denique immensae virtutis, atque infinitae potestatis esse potest inuestigator idem intelligere.

Nam si Pythagoras Italicae Philosophiae maximus splendor tot laudibus commendatur, quid ex olympico stadio sexcentorum pedum, quod Herculis suis plantis fuerat aliquando metatus, corporis eius magnitudinem ingenij quasi decem peda metator bonus comprehendit; docuitque praeterea ratiocinator; item optimus symmetriae naturalis corporum humanorum habitatio ratione, quanto esset aliis hominibus ille procerior: naturae speculator, & rerum, vt ita dicam accuratus decempedator; non ex ipsis Dei parentis omnium immensam colliget infinitatem; sed quid ego rationibus probo id fieri posse quod constat Aristotelem sagacissimo ingenio praestitisse; qui de productionum motibus, & caelorum conversionibus primam

Quaest. I. Vtrum Deus demonstrari possit. 179

primam rerum causam inuenit & infinitae virtutis esse comperit; tum verbis Homericis vsus vnum Principem mundo praesse conficitur.

220 Cicero quoque Platonem, Aristotelemque sequutus ingenij sui bonitate naturam contemplans, isdem vestigijs indagat, reperit, probat Deum esse parentem, aedificatorem atque administratorem huius perfectissimi, pulcherrimique mundani palatij, quem tot orbes circumplectuntur, tot sidera illuminant, tot motus contrarij dispares recti, transuersi temperant, tot rerum genera complent, tanta varietas exornat, tantus ordo concinat, quem denique dierum noctiumque vicissitudines quadripartitae commutationes temporum, perennisque singularum rerum, aliarum ex aliis ortus, interitusque perpetuat.

221 Vltimum colofonem huius discursui coronidemque imponat Magnus ille Gregorius cognomento Theologus oratione secunda, de Theologia in principio, ibi: [Etenim, quod Deus sit, ac Princeps, quaedam causa quae res omnes procreauit, atque conseruet, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docet; illi dum rebus in aspectum cadentibus aciem assignunt, easque, & pulchre fixas & stabiles esse, & progredi atque immore, vt ita dicam, moueri vltimque perspicunt: haec autem, dum per res oculis subiectas, ac recto ordine collocatas auctorem earum colligit, atque allequitur, quemadmodum enim quispiam citharam pulcherrime confectam & elaboratam conspiciens, eiusque concinnitatem, & constitutionem aut etiam ipsius citharae cantum audiens, nihil aliud, quam ipsum citharae conditorem, atque cytharædum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur etiam si de facie ignotum; eodem quoque modo nobis is, qui res efficit effectasque mouet, atque conseruat manifestus est etiam si mente minime comprehendatur. Ac nimis profecto hebes, & stolidus est quisquis non huc vsque sponte sua progreditur, naturaliumque demonstrationum vestigijs claris insistit, atque adeo hoc sibi persuadet ne id quidem Deum esse, quod vel imagine quadam animi concepiamus, vel orationis penicillo, vtunque descriptimus.] Quid dulcius hac ad citharam affabre elaboratam Gregorij, musice harmonia dulcius, in qua verba quoties incido quasi in florem Nectaris, in medullam mellis, in Ambrosiae suauitatem primam incidisse videor. In quibus aduertat P. Vasquez, propositionem illam [naturaliumque demonstrationum vestigijs claris insistit,] quae sine dubio tota Gregorij Nezeni protectione ad quam confugiebat tanquam ad aras pernitus destitutum spoliatum seque exaratum oculis usurpabit.

SVBSECTIO V.

Quantum argumentum principale ponitur.

222 Via in hoc orbe terrarum multa sunt, quae ad sui productionem infinitam in operando virtutem requirunt, & a qua tanquam a causa principali necessario debeant effici, & in lucem edi; ex quo manifeste colligitur dari à patre rei causam quandam ita praestantem, & infinita virtute pollentem, vt diuinam, & omnipotentem iure quidem optimo appellare debeamus; animus namque rationalis vt pote immortalis, ab omni concretionem terrestri segregatus independensque

I. P. Tom. II.

ab omni materia, vt latissime libris de anima demonstro, necessario debet proprie creari, hoc est ex nullo praesupposito subiecto produci.

Sicut etiam materia prima, quae quia primum omnium subiectum est, ab alio primo subiecto dependere, ex eiusque potentia educi nequaquam potest; si hoc negotium aequa veritatis, ac rationis lance ponderetur; alias materia prima vel non esset primum subiectum, vel si adhuc esset primum educeretur ex alio, necessario etiam illud, ex quo materia prima educitur, ex alio priori subiecto educeretur, ac proinde daretur sine dubio processus in infinitum in causis per se, & essentialiter subordinatis, quod falsum esse supra probauimus: ergo animus rationalis, & materia prima ex nihilo creantur à causa ipsos producente; sed nulla finita, & limitata causa potest ex nihilo producere, ac per consequens proprie creare: ergo causa, quae creauit materiam primam, & animum rationalem, est infinita & illimitata, & increata: ergo Deus.

Quod vero creationis munus petat causam non limitatam, ac finitam late probauimus in physicis, & Pater Suarez, manifesta demonstratione conuincit, & in hunc modum breuiter, ac dilucide ostenditur, quia omne creatum, & finitum necessario debet constare actu, & potentia, siue physicis, siue metaphysicis; quia omne creatum ex eo quod non sit actus parus in essendo, debet esse immensus, & immixtus potentialitate, cuius argumentum est, quod omne ens creatum, vt supra docuimus à possibilitate ad existentiam media actione suae causae extrahitur, quare siue Angelum concipias, siue animum rationalem consideres, inuenies in illis compositionem ex natura & substantia, ex possibilitate, & existentia, quae sunt potentiae, & actus metaphysici. Item in ipsis reperitur compositio ex potentia substantiali, siue ex substantia receptiua accidentium, & operationum; si autem in reliqua composita physica oculos conicias, verbi gratia, in hominem, mixta, elementa & caelos, sine dubio comperies esse constituta ex materia, & forma, quae sunt actus & potentiae in genere physico.

Itaque euident est, constitutionem cuiuscunque creaturae, esseque ipsius, petere, ac praesupponere potentiam ex qua sit, siue qua nullo modo, aut esse, aut concipi potest; atqui modus operandi alicuius causae sequitur modum essendi ipsius, & cum ipso proportionatur: ergo sicut modus essendi cuiuscunque creaturae petit, & exigit necessario potentiam passiuam, ex qua sit; ita similiter, parique ratione omnis operatio & productio creaturae petit potentiam passiuam, ex qua fiat necessario; & quam necessario, & essentialiter praesupponat; vnde sicut omnis creata entitas dependet necessario à potentia passiuā, siue physica siue metaphysica, ita similiter omnis operatio creaturae, quia etiam creatura est & à creatura cum proportionem oritur, petit necessario potentiam passiuam, à qua dependeat, & praesupponit potentiam receptiuam, ex qua fiat, & ex cuius potentialitate producat terminum; atqui huiusmodi productio, & operatio necessario est editio & generatio, & minime creatio: ergo nulla operatio creaturae est creatio.

Ergo euident colligitur nullam creaturam posse creare, quod expresse docuit Athanasius ser. 3. contra Arianos cum dixit administrare creaturam, ac seruare est, condere autem, atque creare solius Dei.

Z.

Verba

Verbi eius, ac Sapientiae] & ratio est, quia ipse modus efficientiae per creationem indicat summam quandam efficaciam, & independentiam in creatore, quia cum ad agendum nullam supponat potentiam realem extra se tantum requirit potentiam obiectivam, seu possibile per non repugnantiam; hoc autem indicat summam vim in potentia actiua, & ideo dixit Cyrillus *lib. 2. contra Iulianum*: [efficaciter posse operari ut creatorem, & producere res quae aliquando non erant esse vnum ex iis, quae propria sunt solius, & omnium summam substantiam.] Nec mirum, quia cum omnis creatura sit mutabilis, & aliquo modo constans, ex actu, & potentia, ut iam dixi, verisimile est non esse pacem naturae suae potentiae agendi, nisi per motum vel mutationem, & inducendo actum in potentiam, quia actus secundus, seu operatio imitatur actum primum, & esse operantis, ea enim ratione probatur animas brutorum non agere nisi cum dependentia à materia, quia illae ab ea dependent in esse, & è contra inde colligimus operationem animae rationalis esse independentem à materia, & esse spirituales (loquor enim de intellectione, & volitione, quae sunt propriae, & ultimae operationes animae rationalis) quia ipsa anima rationalis est spiritualis & independens à materia: sed nulla creatura est, quae non dependeat à potentia in esse, ut supra explicui, ac proinde nulla creatura est, quae non habeat aliquam compositionem: ergo nulla creatura potest habere aliquam actionem, quae non sit pars verae compositionis: sed creatio nullam facit compositionem tanquam forma vel subiectum ut ex se patet: ergo creatio non potest ex natura sua continere creaturam; ex quo fit è contrario, ut Deo conveniat posse creare, quatenus est actus purus, sine vlla potentialitate, & immersione in potentialitate, & ipsam esse per essentiam, ac denique quatenus virtutem habet infinitam, quae simul spiritualis sit & Deus, qui illam habet sit intellectualis, & liber, nam cum anima, quae creatur sit spiritualis intellectualis & libera, & ipsi conferre non poterit spiritualitatis, intellectualitatis, & liberi arbitrii perfecti onem agens, quin altius, & perfectius ipsum quoque illam haberet, quia nemo dat quod non habet (praesertim quum arbitrii libertas perfectio sit simpliciter, quippe cum vni cuique qua ratione ens est, melius sit eam habere quam non habere, absurdumque sit primam causam carere perfectione aliqua huius generis quam suis effectis tribuere valeat) manifeste sit ut agens, & produciens animam rationalem huiusmodi perfectionibus excellentissimo modo decoretur.

237 Tandem sic demonstratur nostrum intentum, quia qui Deum è medio tollunt, necesse est ut etiam auferant praemia virtutum, & vitiorum supplicia post hanc vitam, quis enim Iudex in ea causa erit: praesertim quod qui Deum à Republica rerum omnium excludit immortalitatem etiam animae negare debet, quibus è medio sublati virtus careret sibi debito praemio, & virtutum opposita peccata perfecta fronte hominum animis dominarentur, quia nullum supplicium timerent, ratione cuius virtus flocci penderetur, ratione laboris ingentis, quem secum adfert, quia omne opus virtutis arduum, ac difficile est, ut ait Philosophus *secundo libro Ethicorum*, vitia vero magni haberentur tum propter oblectationem, magni sensibilem, quam continent ut ita dicam; tum etiam quia facilius, & sine difficultate

executioni mandantur, quia propter homines viginti deditos, & studiosos rationique naturali conformes in operando vitam miserissime transigerent: facinorosi autem, & qui omnium scelerum ac criminum caeno se se ingurgitant summa cum laetitia, & felicitate cursum vitae traducunt, dicentes: [venite ergo & fruamur bonis, quae sunt & utamur creatura tanquam in iuventute celeriter vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non praeceat nos flos temporis, coronemus nos rosis antequam marcescant: Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, nemo nostrum exors luxuriae nostrae: ubique relinquamus signa laetitiae: Quoniam haec est pars nostra, & haec est fors, opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduae nec veterani reuerentur canos multi temporis: Sit autem fortitudo nostra lex iustitiae; quod enim infirmum est inutile inuenitur, circumueniamus ergo iustum, quoniam inutile est nobis & contrarius est operibus nostris, & improprie nobis peccata legis, & diffamat ori nos peccata disciplinae nostrae.]

Rationem huius reddit ipse Sapiens *cap. 2. in principio*, his verbis [dixerunt enim cogitantes apud se non recte: Exiguum, & cum tadio est tempus vitae nostrae, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuerfus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus, quoniam sumus status est in naturalibus nostris: & sermo scintilla, ad commouendum cor nostrum, quae extincta, cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffunditur tanquam mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubes, & sicut nebula dissoluetur quae fugata est à radiis solis, & à calore illius aggravata: & nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum; Vnbra enim transiit tempus nostrum, & non est reuerfus finis nostris, quoniam consignata, & nemo reuertitur.] Vnde ablato praemio in altera vita, quod condignum in hac non reperitur virtuti consonum sine dubio verificaretur id quod Diuus Paulus dicebat *ad Corinthios 1. 15*. ibi: [si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus;] si enim non sint praemia, neque calcaria erunt, quibus admotis animi eriguntur, & accenduntur ad virtutem; ex alio autem capite si non sint supplicia, quis erit securus ab improborum rapinis, & furore, quia supplicia freni sunt, quibus flagitiosi comprimuntur, quibus spumantes eisdemque cum sanguine saepe madentes huc illuc flectuntur, & restringuntur actus libidine, & immoderatis affectibus excitati; unde sceleratus homo suppliciorum reliquis frantus, timoreque oppressus vel inuitus se continet, [et ut equi potentis animositas si inter resqua vel confragosa fractorum lege teneatur campum testatur deesse non cursum, ita scelerato inter effusa blandientis luxuriae, venena, inter ambusta furoris saepe pedem sistere, cursum frangere necessum est.]

Nulla vel parua respublica ita inermis, ita imperfecta ut praemiis, & suppliciis non utatur: ergo perfectissima haec orbis vniuersis respublica sine praemio, sine supplicio consistere nullo modo potest, nusquam auribus perbibimus Barbarorum etiam respublicas sine legibus administratas, quid enim bene ordinata urbi est vitius, honestius & proprius magisque necessarium quam decreta praemia,

praemia, & supplicia probis, & pravis: quomodo ergo non vrbē, sed orbem, non ciuitatem paucorum, sed vniuersitatem rerum hoc tam necessario bono priuat: praecipue cum videas honestam operationem esse meritum, cui quod praemium assignas: scelera, & crimina demeritum quibus si rationaliter loquaris supplicia debes proponere; tandem, qui semel hac infana mente effudit, omnes virtutes funditus labefactat, quod ipsi lumini naturali repugnat, ac proinde id quod asserit Atheista omni rationi contradicit, cum ipsoque naturae lumine aperto Marte pugnat. Quae omnia ad huc epilogum demonstratiuum reducuntur, quia euidenter est euilibet esse peccata contra dictamina naturae rationalis, & virtutis actus oppositos, sed etiam euidenter est peccata digna esse supplicio, & virtutem praemio: ergo euidenter est esse aliquem superiorem, qui in hac naturali lege praesidet, & facta quilibet perpendat, quia saepe haec occultissima sunt & suo tempore puniat, si mala sint. Pater hac consequentia, quia dictamen rationis contra quod est peccatum, & cui confirmatur virtus est lex naturalis, sed lex sine legislatore, & superiore constare non potest; in humana enim Republica bene ordinata esse debet aliqua potestas ad quam pertineat facere vt leges illius impleantur: ergo in naturali Republica aliquis superior praesidet toti naturae, qui iudex sit, & superior respectu illius.

SECTIO VLTIMA.

Argumenta aduersaria soluntur.

238 **A**D primum argumentum respondeo, licet creaturae non sint medium proportionatum ad intuitum cognoscendum, & videndum Deum, nihilominus tamen esse proportionatum ad abstractiue cognoscendum euidenter existentiam Dei, seu Deum quoad an est, quia omnis effectus est proportionatus ad indicandam euidenter suam causam, ratione illius principij, quidquid producit ab alio producit: sed omnis creatura est effectus Dei, quia omne ens participatum, & secundum dependet ab imparticipato, & primo ente: ergo omnis creatura est euidenter proportionata vt sit medium demonstrationis ad probandum dari Deum; nam creatura habet existentiam & entitatem, quae licet ratione differentiae excedatur à Deo, nihilominus ratione existentiae entis vt sic aequaliter & vniuoce conuenit cum existentia, & entitate Dei, in quo est proportio sufficiens. Deinde Diuus Thomas respondet his verbis 1. part. quaest. 2. art. 3. ad tertium, dicendum quod per effectus non proportionatos causam, non potest perfecta cognitio de causa haberi: sed tamen ex quocunque effectu potest manifeste nobis demonstrari causam esse, vt dictum est, & sic effectibus Dei potest demonstrari Deum esse, licet per eos non perfecte possimus eum cognoscere secundum suam essentiam.

239 Ad primam confirmationem respondetur demonstrationem ex creaturis non procedere ex earum actuali existentia, tanquam ex principio, sed tanquam manuuctione ad colligendam existentiam aptitudinalem: ex qua fieri potest demonstratio procedens ex simpliciter necessitatibus, vt ait Scotus in 1. d. 2. q. 2. §. quantum ad primum, in responsione ad secundam instantiam, & Mayron. q. 3. in fine: necessarium quippe est dari

entia aliqua capacia existentiae causabilis & ipsa experientia euidenter notum: quin vero ad demonstrationem physicam satis sunt principia, quae contineant physicam necessitatem, qualis censetur ipsa actualis rerum existentia: & ita concedi posset cum Heruazo citato demonstrationem, quae procedit ex existentia, procedere ex necessitatibus. Quando vero dicitur connexionem creaturae cum Deo esse contingentem, similiter distinguendum est de actuali, & aptitudinali, & quamuis actualis tolli possit desinente creatura, aptitudinalis nequaquam: dependentia enim creaturae à Deo, vel est substantia ipsius, vel inseparabilis proprietas, quae proinde creatura existens ex vi nequit: quomodo actualis dependentia comparata cum creatura actualiter existente necessaria simpliciter est, nec vlla virtute separabilis. Respondet secundo cum Alberto in 1. d. st. 3. art. 1. ad quartum, & art. 2. ad tertium, vt ex vno demonstratione inferatur aliud, non requiri mutua necessitatem connexionis ex vtraque parte sed ex ea, à qua sumitur argumentum: & ita inter creaturam, ac Deum dari necessariam connexionem, non ex parte Dei, quoniam esse potest absque omni creatura, sed ex parte huius, quae si est, necessario pendet à Deo, atque adeo ex eius existentia necessario & euidenter colligitur existentia Dei.

Ad secundam confirmationem respondetur, discursum ex creaturis non assumere pro medio dependentiam à Deo, sed existentiam absolutam ipsarum: ex qua deinde per disunctionem sumitur, quod talis existentia vel sit ab ipsis creaturis, vel ab aliquo alio, & per exclusionem prioris membri tandem longo discursu concluditur, quod sit ab vno alio primo, & quod hic sit Deus: & ita concedendum est ex sola existentia creaturarum absque aliis principiis assumptis non demonstrari esse Deum; quemadmodum ex sola existentia lucis, vel alterius effectus non agnoscitur sol, aut alia causa, nisi praecesserit experientia, quod effectus ab illa causa procedat: & quod in his effectibus facit experientia in creaturis respectu Dei facit discursus intellectus; ad id vero, quod obicitur praenotionem habitudinis ad causam iam innolere notitiam causae: Respondetur, si habitudo cognoscatur, vt innotuit extrema certa, ac determinata necessario innoluit notitiam extremorum: at, si ex altera parte sumatur, vt terminata ad extremum incertum, ac indeterminatum, non opus esse, vt adsit certa, ac determinata notitia illius, verbi gratia, si cognoscatur Salomon esse filius alicuius hominis, non exigitur vt cognoscatur esse Filius Davidis: similiter in discursu, quod Deus ex creaturis demonstratur id, quod primo ac per se ostenditur, est dari causam aliquam primam, à qua creaturae omnes dependent: & proinde nondum habetur notio Dei determinate, sed in confuso, & generali: postea vero alio discursu concluditur hanc causam non esse aliam, quam Deum, & ideo non datur circulus nec impossibile est Deum ex creaturis agnosci.

Ad secundum argumentum etiam militat aduersus eos, qui ducunt ex creaturis solum probabiliter cognosci Deum: nam ipsi quoque respondere debent, quo usque ea notitia progrediatur, extendaturne ad omnes, an ad aliquas tantum perfectiones Dei; respondeo autem in primis negando consequentiam: nam licet admitterem cognoscet in via quoad questionem an est, perfectiones omnes absolutas Dei, non proinde sequitur habere hominem notitiam diffinitiuam Dei: ad hanc

enim non fat est cognitio an est, singularum perfectionum, sed requiritur propria cognitio, quid est, secundum proprias, ac formales rationes singularum; nos autem ex effectibus non cognoscimus perfectiones diuinas prout in se sunt, sed per quandam analogiam ad nostras: & ideo recte ait Magnus Dionysius in lib. de diuin. nomin. cap. 1. Deum nec esse vitam, nec substantiam, nec intellectum, intelligendo nimirum secundum eas rationes vitæ, substantiæ, & intellectus, quas nos agnoscimus: cum itaque singulas perfectiones non diffinitive, sed solum quod sunt agnoscat, & si omnes hoc modo agnosceremus, non proinde haberemus notitiam quidditativam Dei. Respondendo secundo, negando secundam partem assumptionis, non enim ex eo quod vnum attributum demonstratiue agnoscat, sequitur omnia posse cognosci: ad priorem eius probationem respondeo, esto perfectiones omnes diuinæ essent imitabiles à creaturis omnibus in eius omnipotentia contentis collectivè sumptis, de quo non est hic disputandi locus, non tamen esse imitabiles à singulis: nam vitæ expertia non participant vitam: nec plantæ aut animantes intellectum, & ideo quamvis homines agnoscerent creaturas omnes, quæ in hoc rerum ordine à Deo conditæ sunt, adhuc supersunt infinitæ aliæ, inter quas fortè sunt plurimæ perfectiones, quæ eis carent creaturæ conditæ à Deo: quare licet omnes agnoscantur, non proinde sequitur agnosci omnes perfectiones diuinas.

Ad secundam eiusdem partis confirmationem respondeo in primis negando consequentiam, non enim semper intellectus noster potest discurrendo attingere omnia ea, quæ naturalem habent connexionem: nam Trinitas personarum diuinarum est necessario connexa cum essentia diuina, & hanc cognoscimus naturaliter, illam ignoramus; res naturales habent plurimas proprietates, quarum alias assequimur, aliæ fugiunt aciem mentis nostræ: id vero maxime contingit quando solum habemus notitiam, quod est quæ sola apprehendimus perfectiones diuinas: & hæc est ratio, cur in creatis ex quibusdam proprietatibus alias cognoscimus, nimirum quia non habemus solum cognitionem quod sunt Respondendo deinde diuina attributa, & si omnia necessario connexa sint in essentia diuina, tanquam in radice, non tamen opus esse, ut omnia inter se habeant ordinem rationis, & prioritatis vnius ad aliud: nam si comparatur simplicitas cum sapientia, neutra est ratio alterius: quanquam itaque is ordo in aliquibus intercedat non reperitur in omnibus, atque adeo ex hoc capite minime sequitur cognitio vno, cetera omnia debere necessario cognosci.

242 Dices ad omnem demonstrationem supponi notitiam saltem simplicem subiecti, ideo enim Philosophus lib. 1. Posteriorum. in initio, docet de subiecto prænotandum esse quid nominis; & quamvis non raro hæc prænotio ex usu, & doctrina habeatur; tamen, si ponamus Adamum quando primum à Deo creatus est, non accepisse vllam Dei notitiā per se, vel per accidens infusam, eamque debuisse mendicare ex creaturis, ante discursum ad id necessarium ex suppositione non posset habere simplicem notitiam Dei, eam non acquireret per discursum, hic enim terminatur ad iudicium supponens simplicem apprehensionem: ergo esset absolute impossibile, ut ex creaturis demonstraret esse Deum.

Respondendo argumentum hoc non habere peculiarem vim ad impugnandam traditam doctrinam: nam etiam mentem nostram cognoscimus ex ipsius affectibus non præsupposita specie illius; item illi qui aiunt ex creaturis solum probabiliter colligi esse Deum, tenentur dicere quomodo ad iudicium illud probabile præsupponatur cognitio simplex Dei, quia tamen longior huius dubij explicatio expectat ad alium locum breuiter respondeo, species ipsas, & notitias creaturarum inferuire ad formandum conceptum Dei: verum etiam non formati primo à nobis sub esse determinato, sed sub comuni aliqua ratione, ut paulo ante dictum est: notitiam vero eius rationis communis præcedere discursum, verbi gratia si homo ex rerum naturalium consideratione videat alias gigni, ac dependere ab aliis, ex hoc sumit notionem causæ & effectus; deinde ulterius progrediendo inquit, an omnia fiant ab aliis, an verò sit aliquid ens, à quo cetera pendeant, & ipsum sit à se omnino independentis quod postquam per discursum concludit, coniungens rationes illas, & ens, format conceptum entis independentis, & necessarij, causæ primæ, & similibus, quo describit suo modo Deum.

Ex quibus patet responsio ad argumentum, dicendum quippe est doctrinam Aristotelis intelligendam esse de communibus demonstrationibus usurpatis in scientia, quibus ostenditur passio de subiecto præsupposito, de quo prænotandum est quid sit quoad nomen, & quod sit: at in demonstratione, qua inquiritur an sit, neutram suppositionem esse necessariam: non secundam, ut patet, quia id quod quaeritur, non supponitur: non item primam sub proprio, ac determinato conceptu, sed fat est prænotare communes quasdam rationes, quæ deinde applicatæ subiecto reddant rationem illi soli convenientem; in forma autem dico, in suppositione argumenti non posse præsupponi determinatum conceptum Dei, & consequenter in primo discursu non concludi absolute esse Deum, sed esse ens aliquid segregatum à ceteris, principium, & causam omnium, & à nullo accipiens esse: quorum omnium terminorum simplices apprehensiones præcedere poterunt ante eum discursum ut consideranti patebit: & ita discursus ille supponit quid nominis terminorum, qui coalescunt in conclusione in rationem vnius subiecti: terminatur vero ad assensum, quo mens iudicat dari eiusmodi ens: ex quo deinde facile est imponere illi nomen vnum respondens vnicæ apprehensioni, quæ confusè formari potest ex coniuncto illarum rationum; opponitur etiam contra nos authoritas Arnobij lib. 1. aduersus gentes, paulo ante medium: ibi, quid ergo res tantas, &c.

Ad authoritatem hanc Arnobij respondeo, mentem eius non esse, ita per se notum esse quod sit Deus, ut nullo modo demonstrari queat: alioquin non ibidem dixisset cum Deo loquens: [Non est mirum si ignoraris: maioris est admirationis est sciri:] nam quomodo dignum admiratione est scire id, quod adeo per se notum est ut probatione non egeat? solum ergo vult non opus esse longa dispositione ad id probandum: quod facillè ex lumine naturæ & ipso mundi aspectu, & contemplatione potest agnosci. Nec vero Arnobius ait non posse propter euidenciam probari esse Deum, sed solum esse periculosum: quasi is, qui hoc probare aggreditur indubium reuocare videatur veritatem adeo perspicuam. Ad argumentum

Quaest. II. An Deus sit infinite perfectus. 183

rum Aegidij neganda est sequela: nam licet ex natura rei non sit distinctio inter Deum: & esse ipsius, tamen respectu nostri intellectus concipi entis deum ut subiectum, & esse ut formam ipsius, est distinctio sufficiens subiecti, & praedicati propositionis non identica, quae facta est, ut id, quod demonstratur, non dicatur idem prorsus cum eo, de quo demonstratur; Quamvis autem apud Philosophos non sit frequens usus demonstrandi substantiam aliquam, esse tamen de substantiis separatis interdum id demonstrant.

Nec vero satisfacit solutio Aegid. eamque bene impugnatur Heraeus in 1. d. 3. q. 1. §. ista opinio, in fine, non enim intentio Philosophi lib. 8. Physic. aut 11. Metaphys. est declarare, quid nominis Deus, sed ostendere esse substantiam aliquam immaterialem, primam, aeternam, & increatam; neque, ut iam alibi ostendi, verum est, posita illa explicatione nominis Deus, statim ex terminis sciri ipsum esse, solutio quoque Abulensis, & Argentin. non satisfacit: nam Philosophus ex creaturis, ac motu procedit ad agnitionem Dei: in quo discursu prius peruenitur ad notitiam vnius motoris immobilis, & vnius causae primae, quam ad agnitionem Dei sub hoc nomine, & conceptu; etenim motui formalis ac propinquius respondet ratio primi motoris, & effectibus ratio primae causae, quam ratio Dei sub hoc nomine & conceptu: & ita ex discursu per creaturas prius cognoscitur Deus sub ratione primae causae, & primi motoris, quam sub ratione deitatis: & ideo demonstratione à posteriori Aristoteles demonstrat Deum esse, quia est primus motor & causa prima, nec absque probatione supponit Deum esse: imo 12. Metaph. text. 3. & 36. ex eo quod sit aliquid motum non mouens, & aliud mouens, perpetuo motum, concludit esse primum motorem immobilem: quem deinde ait debere esse aeternum, substantiam & actum, quae omnia à posteriori colligit ex motu.

QVÆSTIO II.

Utrum Deus sit summe, & infinite perfectus

CONCLUSIO: Deus summus & infinite perfectus est. Probatum primo Autoritate Philosophorum, qui hanc veritatem tradiderunt, quorum primus sit Aristoteles lib. 9. Ethicorum, cap. 4. ibi: [Deum habere summum bonum, quod non est aliud à Deo distinctum, sed sibi ipse summum bonum est.] & lib. 12. Metaphysicæ infinitum pelagus omnium perfectionum appellat; ac tandem lib. 2. magnorum moralium, ait: [absurdum est ut se quidquam melius habeat Deus] cuius vestigiis insistent Seneca, in praefatione librorum quaestionum naturalium, hac verba profert: [quid est Deus? mens vniuersi. Quid est Deus? quod vides totum, & quod non vides totum; sic demum magnitudo sua illi redditur, quam nihil maius excogitari potest;] nec minus eleganter Cicero lib. 1. de natura Deorum, hunc scopum recta collimat his verbis, [ea est Dei vita qua nihil beatius, nihil omnino bonis omnibus affluentius excogitari potest.]

Hanc etiam veritatem sapientissimi Doctores Ecclesiae, quorum agmen primus ducat Augustinus libro 1. de moribus Ecclesiae catholicae, cap. 1. ibi:

[ubi ad diuinas peruenitum est avertit, se se inueniri non potest, palpat, aestuat, inhiat amore, reuerberatur luce veritatis, ad familiaritatem tenebrarum suarum non electione, sed defatigatione conuertitur. Ergo refugere ad tenebrosa incipientibus per dispensationem ineffabilis sapientiae nobis illa opacitas, autoritatis occurrat, & mirabilibus rerum vocibusque librorum veluti signis temporariis veritatis umbrisque blandiatur, utpote, qui solo lumine naturali intellectus, & propria industria, atque discursu quid infinitarum perfectionum viuus, & liquidissimus fons & immensum mare, ac interminum pelagus Deus sit assequi non possumus eius magisterio ex parte saltem addiscamus:] vnde ipse Cherubicus Doctor lib. 5. de Trinitate, cap. 1. [Intelligamus ait] Deum si possumus quantum possumus quisquis Deum ita cogitat, & si nondum potest omnino inuenire quid sit, pie tamen cauet quantum potest aliquid de eo sentire quod non sit, & sanctus Anselmus de incarnatione Verbi, c. 1. sic loquitur, [quia est summum, bonum hoc enim est, quod sic praestat aliis ut nec par habeat nec praestantius] & in prologo, cap. 15. [ergo inquit] Domine es quiddam maius quam cogitari possit.] & S. Bernard. libro 5. de consideratione ad Eugenium, [quid est inquit] Deus quo nihil melius cogitari potest denique Damascenus lib. 1. fidei, c. 4. dixit [Deum esse supra omnia quae sunt, atque adeo supra ipsum esse] item Dionys. de diuinis nominibus, cap. 1. fere initio, de Dei natura agens, [ignorationis inquit] summam eius essentiam, ac naturam, quae omnem orationem, sensum, essentiamque vincit, scientiam ei tribuere debemus, S. Nazian. oratione 45. post med. certe inquit [hoc est Deus, quod cum dicitur, non potest dici cum aestimatur, non potest estimari, cum definitur ipsa definitione, crescit quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.] Origen. lib. 1. perier. cap. 2. [quid inquit] in omnibus intellectualibus tam praestans omnibus, tam inestimabiliter atque ineffabiliter praecellens est quam Deus? S. Chrysostomo in id Psalm. 47. [magnus Dominus, & laudabilis nimis, magnus inquit] dicunt, sed quam magnus non dicunt, hoc enim nemo scit, & ideo subiunxit, & laudabilis valde, non enim est finis eius magnitudinis. Quod autem dicit, est eius modi, oportet cum tanta gloria afficere, & laudare id quod supra omnem modum Theodoretus Episcopus Ancyrae 6. Concilij Ephesini, cap. 10. [Diuina inquit] natura humanae mentis caput effugit sublimior, est quam, quae nostro attingi queat.

Tertio manifestissime hanc veritatem scriptura ipsa aperte demonstrat, Ecclesiastici enim 43. sic dicitur glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit enim adhuc, & admirabilis magnificentia eius benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: maior enim est omni laude exaltantes eum replemini virtute nec laboretis: non enim comprehendetis quis videbit eum, & enarrabit, & quis magnificabit eum sicut est ab initio: multa abscondita sunt maior his: pauca enim vidimus opertum eius, omnia autem Dominus fecit, & pie agentibus dedit sapientiam.] Docet Ecclesiasticus omnino esse supra captum, & vires nostras magnitudinem, & laudem eius, nihilque proinde gloriosum dici, aut fieri posse, quod Deo non quadraret, imo quicquid dica ut nihil esse comparatione tanta gloriae, vnde Paphrae Chaldaica iure optimo initium Psalmi 65. [Te decet Hymnus Deus in Sion] ita vertit [coram te reputatur, sicut silentium laus.]

Hoc

Hoc ipsum significat ipse Deus *Exod. 33.* cum se appellat omne bonum dicens Moysi [Ego ostendam tibi omne bonum;] quo loco ad hoc propositum vitur D. Thomas 1. *contra Gentes. cap. 48.* vnde Gregorius Nyssenus in libro de hominis opificio, cap. 16. sic ait: [Dei natura perfecta quadam copia est bonorum omnium:] & Sanctus Dionysius cap. 5. de divinis nominibus, idem docet his verbis [si quid quomodocunque est id in eo, qui antecedit scilicet in Deo, & est, & intelligitur, & conferatur.] Nec minus illustre testimonium est illud Psalmi 49: [Pulchritudo agri mecum est,] quasi dicat quidquid perfectionis, & pulchritudinis in agro & in ceteris rebus clucet, in me perfectiori, & eminentiori modo vndequeque refulget, qua propter Sanctus Augustinus, enarratione in praedictum Psalmum haec verba profert. [Cum illo, id est cum Deo est totum cum illo ager, cum illo species coeli, cum illo species terrae, cum illo omnia volatilia, quia ipse ubique, & quare apud ipsum omnia? quia antequam essent omnia aut crearentur, ei nota erant omnia; imo in ipso vita erat quidquid factum est;] iuxta illud Ioannis prima, quod factum in ipso vita erat, licet enim haec Evangelistae verba diversas interpretationes subeat illa non minus genuina videtur, omnia quae facta sunt contineri in Deo, quia Deus est fons inexhaustus, omnium infinitus perfectionum; vnde Augustinus in hac amoris plenissima verba divinae charitatis igne flagrans, & successus prorumpens, [nihil est Deus coru, quae sub sensu veniunt, nihil terrestre humidum, flabile, igneum; non lux, non sonus, non odor, non dulcedo, non aliquid demum quod sub tactum cadat. Rursum Deus est quadam lux, omnem cuiuscunque lucis claritatem superans, quam contra tollere se mortales oculi non subsistent.]

Quare eius nota, sol, non solum quia Deus vnus vt sol, quia bonus vt sol, verum etiam quia lucidus vt sol: quamquam luce longe alia, & inaccessible; & quod sol est inter res creatas atque sensibiles, pulcherrimus videlicet, hoc Deus inter naturas intelligentes, multoque excellentius. Est vox quadam, quae humanis auribus non insonat, est odor omnium vnguentorum, & aromatum odore fragrantior, dulcedo omni dulcedine dulcior, & amplexus quidam, & osculum quouis amplexu oculoque desiderabilis; at illo odore non imbuuntur nares: illam dulcedinem, non experitur gustatus: illum complexum non excipit corpus; millies mille partibus rebus quas architectatus est omnibus, quiddam nobilissimum est Deus, eoque nihil potest animo concipi vilo modo praelatius: bonum videlicet, & pulchrum, à quo, & in quo bona, & pulchra quaecunque tandem. Nullius est aut erit tanta iustitia, tanta clementia, tanta omni genere virtus potentia, sapientia: quid multa? nihil eximium inuenietur vquam, quod non sit centies millies in Deo magis eximium: cuius potentissimo imperio natura tota obtemperat, cuius nutu celestium globorum amplitudo incitatissima conuersione ab ortu ad occasum assiduo fertur, sidera peragunt cursus suos, sol creat diem, luna praecidet nocti, conficit annum quadripartita temporum varietas; vnde non mirum, quod factum sit in ipso vita, nempe creatas omnes perfectiones in Deo reperimus, & in eo sint vita, quae in se vitam non habent; quoniam secundum esse quod habent in Deo sunt ipsemet Deus, deus autem vita est; vnde Anselmus *Monologio 33.* sic ait: [Cum summus ille spiritus dicit seipsum, id est per Verbum quod ab aeterno producit, concipit

essentiam suam, dicit omnia quae facta sunt, nam & antequam fierent, & cum iam facta sunt, & cum corrumpuntur, seu aliquomodo variantur semper in ipso sunt, non quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse. Etenim in se ipsis sunt essentia mutabilis, in ipso vero sunt ipsa prima essentia:] & cap. 35. ait: [creatas perfectiones tanto verius esse in verbo & in intelligentia creatoris, quam in se ipsis, quanto verius existit creatrix quam creata substantia.]

Quod exponit D. Thomas *quest. 4. de veritate. art. 6. & questione 8. art. 16. ad 11. de veritate rei*, quia verior res vtpote perfectior est esse, quod creaturae habent in Deo quam quod habent in se ipsis, non vero quasi lapis aut Angelus verius dicantur de illo esse quod Angelus, & lapis habent in Deo, quam deesse quod habet in se ipso Angelus &c. in seipso enim formaliter, & proprie est Angelus, secundum esse vero quod habet in deo non est Angelus, nisi cum addito nimirum eminenter, formaliter est ipsemet deus; eodem modo vero docet D. Thomas *Dionysius 5. capite de divinis nominibus*, ubi ait [quod sicut linea à centro ad circumferentiam egredientes in centro sunt vnum, & quo magis à centro distans eo plus disjunguntur, ita creatae omnes perfectiones, quae à Deo prodierunt in Deo vniuntur, & sunt vnum, quo vero plus ab eo recedunt multiplicatione quorundam ex aliis eo plus extenuantur, ac diuiduntur quoad esse;] vnde Paulus *ad Romanos 11. ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia.* Sed neque hic locus probat nisi mediante aliqua illatione, nam particula *in*, habitudinem causae dicit, dicuntur enim omnia esse in Deo, quia ab ipso pendunt, ipsumque respiciunt, vt conferuatorem suum, vel in ipsum, vt in finem tendunt, sicut *ad Colossenses primo*, [In ipso condita sunt vniuersa, & omnia in ipso constant.] *Et Actus 17.* [in ipso viuimus, mouemur, & sumus.]

Quia tamen non potest Deus omnia continere sua potentia, nisi in suo esse aliquomodo omnem perfectionem praehabeat, ideo ex illa particula *in ipso*, hic etiam sensus confirmari potest, sic enim argumentatur Dauid *Psalm. 33.* Qui plantauit autem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat? vnde etiam est illud *Psalm. 49.* Pulchritudo agri mecum est; & alia infra afferemus tractantes de scientia Dei, & de eius infinitate quod idem probat illud *Matt. 19. & Luc. 18.* Nemo bonus, nisi solus Deus. Item hac de causa dicitur in Scriptura Deum non habere similem, *Isai. 44.* Quis similis mei? & cap. 46. cui assimilatis me? & adaequatis me, & fecistis similem, *Psalm. 34.* Domine quis similis tibi? Hac etiam ratione saepe in Scriptura vocatur Deus, Altissimus, & haec autem singularis excellentia Dei consistit in hoc quod ipse solus habet, quod sit bonus per essentiam, vt docet D. Thomas *dist. 1. art. 3.* Quod explicat distinguendo in creaturis tres gradus perfectionis entitativae superaddita per accidentia, & consummata per consequentiam vltimi finis, quas omnes habet Deus per essentiam suam, & non aliqua creatura; vnde Nyssenus *orat. catechetica. cap. 1. à med.* tanquam omnibus exploratum supponit, [Deum esse perfectum, cui nihil desit nec commixtus sit ex iis, quae sunt contraria, nempe ex eo quod est manens, & ex eo quod est perfectum, sed siue in potestate siue in boni notione, siue in sapientia, & aeternitate, & incorruptione, & si aliqua alia, quae Deum decet intelligentia veniat in contemplationem omnino assentietur in diuina natura considerati perfectionem ex hac consequentia]

consequentia rationi consentanea]: & ideo Aristoteles lib. 12. *Metaphysica*, cap. 9. textu 5. probat Deum esse sui ipsius intellectionem, quoniam hoc requiritur vt sit ens optimum summe perfectum, & praeclens omnibus.

6 Quod vt significaret Diuus Dionysius de *diuinis nominibus*: cap. 5. ibi: [deus non quodammodo est, sed absolute, & libere sine vilo termino vniuerso illo quod est esse in se comprehenso, & occupato,] vbi omnem perfectionem sine termino in se comprehendere deum docet vt sit summe, & infinite perfectus; quapropter Nazianzenus, *Orat.* 42. *quasi.* 2. in *Pascha*, deum quem *oratione* 38. vocauerat pelagus essentiae immensum, & interminatum ab illis infinitarum perfectionum vocat.

7 Clarius autem omnibus hoc significauit diuus Thomas 1. *parte*, *quasi.* 4. *art.* 2. vbi data opera probat deum infinite esse perfectum his verbis, a 8. *Sed contra*: *asque ad finem corporis ariculi*, ibi: *Sed contra* est quod dicit Dionysius 5. *cap. de diuinis nominibus*, quod Deus in vna existentia omnia prae habet, respondeo dicendum quod in deo sunt perfectiones omnium rerum; vnde & dicitur vniuersaliter perfectus: quia non deest ei aliqua nobilitas, quae inueniatur in aliquo genere, vt dicit *comment.* in 5. *Metaph.* & hoc quidem ex duobus considerari potest.

8 Primo quidem per hoc, quod quicquid perfectionis est in effectu, oportet inueniri in causa effectiua: vel secundum eandem rationem, si sit agens vniuersum, vt homo generat hominem vel eminentiori modo, si sit agens equiuocum: sicut in sole est similitudo eorum, quae generantur per virtutem Solis. Manifestum est enim quod effectus praexistit virtuti in causa agente, praexistere autem in virtute causa agentis non est praexistere imperfectiori modo, sed perfectiori, licet praexistere in potentia causa materialis sit praexistere imperfectiori modo: eo quod materia in quantum huiusmodi est imperfecta, agens vero in quantum huiusmodi est perfectum: cum ergo deus sit prima causa effectiua rerum oportet omnium rerum perfectiones praexistere in deo secundum eminentiorem modum, & hanc rationem tangit Dionys. 5. *cap. de diuin. nom.* dicens de deo, quod non quidem hoc est, hoc autem non est, sed omnia est vt omnium causa.

9 Secundo vero ex hoc, quod supra ostensum est, quod deus est ipsum esse per se subsistens, ex quo oportet, quod totam perfectionem essendi in se contineat. Manifestum est enim, quod si aliquid calidum non habeat totam perfectionem calidi, hoc ideo est, quia calor non participatur secundum perfectam rationem: sed si calor esset per se subsistens, non posset ei aliquid deesse de virtute caloris: vnde cum deus sit ipsum esse subsistens, nihil de perfectione essendi potest ei deesse. Omnium autem perfectiones pertinent ad perfectionem essendi: secundum hoc enim aliqua perfecta sunt, quod aliquomodo esse habent: vnde sequitur quod nullius rei perfectio deo deest, & hanc etiam rationem Dionys. 5. *cap. de diuin. nom.* dicens, quod Deus non quodam modo est existens, sed simpliciter, & incircumscripte totum in se ipso vniuersimode esse praecipit: & postea subdit, quod ipse est esse subsistentibus & *art. praec.* 1. *P. Tom.* 11.

denti, qui est primus eiusdem questionis quarta, sic ait: Respondeo dicendum, quod sicut Philosophus narrat in *duodecimo Metaphysicae*, quidam antiqui Philosophi scilicet Pythagorici, & Leuippus non attribuerunt optimum, & perfectissimum primo principio, cuius ratio est, quia Philosophi antiqui considerauerunt principium materiale tantum: primum autem principium materiale imperfectissimum est. Cum enim materia in quantum huiusmodi sit in potentia, oportet quod primum principium materiale sit maxime in potentia, & ita maxime imperfectum. Deus autem ponitur primum principium non materiale sed in genere causa efficientis, & hoc oportet esse perfectissimum, sicut enim materia in quantum huiusmodi est in potentia, ita agens in quantum huiusmodi est in actu; vnde primum principium actiuum oportet maxime esse in actu, & per consequens maxime esse perfectum: Secundum hoc enim dicitur aliquid esse perfectum secundum quod est actu. Nam perfectum dicitur cui nihil deest secundum modum suae perfectionis.

Ad primum: ergo dicendum, quod sicut dicit Gregor. balbutiendo, vt possumus, excelsa Dei, resonamus: quod enim factum, non est perfectum proprie dici non potest. Sed quia in his, quae fiunt, tum dicitur esse aliquid perfectum, cum de potentia educitur in actum, transmutatur hoc nomen perfectum ad significandum omne illud cui non deest esse in actu, siue hoc habeat per modum perfectionis siue non.]

Et in 8. *Sed contra*, probat perfectionem Dei ex loco clarissimo Scripturae, qui continetur *Matthai.* 5. ibi: [Estote perfecti sicut, & Pater vester coelestis perfectus est]; Vnde elegantissime Sanctus Cyrillus Alexandrinus lib. 11. *in Ihesum*, inquit Sapiens dicitur nihil accidere substantiae Dei, quoniam in seipsa perfecta est; sed tamen cogimur non vniquam quasi accidentia, etiam si non omnino accidunt Deo hac dicere, & mente accidentium modo concipere sicut esse creatorem.

SUBSECTIO I.

Rationibus demonstratur conclusio.

12 Via illud est perfectum, quod est numeris omnibus absolutum, hoc est cui nihil deest ex his quae ad complementum, & integritatem propriam pertinent; sed Deo nihil deest pertinens ad suam integritatem, & complementum: ergo Deus est omnino perfectus. Maior est certa, vt docet Aristoteles 5. *met.* textu 21. & D. Thomas docuit his verbis; vnde quod est vltimo perfectum dicitur bonum simpliciter, quod autem non habet vltimam perfectionem quam debet habere, quamvis habeat aliquam perfectionem, in quantum est actu, non dicitur perfectum simpliciter, nec bonum simpliciter: sed secundum quid: sic ille *prima partes* 9. 5. *art.* 2. in *solutione primis*, quod clarius docuerat, *quasi.* 4. *art.* 2. in *corpore*, ibi. Manifestum est enim quod si aliquid calidum non habeat totam perfectionem calidi, hoc ideo est quia calor non participatur secundum perfectam rationem, & ratio est manifesta, quia id

cui nihil deest completum est in suo esse, & e contra, cui aliquid deest incompletum est, v. g. in circulo, si aliqua pars illi desit, non est completus, sed incompletus, ac proinde dicitur non absolutus neque perfectus; si autem omnia, quæ illi debentur habeat, completus dicitur, absolutus dicitur, ultimo perfectus nominatur; unde quando ultima pars, quæ deficiebat circulo illi tribuitur, ratione cuius completur, dicimus ultimam manum illi impositam esse, ac proinde illud ad ultimam sui perfectionem peruenisse: ergo illud est ultimo perfectum, quod nulla caret sibi debita perfectione, hoc est cui nihil deest ex his quæ ad integritatem, & complementum illius requiruntur.

13 Minor in qua est tota difficultas sic demonstratur, quia Deus ut *precedente questione* demonstravimus, adæquate & simpliciter est ens à se; sed quod est ens à se adæquate, & simpliciter nulla caret sibi debita perfectione, neque illi deest aliquid pertinens ad complementum, & integritatem illius: ergo Deus nulla caret sibi debita perfectione, neque illi deest aliquid pertinens ad complementum, & perfectionem propriam.

14 Minor illa sic probatur, quia id quod est à se adæquate, & simpliciter adæquate, & simpliciter est in actu, id est actu habet quicquid ei convenire potest: sed id, quod actu habet omne quod ei debet convenire, nullo modo caret aliqua sibi debita ratione, & perfectione: ergo quod est adæquate, & simpliciter à se nulla caret sibi debita perfectione, neque illi deest aliquid pertinens ad proprium complementum. Minor est manifesta, quia habere omne sibi debitum actu, & carere aliquo sibi debito est actu habere omne & actu non habere omne sibi debitum: sed actu habere omne, & actu non habere omne sunt contradictoria, ac proinde maximum omnium impossibile: ergo impossibile est quod id quod actu habet omne sibi debitum, careat aliquo actu sibi debito.

15 Maior est evidens, quia id quod est à se, à se existit: ergo quod adæquate est à se, adæquate est existens: sed quod adæquate existit adæquate est actu & in actu: ergo quod adæquate est à se, adæquate est actu, & in actu habet omne suum esse, sed suum esse adæquatum est omne esse, aut omnis ratio, quæ sibi debetur: ergo quod est adæquate, & simpliciter à se habet omnem rationem actu sibi debitam, seu omne esse quod sibi debetur.

16 Maior est manifesta, quia in hoc distinguitur Deus à creatura, quod creatura non existit ex se, sed ab alio, nec habet esse à se, sed ab alio; nam secundum possibilitatem etiam creatura est à se, ut late supra tractatu de possibilitate demonstravimus: ergo Deus non solum secundum possibilitatem, sed etiam secundum existentiam est à se, & existit à se; quare omne quod est à se, ac proinde esse habet à se, quod est synonymum existentie à se, & ex se habet existentiam, & quod à se adæquate est adæquate à se existit, id est secundum omne esse suum adæquate existit. Minor illa est manifesta, quia existentia est prima actualitas, seu primus omnium actus per quem quicquid habet illam in esse actus essendi constituitur: ergo quod adæquate existit, & adæquate habet existentiam adæquate est actu, & indæquate actualitate essendi.

Tunc sic, quicquid in actu est, & actu habet esse non potest esse impotentia ad esse, quia esse impotentia ad esse dicitur carentiam essendi, sicut esse impotentia ad videndum dicitur carentiam videndi; sed Deus quatenus secundum omne esse proprium adæquate est à se adæquate actu habet esse: ergo adæquate est actu in esse, id est omne esse, & omnem rationem propriam actu habet: ergo nulla actu caret, sed nulla actu carere est nullam sibi debitam illi deesse: ergo Deo nulla deest perfectio sibi debita pertinens ad integritatem, & complementum proprium.

Vergetur, quia si aliqua actu deesset Deo perfectio, vel illa perfectio esset à se vel non; si non est à se, non est divina, sed creata, ac proinde non est propria Dei, quia perfectio propria Dei est, quæ est increata sicut ipse Deus, & superior omni creata perfectione, ac proinde quæ soli Deo, semper Deo convenit, & communem prædicatur de illo, ut patet ex definitione propriæ: atqui perfectio creata, & ab alio non convenit Deo, sed creaturis quibus creata perfectiones conveniunt, imo nec potest convenire ipsi.

Deinde, quia omnis proprietas aut propria perfectio eo modo est necessaria, sicut est res cuius proprietas est, ut vivere est in substantia, voluntate, & intellectu Angeli, in quibus eadem necessitas reperitur, ac in essentia Angeli, & idem est de proprietatibus animarum rationalis, & ratio manifesta est, quia cum proprietas debeat semper convenire rei cuius proprietas est, debet esse tam necessaria sicut ipsa res, alias non semper illi conveniret, scilicet quando deficeret in esse ex eo quod contingeret non esse: sed essentia Dei est omnino necessaria necessitate à se, & increata superiori omni necessitate creaturæ: ergo propria perfectio Dei non debet esse creata, & ab alio, sed potius à se: ergo etiam si deficiat quæcunque perfectio creata, dum tamen non deficiat perfectio increata, nulla propria perfectio deficiet illi, ac proinde nihil deerit sibi proprium, ac debitum: quia illud est debitum Deo tanquam pertinens ad integritatem, & complementum ipsius, quod fuerit divinum, & proprium esse illius.

Si autem illa perfectio sit à se, non erit in potentia ad existendum, sed potius debet actu existere, quia quicquid à se est actu habet existentiam, sed quod habet existentiam actu est: ergo illa perfectio actu est in Deo, cuius perfectio est, & cuius complementum est: ergo non deficit nec deest Deo talis perfectio; unde Deus actu habet necessario omnem divinam, & propriam, ac increatam perfectionem: ergo nihil deest illi, quod ad propriam perfectionem, & integritatem pertinet, quia sicut ipse Deus à se est & non ab alio, ita sibi sufficit & non indiget alio, ut sit, & ut compleatur, ac proinde ex se habet totam perfectionem sibi debitam, à quo enim superiori illam haberet? cum ipse sit supremum omnium ens: ergo habet illam independentem ab omni alio: ergo à nullo potest tota sibi debita perfectione privari; non ab alio distincto à se, quia sicut ab alio non habet nec dependet in esse, ita neque in conservari in ipso esse, ac proinde à nullo alio privari potest, præcipue quia sicut Deus ex eo quod sit à se est supra omne aliud à se distinctum, ita à nullo alio potest

potest priuari perfectione sibi debita, quia si priuaretur ab alio aliqua sibi debita perfectione in statu violento ab illo poneretur, ac per consequens violentiam, & vim peteretur ab alio; vnde Deus esset inferior in viribus, & potentia illo, à quo talem vim, & violentiam pateretur, solum enim inferius, & debilius potest pati violentiam, & vim à superiori; vnde Gigas potest inferre vim homini paruo, & vir infanti. Angelus homini, & non è contra propter superioritatem vnius & debilitatem, seu inferioritatem alterius.

21 Atqui Deus est superior omni ente nullique inferior: ergo à nullo alio à se distincto potest pati violentiam, & vim: ergo à nullo alio distincto à se potest priuari debita sibi perfectione.

22 Nec vero potest se ipsum illa priuare, tum quia res omnis naturaliter appetit, & retinet perfectionem sibi debitam, quia nemo intendens in malum operatur praecipue in proprium, quale esset priuare se perfectione sibi debita; tum maxime, quia Deus non habet huiusmodi perfectionem à se causariue, seu effectus, sed potius formaliter, hoc est ex formali eminentia, seu excellentia propriae naturae; aut negatiue, quia scilicet non habet ab alio: ergo sicut non potest priuari esse ab alio, quia non dependet ab illo, ita etiam non potest à se ipso priuari, quia à se ipso non dependet in tali perfectione: atque hinc maxime confirmatur haec veritas, quia omnis perfectio debita alicui debet esse non impossibilis, sed potius possibilis illi, quia quod alicui repugnat, non debetur illi: atqui per vos deficit actu illi: ergo talis perfectio non est simpliciter necessaria, sed potius contingens, & corruptibilis. Pater euidenter hoc, quia illud est contingens, & corruptibile quod potest esse, vel non esse: sed illa perfectio quatenus possibilis Deo potest esse, & quatenus actu deficit potest non esse, quia quod actu non est potest non esse; ab actu enim ad potentiam bene valet consequentia secundum euidens axioma Dialecticorum, v.g. curro: ergo possum currere: ergo potest esse, & non esse illa perfectio, & sic erit contingens, & corruptibilis, & non simpliciter necessaria, ac proinde non diuina, quia omne diuinum est simpliciter necessarium, & incorruptibile, sicut existentia ipsius: ergo etiam si deficiat illi talis perfectio nulla deficit illi debita perfectio: ergo sine illa erit Deus numeris omnibus absolutus, & sic omnino perfectus.

23 Secundo principaliter probatur, & vrgetur, quia Deus est primum, & summum ens, ac proinde est summa causa omnium rerum, & sic summum, & infinitum agens: ergo summus, & infinitus actus: consequentia est euidens, quia quando aliquod oppositum est in summo gradu suae perfectionis, nihil alterius oppositi potest secum compati v.g. quia Angelus est summe spiritualis, nihil materialitatis in se patitur: sed omnem à se remouet; item quando subiectum est calidum vt octo, quia est in summo gradu caloris nihil admittit, seu habet in se frigiditatem; quapropter statim ac introducit primum gradus frigiditatis in subiecto definit octauus gradus caloris; ac proinde definit esse summe calidum subiectum.

24 Sed Deus est summe actualis, & summus actus: ergo nihil patitur secum neque admittit potentialitatem: ergo nullo modo est in potentia ad aliquam perfectionem sibi debitam, sed potius est in actu omnis perfectionis sibi debita: ergo nulla caret

perfectione sibi debita. Haec consequentia est manifestata, quia actus, & potentia dicunt oppositionem, sicut esse in actu, & esse in potentia: sed Deus est summus actus: ergo Deus nihil potentialitatis habet.

Quod autem ex eo quod Deus sit summum 25 agens sit summus actus sic demonstratur, quia nihil agit nisi quatenus est in actu, quia actio consequitur, vt optime docet Diuus Thomas, modum actus in agente, quia sicut materia prima in quantum huiusmodi est in potentia, ita agens in quantum huiusmodi est in actu; impossibile enim est effectum, qui per actionem producit esse in nobiliori actu, quam sit actus agentis, possibile est tamen actum effectus imperfectiorem esse, quam actus causae agentis, eo quod actio potest debilitari ex parte eius in quod terminatur; vnde agens omnium actuum debet habere omnem rationem actus perfectiori modo, ac datur in actibus actus, & productis ab illo, quia quidquid datur in effectum alterius rationis, ac est causa, quia causa est aequiuoca, continetur perfectiori modo in causa: sed Deus est causa agens omnium effectuum seu actuum: ergo continet perfectiori modo in se omnem rationem actus: ergo est summus actus, & per consequens nihil potentialitatis habet: ergo maxime est perfectus, quia vt ait Diuus Thomas: [secundum hoc enim dicitur aliquid esse perfectum, secundum quod est actu; nam perfectum dicitur, cui nihil deest, secundum modum suae perfectionis.] Nam si aliquid suae perfectionis defuit illi, euidenter sequitur esse in potentia, & non in actu respectu illius perfectionis, quia quod non habet aliquid, & potest habere illud, est in potentia ad ipsum, & non in actu eiusdem, & sic non est in summo actu illius: sed Deus quatenus est summum, & primum agens, & summum, ac primum principium actuum oportet maxime esse in actu, & summus actus, quia in tantum agit res, quatenus est actus; sicut è contra in tantum patitur res, vel recipit in quantum est potentia; cum autem Deus non solum sit quomodocunque agens, sed potius primum agens à se, debet esse omniagens, ac proinde summum, & maximum agens: ergo est summus, & maximus actus: ergo summus, & maxime perfectus, nam sicut imperfectum est, quod est in potentia ad actum, & cum priuatione actus, ita quod nullo modo est in potentia, sed est actus purus, oportet perfectissimum esse, tale autem est Deus: igitur est perfectissimus.

Vrgetur ex Diuo Thoma lib. 1. contra Gentes, 26 cap. 28. ibi: omnis enim nobilitas cuiuscunque rei, est sibi secundum suum esse, nulla enim nobilitas esset homini ex sua sapientia, nisi per eam sapiens esset, & sic de aliis; sic ergo secundum modum quo res habet esse, est suus modus in nobilitate, nam res secundum quod suum esse contrahitur ad aliquem specialem modum nobilitatis maiorem, vel minorem, dicitur esse secundum hoc nobilior vel minus nobilis: igitur si aliquid est cui competit tota virtus essendi, ei nulla virtus nobilitatis deesse potest. quae alicui rei continetur sed rei, quae est suum esse, competit esse secundum totam essendi potestatem, sicut si esset aliqua albedo separata, nihil ei de virtute albedinis deesse posset, nam alicui albo aliquid de virtute albedinis deesse potest, ex defectu recipientis albedinem, qui eam secundum modum suum recipit, & fortasse non secundum totum posse albedinis; deus igitur qui est totum suum esse, vt supra probatum

batum est, habet esse secundum totam virtutem, ipsius esse; non potest ergo carere aliqua nobilitate, quæ alicui rei non conueniat, sicut autem omnis nobilitas, & perfectio inest rei, secundum quod est, ita omnis defectus inest ei, secundum quod aliquid non est. Deus autem sicut habet esse totaliter, ita ab eo totaliter absistit non esse, quia per modum per quem habet aliquid esse, deficit à non esse à deo: ergo omnis defectus absistit, est igitur vniuersaliter perfectus, ista vero, quæ tantum sunt, imperfecta sunt non propter imperfectionem ipsius esse absoluti, non enim ipsa habent esse, secundum totum suum posse, sed participant esse, per quandam particularem modum, & imperfectissimum.

27 Secundo probatur, quia illud est omnino perfectum positum quod includit omnem perfectionem possibilem: sed Deus est huiusmodi: ergo est omnino perfectus. Maior est certa, quia causa debet continere vel formaliter vel eminenter illam perfectionem cuius est causa, nemo enim dat quod non habet; minor patet, nam omne ens possibile, seu omnis possibilis perfectio extra Deum est ens ab alio, quia est creatura: sed omne ens ab alio necessario debet habere esse communicatum ab ente à se increato, & improducto: ergo qui est ens à se est causa cæterorum, & sic cætera omnia eminenter debet includere, & per consequens includit omnem perfectionem possibilem.

28 Confirmatur, quia deus non solum superat in perfectione omnia quæ sunt, & fuerunt: sed omnia quæ possunt esse: ergo necesse est, ut contineat omnem perfectionem possibilem ablati imperfectionibus; antecedens patet, si deus comparetur ad præterita, & præsentia, nam si inter præterita, vel præsentia daretur aliquid æqualis perfectionis cum deo, esset Deus, unde iam duo deij, & tunc destrueretur vnicitas dei, id est deus non esset vnicus, quod est falsum. si autem illud esset maioris perfectionis iam deus non esset deus; nam sicut nomine hominis intelligimus animal ratione; ita maiorem excogitare non possumus; quod autem Deus comparatus ad omnia entia possibilia etiam, excedat illa in perfectione, sic cõuincitur; si inter possibilia entia esset aliquod ens perfectius Deo, vel illud esset ens necessarium, & sic esset iam actus; nam in necessariis & æternis idem est posse, ac esse unde non esset purum possibile; vel esset contingens quia scilicet posset fieri, vel non fieri ab alio & hoc esset impossibile, quia perfectius non potest produci ab inferiori, nisi quatenus instrumentum alicuius habentis æqualem, vel maiorem perfectionem, quam effectus: si igitur illud ens possibile esset perfectius Deo, à quo deberet produci? non à deo tanquam ab instrumento, quia deus non est alicuius instrumentum, cum sit primum ens à se independens omnino: ergo illud quod fingitur perfectius deo, non potest produci: ergo non est possibile villo modo ens perfectius deo: ergo primum ens est perfectissimum omnium possibilem. Consequentia patet, quia dato quocunque ente; quod excedat cætera in perfectione, non tamen contineat perfectiones omnium, illud non potest esse perfectius omni ente possibili, quia potest esse aliud, quod non solum sit perfectius, sed etiam contineat reliqua, neque enim dici potest hanc continentiam inuolueri repugnantiam, aut esse impossibilem, tum quia in rebus materia-

libus experimur qualitatem, vel formam superiorem continere perfectiones plurium inferiorum, ac proinde posse exercere effectus earum ut videre est in sensu communi, qui attingit obiecta omnium sensuum inferiorum, quia continet perfectiones omnium illorum, tum etiam, quia nulla ratio repugnantiae, aut impossibilitatis assignari potest.

29 Ut ergo primum ens sit perfectius omni possibili, necesse est ut omnem perfectionem possibilem in se claudat, quia non quomodocunque est perfectum, sed ut mensura cæterorum omnium, quæ quia accedunt, aut recedunt magis ab illo, maiorem vel minorem perfectionem habent, quia omnem, quam habent, participant ab ipso, & sic ipsum debet continere eminentiori modo perfectiones omnium eorum, & alias præter ipsas formaliter, & sic erit absolute, & simpliciter perfectissimum, quod his aureis verbis docuit Dignus Thomas lib. 1. contra Gent. cap. 18. argum. 4. ibi: [Item vnoquoque genere est aliquid perfectissimum in genere illo, ad quod omnia quæ sunt illius generis mensurantur, quia ex eo vnumquodque ostenditur magis, & minus esse perfectum, quod ad mensuram sui generis magis & minus appropinquat, sicut album dicitur esse mensura in omnibus coloribus, & virtuosus inter omnes homines. Id autem quod est mensura omnium entium, non potest esse aliud, quam Deus, qui est suum esse ipsi, igitur nulla deest perfectio, quæ aliquibus rebus conueniat, alias non esset omnium communis mensura. Hinc est, quod quum quæreret Moyses diuinam videre faciem, seu gloriam, responsum est ei à Domino. Ego ostendam tibi omne bonum, ut habetur Exodi. 33. per hoc datur intelligere in se omnis bonitatis plenitudinem esse. Dionysius etiam in 5. cap. de diuinis nominibus, dicit, Deis non quodammodo est existens, sed simpliciter, & incircumscriptiue totum esse in seipso accipit, & præaccipit. Sciendum tamen quod perfectio deo conuenienter attribui non potest; si nominis significatio quantum ad sui originem attendatur, quod enim factum non est, nec perfectum dici posse videtur: sed quia omne quod fit de potentia deductum est in actum, & de non esse in esse, quando factum est, tunc recte perfectum esse dicitur, quasi totaliter factum, quando potentia totaliter est ad actum reducta, ut nihil de non esse retineat: sed habet esse completum, per quandam autem nominis extensionem, perfectum dicitur non solum, quod fiendo peruenit ad actum completum, sed id etiam quod est in actu completo, absque omni factione, & sic deum perfectum esse dicimus, secundum illud, Matth. 5. Estote perfecti sicut & pater vester cælestis perfectus est.]

Itaque ut primum ens absolute, ac simpliciter sit perfectissima mensura, debet continere in se omnem perfectionem possibilem, quia excedit in perfectione omnia entia simpliciter, & absolute.

Dices, licet deus excedat in perfectione omnes creaturas non tamen inde sequi includere omnem plenitudinem perfectionis illarum, nam supremum omnium Seraphin excedit in perfectione cæteros Spiritus, homines, & omnia animalia, & nihilominus non continet in se perfectiones omnium illorum.

31 Sed contra, quia supremum Seraphin non est perfectius cæteris spiritibus, & animantibus tanquam fons, origo, & principium, ex cuius plenitudine

tudine accipiunt cetera, tanquam à causa efficien-
te suas perfectiones; si enim hoc modo esset illis
perfectius, sine dubio deberet includere omnes il-
lorum perfectiones, quia cum causa efficiens det
illas perfectiones effectibus, & nemo det quod nō
habet, necessario debet continere illas: quod enim
causa efficiens nullo modo habet, quomodo po-
terit communicare effectui? deus autem est per-
fectior omni ente extra se tanquam primum ens,
quod est principium, & causa efficiens cuiuscun-
que entis extra se, ex cuius fontali plenitudine,
vt ait diuus Thomas (alludendo ad diuum Iaco-
bum, & Paulum) omnes accepimus quidquid ha-
bemus: ergo deus debet continere in se omnem
perfectionem possibilem; nam si aliqua perfectio
esset possibilis, & illi deesset perfectus esset illud
ens, quod illam perfectionem simul cum omnibus
aliis haberet; vnde deus non esset melius, quam
cogitari potest, quod vt supra late probauimus
falsum est, & ideo Gregorius Nyss, lib. de opif.
hom. cap. 1. ait: [deum esse tale bonum, quod
omne bonum, quod intelligendo, cogitandove
comprehenditur, exuperat] cogitando scilicet tali
cogitatione, quæ in se cogitata non inuoluit re-
pugnantiam, sed sit de re vere possibili; etenim,
si cogitatio non sit huiusmodi res cogitata non
erit maior; imo nec res erit, sed ens rationis, &
propterea nihil, si autem aliquid maius vere cogite-
tur, illud erit ens possibile: ergo erit necessarium,
quia hæc est prima, & summa perfectio entis per-
fectissimi: ergo illud ens erit deus: & non aliud.
quod cogitabatur minus perfectum: est ergo de
ratione dei, vt sit ens tam perfectum quo maius
excogitari non possit, & consequenter vt in se
includat omnem perfectionem possibilem; tota
enim hæc perfectio vere, ac rationabiliter cogita-
tur in aliquo vero ente.

32 Dices hac ratione probari Deum continere om-
nes perfectiones formaliter, quia tota hæc per-
fectio cogitari potest in aliquo ente, & hic modus
excedendi reliqua est perfectior.

33 Sed contra respondeo cum Patre Suarez, ne-
gando sequelam, quia non omnes illæ perfectio-
nes formaliter sumptæ, spectant ad consumma-
tam entis perfectionem, neque omnes inter se co-
possibiles sunt, neque cum exacta, ac summa rei
perfectione; vnde ad hoc declarandum recte di-
stinguunt Theologi duplices entis perfectiones,
quasdam vocant simpliciter simplices: alias vero
perfectiones secundum quid, seu non simpliciter.
Prioris generis sunt quæ neque inuolunt imper-
fectionem ullam, nec repugnantiam, vel opposi-
tionem cum alia maiori vel æquali perfectione.
Vnde ratione perfectionis simpliciter in primis
est, vt sit absoluta non relatiua; nam perfectio
relatiua excludit aliam sibi oppositam, quæ quan-
tum est ex se potest esse æque perfecta. Deinde
esse debet talis perfectio absoluta, quæ nullam in-
cludat imperfectionem, neque alteri meliori op-
ponatur; vnde ex Anselmo in Monolog. cap. 14.
definitur soler perfectio simpliciter, quod si illa,
quæ vnoquoque est melior ipsa, quam non ipsa,
id est quæ in indiuiduo entis, seu in latitudine
entis vt sic melior est ipsa, quam qualibet illi
repugnans, vt bene exposuit Scotus in 1. d. 8. q. 1.
ad 1. & Caietan. de ente, & essentia, cap. 2. Omnis
autem alia perfectio, quæ non est huiusmodi, dici
potest secundum quid, seu simpliciter, seu in certo
genere.

34 De perfectionibus ergo simpliciter dicendum
est omnes esse in deo formaliter, quia in suo for-

mali conceptu nullam imperfectionem, sed pu-
ram perfectionem inuolunt, neque inter se re-
pugnantiam includunt; vnde sic illas habere,
id est, formaliter, melius est quam aliquam earum
carere, & ideo de ratione entis summe perfecti in
tota latitudine entis est, vt has omnes perfectio-
nes formaliter includat. Adde, in his perfectioni-
bus non posse cogitari altiorum modum conti-
nendi illas, quam formaliter, quia intra suam for-
malem rationem, nec limitationem, nec imperfe-
ctionem includunt, neque altior gradus entis ex-
cogitari potest, quam ille, ad quem hæc formales
perfectiones pertinent, quales sunt viuere, scire,
& alia huiusmodi: at vero de perfectionibus
secundum quid seu in certo genere dicendum est
non pertinere ad consummatam perfectionem pri-
mi entis, vt illas formaliter includat, vt recte pro-
bat obiectio facta, quia alias repugnantia, & op-
posita includeret. Item saepe huiusmodi perfectio
in suo conceptu formali includit limitationem,
compositionem, aut aliam similem imperfectionem:
ergo vt sic non potest pertinere ad consum-
matam perfectionem supremi entis. Pertinet ergo
ad perfectionem illius entis vt has omnes perfe-
ctiones eminenter contineat: estque hic mo-
dus consentaneus excellentiæ illius entis, quod
habet gradum, & modum essendi eminentiorem,
quam omne ens, in quo hæc perfectiones formaliter
reperiuntur, & ideo eminentiori modo conti-
nere debet has perfectiones, quam sint in entibus
factis; vnde diuus Thomas ex eo quod deus sit
causa omnium colligit, prima parte, quest. 2. art. 3.
in corpore, Deum esse perfectissimum, & maxi-
mum, & habere omnium rerum perfectiones, de
quarum fonte magis, & minus participare asserit
creaturas, quo magis, & minus accedunt ad deum;
verba diui Thomæ hæc sunt: inuenitur enim in
rebus aliquid magis, & minus bonum, & verum,
& nobile: & sic de aliis huiusmodi: sed magis,
& minus dicuntur de diuersis secundum quod ap-
propinquant diuersimode ad aliquid, quod maxi-
me est: sicut magis calidum est quod magis ap-
propinquet maxime calido; est igitur aliquid, quod
est verissimum & optimum, & nobilissimum, &
per consequens maxime est; nam quæ sunt maxime
vera sunt maxime entia, vt dicitur secundo Me-
taph. Quod autem dicitur maxime tale in ali-
quo genere est causa omnium, quæ sunt illius ge-
neris: sicut ignis, qui est maxime calidus, est cau-
sa omnium calidorum, vt in eodem libro dicitur.
Ergo est aliquid quod omnibus entibus est causa
esse, & bonitatis, & cuiuslibet perfectionis, & hoc
dicimus deum.]

Tandem, quia omnis perfectio solū est aut creata, 35
increata; aut si increata, in ente increato debet esse,
qui deum vocatur; si vero est creata: ergo neces-
sario esse debet ab ente increato vt à prima cau-
sa, quia nihil potest esse præter Deum, quod non
sit ab ipso: ergo necesse est vt omnis perfectio sit
in deo eminentiori & excellentiori modo, quam
sit in effectu, quia perfectio effectus necessario
continetur in causa, quæ ex se, & propria, ac suf-
ficiente virtute potest talem perfectionem commu-
nicare effectui, alias aliquid daret, quod non con-
tineret.

si à se habet esse, & non est maior ratio vnus esse, quam alterius, habebit sine dubio omne esse sine limite, ac sine; vnde habebit infinitatem, & illimitationem, ac per consequens summam, & interminatam perfectionem, quia infinitudo est non solum esse, sed etiam summa perfectio essendi: ergo si habet omne esse sine limite habebit infinitatem, quod est verum, & proprium esse, præcipue, quia infinitudo per essentiam debet esse in aliquo ente, sed non in ente creato, & participato: ergo in ente omnino, ac summe perfecto increato, & independente, alias non haberet infinitam participabilitatem à creaturis, sed ita esset limitatum ad aliquod esse, vt aliud esse non posset ab illo participari; vnde in participabilitate, terminis, finibus, ac limitibus circundaretur, quia id quod potest participari ratione participabilitatis est ipsum esse per essentiam, sed ipsum esse, esset finitum, & limitatum per vos: ergo id, quod potest participari esset finitum, & limitatum: atqui id, quod potest participari est participabile, & habet participabilitatem: ergo esset limitatum, & finitum, quatenus participabile est, & quatenus habet participabilitatem, sed non est illo modo in singulis perfectionum generibus, ita limitatum ad certum aliquem, & definitum gradum, qui in participato ente intelligi possit quin habeat perfectionem illam essendi nobiliori, eminentiori, & excellentiori modo, quam possit à creatura participari, etiam si magis, ac magis in infinitum participetur, & etiam si infinita sint creaturae possibiles individualiter, & essentialiter distincta, quæ sine limite, & sine posint infinitas perfectiones ab illo ente à se independente, & increato per totam æternitatem participare manendo ipsum ens in exhaustum, ad in superiori gradu, quo existunt creaturae, quæ ab ipso participari esse: ergo illud ens quatenus non habet causam sui est infinitum, & illimitatum per essentiam, quia cum à nullo participet esse, seu rationem entis, sed ex se, & ex intrinseca natura, ad necessitate sit id, quod est non potest in se habere diminutam & solum, quasi ex parte rationem, & perfectionem entis; vnde est includens totum ens, totamque entis perfectionem, quia vt iam dixi non est à quo limitetur inesse, sicut ens creatum, & participatum; esse enim limitatum accipit creatura aut ex voluntate dantis hanc, & non maiorem perfectionem, vel ex capacitate recipientis, siue illa capacitas intelligatur per modum passivæ potentie, siue tantum per modum obiectivæ: ergo si in ente independente primo, quod ex se habet suum esse nulla causa, aut ratio limitationis intelligi potest, ex eo quod nullam habeat causam sui esse, sine dubio erit illimitatum, & infinitum per essentiam, quia hæc infinitas in nullo alio consistit, nisi in hoc, quod perfectio eius non sit ita determinata, & definita ad vnum genus perfectionum, quæ nos distinguit videmus in creaturis, vt illud solum includat, & non cætera omnia eo eminentissimo modo, qui ad summam perfectionem pertinere potest, quæ summa perfectio in hoc consistit, vt formaliter contineat omne esse, quod est perfectum sine imperfectione id est omnem perfectionem simpliciter simplicem.

Atqui summa omnium perfectionum simpliciter simplicium, & radix illarum est infinitudo per essentiam: ergo infinitudo per essentiam datur in Deo formaliter.

Item consistit in hoc quod contineat eminenter omnem possibilem perfectionem creaturam,

quod in hoc fundatur, quod infinitum per essentiam ita excedere debeat, simpliciter absolute, & in omni nobilitate & perfectione reliqua omnia, non solum sigillatim, sed etiam simul collecta; neque vtrumque sed optimo modo possibili in genere entis, vt neque absolute, neque secundum quid, neque secundum aliquam rationem ab aliquo superari possit: atqui optimus modus superandi eo modo reliqua omnia simul sumpta, est continendo omnem perfectionem, quæ in omnibus illis reperitur sine termino, ac limite eminentiori ac excellentiori modo, quam in illis existit, quia quando vna res est perfectior aliis, non tamen continet totam perfectionem illorum, quamuis absolute sit perfectior: tamen secundum aliquam rationem contingit esse minus perfectam, vt sol est simpliciter nobilior Ioue, aut Venere, & nihilominus talia sidera aliqua dignitate, vel virtute excedunt solem, sed creatura omnes nullo modo possunt superare primum ens: ergo debet continere eminenter omnem perfectionem illarum sine limite, ac termino, ex quo euidenter sequitur primum ens esse infinitum, & illimitatum per essentiam, quia est à se, & nullam causam habet sui esse.

Minor prima, & præcipua est manifesta, quia illud ens nullam habet causam sui esse quod est à se, & à se habet suum esse, & non ab alio: sed Deus vt latissime prima questione huius disputationis probauimus, est à se, & non ab alio: ergo Deus nullam habet causam sui esse. Consequentia prima est manifesta, quia syllogismus est evidens in forma, & figura, ac proinde illatio debet esse euident, & concludere Deum habere esse illimitatum, & infinitum; cum non habeat vnde limitetur eo modo, quo habet limitans esse per participationem productum, quia nec limitatur ex parte causæ efficientis cum sit à se, & non ab alio, nec à causâ materiali, & formali, quia vt ipse simplicissima entitas expellens à se omnem compositionem nullam habet causam intrinsecam, quam formalem, & materialem vocamus; quia omnis huiusmodi causa, ad compositionem ordinatur. Tandem non potest limitari à causâ finali, quia extra Deum non est finis, seu causa finalis Dei; quia sicut non habet esse ab aliqua causa, ita non habet esse propter aliquam causam, sed à se, & propter se habet esse, & sic caret omne limit inter; vnde est ita bonum, & perfectum, vt non sit tale per aliquod limitatum bonum, sed per omne bonum, vt eleganter docuit Augustinus lib. 8. de Trinitate, cap. 3. vbi postquam multas perfectiones creatas enumeravit, quatum vnaquæque est bona, & perfecta per suam quandam perfectionem finitam, & limitatam pulchre ita subiungit: [Bonum hoc & bonum illud, tolle hoc, & illud, & vide ipsum bonum si potes, ita Deum videbis non alio bono bonum, sed bonum omnis boni:] id est bonum infinitum & perfectum sine limite, & termino.

Confirmatur, quia illud est infinitum per essentiam quod est omnium ita perfectissimum in fine, ac limite; ut infra se omnia distincta à se perfecta contineat, & sub se habeat, quæ perfectione excedat, & supra se nihil excellentius, & perfectius ipso possit reperiri: sed Deus ita est omnium perfectissimus, vt omnes posibles perfectiones creatas infra se, & sub se contineat, dominetur ipsis, & infinita perfectione excedat, & supra ipsum nihil sit perfectius, & excellentius ipso: ergo Deus est infinitus per essentiam. Maior est certas quia contrariorum est eadem disciplina, & ratio opposita

opposito modo, sed omni ente finito per essentiam quod est oppositum aut contrarium infinito per essentiam, potest aliquid aliud ens esse simpliciter perfectius, & maius, ac proinde non repugnat illi habere superius se, & ex alio capite nulli enti finito conuenit habere sub se omnes perfectiones à se distinctas: ergo infinitum per essentiam, quod est contrarium illi opposito modo se debet habere, videlicet quod supra se nihil excellentius ipso aut perfectius, aut superius possit habere, & ideo dicitur primum ens ante quod non datur aliud primum, alias non esset primum, sed secundum ens, & sub se omnia distincta à se contineat, & ratio à posteriori videtur, quia licet videamus aliquam speciem creatam habere quondam infinitatem secundum quid, aut quatenus sub se potest infinitas species minus perfectas continere, eo modo quo dicitur homo excedere quodammodo infinite bruta animalia, nihilominus tamen est finita simpliciter per essentiam, quia non repugnat illi habere Angelos supra seipso homine perfectiones essentialiter, & in ipsis Angelis intelligimus finitatem, quatenus unusquisque potest habere superiorem; unde positiua ratio infinitatis per essentiam, quæ per illam negationem significamus, nihil aliud est, quam summa, consummata & omnibus numeris absoluta excellentia cuiusdam rei, quæ maior neque esse, neque excogitari possit, ac proinde nihil illi possit deesse, quod ad summam entis perfectionem possit pertinere; unde omnes rationes quibus supra probauimus diuinam perfectionem, æque probant infinitatem eius, quia, & modus perfectionis à nobis expositus conuertitur cum infinitate recte declarata, & infinitas quatenus sub illa negatione perfectionem indicat, pertinet ad perfectionem simpliciter atque adeo ad summam entis perfectionem.

Minor præcipua pater ex supra dictis *questione præcedenti*, ubi tum rationibus tum authoritatibus Sanctorum Patrum ostendimus Deum esse tantæ perfectionis, ut non possit maius illo excogitari in perfectione, & excellentia, ac proinde ut non possit in ea habere superiorem aut æqualem entitatem, quæ sit distincta naturæ ab ipsa; unde in ea excellentia continetur talis eminentia, & illimitatio cui conueniat continere omnes perfectiones possibiles, & cogitabiles continentia quidem formali vel eminentiali cum summa perfectione possibili in quacunque perfectione, & modo habendi illam sine termino vlllo, etiam si in infinitum in eis procedatur in gradu maioris, & maioris perfectionis sine limite, quæ excellentia, seu infinitudo conuenit deo formaliter ex vi independentiæ ab alio, & quia non habet causam à qua possit limitari, quod his aureis verbis docuit Diuus Thomas *lib. 1. contra Gentiles, cap. 43. argumento 5.* ibi: [amplius ipsum esse absolute consideratum, infinitum est; nam ab infinitis & finitis modis participari possibile est; si igitur alicuius esse sit finitum, oportet quod limitetur esse illud per aliquid aliud quod sit aliquid causa illius esse, vel receptiuum eius, sed esse diuini non potest esse aliqua causa, quia ipse est necesse esse per se ipsum, necesse eius est receptiuum, cum ipse sit suum esse: ergo esse suum est finitum, & ipse infinitus.]

Sed aduerte cum Patre Suarez, hanc negationem infinitatis posse addi vel ipsi esse, seu essentia diuinæ ut sic, quatenus adæquato conceptu licet confuso intelligitur comprehendere totam perfectionem essentialiter dei, vel etiam addi posse peculiaribus attributis, quomodo dicimus sapientiam

dei esse infinitam, & scientiam & prescientiam, & similia priori: ergo modo ponitur hoc loco, attributum speciale infinitatis, aliis vero accommodatur cum proportionem, ut singulis videbimus vnumquodque enim dicitur in tali genere infinitum, quatenus in illo habet totam perfectionem possibilem, nec potest cogitari talis perfectio in altiori gradu; unde secundum nostrum modum concipiendi, potest à priori demonstrari infinitas vniuersiusque attributi ex infinitate omnipotentia, verbi gratia, ut fieri solet, quia facilius cognoscitur. Re tamen vera infinitas simpliciter essentia diuinæ infinitatem omnium complectitur attributorum, eodem modo, quo supra diximus omnia esse de essentia eius.

Secundo principaliter probatur ratione, quia videtur Diuus Thomas *lib. 1. contra Gentiles, cap. supra citato*, quia omne id, quod habet potentialitatem aliquam est finitum ac limitatum per essentiam: sed deus nullam habet potentialitatem: ergo deus est infinitus per essentiam & non limitatus.

Maior est certa in omni creatura; omnis enim creatura, quia ipsi permiscetur potentialitas, habet terminum suæ perfectionis, ac limitem in ea, nam potentialitas imperfectio est; unde est terminus in habendo perfectionem, quia negat maiorem; unde cui negatur aliqua perfectio, ita continetur, & definitur ad aliquem gradum perfectionis, ut ultra illum non possit progredi, quæ imperfectio habet: ergo omne id, quod habet potentialitatem est finitum, & limitatum per essentiam. Consequentia illa primi syllogismi est manifesta, quia contrarium eadem est disciplina, & ratio, sed cui admiscetur aliqua potentialitas habet terminum suæ perfectionis: ergo à contrario sensu, cui non permiscetur potentialitas non habebit terminum suæ perfectionis, neque limitem, aut finem illius, sed res sine fine, termino, & limite est finita, & illimitata: ergo deus, qui nullam habet potentialitatem est infinitus, & illimitatus.

Probatur minor, in qua est difficultas, illud habet potentialitatem aliquam, cui deficit aliquis actus aut perfectio; nam habere potentialitatem est esse in potentia ad aliquem actum, seu ad aliquam perfectionem, & esse in potentia est habere potentiam carendo actu, aut perfectione petita à tali potentia: sed quod caret aliqua perfectione est, quia illi deficit talis perfectio: sed deo nulla potest deficere perfectio, ut patet ex supradictis: ergo deus nullam habet potentialitatem.

Vergetur, quia deus est actus purus: sed quod est actus purus nullam potest habere sibi admixtam potentialitatem: ergo deus nullam potentialitatem habet: Minor est certa, quia id quod est purum in vno genere, non potest habere admixtionem sibi oppositi generis, ut purus spiritus nihil potest habere corporis, & purum sanctum nihil potest habere peccati, sicut purum vinum nihil habet aquæ, alias non purum sed mixtum esset: sed potentialitas est opposita actualitati: ergo purus actus nihil habet admixtum potentia actus, ut autem hoc intelligatur, aduerte potentiam obiectiuam, seu dici id quod excludit potentiam obiectiuam, seu omnem statum existendi tantum in potentia, qui repugnat enti puro actuali & ab intrinseco necessario, ut per se constat; item dicitur id quod excludit omnem potentiam passiuam, veram, & realem; unde quoad hanc partem, quo incidit hæc proprietas cum simplicitate; non excluditur actus per

per illam vocem potenti actiua: nam potius vnum-
quodque agit in quantum est in actu: unde ipsa
vis agendi actualitas quaedam est, quae potius vir-
tutis, vel facultatis nomen meretur, quam poten-
tia. Qua tamen semper actu agit, ideo potentia
etiam proprie appellatur; huiusmodi autem ratio
potentiae non pertinet ad imperfectionem, quia
actu agere non semper est perfectio agentis, ut la-
tius declarabitur in sequentibus. Atque ita con-
stat, purum actum praeter actualitatem primi
entis solum addere negationem, qua perfectio il-
lius entis declaratur: de qua negatione nihil dic-
endum superest.

13 Confirmatur, quia omne id, in cuius substantia
admixetur potentia secundum id quod habet de
potentia, potest non esse, quia quod potest esse po-
test non esse; deus autem secundum se non potest
non esse cum sit sempiternus; in deo igitur non
est potentialitas ad esse, unde est purus actus, prae-
cipue quia id quod est per se necesse esse, nullo
modo est possibile esse per potentialitatem essen-
di; quia quod est per se necesse esse, non habet
causam; omne autem quod est possibile esse ha-
bet causam, Deum autem per se est necesse esse;
nullo igitur modo est possibile esse nihil: ergo po-
tentialitatis habet in sua substantia, ac proinde est
actus purissimus, quia deus est primum agens, ac
proinde toto se agit, quia si se toto non ageret
non esset agens per essentiam, ac proinde non es-
set primum agens, vnumquodque enim agit se-
cundum quod est actu, quod igitur non est totus
actus non toto se agit sed aliquo sui: sed Deus
toto se agit, quia non agit alicuius participatio-
ne, sed per essentiam: ergo est totus actus, ac
proinde purus actus sine potentialitate, alias pate-
retur aliquid deus, & esset passibilis, & corrupti-
bilis; quia vnumquodque sicut natum est
agere in quantum est actu, ita natum est pati in
quantum est impotentia, seu habet potentialita-
tem; nam motus est actus entis in potentia secun-
dum quod in potentia est: sed deus per vos est
impotentia: ergo patitur, & passibilis est: sed
deus est omnino impassibilis: ergo nullo modo
habet potentialitatem: sed est purus, quia hoc
habet ex eo, quod sit purum ens, ut his verbis
probat D. Thomas: [quamvis id quod quan-
doque est in potentia, quandoque actus prius sit
tempore in potentia, quam in actu, tamen sim-
pliciter actus est prior potentia, quia potentia
non educit se in actum, sed oportet quod educatur
in actum per aliquid, quod sit actu. Omne igitur,
quod est aliquo modo in potentia, habet aliquid
prius se; Deus autem est primum ens, & prima
causa, ut ex supradictis patet; non igitur habet
in se aliquid potentiae admixtum, videmus ali-
quid esse in mundo, quod exire de potentia in
actum, non autem educit se de potentia in actum,
quia quod est potentia, nondum est; unde nec
agere potest; ergo oportet esse aliquid aliud
prius, quo educatur de potentia in actum; & ite-
rum, si hoc est ens de potentia in actum, oportet
ante hoc aliquid aliud poni, quo reducatur
in actum, hoc autem in infinitum procedere non
potest: ergo oportet deuenire ad aliquid, quod
est tantum actu, & nullo modo in potentia, &
hoc dicimus Deum.]

14 Tandem quoniam nihil est potentia respectu
eorum a quibus impossibile est, ut actuatur, vel
respectu eorum, quae includit in essentia: sed
Deus includit in sua essentia perfectiones omnes
simpliciter: ergo impossibile est, ut actuatur ab
I. P. Tom. II.

vlla forma habente annexam imperfectionem
aut ab alia quacunque perfectione: ergo nullo
modo est impotentia. Maior propositio quoad
posteriores partes est evidens, nam impossibilitas
tollit possibilitatem, & consequenter potentiam,
quae nequit esse sine illa; quoad primam vero
ostenditur, quia semper in actu multo ratio actus
praecedat rationem potentiae, haec enim in illo
fundatur: at nulla res praecedit ea ex quibus es-
sentialiter constituitur: ideoque respectu ipso-
rum non est potentia. Responderi potest, & si
nihil sit potentia ad ea, quae essentialiter inclu-
dit, fieri tamen posse ut eadem inter se habeant
rationem actus, & potentiae: nam homo essen-
tialiter includit corpus, & animam ad quae non
est in potentia: & tamen corpus est in potentia
respectu animae, quod sufficit ut homo non sit
actus purus etiam secundum essentialia: & ita
non recte colligi Deum esse actum purum ex eo
quod essentialiter includat omnem perfectionem
simpliciter. Verum solutio non est adaequata,
nam si perfectiones simpliciter & essentialiter in-
clusa in essentia diuina essent instar earum, quae
includuntur in creatura cum distinctione, depen-
dentia & causalitate, qualis reperitur inter ma-
teriam, & formam, tunc ex inclusione essentiali
minime sequeretur ratio actus puri; at quando
nulla est distinctio, dependentia, & causalitas,
ut reuera non est in diuinis, ex inclusione recte
sequitur pura actualitas; & confirmatur, quo-
niam rationes essentialiter coeuntes in vnum prae-
cedunt ipsum, & consequenter si inter se habent
rationem potentiae, & actus ad existentiam con-
stituti ex illis, necesse est ut praecedat causa
actiua, quae passiuam reducat ad actum: impos-
sibile est autem, ut ante Deum sit vlla potentia
actiua: ergo repugnat rationes eius essentialiter
habere mutuo rationem actus, & potentiae. Ter-
tio ens primum non potest villo modo habere vl-
lam potentialitatem: Deus est ens primum: ergo
expers potentialitatis. Maior propositio patet,
quoniam inter actum, & potentiam, est ordo
prioris, ac posterioris, ita ut respectu eiusdem
sit prior potentia, quam actus, ut docet Philoso-
phus *libr. prim. de Caelo, text. 132*. prius enim est
potentia ad esse quam esse: nam prius est vita in
potentia in semine, quam sit actu in planta ab-
solute vero sit prior actus, quam potentia; nam
haec dicit ordinem essentialiter ad potentiam acti-
uam, a quo existente actu reducuntur ad actum:
& ita ante ipsum semen praecessit aliquid actu
viuens, a quo decissum est: ex quibus sequitur id
quod aliquomodo est in potentia, vel includit po-
tentiam, non esse primum ens, nam si est in po-
tentia, praecedat oportet aliud ens actu, a quo ra-
ducatur de potentia ad actum: si includit poten-
tiam, cum ea supponat aliud ens actu, & sit
prior includente, fieri nequit ut hoc sit pri-
mum ens.

Hoc ipsum constat discurrendo per singula ge-
nera, & modos potentiae passivae, non enim in
Deo est potentia obiectiua, quoniam non potest
non esse: non realis, quoniam non admittit pri-
uationem proprie dictam, quae necessario illam
comitatur; non obiectiua, quoniam non est
vlla causa superior, cui subordinetur: non na-
turalis, quoniam est perfectus in omnibus sibi
debitis ex natura; non supernaturalis, quoniam
ipse est summa essentia, ac natura, supra quam
nihil est, ad quod possit eleuari: non Physica,
quoniam est spiritualis, & incapax formae Phy-
sicae.

sic; non Metaphysica, quoniam est ipsum esse per essentiam, & consequenter non est actu per ullam formam à se distinctam: sed totum, quod est à se ipso, & seipso formaliter est, ut superius ostendi: nihil autem quod est potentia, est à se ipso, vel seipso formaliter, sed vel causaliter, & formaliter simul ab alio, sicut aqua est calida causaliter ab igne formaliter, à calore: vel saltem causaliter ab alio, ut existentia creaturæ à Deo. Ex quo patet Deum non solum esse simpliciter actu, & nullo modo in potentia: sed esse ipsummet actum purum ac sincerum ab omni etiam minima potentialitatis labe immunem.

Denique, ut supra ostendi, Deus est ipsum, esse per essentiam, ipsi vero esse nihil admisceri potest: Ergo Deus est actus absque vlla permissione potentiae. Assumptio asseritur à Boëtio, *lib. de hebdom.* ubi quamvis concedat ipsum quod est posse habere aliquid admisceri, negat tamen ipsi esse posse aliquid aliud admisceri. Ratio vero est, quoniam ipsum esse est vltima actualitas, quæ formari, aut perfici amplius nequit vlla notia actualitate: Quemadmodum enim differentia vltima non admittunt additamentum in eodem genere: & ideo species specialissima diuidi vltius nequeunt in alias species, ita etiam vltima actualitas actuari amplius nequit, & in hoc consistit præcipuum discrimen inter Deum & creaturas quoad rationem actus puri: ut enim recte docet D. Thomas *quæst. viii. de spiritali creatura, artic. 1.* nulla forma, aut natura creata, quantumcumque spiritalis, & simplex, eo peruenit, ut sit suum esse: & ideo, quamvis non sit in potentia passiva ad alias formas à se distinctas, necessario est in potentia ad proprium esse cum quo non necessario coniuncta est: quapropter non est purus actus: Deus autem non solum non est in potentia ad ullam formam secundum quam sit, sed nec ad ipsum esse: hoc enim est de eius essentia, non solum quatenus substantia est, sed quatenus est sapientia, iustitia, & denique omnia quæcumque est: non enim in eo est aliud subsistens, & forma qua subsistit, nec aliud forma, & esse per formam, sed est ipsum actuale esse omnium perfectionum simpliciter; & hoc intelligunt Doctores, cum Deum vocant actum purum.

¹⁶ Hoc docet expresse Augustinus *lib. 15. de Trinitate, cap. 16.* ibi: [sed forma neque in formis, neque formata ipsa ibi aeterna est, incommutabilisque substantia], & de verbis Domini in Evangelium secundum Ioannem *Sermone 8.* ubi sic ait: [est enim forma quædam non formata, sed forma omnium formatorum forma incommutabilis sine lapsu, sine defectu;] in quibus verbis tres proprietates assignat deo prima est ut sit forma, non formata. & ideo docuit ipse Divus Augustinus *libro despeculo, cap. 21.* Deum esse formam carentem alia forma, ibi: tua diuina substantia semper forma carens alia forma, & carens materia; Vnde Rupertus *lib. 1. in Exodusum, cap. 14.* hæc profert: [Dei substantia forma simplex est sine vlla materia, ac proinde est, quod est] secunda proprietas, ut non sit formabilis, tertia ut sit omnium formarum forma, quæ opponuntur tribus imperfectionibus formarum creaturarum.

¹⁷ Etenim ut bene notat Divus Bonaventura, *in 2. distinct. 2. quæ 6. ad pen.* licet omnis forma, ac perfectio secundum quod forma est præcisè formari nequeat, non enim anima ra-

tionalis in ratione rationalis formari potest per aliam formam, neque sapientia quatenus sapientia formabilis est ab alia forma, quod indicat Boët. *lib. 1. de Trinitate.* asserens formas non posse esse subiecta, tamen quatenus habet in se aliquam informitatem & imperfectionem, perfici adhuc, & formari potest: omnis autem forma creata considerata secundum suam præcisè rationem, ut ait Auerr. *lib. de anima* infra citando, habet aliquam informitatem, & ita est formata & formabilis, quædam enim sunt formata, quandoquidem in suo genere non sunt vltima, atque completæ: qua ratione in sententia eorum, qui concedunt in eodem composito Physico plures formas, forma corporeitatis se habet ad animam urgentiam, & hæc adsentiam & rationalem, formantur enim priores per posteriores: & natura generis, quæ est forma Metaphysica, & vniuersalis, formatur per differentias contrahentes quæ sunt formæ magis particulares. Hanc imperfectionem remouet Augustinus, in Deo cum ait forma non formata, & hoc ipso excluditur à Deo ratio incompleti, & imperfecti, quæ semper est coniuncta cum formis formatis.

Alia vero creata formæ, licet non sint substantialiter formata, quia in genere formæ substantialis sunt vltimæ, & completæ: ut se habet anima hominis, & Angelus, non enim formari substantialiter possunt, tamen formabiles accidentaliter per accessum perfectionum accidentalium supplementum finitudinem perfectionis substantialis: Deus autem non est formabilis, quoniam non caret vlla perfectione, ideoque nequit ex informi reddi formatus, esset enim motui subiectus: vtramque rationem attingit Augustinus illis verbis, forma incommutabilis, ne lapsu, sine defectu, quia præhabet omnem rationem perfectam formæ propter quod dixit Auerr. *lib. 12. Metaphysicæ, comment. 24.* formam primi mouentis esse quodam modo omnem formam incommutabilis & sine lapsu, quia non potest in ipsa fieri transitus à priuatione ad habitum; vel è contra ideoque recte dixit Auerr. *lib. text. de anima, comment. quint.* nullam reperiri formam abstractam, quæ sit simpliciter, & penitus expertis alicuius potentia præter primam formam. Quæ omnia expressit Boëtius *lib. 1. de Trinitate*, cum Deum appellauit formam sine materia intellige potentialitate extrinseca, vel intrinseca: extrinseca in qua sit, intrinseca, ex qua sit, quoniam neque est forma informans, neque formata, aut formabilis, quod optime explicauit Gilbertus ad eum locum his verbis. [Reuera diuina substantia, est forma sine materia, nam neque *an*, tanquam principium sui & materiam in qua eam esse necesse sit habere potest, *etia*, Principij, neque sic inest principio idest Deo, ut posterioris rationis naturas aliquas, vel se componentes, vel sibi adiacentes habeat in illo; ex quibus ipse sit, & quarum ex causa prioris, ad cuius pertineant potestatem materia esse possit.]

Denique formæ omnes create saltem extrinsecus formantur ab exemplari diuino, & accipiunt esse à forma Dei, non quidem actuante se instar sigilli omnibus propriam rationem imprimentis, ut ait Augustinus, *lib. de speculo, cap. 21.* & ea de causa eam vocat formam omnium rerum, & *lib. 2. de libero arbitrio, cap. 17.* ait: [Constituitur itaque, ut & corpus & animal, forma quadam incommutabili, & semp-

Quaest. III. Vtrum Deus sit infinitus. 195

per manente formetur; quam mox explicat esse Deum. Itaque diuinitas cum omnia formet ipsa à nulla alia forma intrinsecus, aut extrinsecus formatur, & ideo est forma omnium perfectissima, & absolutissima habens esse in omni modum actualitatem, & completionem, ut ait Diuus Bonaventura in 2. distinct. 12. art. 1. q. 1. ad penultimum, his enim omnibus Diuus Augustinus sine dubio conuincit Deum esse actum purum, segregatum ab omnipotentia, nam cum forma sit actus, vt ait Philosophus, lib. 9. metaph. text. 17. deinde Deum esse formam non informantem, neque formabilem sine dubio asserit esse actum completum sine ulla potentialitate, aut passiva, aut partialis forma, nam licet forma informans non sit in potentia ad aliud esse formae partialis, est tamen quodammodo in potentia ad esse formale totius. Quod est perfectius ipso esse cuiusvis partis: Quia de causa Philosophus, lib. 2. Physicorum, text. 31. & alibi dixit partes habere rationem materiae respectu totius, hoc vero respectu illarum habere rationem formae, & ita forma informans, quae est forma partis, nunquam est in vltima actualitate: Atque adeo non est actus purus, quia habet rationem potentiae, namque, vt docet Auerreos, ubi proxime omnia illa, quae interiacent inter primam materiam, siue subiectum, & actum vltimum sunt mista ex potentia, & actu; ergo si Deus est forma non informans, erit actus non actuans intrinsece ac proinde expellens potentialitatem formae partialis actuantis.

18 Per illam autem particulam [neque formabilis, aut informis] & formata excluditur à Deo potentialitas passiva, quoniam quamvis forma non sit informans, sed subsistens; si tamen sit adhuc formabilis per aliam formam, non est actus purus; quidquid enim formabile est, aut informe, aut formatum habet informatem, & potentiam ad esse accipiendum à forma, qua formabile est: omnis enim forma dat esse vt constitat, ideoque quod est formabile, aut informe est in potentia ad esse formale; qui est effectus formae atque adeo non est actus purus: sed Deus est forma non informant, neque formabilis, neque formata, neque informis: ergo est actus non actuans, neque actuabilis, neque actuatus: ergo est actus purissimus sine ulla potentialitate, ac proinde infinitus, nullisque terminis potentialitatis circumscriptus.

19 Vltimo confirmatur haec veritas ex modo loquendi Patrum, & Conciliorum, nam quotiescumque loquuntur de Deo nomine abstracto loquuntur, ac proinde sepiissime asserunt in Deo idem esse habere aliquam perfectionem, & esse illam: vel non esse aliud habens, & aliud, quod habetur, & ideo dicunt vere, & proprie dici: [Deitas est deus, & deus est deitas], vt videre est apud Bernardum Sermone, 80. in Cant. Fulgentium responsione 2. ad Ferrandum Diaconum: vnde definitum est in Concilio Rhemeni, Can. 1. quod refert Orho, Episcopus Frisingensis lib. 1. de rebus gestis, Friderici primi Imperatoris, c. 57.

20 Nam forma, quae non est actus purus non subsistens, non est idem cum habente ipsam; propterea enim dixit Philosophus lib. 9. metaph. text. 12. quod homo est albus, non albedo, quoniam subiectum subsistens sub forma est aliud ab ipsa: & ideo semper in his est falsa praedicatio abstracti de concreto; contra vero, quia forma diuina non est concreta cum materia, neque cum ulla po-

tentialitate, in deo idem est habens, & habitum, & propterea vt bene notat Diuus Thomas, quaest. 2. de potentia, art. 1. & prima pars, quaest. 40. art. 1. ad primum, in Deo vere praedicantur abstracta de concretis, & concreta de abstractis, & ideo ait Chrysostomus, [Deus ita est iustus, vt sit pura iustitia, ita est sapiens, vt sit pura sapientia, ita est bonus vt sit ipsa bonitas, & ita est actus, seu forma, vt sit purus actus, & pura forma.] Vnde Diuus Augustinus lib. 11. de Ciuili, art. cap. 10. Et sententia 366. quae decepta est ex tract. 99. in Ioann. quae sic habet: [diuina substantia id quod habet, est: & per hoc non sic habet scientiam, vt aliud sit scientia qua sit aliud essentia, quae est:] eodem modo loquitur, lib. 15. de Trinitate, cap. 17. D. Hilar. lib. 8. de Trinitate, in intermedium, ac finem, iust. respons. 144. ad Orihod. Greg. lib. 16. moral. cap. 20. super illa verba: [Qui autem non nouerunt eum, ignorant dies illius], & lib. 18. cap. 27. super illa: [Non commemorabuntur], & D. Bernard. lib. 5. de consideratione, cap. 7. & Serm. 80. in Cant. Hugo Victor. lib. de sacr. p. text. cap. 27. Diuus Prosper, lib. contra collationem, post medium: [virtus (inquens) principaliter Deus est, cui non aliud est habere virtutem, quam esse virtutem], idem docet Richardus de Sancto Victor. lib. 1. de Trinitate, cap. 22. & Marius Victor lib. 1. aduers. Arium, in ex principium, & medium, ubi docet ipsum habere, cum Deo dicitur, secundum intellectum accipi debere, quoniam non habet, sed ipsum est quidquid habere dicitur.

Quod adeo verum est, vt si proprie loquendum sit, non dici debeat Deus habere virtutem, aut sapientiam: quoniam hic loquendi modus indicat Deum non esse ipsam virtutem, aut sapientiam subsistentem, sed esse sapientem, aut bonum participatione virtutis, aut bonitatis à se distincta, & ita aequè improprie dictum putat idem Richardus lib. secund. de Trinitate, cap. 13. ac si dicamus Alexandrum habere hominem, sic enim ait: [dicimus item ipsum hominem, dicimus nihilominus Deum sapientiam habere, & videtur enuntiatio aequiuoca esse, sed de Deo non dicitur, nisi abusive, nec minor abusus videtur, quam Abraham non homo esse, sed hominem habere diceretur.] conuenit Anselmus, in monolog. cap. decimoquinto, quo loco [quoniam (inquit) summa natura non proprie dicitur iusta, quia habet iustitiam, sed existit iustitia, cum dicitur iusta, proprie intelligitur existens iustitia, non autem habens iustitiam], & ideo Ioannes Cyparisiota, notauit decad. 10. cap. 7. in fine, non putandum in natura diuina aliud esse cognitionem, aliud caritatem & cetera, quia illa habere dicitur: sed potius esse ipsam substantiam, & existentiam: quae cum illa omnia sit ea vt se ipsam habet: Ex hoc Patrum dogmate sic probatur intentum, Omne subiectum cui vere conuenit perfectio ab ipso ex natura rei distincta, per quam formatur atque perficitur, potest vere, ac proprie dici habens illam, & illa habita, & non esse idem habere, & esse, sed distingui: nam subiectum dicitur habere, forma autem dicitur esse: exempli causa, homo dicitur habere animam, non vero esse ipsa vero anima est, non habet: corpus dicitur habere, non tamen esse figura: figura vero est, non habet se. De mente vero Patrum in Deo non aliud est habere, ac esse: imo potius non vere dicitur habere, sed esse: ergo est forma non formata.

QVÆSTIO IV.

Utrum Deus sit spiritualis, vivens, omnipotens, immensus, &c.

SECTIO I.

Conclusio ponitur.

DEus est spiritualis, ac proinde omnino incorporeus, & immaterialis. Hanc veritatem Philosophi Gentiles lumine naturali comparauerunt, vnde Marcus Tullius in *Tusculanis*, hæc aurea verba profert: [nec vero Deus ipse qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest nisi mens soluta, quædam, & libera, segregataque ab omni concretionem mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno.] Quid clarius? & Seneca *lib. de vita beata*, cum Deum definisset esse totum, quod vides & quod non vides ait: [est scilicet quasi mundus, sed mundus inuisibilis, mundus sapientiæ, scientiæ, rationis, consilij, prudentiæ, bonitatis, vniuersitas incomprehensibilis, animi vastitas, nihil illic non animus, non ratio, tam vnicus quam magnus, immensitas vniformis: non corporis autem, non elementi, non ignis, aquæ vel aeris immensitas, sed sapientiæ, rationis, consilij, bonitatis.]

Quod idem Seneca annuit *lib. de Consol.* [Quocumque (ait) nos mouerimus sequetur natura cõmunis, & propria virtute id actum est, mihi crede, ab illo quisquis formator vniversi fuit: siue ille deus est potes omnium, siue incorporalis ratio, ingenium operum artifex: siue diuinus spiritus, per omnia maxima, & minima equali intentione diffusus.] Ac tandem vt modum insinuet quo Deus incorporeus est: [ab illo (inquit) formatore nos descendimus; ipse quidem inuisibilis regnans, imperansque in mundo, & vbique præsens licet inuisibilis, quemadmodum animus in corpore:] vides Deum incorporeum tum à Seneca, tum à Tullio affirmari, nec propterea non esse Deum, quia incorporeus sit, & à corporum materia solutus: sed potius hac ratione illius existentiam probari, quod cum rerum omnium corporearum author ac opifex sit, iis nobiliori eum natura præstare deceat. Id disertissime confirmat Plutarchus *lib. de Principe*, vbi ita Deum incorporeum ac immaterialem asseuerat: vt verisimile quidem esse dicat, aut conueniens, corpus, aut sensus Deo tribuere; neque enim (ait) verisimile est, neque decorum, Deum mixtum esse cum materia cuncta patiente, necessitateque, & fortunas, mutationesque innumerabiles recipiente: sed nobis desuper defixus, stabilisque ea natura, quæ semper eodem modo permanet,] & post pauca ait: [Deus fundamentis sanctitatis subnixus per omnem naturam inambulat, non quasi materia mixtus: sed in excelsis Throno Diuinitatis suæ, mirabili modo regnans in cælo, & per omnia diffusus: velut sol flammis terrarum omnia opera lustrans.]

Quapropter Mercurius Trismegistus Philosophorum pater in *Pimandro*, Deum à corporum omnino natura arceat. [Sanctus Deus (inquit)

qui solo verbo cuncta fecisti: Sanctus, cuius omnis natura fuit imago: Sanctus es, quæ non firmavit natura, nimirum, cuius firmior manus quæ non natura est,] id vero luculentissimis verbis docet in *Asclepio*: [Quid igitur (inquit) est incorporeum? mens, & verbum, quæ se ipsam ex vnigesso ab omni corpore libera sustinet, & continet: inenarrabilis, impassibilis à corpore, & intangibilis. Ipsa seipsa stans capax omnium se-junctrix rerum: cuius radij sunt bonitas, veritas, lux exemplaris, exemplat anima:] hæc Trismegistus, cui etiam Asclepius ipse vetustissimus Philosophus adscriptatur ad Ammonem Regem scribens, vbi profunde multa de Deo Philosophatur: eundem præsertim spiritum indefatigabilem nominans, [nimirum (ait) indefatigabilis spiritus est Deus, semper, & eodem modo habens sua scientiam perennis felicitate operationibus eadem vtens ad omne tempus: superans omnium Rex, bonus Deus.] Principio quidem eum spiritum esse definit, vt incorporeum illum esse demonstret: tum indefatigabilem, quod recentiores Philosophi dicentem virtutis infinitas, aut facultatis inexhaustas.

Idem plane sentit Empedocles, qui Deum sphericam non corpoream, sed intellectualem vocat, cuius centrum vbique est, circumsferentia vero nulloquam: perinde ac si illum incorporeum omnibus rebus præsentissimum, æternum, ac incomprehensibilem diceret. Thales etiam Milesius (Tullio teste) Deum esse mentem dixit, quæ ex aquis cuncta produxit, ac forte id ex Moyse decerpit, qui *Gen. 1.* ait [spiritus Domini ferebatur super aquas;] vel, vt alij vertunt [fovebat aquas,] vt ex iis rerum formas educeret, aquarum enim nomine primam materiam insinuat: quem sequutus Anaxagoras, & ipse Deum mentem appellat, quæ omnium causa existerit. Nos imitatus Virgilius, inde eum, & spiritum & mentem esse canit.

Spiritum intus alii, totosque insusaper aris, Mens agitans molem, & magnos se corpore miscet. Iis accedant quotquot Deum vnitatem summam esse dixerunt: inter quos sunt Empedocles, Parmenides, Melissus, Pythagoras: nam hi quidem corpus appellant multa, qualitatem multa & vnum: Animam vnum & multa, Angelum vnum & multa: Deum denique vnum, ac vnitatem summam: vt eum ab omni proflus corporis numero, ac compositione liberum ostendant.

Demum Epicetus Stoicus cum Deum summam esse bonitatem, atque ipsam boni substantiam doceat: ipsum nec sensibus, nec carne, neque corpore constare posse affirmat: [veri igitur simile vbi substantia dei, illic esse substantiam bonitatis. Quæ igitur est substantia dei? caro? absit; Ager? absit; Mens, scientia, recta ratio: hic igitur simpliciter quære substantiam boni:] illum autem Altissimam hanc naturæ diuinæ Theologiam à Mercurio hausisse existimandum est, qui diuinitatem non carnem, non corpus, neque aliquid huiusmodi esse asserbat: sed mentem, sapientiam, scientiam, rectam rationem nominabat.

SVBSEC

SUBSECTIO I.

Authoritate Sanctorum Patrum probatur

hec veritas.

4 **O**rigenes lib. 1. de principiis, ita de dei natura scribit: [non corpus aliquod, aut in corpore putandus est Deus, sed intellectualis natura simplex, nihil omnino adinfectionis admittens.] Sanctus Cyrillus Alexandrinus libro 1. thesauri, c. 7. sic ait: [Non compositus, sed simplex deus est, non corporeus sed intellectualis natura beatitatis;] idemque Cyrillus ad Calosyrium agens de deo haec verba profert: [Deus est corporis expertus, quod & Saluator ipse dixit inquitens deus Spiritus est, non itaque corporeus si spiritus est; neque formam corporis praesert: quod enim corpore praeditum non est, forma etiam careat necesse est; neque quantitas, aut figura in deum cadit.] Item Athanasius in Decretis Synodi Nicaenae contra Arium, ibi: [homo ex materia, & eaque patibili creatus est; Deus contra immaterialis, & incorporeus existit.] praeterea Gregorius Nazianzenus de fide: [Quae est substantia Dei (inquit) nisi ipsum, quod deus? simplex, singulare, purum, nulla concretionem permixtum, simplicum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum, totum.] & oratione 2. de Theologia, ait: [Deum non esse corpus ne aliqui compositio admittatur.] Sanctus Bernardus libro 5. de consideratione cotum, 7. tam simplex deus incorporeus quam unus est, & serm. 80. in Cantica, [sola (inquit) summa & increata natura hanc sibi vendicat meram, puram ab omni corpore singularemque suae naturae simplicitatem;] idem docet Sanctus Anselmus, in monologio, cap. 6. Sanctus Augustinus, libro 9. de Trinitate, cap. 6. ubi egregie hanc spiritualitatem declarat idem ipsum confirmant Elias Cretensis, in oratione 3. Nazianzeni. Rufinus in explicatione Symboli.

Authoritate Scripturae probatur haec veritas.

5 **E**t primo patet hoc ex verbis Christi Domini Ioannis 4. ibi, [Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu, & veritate oportet adorare.] cui etiam consonat illud Pauli 2. ad Corinth. 3. Dominus autem spiritus est, ubi autem Spiritus domini ibi libertas;] at constat spiritum a corporum natura solutum esse, ut testatur Christus ibidem apud Ioannem: [Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videris habere:] ergo Deus, qui spiritus est minime corporeus est, quod amplius manifeste patet ex illis verbis Isaiae cap. 40. [Qui ergo similem fecistis deum? aut quam imaginem ponetis ei? nunquid sculpsit conflavit Faber, aut Aurifex auro figuravit illud, & laminis argenteis argentarius? forte lignum, & imputribile elegit artifex sapiens, quarit quomodo statuat simulachrum quod non moueatur: Numquid non scitis? nunquid non audistis? nunquid non annuntiaturum est vobis ab initio?] Plane haec tanta Prophetarum verborum inculcatio grauissima causa non vacat: nam si Deus corporeus esset, cur auro, vel argento, aut ligno, aut lapide effigiari non posset? quid reprehensione, aut animaduersione dignum esset, si ut corporeus est, corporeum illi simulachrum erigessetur? At iis

Propheta deum omnino formae expertem esse declarare voluit, ac propterea nulla posse diuinam naturam arte effingi, ut corporea esse existimeretur: cui optime consonant verba Pauli Act. 17. cum ait: [Genus ergo cum simus dei, non debemus aestimare auro, aut argento, aut lapidi, sculpturae artis, & cogitationis hominis diuinum esse simile;] siquidem perspicuum est ea arte tantummodo referri posse, quae corporea sunt, cum vero, diuina natura nullo artis simulachro exhiberi possit, liquido constat incorpoream esse.

At idem Paulus deum vocat inuisibilem 1. Tim. 6. Regi saeculorum (ait) immortalis, & inuisibilis, soli deo honor, & gloria:] At quomodo Deus inuisibilis a Paulo diceretur, si corpore constaret, quod suapte natura visibile est?

6 **P**raeterea vera fides, sacris literis innixa Deum infinitum esse docet: ait enim David Psal. 47. [Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinem eius non est finis:] Quod autem infinitum est, nullis potest terminis concludi, nec consequenter figura constare cum figura certus terminis necessario constet. Quod si deus corporeus est, & figuram, & membra, & partes gerit: certe infinitus esse non potest, cum certis limitibus includatur. Cum vero id fidei, ac Scripturis repugnet, sine liquet non corporeum, sed incorporeum esse.

8 **D**eum insuper totum ubique esse, & ubique diffundi sacra litera constanter praedicant, David Psal. 138. [Quo ibo a spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam? si ascendero in caelum tu illic es, si descendero in infernum, ades, &c.] & Ierem. 23. [Putasne deus de vicino ego sum, dicit dominus, & non deus de longe? si occultabitur vir in absconditis, & ego non video eum; nunquid non caelum, & terram ego impleo:] At si corporeus est, & membra ut homo habet, sequitur plane quod non sit ubique totus, cum corpus ubique diffundi non possit.

9 **R**ursus qui Deum corporeum esse affirmant compositionem in deo coguntur fateri: neque enim vllum corpus dari potest, quod sit compositionis expertus, atque ita fieret, ut nec omnia, quae in deo sunt, infinitam perfectionem attingerent, quaelibet enim illarum partium, ex quibus componeretur minor esset suo toto, & consequenter non aequae, ac totum perfecta esset: cum vero quod est infinito minus, proculdubio finitum sit: partes illae seorsim acceptae, non essent infinitae perfectionis, sed finitae: atque inde tandem sequi necesse esset, ut cum totum nihil sit extra partes, si partes quibus deus componitur finitae sint, totum ipsum finitum esse oporteat: quod tum Scripturae, tum fides omnino exhorret.

10 **A**d hoc etiam illud commodum sequitur. Quod cum deum immortalem sacra litera asserant, ut patet 1. ad Timoth. 6. [Rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem.] David Psal. 101. [Tu autem, idem ipse es, & anni tui non deficient, & tu autem domine in aeternum permanes.] Quod si compositus esset deus, is ut ait Damascenus lib. 1. Orihod. fid. c. 4. dissolutioni obnoxius esset: [Quoniam portumodo (inquit) passionis expertus erit, quod ex elementis constatur, atque in eadem rursus dilabitur:] compositio, quidem pugnae origo est, pugna dissidii, dissidium solutionis, ac interitus. Interius autem a deo procul arcendus est, & ideo Didymus libro 2. de Spiritu sancto, ad medium: [Deus simplex in composita spiritualisque naturae, neque organa habet, neque partibus compo-

nitur.]

nitur.] Bern. lib. 5. de consider. ad Eugenium, Chry-
sost. hom. 38. in acta. Greg. Naz. oratione 34.

Secundo applicari possunt loca, in quibus ter-
tia persona Trinitatis dicitur Spiritus Sanctus,
cum personæ eiusdem naturæ sunt æquales, si
vna persona est spiritus tres personæ dicatur Spi-
ritus sanctus, patet. Tertio, loca, in quibus Deus
dicitur inuisibilis, manifeste hanc etiam verita-
tem conuincunt, quæ cuique facile occurrunt,
accedit ad hoc D. Thom. lib. 1. contra Gentes,
cap. 20. ubi sic ait & probat hanc veritatem:
[Ex prædictis autem ostenditur quod deus non
est corpus, omne enim corpus cum sit continuum
compositum est, & partes habens: deus autem
non est compositus, ut ostensum est, igitur cor-
pus non est. Secundo probatur, omne quantum
est aliquo modo in potentia; nam continuum est
potentia diuisibile in infinitum, numerus autem
in infinitum est augmentabilis; omne autem cor-
pus est quantum: ergo omne corpus est in po-
tentia; deus autem non est in potentia, sed actus
purus, ut ostensum est: ergo deus non est corpus.
Adhuc si deus est corpus, oportet quod sit ali-
quod corpus naturale, nam corpus mathemati-
cum non est per se existens, ut Philof. probat,
eo quod dimensionales accidentia sunt, non autem
est corpus naturale, cum sit immobilis, ut osten-
sum est, omne autem corpus naturale mobile est;
deus igitur non est corpus. Amplius, omne corpus
finitum est, quod tam de corpore circulari quam
de recto probatur in 1. cæli, & mundi, quodli-
bet autem corpus finitum intellectu, & imagi-
natione transcendere possumus. Si igitur deus
est corpus, intellectus, & imaginatio nostra ali-
quid maius deo cogitare possunt, & sic deus non
est maior intellectu nostro, quod est inconue-
niens, non est igitur corpus: adhuc cognitio in-
tellectiva certior est, quam sensitiua; inuenitur
autem aliquod obiectum sensus in rerum natura:
ergo & intellectus, sed secundum ordinem obie-
ctorum est ordo potentiæ, sicut, & distinctio:
ergo super omnia sensibilia est aliquid intelli-
gibile in rerum natura existens, omne autem corpus
in rebus existens est sensibile; igitur super omnia
corpora est aliquid accipere nobilius: si igitur deus
est corpus, non erit primum, & maximum ens.

Præterea, quolibet corpore non viuentem
viuentem est nobilior, quolibet autem corpore vi-
uente sua vita est nobilior, cum per hoc habeat
supra alia corpora nobilitatem; id ergo quo ni-
hil est nobilius, corpus non est, hoc autem est
Deus: ergo non est corpus. Item inueniuntur ra-
tiones Philosophorum ad idem ostendendum, pro-
cedentes ex æternitate motus, in hunc mundum:
in omni motu sempiterno, oportet quod primum
mouens non moueatur, neque per se, neque per
accidens, (sicut ex prædictis patet.) Corpus au-
tem cæli mouetur circulariter motu sempiterno:
ergo primus motor eius non mouetur, neque per
se, neque per accidens, nullum autem corpus mo-
uetur localiter nisi moueatur, eo quod oportet mo-
tum, & mouens esse simul, & sic corpus mouens
moueri oportet, ad hoc quod sit simul cum cor-
pore moto. Nulla etiam virtus in corpore mouet,
nisi per accidens moueatur, quia moto corpore
mouetur per accidens virtus corporis: ergo pri-
mus motor cæli non est corpus, neque virtus in
corpore, hoc autem ad quod ultimo reducitur
motus cæli sicut ad primum mouens immobile,
est Deus, Deus igitur non est corpus.

12 Dices, scriptura sæpe Deo tribuit corporis hu-
mani membra, igitur corporeus est. At cur po-

tius non inferunt: ergo homo est? sane ineptum
esse huiusmodi argumentationem oratio ipsa de-
clarat. Nam si puræ scripturarum literæ standum
est, cum plerumque scriptura Deum leonem ap-
pelleret, plerumque lapidem, interdum vermem, sæpe
ignem, vitem &c. cur non etiam Deum leonine
naturæ, aut lapideæ, demum aut vermæ, aut
igneæ, aut vitem esse, cum id sacræ literæ tradant,
non existimantea sane ratio est, quia, ut Paulus
ait, [litera occidit, spiritus autem viuificat,] in
his ergo non litera, sed spiritus querendus est.
Plerumque namque scriptura sub literæ cortice
abscondit, in quibus latentia mysteria, potius
quam ipsam literam nobis contemplanda offert.
Nam quis Deum aut fluvium, aut fontem, aut
petram, aut onem, aut id genus aliqua, quo scri-
ptura Deo tribuit, absque summa impietate, ac
ingenti blasphemia esse iuxta literam sentiat?
Quapropter in iis res non iuxta primam, ac ex-
terioriorem literæ significationem accipienda est: sed
quid res ipsa per literam significata altius in ani-
mo pariat, inspicendum est: quod in omnibus me-
taphysicis loquutionibus contingit.

Quæ cum ita sint, plane constat quodcumque
scriptura membra Deo tribuit, ut puta caput, ocu-
los, linguam, aures, manus, brachia, pedes, &c. illa
non iuxta literam, sed metaphorice exponenda esse:
atque in iis non literæ corticem, sed latentem sub
litera spiritum ac mysterium perpendi oportet.
Atque in eo plurimi ex antiquis Patribus maxi-
me elaborauerunt, ut membra illa quæ Deo attri-
buuntur, non ei ineffe naturaliter, sed tantummo-
do secundum quandam loquendi formam osten-
derent. Hac de causa Hieronymus libellum quendam
scripsit de membris Domini: ubi inter alia
hæc habet: [Vbiunque sacra scriptura sparsim
per libros diuinos, in Deo motus animæ, seu hu-
mana membra describit, id est, caput, oculos palpe-
bras, aures, os, labia, linguam, &c. item motus ani-
mæ, iram, furorē, obliuionē, penitentiam, recorda-
tionē, &c. non carnaliter iuxta historiam à recte
intelligentibus accipienda sunt, sicut à Iudeis, ac
plerumque hæreticis carnaliter sapientibus, qui Deū
corporeum, atque locale opinantur, sed spiritualiter
omnia de eo intelligenda sunt, & consideranda.] Atque
hanc Diui Hieronymi sententiā amplectuntur Io-
Chrysostomus, 1. 2. in Gen. Alex. Cyrillus lib. 1. cont. Iul.
Greg. Naz. orat. 13. His vero prior Philo Iudeus
eamdem explicauerat, cum in lib. de sacrificio Abelis, & Cain,
ubi inter alia hæc habet; [itaque nec illa quidem,
quæ insunt hominibus, de Deo dicuntur proprie,
sed per quendam abusum nominum, quo infirmitas
nostræ succurritur. Quamobrem aufer (ô anima)
quicquid est genitum mortale, mutabile, profa-
num, quando de Deo ingenito, corruptibilibus fan-
ctoque solo beato cogitas.]

His suffragatur, quæ scribit Ioan. Cassinus lib. 8.
Inst. c. 4. [Itaque (inquit) ut hæc quæ Deo caput, na-
res, aures, obliuionē, tribuunt, secundum literam non
absque nefando sacrilegio possunt intelligi super eo,
qui inuisibilis, ineffabilis incōprehensibilis, ineffi-
mabilis, simplex, & incōpositus Sanctarū Scriptu-
rarū auctoritate definitur, ita ne furoris quidē, &
iræ perturbatio illi inde mutabili naturæ sine in-
gère blasphemia poterit coartari. Nam huiusmodi
significatione membrorum diuinis efficientias Dei,
& immensas operationes eius sentire debemus;
quæ nobis nisi per hæc vilitata membrorum vo-
cabula nequeunt intimari.] Præter hos Ioann. Da-
cabus libro 1. Orithod. fid. capite 14. omnia
Deo attributa membra mystice exponit. Quod
etiam

Quaest. III. Vtrum Deus sit infinitus. 199

etiam D. Anselm. libello, que inscripsit, de expositione membrorum Dei, fuisse demonstrat; deum Patres Concilij Foroiulienfis sub Carolo Magno, & Adriano I. in summa fidei, id expresse declarauerunt, quorum hæc sunt verba: [& si legitur oculus Domini, vel brachium vel dextera &c. non membrorum positionem, vel molem corporis, sed effectum summæ & inenarrabilis diuinæ potentie integra rectæ fidei credulitate debemus intelligere; nam quia omnia videt & omnia penetrat, & cuncta nuda sunt, & aperta ante eum, oculos habere dicitur: quia vero nos sua virtute creauit, regit, & protegit, & defendit, brachium vel dexteram habere perhibetur.] Ex his patet quæ, de Deo corporaliter dicitur non ad corporalem illius formam referenda esse: sed mysticam & occultam in his intelligentiam insinuari; vt ex his (vt ait Damasc.) quæ sunt secundum nos, ea quæ sunt supra nos ediscamus.

14 Obiiciunt iterum pertinaciter hoc modo in Scriptura *Genes. 1.* legitur hominem ad imaginem Dei factum esse: sed homo, qui est imago est corpus: ergo & illius exemplar, Huius argumenti falsitas ex eo potissimum oritur, quod hominem secundum corpus esse Dei imaginem existimant; quod falsum est: cum imago hæc in homine insculpta, non secundum corpus, sed secundum animam attendi debeat. Nam vt acute arguit Melito Sardo apud Theodor. *q. 2. in Gen.* si Deus idcirco Corpus habere existimatur quale habet homo, quia scriptura dicat hominem ad imaginem illius factum: simili ratione concludendum esset, hominem non esse similem Deo, aut illius imaginem, quandoquidem Deus *in Ps. 90.* pennis, & alis instructus describitur, quibus nos caremus; & *Zacharias, c. 4.* Deum septem oculos habere dicit, cum nos duos tantum habemus: præterea Deus petra, lapis, vitis, leo esse dicitur, quorum nec imaginem, nec similitudinem gerimus, & si multa alia per metaphoram Deo scriptura attribuit, quæ si proprie & ad veritatem exigerentur, Deum aut monstruosum, aut insensibilem efficerent: & longe hominis dissimillimum; non igitur (ait Melito) imago Dei querenda est in hominis corpore, sed in animo, qui vt Deus, sic ipse rationis consilij, sapientie compos, & capax est.] Id confirmat D. August. *tract. 8. in 1. Epist. Ioann.* his verbis: [Vbi factus est homo ad imaginem Dei in intellectu, in mente in interiori homine in eo, quod intelligit veritatem; diiudicat iustitiam, & iniustitiam; nouit à quo factus est: potest intelligere creatorem suum.

15 Quapropter idem *14. de Trinitate, cap. 8.* [eo (inquit) homo imago Dei est, quo illius capax est eiusque particeps esse potest.] At luculentissime Greg. Nyfenus de hac re disputat *oratione 1.* in ea verba, faciamus hominem, &c. [Ad imaginem dei (inquit) facti sumus. Formam deus nostræ similem habet: oculis, auribus, capite, manibus, præditus est, coxarumque vertebis, quibus fulcitur, & insidet quandoquidem sedere deum Scriptura tradit, pedibus item quibus incedit. Talisne igitur deus? Recedant ab animo tuo ablutæ opiniones: abijce cogitationem, quæ dei imaginem imminuit. Figura vacat deus: simplex est. Noli cum de illo cogitas formam vllam confingere, & comminisci, ne more Iudaico, magnum extenues. Noli corporeis illum cogitationibus amplecti, aut mente tua circumscribere.] Quotquot denique de hac hominis imagine scripserunt, tamen nonnihil inter se dissentiant in

qua potissimum animi parte collocati debeat, tamen in animo collocandam censent.

D. Ambrosius *lib. de dignit. hom. cond.* hominem imaginem dei esse censet, eo quod in animæ essentia dei vnitatem, & personarum Trinitatem in memoria, intellectu, & voluntate præferat. Ioan. Damasc. *lib. 2. Orthod. fid.* hominis imaginem in eo reponit, quod is animam intellectualem, libero arbitrio præditam, ac suo iuri relictam, haud secus, quam se mortalis deus esset, possideat; D. Chrysost. explicans hunc locum *Gen.* [Faciamus hominem, &c. Basilii *hom. 10. in Gen.* Greg. Nyssenus, *de creatione hominis*, imaginem hanc censent attendendam esse penes hominis imperium, quod in animo gerit; quo supremum dei imperium refert; nam sicut deus rebus omnibus dominatur, ita homo velut mortalis deus cunctis animantibus imperio præsidet. Faustinus sex modos declarat, quibus hominem secundum animum Deo similem esse ostendit: nempe, immobilitate, velocitate, inuisibilitate, incorporeitate, subtilitate, & æternitate. Bernardus *serm. 80. super Cant.* copiose hanc quætionem exagitat, ac tandem hominis imaginem in tribus potissimum ait consistere: nimirum in libertate arbitrij, consilij, & complaciti. At quamuis in hac imagine assignanda aliquantulum differant, in eo tamen omnes consentiunt, eam penes animum, non corpus attendi debere: hæc ad Hæreticorum obiectiones satis.

SVBSECTIO II.

Rationibus probatur nostra veritas.

17 Prima ratio sit, quæ in hac materia maximum habet fundamentum, quia deus debet esse ens quoddam perfectissimum quo nullum maius possit excogitari; sed corpus tale esse non potest. Maior probatur ex *q. 1.* quia deus est ens à se absque vllius causalitate: ergo ex sua essentia habet perfectionem omnem: quia non est ratio cur in sua essentia limitetur, & potius hanc, vel illam contineat perfectionem; omnem igitur continebit. Si autem omnes continet illam etiam quæ est vbique esse, & alia, quæ tantum spiritalibus possunt conuenire, videlicet esse secundum totum intellectuum, & compositione carere, quia cæteris paribus melius est simplici modo continere, quam per compositionem; quia propterea compositio, & additio necessaria est, quia vnum alteri extremum compositionis non habet in sua intrinseca perfectione, quam rationem recte prosecutus est B. Bernardus *lib. 2. de consideratione ad Eugenium, paulo ante medium.*

18 Secundo sic probatur, quia nulla entitas corporea potest creare: sed deus verè & proprie creat: ergo deus est entitas corporea & materialis. Maior probatur ex illo axioma, ex nihilo nihil fit, quod emanauit inter Philosophos omnes, respicientes solum ad entia materialia & corporea, & vt sic axioma hoc, vt rem notissimam statuerunt. Immo D. Thomas potentiam infinitam necessariam esse ad creationem existimat, nequæ à causa prima, adhibito instrumento creationem posse attingi: sed per se ipsam immediate, quicquid creat efficere: eo quod causa secunda ad eum modum agendi euehit, etiam diuina potestate non possit, vt quicquam agat, nisi actioni præsupponatur

natur subiectum, qua de re alio loco disputandum est.

- 19 Potest etiam ex eo probari corpus creare non posse, quoniam corpora non attingunt substantiæ productionem sine accidentibus sed potius cum illis, & mediis accidentibus, prius productis: non possunt autem produci accidentia nisi in subiecto: ergo corpora nihil possunt efficere nisi in subiectum, sed quod sit in subiectum sit ex subiecto: ergo corpora nihil possunt efficere nisi ex subiecto, & dependent ab illo: sed facere ex subiecto, & dependent ab illo est educere, & minime creare, quia creare est facere sine dependentia à subiecto & sine subiecto, & ideo dicitur in definitione creationis, quod sit productio ex nullo præsupposito subiecto: si ergo deus creat tum animam rationalem tum materiā primam: ergo deus absolute est spiritualis, & non materialis. Minor prima est certa, quia cum ab aliquo debeat produci ex nihilo materia, & anima rationalis, quod habeat virtutem infinitam, ut supra probavi, necessario & evidenter sequitur solum Deum posse creare materiam, & animam rationalem, quia solus Deus habet infinitam potentiam ex eo quod solus sit infinitus per essentiam: ergo Deus creat, &c.

- 20 Vergetur amplius, quia Deus creavit animam rationalem non mediante alia creatura, & etiam creavit totam materiam rerum sublunarium, v.g. totam materiam aeris diffusam à celo lunæ usque ad terram, & totam materiam terræ per totam profunditatem eius à periferia, seu prima superficie usque ad centrum, & hanc materiam non produxit mediante alia parte, maxime cum materia prima nullius sit actiuitatis: ergo omnes partes immediate creavit & creatas conservat, atque adeo necessario debet esse præsens secundum suam substantiam singulis partibus materiæ. Probatur hæc ultima illatio, (cetera namque non egent probatione) quoniam cum nihil agat in rem loco distantem, quin prius agat in propinquam, huius interuentu in rem distantem suam actionem transmittat, plane quæcumque causa efficiens si proxima & immediata est, suo effectui præsens, & ab eo minime distans esse debet; præcipue, quia deus ratione suæ infinitatis, & immensitatis debet esse per suam substantiam præsens omni enti, & omni parti cuiuscunque entis. Ex his igitur manifeste colligitur deum esse spirituales, & corporis expertem, alioquin duæ substantiæ corporeæ, atque adeo duo corpora ad prædicamentum quantitatis pertinentia, sese mutuo penetrarent in toto spacio, quod infra orbem lunæ continetur, quod nullus admittet. Adde quod nemo designare posset quodnam esset illud aliud corpus, quod cum corporibus quæ intra orbem lunæ continentur, penetratiue esse defenderent.

- 21 Tandem, quia omne corpus est tam imperfecte conditionis, & nature, & adeo limitatum in perfectione, ut apprehenso, & cognito Deo tanquam primo ente, & effectore rerum omnium, statim per se appareat incredibile quod habeat molem corporis.

- 22 Vergetur amplius, quia deus, qui omnia fecit, & à nullo factus est, fecit animam spirituales, & produxit illam ut causā principalis illius: ergo continet illam perfectionem spiritualitatis, quia nemo dat quod non habet: sed non solum continet eminenter, sed formaliter: ergo deus formaliter spiritualis est. Minor sic probatur, quia perfectio simpliciter simplex ex suo conceptu debet contineri formaliter, & non eminenter solum in deo, qui

est infinite perfectus formaliter, sed spiritualis est perfectio simpliciter simplex: ergo non solum eminenter, sed etiam formaliter continetur in deo, sicut intellectus, voluntas, sapientia, & reliquæ perfectiones simpliciter simplices. Unde formaliter debet continere spiritualitatem sine ulla imperfectione, & eminenter spiritualitatem creaturæ admixtam imperfectionibus, seu quæ illis admixta est.

Deinde, quia causā principalis aut est æquiuoca, aut vniuoca; ac proinde debet continere effectum, aut formaliter aut eminenter; extra hoc enim modos continendi non datur medium: sed deus per vos non est spiritualis, sed materialis: ergo respectu animæ rationalis non est causā vniuoca, sed æquiuoca, quia res materialis, & spiritualis non sunt eiusdem speciei, sed diuersæ, quod necessario petit causā æquiuoca: sed non potest esse causā æquiuoca, quia causā æquiuoca principalis non solum debet esse quomodocunque distincta essentialiter ab effectu, sed etiam debet iurare essentialiter in perfectione essentiali, & specifica: sed res materialis non potest excedere in perfectione rem spirituales: ergo si deus est entitas materialis, & corporea non potest excedere animam rationalem, quæ spiritualis est: ergo non potest esse causā æquiuoca illius: ergo non potest continere eminenter spiritualitatem animæ rationalis, si non continet formaliter illam. Patet consequentia, quia sola causā æquiuoca continet eminenter formalitatem effectus: ergo si neque est causā vniuoca, neque æquiuoca nullo modo erit causā.

Atqui deus est causā omnium rerum: ergo est causā animæ rationalis: ergo continet spiritualitatem illius formaliter quoad perfectionem illius eminenter, quoad imperfectionem spiritualitatis illius.

SECTIO II.

Secunda Conclusio ponitur.

Deus est omnipotens: est de fide, & luminis naturalis nota; & probatur sic, quia illud dicitur omnipotens, quod habet virtutem infinitam producendi simpliciter: sed deus habet infinitam virtutem producendi simpliciter: ergo deus est omnipotens. Maior sic probatur, quia illud quod habet omnipotentiam est omnipotens, ab omnipotentia enim omnipotens dicitur: sed id quod habet infinitam potentiam simpliciter habet omnipotentiam: ergo id quod habet potentiam infinitam simpliciter est omnipotens. Minor sic probatur, quia id quod habet infinitam potentiam simpliciter omnia potest facere, sicut id quod habet infinitam scientiam omnia scit, & omnia cognoscit, & id quod est infinite simplex omnem simpliciter habet: sed id quod omnia potest omnipotentiam habet, ab omnia enim posse per potentiam omnipotentia dicitur: ergo id quod infinitam potentiam habet, habet omnipotentiam; minor tam potentiam habet, habet omnipotentiam; à illa sic demonstratur à priori, & à posteriori; à priori quia id quod est infinitum simpliciter per essentiam, & in essentia simpliciter habet proprietates simpliciter infinitas, & ideo habet infinitam scientiam, infinitam voluntatem simpliciter, sed etiam habet potentiam producendi ut proprietatem: ergo habet infinitam potentiam simpliciter.

A post

26 A posteriori sic demonstratur, quia id quod potest creare petit infinitam potentiam simpliciter: sed Deus potest creare, & de facto creat: ergo habet infinitam potentiam simpliciter. Maior supra late probata manet, & nunc sic demonstratur, quia potentia creandi extenditur ad omne creabile; ac proinde ad infinita creabilia (infinita enim creabilia ex se includuntur sub omni creabili,) sed potentia, quae extenditur ad infinita creabilia est infinita simpliciter: ergo potentia ad creandum est infinita simpliciter. Maior sic probatur, quia potentia ad creandum non petit ex parte obiecti neque expectat ex parte illius nisi non repugnantiam, ut effectus sit aut fiat, quia id quod creat, solum facit rem totaliter ex possibili actuali, id est, solum petit ut praesupponat res, quae creatur possibilitatem, quia id quod creatur ex nullo praesupposito subiecto fit, unde cum solum praesupponatur possibilitas rei poterit creari, & ideo dicitur, id quod creatur fieri ex nihilo, sed possibilitas est non repugnantia ad existentiam: ergo potentia creandi extenditur ad non repugnans existentem: sed omne creabile seu possibile est non repugnans existere aequaliter sine ulla differentia, quia inter possibilia non datur unum magis aut minus possibile, quia possibilitas non suscipit magis & minus, quia in indivisibili consistit ut ex terminis patet, ac proinde non datur magis & minus non repugnans existere: ergo potentia creandi, quae extenditur ad possibilia, & non repugnantia debet extendi ad omnia possibilia, & non repugnantia aequaliter, & uniformiter, quia sicut ex parte illarum non datur inaequalitas, ita etiam ex parte potentiae, quae extenditur ad illa non debet dari inaequalitas, ita ut extendatur ad unum, & non ad aliud.

27 Deinde, quia virtus infinita, quae produxit omnia quae continentur in mundo in eis creavit gradus rerum, & in singulis varias species ad quarum productionem non indiguit vel aliqua materia, quae actioni eius supponeretur, vel aliqua alia adiuvante causa: sed sola sua potentia supponendo ut iam dixi ex parte effectuum solum, quod eis non repugnet esse: ergo signum est eadem potestate & facilitate potuisse deum facere omne id, quod non repugnauerit esse, atque adeo quidquid creabile, est sine fine & termino, quia nullam habet causam a qua possit limitari talis potentia creandi: ergo est infinita in esse potentia. Patet consequentia, quia ideo Deus in ratione entis est infinitum simpliciter, quia in ratione entis nullam habet causam, quae conducat, vel adiuvet ad illud esse, ac proinde, quae possit limitare, finire, & terminum imponere tali esse, ut supra demonstravimus, sed etiam potentia creandi in ratione efficiendi non habet causam neque concausam adiuvantem & conducentem, hoc est quia esset talis potentia ad creandum, quia quatenus creat nullam causam habet: ergo talis potentia inesse potest, non habet a quo possit limitari, terminari, & finiri: ergo non est limitata, finita, & terminata: ergo est infinita illimitata, & interminata.

28 Quod autem nullam habeat causam, a qua possit limitari sic patet, quia omnis causa, quae potest coadiuvare potentiam creandi Dei, aut est causa materialis, & subiectum ex quo debeat produci & fieri res, quae per talem potentiam producit: sed potentia Dei, quae creat non indiget subiecto, quia ex nullo praesupposito subiecto producit, alias non crearet, sed educeret: ergo non habet causam materialem, neque formalem, quia quando creat animam rationalem, quae est

forma, nullo modo requiritur alia forma, alias daretur processus in infinitum, & deinde quia anima rationalis, sicut non dependet ab alia anima in esse, ita non dependet in fieri.

Deinde non habet causam efficientem, quia vel illa causa distincta a Deo esset causa creata vel increata; non increata, quia praeter Deum nullum ens est increatum; neque creata, quia ante primam creatam non datur aliqua quae possit coadiuvare Deum creantem illam, & praecipue quia sicut illam creavit Deus sine adiuvamine ipsius, ita potest reliqua creare Deus sine illa: ergo omnipotentia Dei nullam habet causam coadiuvantem, a qua possit limitari ad unum creabile.

Vergetur, quia ut optime docet D. Thomas, quando deus creat, non creat aliquid solum: sed totum ens, quod est in creato: ergo attingit ens secundum se, & in tota sua latitudine sub ratione communi entis creabilis: sed ens creabile in tota sua latitudine includit omne ens creabile: ergo omne creabile est obiectum potentiae creandi: ergo potentia creandi, quia talis est, extenditur ad omne creabile: explicatur, quia in his entibus, quae deus creavit, per se primo producit ipsum ens participatum, in quantum tale ens, quia neque in se, neque in alio praesupponit talem rationem entis: ergo signum est hoc esse obiectum adequatum illius potentiae, & consequenter illam virtutem extendi ad omne illud, quod potest participare productivae rationem entis; hoc autem est omne creabile: ergo potentia creandi extenditur ad omne possibile: ergo est omnipotentia, praecipue, quia quidquid deus creet, nunquam faciet effectum adequatum suae virtuti, neque aequalem suae perfectioni: & aliunde semper eius virtus manet, aequae integra, ac perfecta: ergo quocumque effectu facto potest aliud ens creare quod magis, & magis participet perfectionem ipsius Dei sine fine, & limite: ergo potest quodcumque ens, & omne ens creabile, & possibile efficere: ergo est omnipotentia & Deus ratione illius est omnipotens.

SECTIO III.

Conclusio ponitur.

Deus est immensus, hoc est, est in omnibus locis, & ubique. [Hae conclusio est de fide, & probatur ex Scriptura, *Isaia* enim 66. dicitur: [caelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.] Supra quae verba sic ait Hieronymus: [hoc inquit ut Iudaeorum convincat errorem; qui putant invisibilem, & incorporealem & incomprehensibilem Deum Templo Ierusalem posse concludi] *Ieremia* 23. [caelum, & terram ego impleo] *Sapientia* 1. [Spiritus Domini replevit orbem terrarum.] *Isaia* 6. [Plena est omnis terra gloria eius;] elarius autem *Psalms* 138. ibi, [quod ibo a Spiritu tuo; & quod a facie tua fugiam: si ascendero in caelum tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumptero pennas meas diluculo; & habitavero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua, &c.] Quam veritatem aperte docent Sancti Patres passim, ut Cyprianus *lib. de vanis Idolor.* [Dei (inquit) templum totus est mundus]. & infra: [Deus est, totus ubique diffusus]. Hilarius *libro primo, de Trinit.* [nullus (inquit) sine Deo locus est]. Ambrosius, *libro primo*

C c primus

primo de Spiritu Sancto, cap. 7.] Domini (inquit)
est omnia complere] : quod rursus confirmat,
serm. 10. in Psalm. 118. explicans illam versiculam
in cap. 66. *Isai.* [quomodo (inquit), paruo con-
cluderetur loco, qui omnia implet, & in quo
fuit omnia] ibique hoc fultius probat contra Iu-
daeos, & quos ait, [putasse Deum inuisibilem &
incorporealem templo Hierusalem posse concludi],
vt ante dictum est. Item Augustinus, in *Epist. 57.*
ad Dardanum : Deus (inquit) vbique praesens
est, & vbique totus], similia Gregorius, lib. 16.
Moral. cap. 15. Bernardus, libro quinto, de *con-*
siderati. Anselmus, in *monolog. cap. 19.* & se-
quent. Ex Graecis Dionysius, cap. 9. de *diuin. nom.*
vbi ait, [Deum penetrare omnia]. Item libro 2.
cap. 1. Origen. lib. 7. contra *Celsum.* post medium.
Athanasiu*s oratione contra Gregales Sabellij,* non
longe a fine, Cyrtillus lib. 1. *Thesauri* cap. 7. vbi
ait : Deum penetrare omnia] . Gregorius Nyssen-
us *orac. 3. cap. 25.* Gregorius Nazianzenus, *apo-*
logo 1. Chrysostomus *homil. 17. in Genes.* Theo-
doretus in *cap. 1. ad Ephes. in fine.* Damascenus,
lib. 1. cap. 8.

32 *lib. i. cap. 8.*
Explicat autem Augustinus, *lib. 7. confessionum*,
cap. 5. pulchra similitudine, quomodo ipse sol-
licitus esset, animo concipere istam Dei præsen-
tiam in omnibus rebus: [continuebam (inquit)
in conspectu spiritus mei, vniuersam creaturam,
& feci vnam massam grandem, distinctam gene-
ribus, sane finitam: te autem Domine, ex omni
parte ambientem eam, & penetrantem, sed vsque-
quaque infinitam; tanquam si mare esset vbi-
que & vndique per immensa spatia infinitum fo-
lum mare, & haberet intra se spongiam quamli-
bet magnam, sed finitam tamen: plena esset spon-
gia illa ex omni parte sua, immenso mari; sic
creaturam tuam finitam, te infinito plenam puta-
bam, & dicebam, ecce Deus, & ecce quomodo
ambit, & implet ea.] Hoc exemplum apostolorum
sane est, & quiddam illi simile Diuus Paulus cogi-
tasse videtur, cum de Deo dicit, *Act. 17.* [In
ipso vivimus, mouemur & sumus]: sed tamen
illud discrimen simili cogitur quod mare illud
immensum non esse totum in qualibet parte spon-
giæ. Deus autem qui immaterialis est, totus est
non solum in tota rerum vniuersitate, sed etiam
in qualibet re, quantumcunque minima, vt idem
Augustinus, *libro vigeſimo secundo, de Cinitate*,
*Dei, cap. vigeſimo nono, & in epistola 57. ad Dar-
danum*, & sæpe alias, præclare docuit. S. Hila-
rius: [adest (inquit) ille vbicunque, qui vbi-
que est, nec subterfugi potest, intra quem omnia
sunt, & qui in omnibus est]: sed elegantius
Sanctus Augustinus enarratione in prædictum
Psalum: [Quis potest fugere in mundo ab illo
spiritu, quo plenus est mundus? quis est locus
recepturus fugitiuum dei? vbi non est deus? quò
ergo ibit fugitiuus iste à facie dei? vertit se huc
atque illuc, quasi quærens locum fugæ suæ, tan-
dem cognouit male fugitiue, nullo pacto te pos-
se longe fieri ab eo, à quo longinquare voluisti,
ecce ille vbique est.]

33 Propterque Sac. S. Macarius *tom. 2. Bibliot. homil.* 16. vocat [Deum incomprehensum, incircumscriptum, & ubique existentem], faciunt pro eadem res verba Sancti Bernardi adducta, *sectione 2.* & quæ ex aliis Patribus protulimus, *sectione 3.* Denique consentiunt Philopoli, *Seneca lib. 5. Epistolarum, epistola 41. ad Lucillum,* [prope] (inquit) est & te Deum, tecum est, intus est]; ille etiam alter Poeta ceedit.

*Iouis omnia plena,
Quò fugis Encelade, quascumque accefferis
oras,
Sub Ioue semper eris.*

Et celebris est Trismegistri sententia, [neum esse
circulum, cuius centrum est vbique, circumse-
rentia vero nusquam], vt nimirum denotetur nul-
lum esse in quo non sit, ita tamen vt in maiori si
creetur, existere valeat.

Ratione fidei demonstratur nostra veritas, quia
Deus tam infinitus est in sua presentia, sicut in
omnipotentia, scientia & reliquis; & ratio ma-
nifesta est, quia tota infinitudo scientia, omni-
potentia, &c. provenit illis ex eo quod sint per-
fectiones diuinae conuenientes ipsi, quatenus est
in se, hoc est habens infinitatem essentialem,
& per essentiam. Cum autem presentia dei non
minus sit attributum, & perfectio dei, quam om-
nipotentia, scientia, &c. necessario sequitur non
esse minus infinitam quam omnipotentiam, scien-
tiam, & reliqua: sed omnipotentia, & scientia,
&c. quia sunt infinita vnaqueque in suo genere
extenditur ad omne obiectum talis attributi, &
nullum est obiectum, seu terminus illius, ad quem
non extendatur talis perfectio, v.g. quia sapientia
dei est infinita extenditur ad omne scibile,
& quia omnipotentia est infinita simpliciter ex-
tenditur ad omne possibile, quia potentia Dei, &
scientia ipsius non quomodocunque est scientia,
& potentia, sed etiam omnipotentia; & omni-
scientia; omnipotentia autem ex eo quod talis
est, debet extendi ad omne possibile, & omni-
scientia ad omne scibile; nam formalitati scien-
tia correspondet scibile, & formalitati omni-
scientia correspondet in obiecto omne: sed pre-
sentia est infinita simpliciter sicut potentia, &
scientia Dei: ergo sicut illa perfectiones dicun-
tur omnipotentia, & omniscentia; ita hæc di-
cetur non solum quomodocunque presentia, sed
etiam omni presentia, & non solum quomodo-
cunque vbi, sed etiam omni vbi: ergo talis om-
ni presentia, & omnivbi extenditur ad omnem
terminum presentia: & vbi sed terminus pre-
sentia: & vbi est locus, seu spatium: ergo presentia dei
extenditur ad omnem locum, seu spatiū cui ali-
quid potest esse præsens; vnde deus ratione suæ
presentia est in omni loco, & spatio; sed quod
huiusmodi est immensus est: ergo deus ex euen-
tione naturali est immensus vt optime colligi-
tur ex illo *Isaia 14.* [Qui mensus est pugillo
aquas, & cælos palmo ponderauit, quibus appen-
dit tribus digitis molem terræ, & libravit in
ponderementis, & colles in flatera:] Quibus ver-
bis significatur excessus immensitatis diuinae su-
pra res omnes, spatio, & loca creata; quibus
non includitur, sed adhuc extra manet: sicut ea
que sunt alius celsiora, profundiora ac longiora
extra illa protenduntur: & que exterius aliquid
continent, nec ab illo capiuntur, longe maiora
esse debent. Hec testimonio eandem veritatem
confirmant Athanas. de *unita substantia Trinita-
tis*, lib. 5. in fin. Hilarius lib. 1. de *Trinitate*, ci-
t. Hieronym. in cap. 66. *Isai.* Chrysost. in id.
Isai., 12. *Quia fuit initium Deus noster, qui
in altis habitat* Gregor. locis superius citatis,
& Petrus Damian. vbi, *supra*, præterea idem do-
gma stabiliri illis locis, quibus Deus assertitur
ad esse omnibus, aut prope esse, quale est illud,
Psalm. 118. [Prope est tu Domine.] Ex quo nem
esse vbique colligit Hilarius, & Ambros. ibi
idem, & illud, *Ierem.* 23. Deus appropinquans:

dem, & illud. *Jerem.* 23. [Deus appropinquans: ego sum, & non Deus de longe] quo loco vtuntur ad hoc institutum Hieronym. ibidem, & in id ad *Ephes.* 2. [Facti estis prope in sanguine Christi], & Chrysost. in *Isalm.* 112. citat. Denique facit illud *Astor.* 17. [non longe est ab unoquoque nostrum, in ipso enim vivimus, movemur, & sumus]; quod ex instituto expendam infra.

35 His obstat credet aliquis, quod in sacris literis non nunquam tribuitur Deo peculiaris aliquis locus, vt *Gen.* 28. [vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam,] & *Isalm.* 3. 32. 52. 79. 101. Dicitur Deus de celo in terram aspiciere, quasi non sit in terra, sed solum in celo, & *Psalm.* 113. [Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.] Christus Dominus *Matth.* 6. Paternoster, qui es in cælis. *Isalm.* 75. [Habitatio ejus in Sion] & sæpe in scriptura dicitur habitare in sanctis, & longe esse ab impiis. Hoc autem non obstat: quoniam vt expresse notant Nyssen, tract. de profes. Christianorum, versus finem. Chrysostom. in id *Psalm.* 9. [Psallite Domino, qui habitat in Sion.] Cyrillus Alexandrinus super illud *Isai.* 63. convertere de celo &c. Procopius in cap. 64. *Isaiæ.* Alcuinus lib. 2. de *Trinitate*, cap. 5. Damascenus lib. 1. de fide cap. 16. *Euthym.* super illud *Matth.* 6. [qui es in cælis.] Rupertus vbi supra. Bernard. *serm.* 1. in *Isalm.* [qui habitat in fine & serm. 6 in dedicatione Ecclesie], huiusmodi locutiones non respiciunt communem modum, quo Deus est in rebus omnibus, sed peculiarem, quo est in aliquibus propter peculiare effectus, aut manifestationem omnipotentiae, & gloriæ suæ, vel aliarum perfectionum divinarum. Ex eo autem quod peculiari quadam ratione sit in vno loco & non in alio, minime sequitur, vt non sit in omnibus communi modo ratione immensitatis. Quod patet quoniam ex eo, quod Deus post incarnationem, cœperit esse in Christo speciali quadam ratione consequens non est vt desierit esse in celo, & aliis locis in quibus prius erat, vt constat ex verbis Christi Domini *Joan.* 3. [nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in celo]; in terra erat ratione humanitatis, nec tamen proinde desinebat esse in celo ratione divinitatis.

36 Vnde Athanasius oratione contra idola, post medium, inquit [ratio famaque de Deo obtinuit eum ubique existere, nihilque omnium esse quod Deum sub se teneat, ac potius omnia sub potestate illius contineri]; vnde Euseb. Cæsar. lib. 13. de præparati. *Enang.* cap. 7. & Cyrill. Alexandr. lib. 1. contra Iulianum, post medium, testimonium Orphei Poëtæ antiquissimi, quo perspicue tradidit Deum esse ubique, Lactantius vero lib. 1. instit. cap. 5. & Hieronym. in id *Ezechiel.* 40. [Introduxit me in atrium.] &c. Illud latini Poëtæ;

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,

Lucemque globumque lunæ, titaniaque astra, Spiritus inuis alit, totamque insula per artus.

Mens agit at molem, & magno se corpore miscet.

Eamque fuisse Platoniorum & Peripateticorum sententiam affirmat Cicero 1. *Academic.* quam fise explicat Plotinus Platonice. *Ennead.* 3. lib. 5. cap. 9. & *Ennead.* 6. l. 8. c. 16.

I. P. Tom. II.

Secundò probatur ratione Diui Thomæ 1. part. quæst. 8. art. 1. quæ sic se habet, omne agens debet esse coniunctum passo in quod operatur, sed Deus est vniuersale agens efficiens omnia; & in omnibus, quæ sunt: ergo est intine præsens in rebus omnibus. Maior à nobis late probata manet in Philosophia quæstione vtrum aliquid agens adhuc diuinitus possit agere, ubi non est præsens illo modo, videantur omnia ibi adducta, quæ veritas sumitur ex Aristotele 7. *Physicorum*, cap. 2. dicente mouens & motum debere esse simul quod in omni agente verum est, vt supra loco citato demonstrauimus. Minor autem constat ex his, quæ supra diximus, videlicet quod omnia entia præter Deum fiant, & producantur, seu conseruentur ab ipso, & ipse agat immediate per actiones omnium agentium secundorum, atque hanc rationem videtur insinuas Paulus *Actorum* 17. in illis verbis: [querere Deum si forte attrectent eum, aut inueniant, quamvis non longe sit ab vnoquoque nostrum, in ipso enim vivimus, movemur & sumus &c.]

38 Respondet Scotus illam conditionem approximationis agentis ad passum, quando operatur tale agens, solum requiri in agentibus finitis, in Deo autem qui infinita virtute operatur, non posse assignari rationem cur sit necessaria.

39 Sed contra, quia quæst. supracitata, & in aliis locis ostendimus, coniunctionem hanc quam agens requirit cum passo, vel effectu, non fundari in hoc quod agens est finitum, & limitatæ virtutis, sed in ratione agentis vt sic. Nam si fundaretur solum in limitatione virtutis, non esset cur omnia agentia finita æqualem propinquitatem passi seu effectus requirent, quia non omnia sunt æqualia, licet omnia sint finita. Vnde sicut omnia habent finitam spheram activitatis, quia habent finitam virtutem, non tamen habent æqualem spheram, quia non habent æqualem virtutem: ita etiam hic modus agendi in rem distantem, prius attingendo propinquam non æqualiter conveniet omni agenti finito; sed ad summum erit commune omnibus non posse agere immediate ad quancunque distantiam, sed ad finitam, & quod magis limitatum est ad minorem distantiam. Quod vero nihil omnino possit agere, nisi inchoando actionem à re propinqua, non est cur conveniat necessario omni agenti finito, eo quod finitum est, si ratio agentis vt sic id non postulat. Quod declaratur, retorquendo rationem in hunc modum; nam si causa efficiens vt sic non postulat hanc coniunctionem cum effectu, seu actione sua, ex eo quod causa efficiens est, sed quia finita est: ergo si fingamus esse causam infinitæ virtutis in definito loco, illa posset immediate agere in distans, nihil agendo in propinquum, quia nihil est quod obstat. Imo eadem ratione posset agere ad quancunque distantiam in infinitum, quia virtus infinita non debet habere limitatam spheram, & aliunde supponitur, ex ratione causæ efficientis non esse necessariam illam immediationem seu propinquitatem: ergo ob eadem rationem servata proportionem agens finitum, cum habeat certam spheram extensam vsque ad certam distantiam, poterit intra illam immediate agere in distans, quamvis non agat in propinquum.

40 Quanta ergo euidencia aut certitudine ex his, quæ experimur in agentibus naturalibus, colligimus

Ce 2 gimus

gimus omnia sibi determinare hunc modum agendi, tanta certe colligendum est illam necessitatem non provenire ex limitatione virtutis, sed ex ipsamet ratione agentis. Nam sicut forma ut forma est, requirit ad suum effectum formalem unionem & indistantiam cum materia, nec posset forma aliqua, quamvis fingeretur infinita, dare suum effectum sine illa propinquitate, vel sicut causa finalis ad suam causalitatem requirit propinquitatem per cognitionem, nec potest aliter illam exercere, etiam si maxime infinita sit, ita agens ut agens requirit ad agendum propinquitatem & immediationem cum passio, vel effectu, sine qua non potest agere etiam si infinitum sit. Adde multo minus id posse convenire agenti infinitae virtutis, quia agere in distans esto in aliquo agente possit videri perfectio, non tamen potest esse perfectio simpliciter, sed supposita imperfectione: absolute tamen non est perfectio multoque melius est per se ipsum, & per suam essentiam, & praesentiam ad esse omnibus, si id possit sine distractione, aut diminutione suae virtutis, quia si Deus est in aliquibus, & non est maior ratio de his, quam de aliis in omnibus aequo necessario erit.

QVÆSTIO IV.

Utrum Deus sit in spatiis imaginariis.

SECTIO I.

Sententia aduersariorum ponitur.

PRIMA Sententia est Patris Vasquez, asserentis Deum non esse in spatiis imaginariis extra caelum, eam docet 1. *part. tomo 1. disp. 29. cap. 2.* eandem sequitur Pater Granad. & multi alij, quos ibi citant hi Authores.

Probat Pater Vasquez 1. ex Patribus, inter quos eam docuisse videtur Textal. *lib. contra Paxeam cap. 5.* his verbis: [Ante omnia Deus erat solus & ipse sibi, & mundus, & locus, & omnia.] Quod si Deus fuisset in illo intervallo imaginario, licet solus fuisset, sibi tamen non fuisset locus; siquidem in alio esset tanquam in loco. Secundo August. *lib. de fide contra Manichaeos. cap. 37.* cum argueret contra Manichaeos vetus testamentum impugnantes, quod multa in eo falsa, & inepta continerentur, contra vero Evangelium tanquam diuinam scripturam suspicerent, contendit, eodem modo contra Evangelium, atque contra vetus testamentum argui posse, ac proinde utrumque eodem modo explicandum esse: mox subiungit; [quia si aliquis ita caecus, ut reprehendere velit illud Domini, quod in Evangelio dictum est, non iurabis per caelum, quoniam sedes Dei est, neque per terram, quoniam scabellum est pedum eius & hoc dicat, quod vos mira dementia dicere soletis, ubi erat Deus, antequam esset caelum, & terra?] &c. Tandem post alia, quae aliqui contra Evangelium possent obicere, subdit: [nonne ignorant ubi caput habeant, & tamen aliquid sibi videntur dicere;] ubi August. stultam esse dixit Manichaeorum interrogationem, ubi esset Deus ante mundi creationem, nulla sane alia de

causa nisi quia alibi quam in se ipso esse non poterat. Idem illa verba *Psalm. 122.* [Qui habitas in caelis] ut ostendat, caelos spirituales, id est sanctos viros in aeternum mansuros, non autem caelos corporeos esse Dei habitaculum sic ait: [Nam si caelum istud corporeum, quod oculis videmus, intellexerimus esse habitationem Dei, transitura est habitatio Dei, quia caelum, & terra transient. Deinde antequam faceret Deus caelum & terram, ubi habitabat? sed dicit aliquis, antequam faceret Deus sanctos, ubi habitabat? in se habitabat Deus, apud se habitabat, & apud se est Deus.] Ecce nullum alium locum praeter seipsum ante mundi creationem Deo concedit August. quo etiam sensu dixerat Tertullianus de deo, [sibi erat locus, & omnia.] Haec verba August. videtur retulisse Magister in 1. d. 37. ex libro 3. contra Maximinum, cum tamen ibi nihil eorum habeatur. Eidem interrogationi eodem modo responderet Bernardus *lib. 5. de consideratione, longe ante medium*, nam praeterquam quod ostendit ipsum esse in omni loco vniuersi, ita inquit; [salus vero ubi erat antequam mundus fieret, ubi est; non est quod quaeras ultra ubi erat: praeter ipsum nihil erat: ergo in se ipso erat.]

Denique non parum fauet Theodoretus, qui cum sentiat, angelos omni corpore carere, ut referemus infra *disp. 178. quest. 3. in Genes.* ea ratione probat, ante mundum corporeum non fuisse, quia cum natura sua loco definiantur, & circumferantur, hoc est, ita in vno sint, ut ubique esse non possint, nequeunt nisi in corpore aliquo esse; censet ergo in spatio illo inani, & imaginario illos creari non potuisse: cuius ratio licet non probet id, quod contendit, ut disputatione illa patebit, quod tamen ad nostrum attinet institutum ex eius habemus sententia angelos in spatio imaginario esse non posse: quocirca neque extra caelum: atque eadem ratione Deus, cum sit spiritus in spatio illo imaginario esse non poterit, licet non indigeat aliquo loco corporeo, ut existat, sicut Theodoretus putauit Angelum indigere.

Secundo probatur ratione, Deus non potest esse in spatio imaginario: ergo ante mundi creationem non erat, nec modo est in infinito inani, sed solum in seipso: consequentia est euidens, quia cum ante mundi creationem, & supra caelestia corpora nihil reale sit, si Deus ibi constitueretur, foret collocandus in spatio negativo, seu imaginario; unde si probauerimus in conne fuisse, nec esse posse, solum supererit, Deum in se ipso extitisse ante mundum, & modo non esse supra caelos. Id vero probatur in hunc modum; id quod vere nihil est, non potest esse locus, in quo res realis existat, sed illud spatium imaginarium nihil est: ergo non potest esse locus in quo entitas realis, ac proinde Deus existat. Consequentia est euidens. Minor etiam est certissima, quia nec est ens reale, si enim aliquid reale esset, foret spatium verum, nec est ens rationis, quia secundum aduersarios, nullo intellectu considerante, datur, & alioqui ridiculum esset Deum, vel aliam entitatem realem vere ubicari in ente rationis, seu in spatio quod sola intellectu fictione spatium appellatur. Maiorem ergo probo, quia locus est qui in se recipit, & vere habet rem, quae dicitur esse in illo. nihil autem non potest habere, aut recipere veram entitatem.

Declaratur amplius efficacia huius rationis, expendendo, quid nomine huius spatij imaginarij significetur, nam vel illud est negatio rei, quae

Quæst. IV. An Deus sit in spatio imagin. 205

quæ in illo collocatur, & hæc omnino tollitur, cum ponitur res, cuius negatio erat, ac proinde omnino impossibile erit, non esse in illa, cum nemo sit in eo, quod illius positione funditus tollitur, vel est capacitas, seu non repugnantia ad recipiendum intra se aliquod corpus. & hoc modo magis verisimiliter explicatur natura spatij imaginarij, v.g. mundus, quantus quantus est, intelligitur existens in spatio imaginario, id est in capacitate quadam negatiua, quæ erat ad illum recipiendum vbi modo existit; cum enim vere ibi productus sit, & non alibi, vere ibi erat capacitas illum recipiendi, & ea concipitur à nobis tam extensa, quam ipse mundus, vt ita in illa constitutus intelligatur. Simili ergo ratione supra totum mundum est non repugnantia, seu capacitas recipiendi alia corpora magis ac magis extensa in infinitum, cum ibi possit Deus creare maiorem, ac maiorem quantitatem sine termino, & ea capacitas concipitur à nobis infinite extensa, & in illa est Deus, fueratque ex æternitate repletusque proinde id, quod replet corpus magis ac magis extensum, quod Deus ibi condere poterat.

Sed hoc ipsum maximè deseruiet ad confirmationem nostræ affectionis, nam imprimis, hæc non repugnantia nihil aliud est, quam possibilitas rei, quæ dicitur non repugnare, sic enim non repugnare hominem, est possibilem esse hominem, aut certe si negatio sit, omnino oritur ex ipsa possibilitate rei quæ propterea non repugnat, quia prædicata eius possibilia sunt, de quo in Metaphysica: ergo ista capacitas, seu non repugnantia ad recipiendum corpus nihil aliud est, quam possibile esse corpus in tali vel tali spatio constitutum: ergo præter ipsum corpus, quod constituitur, & præter positum vbi, quod habet, nullum aliud spatium imaginarium reperitur in quo tale corpus, vel res alia constituitur: ergo præter Diuinum esse, & vbi illius reale non est aliquod spatium imaginarium in quo existat. Confirmatur primo, quia non repugnantia, quæ dicitur spatium imaginarium, vel est aliquid, quod moueri potest ab vno loco imaginatio ad alium, & id est in intelligibile, nec ab aduersariis asseritur; vel est aliquid immobile, ita vt capacitas illa in qua est modo vltimum cœlum in opinione aduersariorum sit affixa determinato illi loco, & ab illo dimoueri non possit, & id etiam reiecitur, quia inde inferitur aliud esse capacitatem illam negatiuam, aliud vero locum, cui affixa est; petam ergo quisnam sit ille locus, non enim est aliquid reale, cum sermo sit de spatio imaginario; nec aliquid rationis, quia ante omnem considerationem intellectus asseritur eiusmodi spatium, vt realiter, & non fictitè sit res in illo, nec est aliqua negatio, quia hæc secundum aduersarios est ipsa capacitas, seu non repugnantia, & præter illam explicari oportet quid sit illud cui affixa est.

Responderi potest ipsam capacitatem negatiuam, seu non repugnantiam seipsa esse immobilem, & affixam sibi ipsi, nec esse necessarium aliud spatium comparatione, cuius sit immobilis, cum illa sit ratio propter quam corpus, vel res alia ibi constituta immobilis, & fixa permaneat. Sed hanc solutionem refellit secunda confirmatio, quia ista capacitas, seu non repugnantia non est ratio propter quam res immobiliter existit in loco, id enim potius ab vbi positum & reali prouenit: ergo ipsa non est formaliter immobilis per se ipsam: ergo aliquid aliud assignandum est, in quo res dicatur existere, si verum sit illam esse

posse in spatio imaginario; cum autem id non possit assignari, dicendum est rem non esse in spatio imaginario, sed vel in loco reali, quando ille fuerit, vel in se ipsa quando alius locus verus defuerit.

Confirmatur tertio, quia non repugnantia, vt res aliqua sit, non est aliud, quam rem posse esse: ergo non repugnantia immobilis nihil aliud est, quam posse esse rem immobilem: ergo tota immobilitas spatij revocatur ad locum intrinsecum seu ad vbi reale, quod suapte natura est immobile: ergo immobilitas loci imaginarij nihil aliud est, quam possibilitas veri vbi, seu loci realis, ac proinde in isto & non in ipso loco imaginario erit res quando immobiliter dicitur existere.

Confirmatur quarto, quia nulla res quando producit, dicitur vilo modo esse in non repugnantia vt producat: ergo nulla res quando vbicatur, dicitur esse in non repugnantia, vt vbicetur, ac proinde nulla res est in spatio imaginario. Antecedens declaratur, quia vere possibilis est homo, ac proinde non repugnat illum produci, nemo autem dicit, quando producit, quasi recipi, vel constitui in sua non repugnantia: similiter non repugnat effici albedinem in pariete, & tamen quando efficitur, non dicitur poni in non repugnantia, sed in subiecto, si illud habeat, vel si res sit expers subiecti, dicitur existere in se ipsa. Consequentia vero probatur, quia ita se habet non repugnantia rei ad sui existentiam, sicut non repugnantia vbicationis ad existentiam ipsius vbicationis: ergo sicut res, cum accipit esse, non accipit illud in sua non repugnantia, nec fingitur vlla capacitas in qua illud recipiatur, ita, cum res vbicatur, non ponitur in sua non repugnantia, nec fingi oportebit vllam capacitatem negatiuam, à qua recipiatur.

SECTIO II.

Nostra sententia ponitur.

Deus actu præsens est extra mundum in infinitis spatiis imaginariis, seu in capacitate illa infinita extra mundum existente, apta repleti corpore, & in qua potest Deus producere. Hæc est plausibilior sententia inter probatores Theologos.

Probatur primo autoritate Sacre Scripturæ, 3. enim Regum 8. dicitur cœli cœlorum te capere non possunt, supra quæ ait Athanasius oratione contra Gregales Sabellij in medio: atqui inquit si genitus est extra genitorem existit, & ab eo diremptus est. Minime genitum; quinimo indiremptum oportet esse Verbum quod existit in Deo & extra Deum non apparet; quo enim in loco foris apparuerit quum omnia Deus, vt in scripturis est, adimpleat: cœlum, & terram ego repleo, dicit Dominus. Istius modi præstigijs Filij generationem eiusque à Patre æternum progressum: & cum parte coexistentiam subuertere conantur, quum integer per se, & solidus sit Pater, integer quoque, & solidus sit Filius. Discant igitur se non intelligere, neque quæ dicunt, neque quæ asserunt, quum Deum in loco circumscribunt, Filiumque denno alio in loco consistere imaginantur, eosque sedibus distinctos esse: illum quidem hic, alterum vero alibi; siquidem genitus sit, & seorsum à Patre alitersus apparuerit. Quis locus quietis meæ dicit Dominus? cœlumne? Cc 3 atqui

atque cœli cœlorum non sufficient tibi, inquit Salomon, ad Deum verba faciens, magno argumento mortales docens, nihil locorum Deitatis esse capax, Manus, inquit, mea fecit hæc omnia, non igitur opera intra se continent opificem suum qui & ante opera existeret, illisque, ut existerent, causam præbuit utriusque suis stabilivit. Atque ideo ait Paulus, ex quo omnia, & per quem omnia, & in quo omnia. Ac rursus idem, in eo enim viuimus mouemur & existimus, aufer iam mihi illud, loco subnixum esse, cum de Deo, & Verbo, & Spiritu Sancto cogitandum putes, aufer mihi locales capacitates, neque alibi existere Patrem, alio vero emitti filium, ex ratione gignendi suspiceris, istiusmodi falsæ vel potius impiæ ratiocinationes te in substantia Filij scandalizant, atque ideo, vna cum Filio Spiritus quoque Sancti tibi abnegationem inducunt, quum omnia à Patre præoccupata existimas. Ne requiras magnitudinem loci spaciosam, quæ capere possit Dei magnitudinem: non enim id, quod immensurabile est, in mensurato contineri poterit. Quoniam palmo suo metitur cœlum, ut Propheta per comparationem insinuat: Mensus est quoque aquam manu, & vniuersam terram pugillo. Si igitur minimum quiddam est hæc vniuersitas rerum ut prophetica parabola utrunque subindicat, quo modo igitur pro spatio minimæ rei, Deum sese porrigere & circumscribere, suspicari poteris? qui non eodem modulo cum vniuersitate rerum decurrens adimplet vniuersa: corporale enim id est, ut si exempli causa dicas aërem impleuisse quicquid inter cœlum, & terram est. Cæterum, hic non ita agitur: Deus enim, ut vis, ac potentia continet omnia, eo quod potentia incorporalis, & inuisibilis sit non ambiens, nec ambita: idem de filio, ac Spiritu Sancto existimandum.

12 Quibus verbis hæreticos Sabellianos conuincit, ipsi enim dicebant Deum circumscribi loco determinato, & contineri ab illo, ita ut extra illum non sit Deus; vnde amplius chimerisantes asseriebant Patrem æternum esse in vno loco circumscriptiue ubi non erat filius, vnde filium determinabant ad vnum locum, & Patrem ad alium, ita ut vnaqueque persona ita circumscriberetur ad vnum locum, ut non possit esse extra illum locum; quod patet ex illis verbis d. Athanasij: [discant igitur se non intelligere, neque quæ dicunt, neque quæ affirmant cum Deum in loco circumscribant filiumque de nouo alio in loco consistere imaginantur, eosque sedibus distinctos esse illum quidem hic, alterum vero alibi, si quidem genitus sit, & seorsum à Patre alitersecus apparuerit.]

13 Deinde asseriebant isti deum petere locum, cui subniteretur ipse deus, & à quo contineretur deus, & quasi sustentaretur, & ideo necessario petebant locum positium, quia à negatione non potest aliquid positium contineri, neque ipsi inniti. Diuus autem Athanasius primâ falsitatem, qua asseriebatur deum determinato loco circumscribi, & definiri his verbis conuincit, ac refellit: [quis locus quietis meæ dicit dominus: cœlumne? atque cœli cœlorum non sufficient tibi inquit Salomon, ad Deum verba faciens, magno argumento mortales docens nihil locorum Deitatis esse capax;] ac si dicat Sanctus Athanasius, cœlum, & terra non possunt sufficere præsentia dei, quia omnia creata superat: ergo deus non est in aliquo loco determinato neque potest comprehendi ab aliquo loco, quia si comprehenderetur ab aliquo non superaret omnia loca.

14 Secundum placitum aduersariorum, quo asseriebant locum dei necessario esse positium aliquod

ut contineret deum, & ut ipsi deus inniteretur his verbis reputat: [Manus mea fecit hæc omnia, non igitur opera intra se continent opificem suum, qui, & ante opera existeret illis; ut existeret causam præbuit utriusque suis stabilivit. Atque ideo ait Paulus ex quo omnia & per quem omnia, & in quo omnia. Ac rursus idem, in eo enim viuimus, mouemur, & existimus. Aufer iam mihi illud loco subnixum esse, dum de deo, & Verbo, & Spiritu Sancto cogitandum putes, aufer mihi locales capacitates, neque alibi existere patrem, alio vero emitti filium, ex ratione gignendi suspiceris;] ac si diceret deum non contineri à loco cui præsens est, neque inniti illi probat his duabus rationibus, quia omnia loca positiua sunt facta à deo, tanquam à causa infinita: ergo non possunt continere ipsum, ita ut circumscribant & concludant, aut definiant & comprehendant ipsum, quia effectus limitatus non potest ita continere suam causam infinitam.

Secunda ratio qua hoc probat, est, quia deus non innititur loco, quia non est corpus neque ambitus ab illoneque ita de nouo est in aliquo spatio, ut ante quam produceret deus tale locum positium, non fuerit in spatio, in quo produceretur præsens locus, sed potius antequam produceret omnem entitatem positium fuit præsens deus spatio, in quo illam producit, quia præsentia causa in aliquo spatio prærequiritur in tali spatio ad productionem effectus; nam si causa non est præsens in aliquo spatio non potest producere aliquid in illo: ergo si deus produxit in toto hoc spatio totum mundum, cœlos, & terram antequam produceret hæc omnia deus existeret, ibi, & ideo ait Sanctus: [non igitur opera intra se continent opificem suum, qui & ante opera existeret, illique ut existerent causam præbuit utriusque suis stabilivit;] ac si dicat, non ideo deum esse præsentem, quia sunt entia positiua creata ab ipso, sed potius antequam positiua essent existeret deus præsens, quia talis præsentia erat necessaria ut deus posset facere, ut illa omnia existerent præsentia.

Ex quibus omnibus sic arguuntur ex verbis Diui Athanasij, quia ex eo quod deus sit immensus non potest circumscribi aliquo finito loco: sed omnia loca positiua sunt finita: ergo deus in nullo loco positio ita existit, ut intra illum solum sit, sed potius in illo, & extra illum, quia ille non sufficit eo, ac proinde non potest coæquare cum illo ut patet ex illis verbis: [nihil locorum Deitatis esse capax;] scilicet ut illi commensureretur deus, aut in illo solo existeret deus præsens: ergo sua præsentia superat omnia loca positiua, quia si non superaret illa, & ex alio capite ita esset in illis ut in aliis extra illa non existeret, sine dubio locus positius limiteret præsentiam illius, & continerent ipsum, verbi gratia, ideo vnus Angelus ambitur à loco, & continetur ab ipso, seu in ipso definite est, quia ita est intra illum locum, ut extra illum non sit: ergo si deus est ita intra omnia loca positiua, ut extra illa non sit, necessario sequetur ut contineatur à loco, & quasi comprehendatur ab ipso, & coæquetur locus cum deo, & minimum deus, non superet omnia loca; sed ex Diuo Athanasio deus ita est in loco positio, ut superet omnem illum: ergo non est ita in illo ut non sit extra illum, sed extra locum positium est spatium: ergo deus est in spatio extra totum mundum præsens illi.

Secundo quia antequam essent (ex Diuo Athanasio) omnia entia creata positiua deus eo modo existeret præsens absolute, ac nunc, quia à rebus, quas

Quaest. IV. An Deus sit in spat. imagin. 207

quas Deus produxit non accepit Deus absolute esse praesens; imo Deus illis dedit existentiam quae possent esse praesentia omnia creata, ut patet ex illis verbis: [Qui & ante opera existerat illis: quae ut existerent causam praebuit:] sed ante quam essent omnia entia positiua creata, non erat nisi spatium illud in quo creauit omnia positiua: ergo Deus antequam crearet illa, ut posset producere ipsa, erat praesens in spatio illo, seu vacuo, quo eadem produxit. Sed etiam Deus extra totum mundum in toto illo vacuo infinito potest infinitos mundos producere: ergo in toto illo vacuo, seu spatio imaginario ex Diuo Athanasio existit Deus praesens.

18 Tandem, quia ut vidimus in verbis huius Doctoris, ut Deus sit praesens alicui non est necesse quod sit positiuum, quia nec continetur a loco, in quo est praesens, neque ipsi submittitur, ut patet ex illis verbis: [non igitur opera intra se continent opificem suum:] & ex illis: auferam mihi illud loco subnixum esse cum de Deo, & Verbo, & Spiritu sancto cogitandum putes:] propter quam causam solum videbatur requiri locus positiuus: ergo bene potest esse praesens Deus extra locum positiuum, & extra entitatem creatam, & sic potest esse praesens secundum mentem Diui Athanasij in spatio imaginario, seu vacuo.

19 In ultimis verbis quae incipiunt, si igitur minimum, usque ad illa existimandum, aperte docet Diuus Athanasius, & probat Deum non solum esse praesentem in hoc mundo positiuo, sed etiam extra illum, quia hic mundus comparatus cum praesentia, & immensitate Dei, per quam est praesens minimum quiddam est, ac proinde Deus ita est in illis rebus, ut extra illas in infinitum sit praesens superando omnia, & ideo ait [ne requiras magnitudinem loci tam spatiosam, quae capere posset Dei magnitudinem; non enim id, quod immensurabile est in mensurato contineri poterit:] quod probat duobus locis sacrae scripturae, primus est caeli caelorum non sufficiens &c. Secundus est *Isaia* 40. ibi: [mensus est quoque aquam manu, & vniuersam terram pugillo:] vnde concludit nostram veritatem, his verbis: [si igitur minimum quoddam est haec vniuersitas rerum, ut prophetica parabola vt cunctae subinducatur, quomodo igitur pro spatioso minima rei, Deum se se potrigere, & circumscribere suspicari poteris? qui non eodem modulo cum vniuersitate rerum decurrens, adimplet vniuersa: corporale enim id est ut si exempli causa dicas aërem impleuisse quicquid inter caelum & terram est. Ceterum hic non ita agit: Deus enim ut vis, ac potentia continet omnia, eo quod potentia incorporealis & inuisibilis sit, non ambiens nec ambita. Idem de filio ac Spiritu sancto existimandum.]

20 Ex quibus euidenter patet nostram veritatem tum a sacra scriptura, tum ab Athanasio expresse doceri respondere Pater Granado 1. *part. tract. 3. disp. 3. sect. 3. n. 18.* his verbis: [Manifeste patet verba Salomonis non intelligi a S. Athanasio de existentia in aliquo inani supra caelos, sed de independentia diuinae naturae quae in nulla creatura ita est, ut ab illa quasi dependeat, aut illi adaequetur, nec in maiori loco possit connaturaliter existere.] & S. August. *lib. 1. confessionum, cap. 3.* ita Deum alloquitur] capiuntne: ergo te caelum, & terra quoniam tu impleas ea? an impleas, & restat, quoniam te non capiunt? & quo refundis quidquid impleto caelo, & terra, restat ex te?]

Sed contra, quia Diuus Athanasius non probat Deum non dependere a creaturis, quia nec Gregales Sabellij hoc affirmabant, sed solum in prima parte vult probare Deum non limitari ab vno loco, neque circumscribi ab ipso, aut contineri ab eodem, & hoc probat loco *Regum* 8; [caeli caelorum non sufficiens tibi] & loco *Isaia* 40. [Mensus est quoque aquam manu & vniuersam terram pugillo.] Quibus locis videtur ut acute conuincat non solum Sabellianos: sed omnes eos qui asserunt Deum ita esse in locis limitatis, & finitis ut extra illos non sit; vnde comparatione videtur mirabili sumpta ex Propheta *Isaia*, qui Deum pingit ad modum hominis infinitae magnitudinis concludentis & comprehendens vna manu caelum; & altera haec omnia inferiora, terram, aquam, aërem &c. de quo homine si aliquis diceret ita esse praesentem his rebus, quas solis manibus continet ut ita sit in illis, ut extra illas non sit alibi praesens certe irrideret a sapientibus, quia totus homo, eo quod magnitudine excedat capacitatem propriarum manuum necessario extenditur sua praesentia ultra manus; vnde extra praesentiam manus praesens est loco per id, quod excedit magnitudinem manuum, imo impossibile est, ut talis homo solum sit praesens spatio manuum, sed necesse est, ut ita amplius protendatur, ut sit praesens ampliori spatio, quam est spatium manus, haec igitur comparatione conuincit Athanasius, & Propheta ad asserendum impossibile esse Deum soli mundo esse praesentem, quia totus mundus infinite excedit a praesentia infinita, & immensitate Dei, ac proinde ita debet esse praesens illi, ut ultra illum Deus per suam praesentiam repleat infinita spatia ultra mundum, in quibus alios infinitos mundos potest producere, quod euidenter docet Augustinus eisdem verbis, quibus videtur Granado, dum explicat Diuum Athanasium pro se, verba enim haec sunt: [capiuntne ergo te caelum & terra, quoniam tu impleas ea? impleas, & restat quoniam te non capiunt? & quo refundis quidquid impleto caelo, & terra restat ex te?] id est ita impleas caelum terram & vniuersum mundum tua praesentia, & immensitate, ut adhuc repleto mundo restet in infinitum tuae praesentiae, & immensitatis per quam ita superas mundum, ut extra illum infinitis spatijs sis praesens? ergo male explicat Granado Diuum Athanasium in sua prima parte, quia ibi non agit de dependentia, sed potius de infinita immensitate, & praesentia dei per quam non est solum praesens mundo, sed infinito spatio.

Sed demus in prima parte Athanasium non aduersari opinioni Granados certe in secunda parte, ut patet ex supradicto absolute conuincit Deum, ut sit praesens non indigere loco positiuo eo quod, ut inquit Athanasius antequam res creatae existerent tam infinite existeret praesens Deus, ac nunc neque nunc magis praesens est, quam antea.

Secundo probatur ex verbis *Iob. 11. ibi*: [excelsior caelo est] & 22. nonne cogitas quod Deus excelsior caelo sit, & super stellarum verticem sublimetur? supra quae ait Dionysius *cap. 9. de diuinis nominibus*: Deus extrinsecus super omnem magnitudinem funditur, & expanditur; quibus consonat Greg. Magnus *homilia 8. in Ezechielem*, ubi ait, [Deum implere, & super excedere omnia:] vnde explicans verba illa *Iob. 11. excelsior caelo est*, postquam docuit sententiam *Iob.* non esse accipiendam de excessu quantitativo ita subiungit: [Dominus excelsior est, quia in circuitu]

circumscriptione spiritus super omnia diffunditur
& extra omnia existit, & omnia transcendit,]
quod docuerat ante Cyprianus *lib. de unitate
dolorum*, ibi, [Deus est totus ubique diffusus,
& divus Philastrius hanc veritatem clarius do-
cuit ante mundum præsens, in mundo præsens
& ultra mundum ubique præsens, quia sua im-
mensitate omnem locum creatur superat, &
transcendit.] Quid clarius? in vltima parte hu-
ius probationis verba August. adducam *lib. 11.
de civitate Dei, c. 5*, ubi sic ait, [Deinde viden-
dum est istis, qui Deum conditorem mundi esse
confitentur, & tamen quarunt de mundi tem-
pore, quid respondeamus, quid ipsi respondeant
de mundi loco, ita enim queritur, cur potius
tunc, & non antea factus sit: quemadmodum
queri potest, cur hic potius vbi est, & non ali-
bi? Nam si infinita spatia temporis ante mun-
dum cogitant in quibus eis non videtur Deus ab
opere cessare potuisse: similiter ergo cogitent ex-
tra mundum infinita spatia locorum, in quibus
si quisquam dicat non potuisse vacare omnipoten-
tem, nonne consequens erit vt innumerabiles
mundos cum Epicuro somnari cogatur: ea tan-
tum differentia, quod eos ille fortuitis motibus
atomorum gigni allerit & resolui, isti autem
opere Dei factos dicturi sunt si eum per inter-
minabilem immensitatem locorum extra mun-
dum circumquaque patentium vacare noluerint,
nec eosdem mundos: quod etiam de isto senti-
unt, vlla causa posse dissolui: cum his enim
agnus, qui & Deum incorporeum & omni-
naturatum, quæ non sunt quod ipse creatorem no-
biscum sentiunt. Alios autem nimis indignant
ad istam disputationem religionis admittere,
qui multis diis sacrorum obsequium deferendum
putant; isti Philosophi cæteros nobilitate atque
authoritate vicerunt: non ob aliud nisi quia lon-
go quidem intervallo, veritatem reliquis pro-
pinquiores sunt veritati. An forte substantia Dei
quam nec includunt, nec determinant, nec di-
stendunt loco, sed de ea sicut de Deo sentire
dignum est, fatentur incorporea præsentia ubi-
que totam à tantis locorum extra mundum spatiis
absentem esse dicturi sunt, & vno tantum, at-
que in comparatione illius infinitatis tam exiguo
loco, in quo mundus est occupatum: Non opi-
nor eos in hæc vaniloquia progressuros. Cum
igitur vnum mundum ingenti quidem mole cor-
porea, finitum tamen ex loco suo determinatum,
& operante Deo factum esse dicant, quod re-
spondent de infinitis extra mundum locis, cur
in eis ab opere Deus cesset? sicut non est
consequens vt fortuito potius, & sicut non est
divina Deus non alio sed isto, in quo est loco,
mundum constituerit, cum pariter infinitis ubi-
que patentibus nullo excellentiori mento posset
hic eligi, quamvis eandem divinam rationem
qua id factum est, nulla possit humana com-
prehendere mens: ita non est consequens vt
Deo aliquid existimemus accidisse fortuitum,
quod illo potius quam anteriore tempore condi-
dit mundum, cum æqualiter anteriora tempora
per infinitum retro spatium præterissent, nec fuis-
set aliqua differentia vnde tempus temporis eli-
gendo præponeretur. Quod si dicunt inanes esse
hominum cogitationes, quibus infinita imagi-
nantur loca, cum locus nullus sit præter mun-
dum respondentur eis isto modo inaniter homi-
nes cogitare præterita tempora vacationis dei,

cum nullum tempus sit ante mundum.

Sic Divus Augustinus ubi concludit, & convincit fulte quærentes cur in tali duratione fecerit vñs mundum, & non ante, quare quia rationem differentia non poterant tribuere, & ex alio capite non poterant intelligere vñm cessare postea ab opere ne esset otiosus vñm ex duobus videbantur colligere, aut mundum factum fuisse ab æterno, qui vñque nunc duraret, aut si non duravisset ille, qui factus fuit ab æterno eundem mundum in infinitum productum, in infinitum destructum, vt alternatione creationis, seu productionis, & destructionis, vel continua æterna productione tam infinita duratione non esset otiosus, sed occupatus deus; unde sic arguebant ante tempus in quo produxit deus in principio mundum præcessit vñque ab æterno infinita duratio, sed deus otiosus esse non potuit: ergo in illa duratione antecedenti mundum operatus est, alias in tota duratione infinita fuisset otiosus, & nullum exercitium suæ omnipotentia habuisset quod est summum absurdum: sed non est maior ratio, quare in hac vel illa duratione ex antecedentibus ad tempus, in quo per vos conditus est mundus, produxit vñs mundum: ergo vel deus produxit infinitos mundos in illa infinita duratione, vel hunc mundum ab æterno produxit, & conservavit per infinitam durationem, aut infinities eundem produxit, & reproduxit destruendo, sic adversarij.

Contra hos autem sic argumentatur pius Augustinus; ideo per vos deus debuit producere mundum ab aeterno, & non in tempore, ne otiosus sit per totam durationem aeternam deus, in qua ante tempus vere & realiter erat, sed certissimum est, & vos etiam iure quidem conceditis (quia sic debemus loqui si digne loquendum sit nobis de Deo) extra mundum dari infinita spatia in quibus Deus potest producere infinitos mundos, & quibus spatiis vere, & realiter est praesens Deus, quia minime distat ab illis: ergo sicut vos dicitis, ne Deus sit otiosus in tanta duratione extra tempus, in quo condidit mundum ipsum debere producere in illa duratione, & per totam illam, & non solum in duratione, quam nos dicimus produxisse mundum; evidenter colligitur debere à vobis concedi non solum in hoc spatio, quo produxit hunc mundum, sed etiam in toto spatio infinito extra mundum, cui vere est praesens Deus produxisse Deum alios mundos, ne sequatur quod solum operando in hoc spatio sit otiosus in infinitis spatiis extra hoc, siquidem in infinitis spatiis non haberet exercitium suae omnipotentiae; siquidem in infinitis spatiis extra hoc nihil operatur, sed isti mundi qui produciendi essent in infinitis spatiis essent infiniti, quia si finiti essent, extra illos restaret infinitum spatium, in quo si Deus nihil produceret esset otiosus: ergo si vestra argumentatio aliquid valet, non solum probat in tota aeternitate producere Deum, quia in tota aeternitate praesens est Deus: sed etiam in toto spatio infinito, ac proinde infinitos mundos, quod absurdum est & vos vt stultum ridetis in Epicuro: ergo etiam nos debemus ridere vestram argumentationem, ac proinde nullius momenti esse medium, quod a iuribus, scilicet ne Deus sit otiosus, vbi est praesens, quia cum Deus ita sit fecundus, vt ad intra habeat per totam aeternitatem productiones personarum, hoc solum sufficit quod est maxime consonum, hoc solum sufficit quod est maxime conveniens Deo, ne dicatur otiosus, licet nihil operetur.

Quaest. IV. Vtrum Deus sit in spatio imag. 209

operetur ad extra, per totam aeternitatem, quia productiones respectu creaturarum, & creaturae ipsae productae, cum nihil discant perfectionis in Deo, neque addant aliquid perfectionis ipsi, quia sunt tanquam nihil ante ipsum, ideo neque faciunt, neque non faciunt otiosum Deum.

24 Subiicit diuus Augustinus. Si aduersarij asserant ut vim huius argumenti eludant non dari spatia extra mundum, etiam debent dicere ante tempus, in quo productus est mundus non dari durationem infinitam, quia non est maior ratio cur concedatur infinita duratio extra tempus antecedens ipsum, & non concedatur infinitum spatium extra mundum cui sit vere praesens deus, sed est maximum absurdum inquit Augustinus negare infinitam & aeternam durationem ante tempus, cui fuerit praesens deus ante illud ergo maximum absurdum est negare infinita spatia extra mundum, cui sit praesens deus vere, & realiter.

25 Ecce Augustinus ex principio certo, quod in re est, & conceditur ab aduersariis, videlicet dari infinita spatia extra mundum, cui vere, & realiter est praesens deus dissolvit argumentationem sophisticam aduersariorum: ergo euidenter sequitur diuum Augustinum concedere manifeste deum, vere, proprie, & rigore esse praesentem infinitis spatiis imaginariis.

Declaratur amplius discursus diui Augustini, probando omnes propositiones huius nostri discursus verbis ipsius doctoris in capite citato: Maior syllogismi continetur ab illis verbis. Deinde videndum est istis vsque ad illa factus est. Minor autem continetur in illis verbis: quemadmodum quater potest cur hic potius ubi est, & non alibi vsque ad illa deus cessauerit; reliqua autem propositiones continentur ab illis verbis: cum igitur vnum modum ingenti quidem mole corporea, vsque ad illa cogitare praeterita tempora vacationis dei cum nullo tempore sit ante mundum.]

26 Respondet Pater Granado ubi supra *sectione 3. num. 21. §. legi ima*, diuum Augustinum licet argueretur ex suppositione spatij imaginarij, interuallo, quibus deus est praesens non admittere, in propria sententia talem suppositionem, sed solum ex eo quod eam admisit aduersarij ex illa ab ipsis admissa argumentum fuisse, unde colligit diuum Augustinum sicut non admittit durationem ante tempus, ita non admittere spatia imaginaria extra mundum, quibus sit praesens deus, ac proinde talem locum diui Augustini non esse contra ipsum: sed pro ipso, fore autem contra ipsum si talis suppositio durationis, & loci seu spatij imaginarij extra mundum iudicaretur a diuo Augustino, vere & realiter dari.

27 Sed contra hanc solutionem manifeste insurgo, nam licet verum sit diuum Augustinum ex suppositione illa temporis ante mundum admissa ab aduersariis argumentum fuisse, ex illa tamen proficiscitur ad concludendum contra ipsos, quod ut faciat supponit aliud, videlicet dari spatia imaginaria extra mundum, quae suppositio, & conceditur ab aduersariis, & in re est vera inquit Augustinus, cui sit praesens deus; unde licet prima suppositio, quae ad nos non pertinet, videatur solum admissa ab aduersariis, videlicet temporis imaginarij, nihilominus tamen suppositio de spatio infinito, seu vacuo extra mundum, quae ad propositum huius quaestionis pertinet, non solum assumitur a diuo Augustino, ut admissa duntaxat ab aduersariis, sed etiam ut certa: ergo ex diuo Augustino manifeste sequitur praesentiam dei in tali

I. P. Tom. II.

spatio extra mundum esse veram, propriam & rigorosam.

28 Quod autem praesentiam dei in spatiis infinitis extra mundum, quae in suppositione illa includitur asserit diuus Augustinus, ut certam, patet ex illis verbis: [an forte substantiam dei quam nec includunt, nec determinant, nec distendunt loco, sed de ea sicut de deo sentire dignum est fatentur, incorporea praesentia vbique totam a tantis locorum extra mundum spatia absentem esse dicturi sunt, & vno tantum atque incomparatione illius infinitatis tam exiguo loco, in quo mundus est occupatus: non opinor eos in hac vaniloquia progressuros. Cum igitur vnum mundum ingenti quidem mole corporea finitum tamen, & loco suo determinatum, & operante deo factum esse dicant, &c.] ubi ait diuus Augustinus substantiam dei, eo quod neque includitur, nec determinatur, nec distenditur loco, sed incorporea praesentia vbique sit, si de deo, ut oportet, dignum sentiendum sit, non posse affirmari esse absentem ab infinitis spatiis imaginariis, sed potius affirmandum esse praesentem illis, tribuit rationem, quia infinita praesentia dei tam exiguus locus in quo mundus est non sufficit, & concludit absurda loqui, qui oppositum docuerit: ergo si diuus Augustinus ex immensitate dei, ex dignitate infinitatis diuinae praesentiae probat, & concludit deum debere esse praesentem non solum huic mundo, quia maxime exiguus est sed etiam infinitis spatiis extra mundum, ita ut, qui oppositum docuerit sit mentis inops; sine dubio asserendum est suppositionem de praesentia dei in spatiis imaginariis non solum adduci a diuo Augustino ut admissa ab aduersariis, sed etiam ut certam ab ipso affirmari, alias non probaret talem suppositionem tam euidentibus principiis qualia sunt infinita praesentia dei, immensitas illius, & exiguitas vniuersi; nam quod ab aliis solum assumimus si non iudicamus esse certum, non probamus efficaciter, & multo minus dicentes oppositum non vocamus vaniloquentes: ergo si diuus Augustinus probat talem praesentiam dei in spatiis imaginariis, & oppositum dicentes vocat stultos, & vaniloquentes, sine dubio non solum assumit illam ut concessam ab aduersariis, sed etiam ut certam stabilit & affirmat.

29 Alias faceret in hac suppositione de praesentia dei in spatio, quod fecit in alia de tempore imaginario ante mundum quam assumpsit, ut admissa ab aduersariis, & non probauit.

30 Respondet Pater Vasquez in eo capite non asseri a diuo Augustino deum non esse in infinito spatio extra caelum, sed solum posse infinitos mundos extra caelum producere. Contrarium tamen constat ex verbis, quae retulimus, agit enim expressis de existentia in spatio, licet quia Vasquez illa non sibi obiecit, sed alia eiusdem capituli, mirum non sit explicationem eius non quadrare.

31 Confirmatur amplius ex elegantibus verbis eiusdem diui Augustini *lib. 7. confes. cap. 3. ibi*: [constituebam in conspectu spiritus mei vniuersam creaturam, & feci vnam massam grandem distinctam generibus, sane finitam: te autem domine ex omni parte ambientem eam, & penetrantem, sed vsquequaque infinitum; tanquam si mare esset vbique & vndique per immensa spatia infinitum solum mare, & haberet intra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen: plena esset spongia illa ex omni parte sua, immenso mari. Sic creaturam tuam finitam, te infinito plenam pu-

D d

tabaru

tabam & dicebam, ecce Deus, & ecce quæ creauit Deus, & ecce quomodo ambit, & implet ea. Quia similitudine, & exemplo aptissimo, seu appositissimo explicat Deum non solum esse præsentem in tota rerum vniuersitate, sed etiam extra vniuersitatem & extra mundum per infinita spatia, ut patet ex illis verbis tanquam si mare esset ubique, usque ad illa, ecce quomodo ambit & implet ea; nam sicut parua spongia, ita est intra mare ut mare ipsum non solum sit illi præsens, sed etiam extra spongiam ingenti spatio, ita similiter Deus, qui infinite sua præsentia, & immensitate superat præsentiam, & magnitudinem orbis, non solum est præsens illi, sed etiam vere, & proprie infinitis spatiis extra illum. Clarius id explicat Dionysius *cap. 9. de diuinis nominibus*, ubi sic ait: [Magnus appellatur Deus iuxta propriam ipsius magnitudinem, quæ magnis omnibus suimet consortium tradit, & extrinsecus super omnem magnitudinem funditur, & supra expanditur omnem continens locum, omnem transcendens numerum, omnem transiens infinitatem.] Loqui Dionysium de magnitudine virtuali Dei, quæ recurrit cum immensitate, vel saltem illam includit, patet ex verbis ipsis: ait vero eam extrinsecus super omnem magnitudinem fundi & supra expandi: ergo censet à parte superiori supereminere: atque adesse connexæ superficiæ cæli empirei: quid enim aliud significant verba illa fundi, atque expandi? nisi substantia diuina adsit vndequeque præsens ex superiore, atque extrema parte mundi non vere dicitur fundi, & expandi, quantumlibet in se sit infinita: verba enim illa proprie accommodantur rebus corporeis, quæ protensione magnitudinis suæ circum aliud corpus diffunduntur: in Deo autem deest quidem dilatatio, ac protensio, cum sit incorporeus, ac summe simplex, dari tamen debet aliquid ratione cuius dicatur superfundi, & expandi: nec sat est purus modus existendi absque illa habitudine præsentia extrinsecæ ad connexam mundi partem vel existentia extra terminos illius.

32 Audiamus etiam Diuum Gregor, hoc ipsum fusè, ac dilucido declarantem *lib. 2. Moral. cap. 8. in id Job. 1.* [Egressusque est Satan à facie Domini. Quod exitur (inquit) ab eo, qui ubique est: hinc namque est, quod Dominus dicit, cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: hinc rursum de eo scriptum est, cælum meretur palmo, & omnem terram pugillo concludit: sedi quippe cui præsidet, interior, & exterior manet: cælum palmo metiens, & terram pugillo concludens ostenditur, quod ipse sit circumquaque cunctis rebus, quas creauit exterior, id enim, quod interior concluditur, à concludente exterior continetur: per sedem ergo, cui præsidet, intelligitur esse interior, supraque; per pugillum, quo continetur, exterior, subterque signatur. Quia enim ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia, & superior est per potentiam, & inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem interior per subtilitatem; intersum regens, deorsum continens, extra circumdans, interior regens, nec alia ex parte superior, alia inferior, aut alia ex parte exterior atque alia manet interior, sed vnus idemque totus ubique præsidendo sustinens, sustinendo præsidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans. Vnde superius præsidens, inde inferius sustinens, & vnde exterius ambiens, inde interior replens, sine iniquitudine superius regens, sine labore inferius

sustinens, interior sine extenuatione penetrans, exterius sine extensione circumdans, est itaque inferior, & superior sine loco: est amplior sine latitudine, est subtilior sine extenuatione. Sane illa verba, [ipse sit circumquaque rebus, quas creauit exterior,] non solum significant Deum ratione suæ immensitatis manere extra res, sed ex omni exteriori mundi parte esse circumcirca præsentem, alias dici nequit circumcirca exterior. Iam vero illa alia verba, [exterior per magnitudinem;] item illa, [extra circumdans;] & illa, [exterius ambiens,] idem prorsus declarant, cætera addita sunt ad ostendendum modum, quo Deus est interior & exterius præsens, non per diuersas partes magnitudinis, sed vna simplici ratione immensitatis: hoc enim significat cum ait: [exterius sine extensione circumdans;] circumdare non negat, sed non eodem modo quo res quantæ: circumdat itaque exterius non propria extensione quantitatis sed virtuali immensitatis: similia fere habet homilia 17. in Ezechielem, à medio.

Nec minus clarum est testimonium Diui Hilarij *lib. 1. de Trinitate, non longe à principio*: Postquam enim retulit illud *Isai. quadragesimo*, [Qui tenet cælum palmo, & terram pugillo:] & rursum *cap. sexagesimo sexto*: cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum, conclusum (inquit) palmo cælum rursum Deo Thronus est, & terra, quæ pugillo continetur, eadem, & scabellum pedum eius est, ne in Throno, & scabello secundum habitum confidentis protensio speciei corporeæ posset intelligi, cum id, quod sibi Thronus, & scabellum est, rursum illa ipsa infinitas potens palmo, ac pugillo apprehendente concluderet, sed ut in his cunctis originibus creaturarum Deus intra, & extra, & super emineat, & internus id est circumfusus, & infusus in omnia nosceretur: cum, & palmo pugilloque continens potestatem naturæ exterioris ostenderet, ac Thronus, ac scabellum substrata esse, ut interno exteriora monstraret, cum exteriora sua interior insidens, ipse rursum exterior interiora concluderet. Atque ita totus ipse intra, extraque se continens, neque infinitus abesset à cunctis, neque cuncta ei, qui infinitus est, non inesset;] & paulo post, [nullus sine Deo, neque vllus, non in Deo locus est, in cælis est, in inferno est, itaque cum habet, atque habetur, neque in aliquo ipse neque in omnibus est.] Sane verba illa, Deus intra, & extra, & supereminens, aliquam habitudinem dei ad mundum significant non nisi secundum modum præsentia: ea vero talis est, ut vere sit illi præsens ex parte intima & extrema: hoc autem intelligi nequit, nisi Deus vere existat supra, & extra mundum, & quoad hoc habeat similem habitudinem ei, quam haberet corpus de nouo conditum extra vniuersum: quod aperte sonant illa verba: [ipse rursum exterior interiora concluderet;] indicant enim Deum nostro intelligendi modo esse arcum purum cælis, totumque orbem vniuersum claudere; non quidem mole corporis, sed propriæ substantiæ immensitate, ratione cuius circumfunditur cælo. Idque aperte sumitur ex illis verbis: [ineff interior, excedit exterior;] quomodo enim excedit exterior, si extra cælum, & mundum non est? quantumlibet enim res secundum se sit perfectior, ac maior alia, & ratione suæ magnitudinis possit esse in aliis locis extra illam, nequaquam dicitur esse actu extra illam, nisi de facto vere extra illam existat: vt

Quaest. IV. An. imag. Deus sit in spat. &c. 211

ut patet in corpore Christi existente Sacramentaliter in speciebus consecratis, quibus est multo maior secundum naturalem magnitudinem, & tamen nisi sit extra illas secundum existentiam naturalem, non vere dicitur existere extra species: similiter, quantumvis Deus sit immensus, & maior mundo, nisi tamen actu existat, supra, & extra mundum, non dicitur vere esse extra illum.

34 Confirmatur autoritate illorum Patrum qui aiunt deum circumcontinere, complecti, concludere, ambire, circumdare omnem rem, vel locum: sane verba illa circumcontinere, complecti, circumdare excessum significant magnitudinis virtualis Dei, quae ita est praesens rebus omnibus, ac locis, ut tamen illa vasto sinu suae immensitatis ambiat, ac circumdet. Quamvis autem Deus continere dicatur res actus per potentiam, Partes tamen praedictis verbis videntes non potentiam respiciunt, sed immensitatem, quia omnia circumplectitur ipse exterius assistens, ut patet ex tenore libro secundo adversus haereses cap. 2. ubi: [cum oporteat (inquit) Deum omnia circumcontinere, ipsum autem contineri a nemine.] Quemadmodum negat Deum contineri ab aliquo continentia locali, similiter affirmat ipsum circumcontinere omnia virtuali magnitudine. *Origen. lib. 7. contra Celsum, paulo ante medium:* [complectens (inquit) omnia, cum ipsum nihil possit capere.] Sane cum ait: cum non capi à creaturis, de inclusione loquitur magnitudinis: atque adeo, cum ait ipsum complecti omnia, ratione eiusdem magnitudinis intelligit, & in id *Iob cap. 1.* [venerunt Angeli dei ut starent ante eum;] haec duo coniungit, [universa eius circumdat virtus, cuncta eius continet magnitudo:] & ideo non est idem apud ipsum continere magnitudine, ac vi, potentiaque activa. *Gregor. homil. 8. in Ezechiel. cir.* postquam dixerat Deum omnia implere, addit etiam circumplecti, ut significaret divinae magnitudinis immensitatem; similiter loquitur *Autor lib. de speculo, cap. 6.* ratione etiam magnitudinis, & immensitatis Deum omnia circumdare docet *Gregor. libro secundo Moral. cir. & lib. decimo sexto, cap. decimo quinto, in id Iob. 24.* [Si ad orientem venero non appareat] & *homil. 17. in Ezechiel. à medio.* *Autor lib. de speculo cap. trigésimo secundo.* *August. lib. 7. confess. capite 5.* Deum ait ambire totam massam creaturarum, ut immensum mare spongiam inse immersam. *Gregor. lib. 2. Moral. cir.* ait Deum exterius omnia ambire, quod ratione magnitudinis intelligit, ibidem enim dixerat Deum esse exteriorem per magnitudinem. *Isidor. ubi supra:* ideo exterior est, ut magnitudinis suae immensitate omnia concludat.]

Quae verba etiam usurpant *Aleuin. cir. & Autor lib. de speculo, cap. 22.* denique *Petrus Damianus epist. citata:* [Dominus (inquit) per Prophetam dicit caelum in hi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, rursusque de eo scriptum est, caelum metitur palmo, & omnem terram pugillo concludit, sed quippe cui praesidet, interior & superior manet. Nam per id caelum palmo metiens, & terram pugillo concludens ostenditur, quod ipse sit circumquaque cunctis rebus, quas creavit exterior; id namque, quod interius concluditur, à concludente exterius continetur. Per selem ergo cui praesidet, esse interius & supra perpenditur, per pugillum vero, quo continet esse exterius, subter.]

I. P. Tom. II.

que significatur, quia enim ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia & superior est per potentiam, & inferior est per sustentationem, & exterior est per magnitudinem, & interior est per subtilitatem si Deus est cunctis rebus quas creavit, circumquaque exterior, profecto concipi debet undique circumfusus mundo: hoc autem fieri nequit, nisi designata quavis parte superficiei convexae caeli empyrei, verum sit dicere deus est supra, vel extra hanc partem: quod si verum est, utique deus non dissimiliter est supra illam, ac esset quavis alia rex ab ea indistans. Argumentatur autem ab analogia rei corporalis qua alia concluduntur, est enim illi exterior: & ideo sicut corpus gremio suo aliud concludens est illi ratione magnitudinis suae exterius praesens, ita deus creaturas omnes circumdans, & continens debet omnibus esse praesens exterius vera & reali praesentia suae immensitatis. Non perpendo singillatim cetera verba quae satis declarant nostram sententiam, quia ipsa per se clara sunt, & longum esset singula considerare.

Denique idem colligitur ex eo, quod Patres aiunt creaturas esse intra deum, nihil extra illum esse, & similia. Ita *Origen. in illa verba Iob. c. 1.* [venerunt Angeli dei ut starent ante deum.] *Ambros. ubi supra:* [Nec enim Deus clauditur, sed omnia in se habet, ut solus ineffabilis, & infinitus habeatur:] similia dicit *Hilarius, lib. 1. de Trinitat. non longe à principio:* [atque ita] inquitens [totus ipse intra extraque continens neque infinitus abesse à cunctis, neque cuncta ei, qui infinitus est, non essent. *Hieronym. in verba illa Iob. 11.* [excelsior caelo est, credimus; quod ubique est Deus; & intra eum omnia quae ab eo creata sunt, continentur.] *Gregor. lib. 16. Moral. cap. 15.* in illa verba *Iob. vigesimo quarto:* [si ad orientem venero (ubi sic ait) incircumscriptus Spiritus omnia intra se ipsum habet, quae tamen & implendo circumdat, & circumdando implet, &c.] *Isidor. ubi supra:* [Verum ne quae creata sunt extra Deum essent Deus exterior est, ut omnia concludantur ab eo.] Similia dicit *Alcuinus ubi supra, & Autor libro primo de speculo, cap. vigesimo secundo.* Cum verò haec locutiones propriae non sint, habeant tamen aliquid proportionale in Deo respondens, ratione cuius omnia intra ipsum dicantur esse, non aliter intelligi potest, quam ratione magnitudinis virtualis ipsius, qua ita existit in se omnia circumplectens & ambiens praesentia substantia suae, ut aër ambit aures in ipso volantes, mare pisces, & omne corpus ingens, ac fluidum minuta corpora intra ipsum comprehendit. Quam rem egregia similitudine explicavit *August. lib. 7. confess. cap. quinto,* constituta ante oculos mentis massa omnium creaturarum cum Deo loquens, [concepibam (inquit) te Domine ex omni parte ambientem eam, & penetrantem, sed usquequaque infinitum, tanquam si mare esset ubique, & undique per immensa spatia infinitum solum mare, & habere intra se spongiam quamlibet magnam, sed infinitam tamen plena esset spongia ex omni sua parte ex immenso mari, sic creaturam tuam finitam te infinito plenam putabam, & dicebam;] si comparatio Augustini vilo modo quadrat in rem, de qua agit: ita se habet divina substantia vastitate suae immensitatis ad universam creaturam, ut vastissimum mare ad spongiam ipsi immerfam: est vero mare spongiae illi extrinsecus undequaque

D d 2 praesens

præsens: similiter ergo Deus est extra creaturam, illi tamen immediate præsens.

SVBSECTIO I.

Amplius hæc confirmantur.

36 **D**einde quam plurima testimonia reperiuntur, quibus Patres videntur, quæ iuncta illorum interpretatione magnam vim habent ad hoc institutum. Primum habetur *Iob. capite 11* [Excellior cælo est;] nam quod excellior est altero substantiæ suæ magnitudine, illud & æquat, & superat ita ut respondeat toti spatio, in quo illud est, & adhuc supra illud extet, ac emineat: si ergo Deus excellior cælo est supra summum eius verticem esse debet. Quo testimonio ad hoc institutum vtitur Gregor. *eodem loco, lib. 10. Moral. c. 7.* & Diuus Hieronymus ibidem, ex eo colligit omnia esse intra Deum quemadmodum locata intra locum, qui est ipsis superior, & exterior: secundum habetur 3. *Reg. 8. & 2. Paralip. cap. 2. & 6.* [Quem cæli cælorum capere non possunt.] Consonat Hymnus Ecclesiæ de Deipara: [quem totus non capit orbis,] intelligi nequit vnum, esse intra aliud, & concipi si simul non sit extra illud: nam quod continetur iisdem terminis loci, quibus aliud vere ab ipso capitur: Deus est intra mundum, & cælum, ut docent communiter Patres, & sumitur ex locis Scripturæ, quibus dicitur replere orbem, si ergo non capitur debet esse extra vtrunque. Ex quo testimonio eandem veritatem probat Maior. 2. *citata*, & nonnulli recentiores: tertium habetur *Isaia 9. 40.* [Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit,] quibus verbis significatur Deum vniuersam cæli, ac terræ machinam pugillo manus suæ comprehendere, & sicut manus manet exterior iis, quæ pugno continet, ita Deus manet extra vniuersam creaturam, quod testimonium ad hoc ipsum usurpant Patres Gregor. *lib. 1. mor. cap. 8. in id. Iob 1.* [egressusque est Satan à facie Domini.] *homil. 17. in Ezechiel. à medio.* Athanas. *de vniuersa*, ac sempiterna substantia Trinitatis, *lib. 5. in fine.* Hieronym. *Isai 66. initio*, & in id. *Ezechiel. 40.* [& introduxit me in atrium,] Hilarius *lib. 1. de Trinitate, non longe à principio*, & Petrus Damian. *Epist. 4. de Dei omnipotentia, c. 6.* Quantum denique habetur *Isai. 66.* [cælum mihi sedes est:] nam sicut sedens eminet, atque extat supra sedem, ita quoque Deus est supra cælum. Quo testimonio hoc ipsum confirmat Athanas. Hilar. Hieronym. Greg. & Petrus Damianus *loc. cit.* & Cyrill. Hier. *Cateches. 6.* vbi [sedes inquit ipsi cælum, sed illud tamen excelsit sedens.]

37 Ad hanc etiam sententiam confirmandam deservient testimonia Sanctorum Patrum, qui aiunt Deum esse super cælos, supra mundum, supra omnia. Respondent recentiores illis loquendi modis noluisse Patres significare, excessum diuinæ immensitatis super spatia locorum creaturæ, sed diuinæ potentia super res omnes, quod colligunt ex Augustino, *libro de nativitate boni, contra Manicheum, cap. 3.* [vbi Deus inquit ita supra omnem creaturam modum est, super omnem speciem, supra omnem ordinem, nec spatiis locorum supra est, sed ineffabili, & singulari potentia, à quo omnis modus, omnis species, omnis ordo.] Hec responsio simul cum verbis Diui Augustini, probat quidem Patres quando aiunt Deum esse supra res creatas

aliquando significare voluisse excessum, & eminentiam diuinæ naturæ, vel potentia, quod gratis concedimus, & ita Patres sæpe expresse affirmant Deum esse superiorem per potentiam: Gregor. & Petr. Damian. *loc. cit.* & Auctor *lib. de Specul. c. 32.* & alij. Non tamen convincitur semper posse in hoc sensu explicari; cum enim dicunt Deum esse vbiq; vel aliquid simile, quo significant Deum esse præsentem rebus omnibus per suam immensitatem, & præterea adducunt esse super cælos, supra omnia, & similia, manifeste significant velle se declarare, excessum diuinæ magnitudinis virtualis super omnem magnitudinem, & locum creaturæ; ita vero loquitur S. Macharius senior Ægyptius *homil. 12.* [Deus inquit] est vbiq; & super cælos,] Damascen. *lib. 1. de fide, cap. 16.* [Deus incircumscribitur cuncta replens & supra omnia emens, totus in omnibus, & totus super omnia,] & Elias Cretensis in orat. 1. *apologeticam, Nazianzen. pas. 41.* [Quis nescit eum vbiq; præsentem esse omnia implere & supra omnia esse?] & in oratione 24. quæ est in Ægyptiorum aduentum *pas. 653.* [Quis locus Dei esse possit, qui cælum, ac terram implet, atque vbiq; præsens est, & omnia superat?] accedit, quod Patres aliquando expresse declarant loqui se de excessu diuinæ magnitudinis super omnem locum creatum Damascen. *lib. cit. cap. 17.* [Deus inquit] vbiq; existens, & super omne vbiq;. Imo Concil. Ephesin. *tom. 1. cap. 6.* ex sententia Cyrilli Alexandrini asserit naturam diuinam esse omni termino, ac loco, etiam imaginario superiorem.

Ad hunc etiam loquendi modum spectat, quod Patres dicunt Deum omnia creata excedere, supereminere, transcendere, & similia, quæ verba quamvis absolute sumpta intelligi possent de excessu diuinæ perfectionis super creatas, tamen sæpe non admittunt huiusmodi interpretationem, aperte enim significant excessum diuinæ immensitatis super omnem magnitudinem & locum creatum. Imprimis enim Cyrillus Alexandrinus *loc. cit.* à Concilio Ephesin. *tom. 1. & cap. 4. tom. 6. cap. 1.* expresse affirmat Deum immensitate sua omnia excedere, & Gregor. *lib. 10. Moral. cap. 7. in id. Iob 11.* [excellior cælo est, cælo inquit] est excellior, quia incircumscriptione sui spiritus cuncta transcendit.] Deinde alij Patres, quamvis non dicant quasi in actu signato diuinam immensitatem, excedere omnem locum creatum, tamen asserentes Deum esse in omni loco & in omni re, & illa omnia excedere, aperte significant loqui se de excessu immensitatis, non vero naturæ diuinæ. Ita vero loquuntur Ambros. in id. *ad Ephes. 3.* [ut positis comprehendere, quæ sit latitudo, &c. sphaera, inquit] definito modo concluditur. Deus autem non solum implet omnia: sed excedit, ut solus ineffabilis, & infinitus habeatur.] Cyrill. Hierosolym. *Cateches. 6.* [In omnibus locis existens à nullo tamen comprehensus, sedes ipsi cælum, sed illud tamen excelsit sedens.] Hilar. vbi supra. Nullus inquit, sine Deo neque vllus non in Deo locus est inest interior, & excedit exterior, Theodotus Ancyrae Episcopus *hom. in Natalem, versus finem*, habetur *tom. 6. Concilij Ephesini capite 10.* [In Christo inquit] omnis diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat, sed o rei miraculum? tota diuinitatis plenitudo in vno habitat corporaliter, & nihilo tamen secus reliqua omnia adimplet, & ita implet, ut vniuersam creaturam excedat,] & Gregorius *hom. 8. in Ezechiel. paulo ante medium*, [Deus vbiq; est, & vbiq; totus ponamus ante oculos mentis, quæ illa natura sit, quæ

Quaest. IV. An Deus sit in spat. imagin. 213

qua tenet omnia, implet omnia, circumplectitur omnia, superexcedit omnia. Similia inquit Auctor lib. de speculo cap. 2. apud Aug. tom. 9.

39 Secundo faciunt illi Patres, quia aiunt Deum esse extra omnia, exteriorem rebus omnibus, vel iis exterius, aut forinsecus circumfundi: hoc argumentum conantur eludere recentiores aliqui Theologi, dicentes hanc dicta esse à Patribus propter incircumscriptionem essentiae diuinæ, quæ non est in loco circumscripta aut definitiue: non vero quasi instat corporis sit extra creaturas. Verum, quamuis non sit ad modum corporis, est tamen ad modum spiritus, si crearetur extra ecelum, extra quod etiam vere Deus habet existentiam actualement: si enim non habet, quomodo dici potest esse extra mundum, aut exterius rebus omnibus circumfundi, vt loquitur Hieronymus *Isai. 66. initio, & in Ezechiel. 40.* [Et introduxit me atrium.] & Hilar. *vbi supra.* Nam illud, quod nullo modo habet esse extra terminos alterius, sed solum cum illo, & in illo existit, extra illud non est, neque exterius, aut forinsecus circumfunditur. Nec ad veritatem harum locutionum sufficit diuinitas secundum essentiam, ita vt diuina ratione suæ perfectionis creatas omnes quodammodo supergressa exterius ambiat, continens omnem illarum perfectionem, & plures alias in infinitum: nam anima perfectior est corpore, itemque daemon, neque tamen illa dicitur esse exterior corpore quod informat, vel hic corpore, quod obsidet.

Accedit, quod Patres diuinam magnitudinem respiciunt cum ita loquuntur, vt patet apud Dionysium *cap. neno. de diuin. nominib.* [Extrasecus (inquit) super omnem magnitudinem funditur.] Hieronym. *Isai. 66. initio,* [acne arbitremur (inquit) celo quoque, & terra dei magnitudinem metiendam, in alio loco de eo legimus, qui tenet celum palmo & tertiam pugillo, per quæ ostenditur deus, & forinsecus, & intrinsecus, & infusus, & circumfusus, dum, & folio ambigente non concluditur, & pugillo concludit, & palmo.] Greg. Magn. *citato libro secundo Moral. cap. 8.* & Auctor *libro de speculo, cap. trigesimo secundo, Petr. Damian. Epistol. 4. de Dei omnipotentia, cap. 6.* [Exterior (inquit) est per magnitudinem.] & Alcuin. *libro secundo de Trinitate, cap. quarto.* Deus exterior est, vt omnia concludantur ab eo, non locali magnitudine, sed potentiali præsentia, qua vbique præsens, & omnia illi præsentia; si ratione præsentiae omnia concludentis est rebus exterior, vtique non propter immensitatem perfectionis, sed magnitudinis virtualis dicitur exterior. Hoc ipsum expressit Isidor. *libro 1. sententiar. de sum. bono, cap. secundo, 3. tercio,* sic enim ait: [immensitas diuinæ magnitudinis ita est, vt intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum, extra omnia sed non exclusum, & ideo interioriorem vt omnia contineat, ideo exteriorem, vt incircumscripita magnitudinis suæ immensitate omnia concludat.] Quæ verba etiam usurpant Auctor *lib. de speculo cap. 22.* & Alcuin. *loco citato,* idem aperte significant Patres, qui dicentes Deum esse vbique vt significant excessum diuinæ immensitatis super omnia loca, addunt esse extra omnia. Ita Athanas. *Epistol. 1. ad Serapion. de Spiritu sancto,* dicens, [Verbum, & Spiritum sanctum esse vbique, & extra omnia.] & August. *lib. de cognitione vera vite, cap. 20.* [vbi scilicet in omnibus & extra omnia est totus.]

SVBSECTIO II.

Rationibus probatur nostra conclusio.

40 Primo, quia omne quod continetur sub termino vel obiecto præsentiae creata continetur subiecto vel termino præsentiae increatae, & im-
participatae: sed omne id quod est terminus vel obiectum præsentiae diuinæ increatae, & im-
participatae terminat formalissime ipsam præsentiam diuinam: ergo omne quod est terminus vel obiectum præsentiae creatae, vel quod est sub tali termino adæquato terminat ipsam præsentiam diuinam formalissime.

41 Sed spatium imaginarium est terminus, qui formalissime terminat præsentiam creatam: ergo spatium imaginarium est terminus qui formalissime terminat præsentiam diuinam increatam, & im-
participatam.

42 Tunc sic, omne id quod terminat formalissime præsentiam alicuius tanquam proprius terminus illius est, cui est præsens formalissime res, cuius est illa præsentia: sed deus habet præsentiam, cuius terminus formalis est spatium imaginarium; ac proinde spatium imaginarium formalissime terminat præsentiam diuinam, & increatam: ergo deus per talem præsentiam formalissime est præsens spatio imaginario. Maior prima & præcipua est euidentia, ideo omne quod continetur sub obiecto vel termino scientiæ creatae continetur sub obiecto vel termino scientiæ increatae, quia ipsa scientia creata, cuius terminus est ille, continetur sub scientia increata propter proportionem quæ datur inter scientiam, & obiectum & etiam omne obiectum potentiæ creatae continetur sub obiecto vel termino potentiæ increatae, quia ipsa potentia creata quatenus creata participatur ab increata, & continetur sub illa ratione cuius obiectum potentiæ creatae debet esse pars obiecti potentiæ creatae.

43 Sed etiam præsentia creata, & participata, quatenus talis continetur sub præsentia diuina participatur ab ea, & est participatio illius: ergo etiam obiectum seu terminus præsentiae creatae continetur sub obiecto præsentiae increatae, est pars illius, & participatur ab ipso: consequentia est euidentia, quia vbi est eadem ratio formalis est idem effectus, vel quasi effectus formalis: sed tota ratio formalis propter quam obiectum, seu terminus scientiæ & potentiæ creatae sunt terminus, & obiectum etiam scientiæ & potentiæ diuinæ, & continetur sub obiecto illius, est quia talis scientia, & potentia creata, cuius obiectum est illud continetur sub scientia, & potentia increata, & participatur ab illa; nam propter proportionem quæ datur inter potentiam, scientiam, obiectum, & terminum quantum ad hoc, quidquid dicitur de vno dicitur de altero: sed etiam præsentia creata participatur à præsentia increata, & continetur sub illa: ergo etiam obiectum seu terminus præsentiae creatae est terminus seu obiectum præsentiae increatae, & continetur sub obiecto illius, quæ continentia est effectus formalis illius rationis formalis, quæ datur in obiecta scientiæ & potentiæ. Minor prima, & præcipua est certissima ex ipsis terminis, quia impossibile est quod contineatur aliquid sub termino alicuius potentiæ vel quasi potentiæ, & non sit terminus illius, sicut impossibile est quod albo contineatur sub termino potentiæ visuæ, & quod non sit terminus illius.

D d 3 impof

impossibile est etiam quod Petrus contineatur sub termino relationis paternitatis, & quod non sit terminus illius, & tandem impossibile est quod ante Christus contineatur sub termino adaequato omnipotentiae, & quod non sit terminus inad-aequatus illius in quo non est multum immorandum cum ex ipsis verbis liquido constet: sed impossibile est quod aliquid sit terminus alicuius potentiae vel quasi potentiae quin formalissime terminet talem potentiam vel quasi potentiam, quia terminus a terminando dicitur, sicut albedo a dealbando, & relatio a referendo; nam si terminus nullomodo terminat eodem modo dicitur terminus, ac dicitur vivens, quod nullomodo vivit, sed potius omnino inanime est, quod quam sit absurdum lipsi, & tonforibus notum est, nam impossibile est quod detur actus primus qui non possit exercere actum secundum, sed terminus est actus primus terminandi: ergo non potest dari terminus quin possit terminare, itaque in tantum dicitur terminus, in quantum aliud ab ipso terminatur: sed non potest terminari aliquid ab alio, quin id, a quo terminatur terminet ipsum, quia nunquam datur vox passiva, sine activa, quia sunt sinonima, vel quasi sinonima & inter sinonima nulla datur separatio, & divisio cum sint idem omnino: ergo si terminus formalitatis divinae v.g. scientiae vel potentiae est id, a quo terminatur illa, sine dubio terminus erit, qui terminat illam, vel qui poterit terminare ipsam; unde si formalitas in actualitate consistit, nunquam dabitur terminus talis formalitatis quin actu terminet illam, sed praesentia divina consistit in actualitate existendi praesentialiter, vel faciendi Deum actu praesentialiter vel faciendi Deum actu praesentem: ergo terminus eius erit terminus, quatenus actu terminat talem praesentiam.

44 Secunda minor principalis est manifesta, quia coelum empireum habet formalissimam praesentiam, sed praesentia coeli empirei est formalitas relativa, quae quatenus talis debet habere terminum: ergo praesentia coeli empirei vel ultimae sphaerae habet formalissimum terminum, sed talis formalis terminus est praesens coelum per talem praesentiam, & nulli alij est praesens coelum empireum nisi spatio imaginario, nam ultima superficies convexa coeli empirei replet illud spatium, ac proinde est praesens ipsi cuius ratio est manifesta, nam talis superficies convexa coeli empirei est praesens alicui, sed non est aliud, cui sit praesens nisi spatium illud: ergo terminus, cui est praesens coelum empireum non est aliud nisi spatium illud vacuum, quod vocatur imaginarium: ergo coelum empireum habet pro termino formali spatium imaginarium in ordine ad suam praesentiam.

45 Praeterea, si Deus nullum aliud corpus creavisset nisi coelum empireum, sine dubio coelum empireum esset praesens ubi nunc est: sed non esset praesens sibi ipsi, quia praesentia est conceptus relativus & non absolutus; ac proinde est ad aliud praeter praesens: ergo esset praesens alteri praeter se, sed non esset aliud cui possit esse praesens nisi spatium illud vacuum: ergo coelum empireum haberet pro termino suae praesentiae spatium illud imaginarium, & eodem modo vrgetur supponendo ut verum id quod Theologi asserunt, videlicet Christum esse stantem supra superficiem connexam coeli empirei, in quo nulla est difficultas, & minor si ponatur casus de possibili, in hoc igitur casu caput Christi Do-

mini est praesens vere & realiter, sed non est praesens alteri praeter spatium imaginarium: ergo spatium imaginarium est terminus praesentiae capitis Christi formalissimus?

46 Praeterea supponamus neque esse coelum empireum, neque corpus illud in mundo, & quod creet Deus Angelum in hoc spatio ubi existit mundus, tunc Angelus haberet praesentiam: ergo esset praesens vere & realiter, quia impossibile est, quod detur forma in subiecto capaci, quin constituat illud in esse effectus formalis, sed illa praesentia Angeli est relatio ad terminum formalem, cui est praesens: ergo Angelus per illam praesentiam esset praesens alicui termino, sed non est aliud quod possit esse terminus talis relationis seu praesentiae Angelicae nisi spatium illud, in quo est: ergo spatium imaginarium seu vacuum est terminus formalissimus praesentiae creatae, & quod terminat formalissime illam.

Dices Angelum ibi non habere praesentiam.

47 Sed contra manifeste, quia ad omnem existentiam, siue creatam, siue increatam actualem ut distinguitur ab existentia possibili praeterita, & futura sequitur praesentia actualis, quia impossibile est quod aliquid ita existat tempore praesenti, & non sit praesens actu, sicut impossibile est quod aliquid habeat futuritionem; aut mensuretur sola duratione futura, vel praeterita, & non sit praeteritum aut futurum: sed quod actu existit in praesenti duratione est: ergo in praesenti est: ergo praesens est, sed quod praesens est quatenus coneretur est, debet habere praesentiam, quae est abstractum formale constitutum illius, sicut album necessario habet albedinem, & unitum unionem: ergo Angelus, qui actu existit formalissime in praesenti duratione & formalissime differt a futuro pure a puro praeterito, & puro possibili, ac proinde est formalissime praesens, necessario debet habere praesentiam formalissimam, per quam actu sit praesens alicui.

48 Declaratur, & vrgetur amplius, quia omnis gradus entis habet aliquod exercitium formale, siue virtualiter ut in Deo, siue formaliter ut in creaturis distinctum ab ipso gradu a parte rei, ut videre est in substantia, cuius exercitium est substantia in accidenti, cuius exercitium est inharentia in ente intellectuali, cuius exercitium est intelligere, &c. Sed ens actu existens quatenus distinguitur ab ente possibili, futuro, & praeterito, & quatenus existit actu in duratione, praesenti, & ratione illius dicitur praesens, non potest habere aliud exercitium nisi actuale, & formalem praesentiam: ergo omne ens actualiter existens habet actualem, & formalem praesentiam: sed Angelus est actualiter existens: ergo Angelus habet, aut haberet in casu posito formalissimam praesentiam ad aliud tanquam terminum quia praesentia est relatio, aut secundum dici, aut secundum esse, ac proinde est ad aliud, cui sit praesens, sed non est aliud, cui in illo casu esset praesens Angelus nisi spatium illud: ergo spatium illud vacuum omni corpore esset terminus formalis praesentiae Angeli.

49 Ultimo sic vrgetur, quia Angelus in illo casu moveretur localiter, & ex una parte spatii ad aliam progrediretur, ut modo in hoc mundo proficiscitur, & probabile est, ut multi Doctores asserunt, supra coelum empireum in spatio illo moveretur Angelus assistens Christo Domino tanquam supremo Regi, & Imperatori, in quo nulla est difficultas, quia motus Angeli, seu potentia motiva illius non dependet a corporibus, &

Quaest. IV. An Deus sit in spat. imag. 215

& ideo si Deus nullum corpus produxisset sine dubio moueretur si vellent Angeli: sed motus localis est productio & fieri praesentiae, seu ubi: ergo si Angelus moueretur localiter daretur in Angelo producta praesentia localis, aut factum ubi, quia nec per potentiam Dei absolutam potest dari fieri sine facto esse productio sine productio, quia productio est relatio, & productum terminus illius: sed non potest dari relatio sine termino: ergo non potest dari productio sine producto, & fieri sine facto esse, sed motus localis est productio praesentiae, & fieri illius: ergo non potest dari motus localis sine praesentia.

49 Tunc sic, sicut motus localis est relatio ad praesentem, & ideo non potest esse sine praesentia, ita etiam praesentia est relatio, seu determinatio rei ad spatium faciendo illam praesentem formaliter illi: ergo si in spat. vacuo, seu imaginario daretur Angelus mouens se localiter, Angelus haberet praesentiam in spat. imaginario, per quam formaliter Angelus esset praesens ibi formalissime: ergo iam creatura per suam praesentiam formaliter terminatur ad spatium imaginarium, & spatium imaginarium est terminus formalissimus, qui terminat formalissime praesentiam creaturae ad ipsum.

50 Quod autem omne id quod terminat formalissime relationem praesentiae, seu connexionis illius sit id, cui per praesentiam res est praesens formaliter, patet manifeste, quia omnis relatio, siue transcendentalis, siue praedicamentalis, seu omnis formalitas dicens connexionem, aut ordinem secundum dici exercetur formaliter circa suum terminum constituendo subiectum, in quo est in formali exercitio suo, v. g. quia terminus formalis Paternitatis est filius, aut homo genitus ab alio, Paternitas ipsa constituit formaliter hominem generantem in esse Patris respectu hominis geniti, & in exercitio proprio circa illum, & quia intellectio diuina est relatio secundum dici ad obiectum, constituit Deum in esse intelligentis tale obiectum, & quia omnipotentia est quasi relatio, aut connexio Dei cum creaturis producibilibus, quae sunt terminus illius constituit Deum in exercitio proprio circa creaturas producibiles producendo ipsas, sed praesentia localis est relatio, seu praedicamentalis, seu secundum dici quod certius est, siue transcendentalis ad locum, vel spatium: ergo quicquid fuerit terminus formalis illius, & terminauerit formaliter illam erit id circa quod praesentia localis constituit subiectum praesens formalissime, exercendo illud in esse praesentis circa talem terminum.

51 Vigetur, ac declaratur amplius, quia in eo quod corporis est capax, potest esse diuina substantia non minus antequam recipiat corpus, quam postquam receperit: ergo sicut in spat. quod occupat mundus esse potest modo diuina substantia, ita esse potuit requie ipsa fuit ex aeternitate ante mundi creationem, & pari ratione fuit in infinito spat. per quod extra caelum producere & extendere potest, quantacunque magnitudinis corpora, & ratio a priori est, quia prius natura debet aliqua causa esse secundum suam substantiam praesens alicubi, quam ibidem immediate suam operationem exerceat: ergo prius saltem natura est Deum secundum suam substantiam extra caelum, quam ibidem nouum mundum producat, cum ergo semper possit producere Deus ut causa infinita, & infinite efficax, & potens, ac proinde omnipotens in quocunque spat. extra caelum nouum mundum, sit, ut semper fuerit, semperque

futurus sit formaliter praesens in toto eo spat. secundum suam substantiam: manifesta sunt omnia potestque primum antecedens demonstrari argumentis, quibus supra probauimus, neque de potentia Dei absoluta posse agens operari ubi non est praesens, quia actio quatenus est modus extrinsecus agentis petit essentialiter saltem quoad locum, hoc est extrinsecè esse inseparabilem ab agente, dum existit intrinsecè in termino producto, videantur ibi late dicta, quae hoc manifeste, & clare probant.

Deinde ipsum antecedens ex eo etiam corroborari potest, quod praesentia, seu coniunctio agentis immediati cum passio ex eo asseritur ab Aristotele 7. *Physicorum* & 1. de *generatione necessaria ad actionem immediatam*, quoniam illa est proxima atque debita collocatio agentis, & patientis ad actionem immediatam, eo quod agens transmittere non possit actionem in id, quod distat, nisi prius agat in medium: appropinquatio vero ex omnium sententia prior est tempore vel natura, quam sequatur actio tanquam conditio ad actionem praerequisita.

Quod, si quis dicat spatium non esse aliud quam concauum corporis continentis, quare cum ante creationem mundi nullum corpus continens fuerit nullum prorsus fuisse spatium.

Occurrendum erit hoc modo; in primis totus mundus dicitur occupare spatium tantae magnitudinis, quanta est diametri mundi longitudo; neque tamen datur concauum, quod tale spatium contineat, aut quod totum mundum in se contineat. Deinde flante vento ipse ego immotus manens dicor esse in eodem spat. in quo antea eram, & tamen non sum in eodem concauo corporis continentis, cum aliud, ac aliud vento flante successerit: ergo spatium & concauum corporis continentis non sunt idem. Adde quod Deus potest redigere in nihilum corpora omnia, quae intra orbem lunae continentur, & conseruare latera orbis lunae, ubi modo sunt; tunc autem si collocet lapidem in centro illius spatij vacui, spatium, quod lapis occupabit, distabit à concauo lunae longo intervallo, quod corpore carebit, aptum tamen erit corpore repleti: ergo spatium, & concauum continentis non idem sunt; sed spatium est capacitatis tanta, quantum est corpus quod in se valet recipere, quae perinde cogitatione diuidi potest in tot aequales partes, in quot corpus ipsum distribui potest.

SVBSECTIO III.

Alias rationes pono.

55 VT autem quoddam efficax argumentum desumptum ex D. Augustino, lib. de *essentia diuinitatis*, Athanasio, lib. 5. de *sempiterna substantia Trinitatis*, Ricardo de sancto Vict. lib. 2. de *Trinit.* cap. 23. eorum verba ad litteram proferam, & in primis Augustini verba haec sunt: [extra omnia est, sed non exclusus in omnibus, & in quacunque re, & per omnia spatia diffusus utique non diuisus, sed indiseretus; quia in omnibus continuare existit.] D. vero Athanasius sic loquitur, [ut ubique praesens est haec indisereta sempiterna Trinitas, immensus Deus est, neque à se diuisus, neque in se separatus; quia in omnibus spatiis immensus.] Nec minus clare Ricardus docet hanc veritatem.

tatem his verbis, [si essentialiter ubique est ergo & ubi locus est, & ubi locus non est, erit: Itaque & intra omnem locum, & extra omnem locum, erit supra, erit infra omnia, intra omnia erit, & extra omnia; sed quoniam simplicis naturæ est Deus, non erit hic, & ibi per partes diuisus, sed ubique totus erit. Itaque in quantulacunque cuiuslibet parte totus totus, & in toto totus, & extra totum totus, sic igitur extra omnem locum totus, in nullo loco concluditur, &c. Itaque omnes isti doctores deum asserunt ratione immensitatis ita esse in omnibus locis, & spatiis, ut ratione illius neque sit diuisus à se, neque discretus, aut separatus à seipso; sed si Deus non esset in spatiis imaginariis infinitis, hoc est in vacuo sine fitione in immensum reperto extra cælum Deus esset diuisus, & discretus à seipso: ergo Deus est in spatiis imaginariis. Minor sic probatur, quia Deus potest condere extra hunc mundum alios mundos, non contiguos sed maxime distantes à se & distinctos, aut separatos, qui minime se contingerent; Deus enim esset tunc præsens formaliter duobus illis mundis separatim inter se, & distantibus; tunc enim interrogo, an Deus esset in vacuo interiecto, seu medio inter duos illos mundos, vel non? si esset: ergo tam esset præsens spatio imaginario seu vacuo, & sic habemus intentum.

Cum autem non sit maior ratio de illo vacuo limitato, quam de immensis extra cælum: ergo Deus esset præsens omnibus illis; si autem non existat in vacuo intermedio: ergo existit discrete, ita ut non continue existat eo modo, quo existit in toto hoc mundo, in quo continue existit sine ulla discretione in præsentia ratione extensionis infinitæ virtualis: ergo Deus quatenus est in hoc mundo ratione præsentia esset diuisus à seipso habendo præsentiam discretam, unde propterea est in hoc mundo distaret à seipso propterea est in alio distincto, & discrete ab hoc: exemplo declaratur hæc veritas; nam si Petrus esset in duobus locis, verbi gratia, hic & Romæ, & non in intermediis locis, & idem est de Angelo; nam si Deus poneret Angelum simul in cælo Empyreo, & in hoc cubiculo, sine eo quod existeret in intermediis corporibus, non essent continue Petrus, & Angelus, sed potius discrete quoad præsentiam; quapropter quoad illam, sicut loci in quibus existunt præsentia, distarent inter se; ita similiter Petrus propterea est hic, distaret à seipso præsentia- liter propterea est Romæ, & Angelus propterea est in cælo Empyreo, distaret à seipso propterea esset hic, cuius argumentum est manifestum, quod Angelus per verum motum localem posset moveri ex cælo Empyreo versus seipsum propterea existit hic. per quem motum sine dubio sibi ipsi approximaretur localiter, & in Petro est certissimum; unde si Petrus ab urbe Romæ moveretur versus Limam, ubi etiam est, ita posset moveri, ut totaliter sibi ipsi approximaretur, existendo in loco contiguo, & immediato illi, in quo antea erat; unde cum Petrus antea esset, & non esset sibi approximatus quoad præsentiam, neque contiguus, & postea per motum localem sibi approximatur, & contiguatur, manifeste, & euidenter sequitur fuisse antea distantem à se; & quia non erat continue à Roma usque ad Limam, pater fuisse discrete quoad præsentiam, sicut & loci ubi est, essent discreti; quis enim dubitat, corpus Christi consecratum in hostia consecrata Limæ esse diuisum, discretum, separatum quoad præsentiam sacramentalem à seipso propterea est in hostia consecrata Romæ; quia non est eodem modo in his duabus hostiis, ac est

in eadem hostia continue per totam illam; quapropter licet Christus, Angelus, & Petrus, suppositis talibus miraculis de existentia in duobus locis distantibus inter se non existendo in intermediis locis, non essent diuisi, discreti, & separati quoad entitatem; quia entitas illorum non erat in se entitatie diuisa, nihilominus tamen omnes fatentur miraculose quoad præsentiam, & ubi seu localiter esse diuisos, discretos, & separatos à seipso, quia essent in duobus locis distantibus, discreti, & diuisi à seipso, non existendo in intermedio spatio.

Sed Deus etiam esset in duobus illis mundis, diuisus, discretus, & separatus maxime inter se, & non esset Deus præsens in spatio, aut vacuo interiecto: ergo Deus, licet entitatie non esset diuisus à seipso, nihilominus quoad præsentiam localem esset diuisus, discretus, & separatus à seipso. Quod est absurdum magnum refutatum à D. Augustino, & ceteris doctoribus, ac Sanctis Patribus in principio huius rationis adductis, quod sufficit, ut à nobis non possit affirmari sine magno inconuenienti; quia licet nos non penetremus nucleum huius inconuenientis, quia sapientissimi maxime fide digni Doctores clamant, nos fugere debere debemus illud, quia sapientissimi maxime fide digni Doctores clamant, nos fugere debere tale absurdum, & inconueniens, quia tantum ponderis auctoritatis nos per principia extrinseca saltem debet mouere, si rationaliter loquendum sit nobis, ut tale absurdum fugiamus, quia sine dubio maximum fundamentum habuerunt Sanctissimi æque ac sapientissimi Doctores ad id asserendum, & clamandum non posse tale incommodum & absurdum deglutiri.

Exemplo declaro hoc, si aliquis homo fide dignus minime nugis assuetus serio, & grauissime loquens, clamaret me transeuntem per aliquem locum ne illac pergerem, nec ulterius progrederer; quia maximum damnum sine dubio, ac detrimentum me esse incursum, quis dubitat, nisi amens essem, & mentis inops, quin statim deberem fugere tale periculum ac detrimentum pronunciatum, & relatum ab homine illo grauissimo, ac fide digno, etiam si illud non viderem; quia si illud oculis viuperem, non iam propter auctoritatem illius hominis, sed potius propter euidentiam talis periculi moueretur ad retrocedendum à motu incepto; homo autem cordatus ne in maxima inconuenientia incidat, ut quotidie nos experientia docet, non solum euidentia immediata, sed etiam extrinseca auctoritate grauissimorum Doctorum debet commoueri ad hoc, vel illud faciendum, vel ab hoc, & illo abstinendum; quia vix in hac vita propheta euidentia, aut euidentia præcedenti frui possumus.

Item si D. Augustinus, Hieronymus antequam definiretur in Ecclesia tot Conciliis generalibus, clamaretur, nullum catholicum posse dicere, Patrem æternum esse aliud à Filio, licet sana doctrina possit dici esse aliud ab ipso, & hoc ita certo assereretur ab ipsis, ut diceretur esse hæreticum ita loqui, ut certissimum est esse hæresim si aliquis esset cordatus, & prudens, & macte indolis sine dubio etiam si non videret inconueniens, deberet illud fugere.

Ergo si Sancti Doctores asserunt, deum ratione immensitatis, & ratione suæ infinitæ præsentia, nullo modo habere præsentias discretas, sed potius continue debere existere in locis extensis, neque posse esse diuisum, & separatum à seipso quoad præsentiam; sicut creature possunt ergo à nobis etiam si euidenter non cognoscatur incon-

Quaest. IV. An Deus sit in spat. imagin. 217

inconueniens, & absurdum, sine dubio fugiendum est.

60 Nunc autem demonstro inconueniens: entitatie Angelus non potest esse diuifus à se adhuc per potentiam Dei absolutam, quia entitas Angeli est una, & indiuisibilis, ac simplicissima entitas, & nihilominus potest quoad praesentiam esse discretus à se & diuifus in diuersis locis, quia praesentia, qua existit in diuersis locis non est una, & indiuisibilis, sed potius sunt plures realiter distinctae à se, nam si esset una, & indiuisibilis nullo modo posset diuidi, & separari à se ipsa; quia quidquid separatur ab alio distinguitur realiter ab illo; unde quando aliquid separatur à seipso quoad aliquam formalitatem, illa formalitas non debet esse una, & eadem, sed distincta realiter, alias neque quoad illam formalitatem separaretur; sicut quoad entitatem non potest separari cum tam indiuisibilis sit quoad formalitatem illam, ac quoad entitatem; ubi enim est eadem ratio formalis est idem effectus, vel quasi effectus formalis; sed tota ratio propter quam entitatie idem non potest diuidi à seipso, neque in seipso, est quia non est plures, sed una, & indiuisibilis entitas in se, & à se (ut ita loquar) seu respectu sui ipsius, ut melius, & purius dicam concepti adaequate, & totaliter: atqui in illa formalitate etiam datur eadem ratio formalis indiuisibilitatis, unitatis & identitatis: ergo datur idem effectus formalis scilicet quod non possit diuidi, & separari quoad illam formalitatem, sicut non potest diuidi, & separari quoad entitatem propter eandem rationem.

61 Sed Deus in hoc distinguitur ab omnibus creaturis, ratione suae infinite actualitatis, eminentiae, excellentiae & perfectionis, quod non solum habeat entitatem omnino indiuisibilem, omnino una, sine diuisione, distinctione, & pluralitate, ac proinde cum infinita identitate, sed etiam praesentiam propriam, quae adeo simplex, & indiuisibilis est, ut nullo modo possit esse plures à parte rei; neque villo modo possit diuidi, sicut ipsa entitas Dei, & ratio est, quia praesentia Dei, & ubi est idem quod ipsa essentia, & entitas Dei, & ex alio capite neque specificatur, neque dependet à locis quod non habent creaturae, nam praesentiae earum distinguuntur ab ipsarum entitatibus à parte rei, & suo modo dependent à locis, & ideo dicuntur ultimae determinationes ad illos, ratione cuius haec praesentia ita est limitata, & alligata huic loco seu spatio, ut non possit esse in alio, & sic tot sunt praesentiae realiter distinctae, quot sunt loca, & spatia, ad quae determinantur, & limitantur; unde si praesentia Angeli, per impossibile esset idem, quod sua essentia à parte rei; sicut sua essentia non posset diuidi, neque etiam praesentia.

62 Sed praesentia, & ubi Dei est idem quod sua essentia à parte rei formaliter, & habet eandem unitatem, indiuisibilitatem, & identitatem: ergo sicut essentia, & entitas Dei non potest diuidi à se ipsa propter illam rationem, ita similiter praesentia Dei propter eandem rationem non posset diuidi à seipso; quapropter sicut propter ipsam unitatem, & indiuisibilitatem non potest Deus entitatie diuidi à seipso; ita etiam propter eandem indiuisibilitatem in praesentia nullo modo potest esse diuifus Deus à seipso praesentialiter, neque habere discretas praesentias, aut discretionem in illa, & ideo dicebat S. Athanasius ubi supra, [ut ubique praesens est haec indiscreta sempiterna Trinitas.] Vbi non poterat loqui de distinctione personarum, quae discretio entitatie uocatur, cum secundum fidem ipse Athanasius in Symbolo docuerit, personas esse distinctas realiter: ergo negat discretionem praesentiae & essentiae Dei; quod expressius docuit Augustinus illis verbis, & per omnia spatia diffusus, indiuisus, indiscretus; quia in omnibus continuate existit. Quibus maxime similia sunt illa uerba eiusdem Athanasij, [immensus Deus est, neque à se diuifus, neque in se separatus; quia in omnibus spatiis immensus; illa enim indiuisio, & indiscretio debet intelligi secundum subiectam materiam, de qua loquebatur Doctor, & debet referri ad id, de quo proxime agebat ipse: sed agebat ipse proxime de praesentia, & ubi: ergo discretio, & diuifio, quas negat est impraesentiae, & ubi, & ideo negat quia est immensus in omnibus spatiis: ergo si aliquod spatium est, ubi non sit, praecipue si sit interiectum inter duo corpora quibus est praesens Deus, sine dubio Deus erit diuifus à se ipso.

Et ratio manifesta est à simili, quia si per impossibile inter entitatem, & entitatem Dei mediarer entitatie aliquid, sine dubio entitatie diuideretur Deus; unde si à parte rei formaliter mediarer inter scientiam simplicis intelligentiae & scientiam visionis actus liber Dei, ut quid distinctum realiter, sine dubio diuideretur realiter una scientia ab alia per actum liberum interiacentem inter utramque, sicut supra probauimus, virtualiter diuidi & per rationem formaliter; quia virtualiter & per rationem mediat entitas actus liberi inter utramque scientiam distinctam aequiuacenter ab ipsis.

63 Sed per vos inter praesentiam Dei in mundo A, & inter praesentiam Dei in mundo B, mediat spatium in quo non est praesentia Dei, & in quo si daretur alius mundus posset dari praesentia ipsius: ergo praesentia A, à praesentia B, diuiditur & separatur in Deo: ergo Deus habet discretionem in praesentia.

64 Præterea, quia ubi non datur continuata praesentia seu praesentiae continuatio, datur discretio praesentiae: sed Deus in illo casu non haberet continuatam praesentiam eo modo, quo existeret in omnibus partibus vniuersi cuiusque mundi, in quibus esset sine dubio continuata; quia ita esset in remotis mundi partibus, ut etiam esset in intermediis; quapropter si per impossibile Deus ita existeret in toto hoc mundo, ut existeret in partibus remotioribus, & distantibus inter se, & non in intermediis; v.g. in tota periferia, & non in centro, si partes periferiae diuiderentur, sine dubio Deus non haberet praesentiam continuatam, sed discretam: ergo si esset in duobus illis mundis distantibus, & discretis inter se, & ex alio capite non esset in intermedio spatio, seu vacuo, sine dubio mediarer vacuum & spatium inter utramque praesentiam, ratione cuius non continuata esset praesentia: ergo discrete praesens hoc est cum discretionem in praesentia, quod est impossibile & intelligibile, quod Deus habeat talem discretionem praesentiae; nam si vnus Angelus non potest esse in duobus locis discretis, nisi aliquomodo sit praesens medio spatio, quomodo potest id tribui Deo; qui maxime vnus, & simplex est in praesentia, sicut in entitate.

65 Dices, non posse Deum creare duos mundos ita distantes inter se, ut aliquod corpus reale
E c existit

existeret inter ipsos; unde non possunt creati nisi contigui.

67 Sed contra, quia hæc solutio potius excutientis est, quam sapientis; quia bene potest Deus creare tres mundos inter se contiguos, & postea annihilare intermedium, in quo nulla est implicatio: post annihilationem autem illius, sine dubio conseruarentur duo illi mundi extremi distantes; ergo sicut modo conseruat illos discretos, diuisos, & distantes inter se; potuit à principio condere, & creare. Deinde quia vnus mundus potest conseruari sine alio, vt de facto contingit, quæ est maxima remotio & distantia; ergo à fortiori potest conseruari illum mundum, etiam si localiter tantum sit distans ab alio.

68 Virgetur alio principali argumento, quia actu infinitus est in immensitate Deus non solum in actu primo, sed etiam in actu secundo, quia non solum est infinitus, quia potest esse præsens, sed etiam quia est actu formalissime præsens; ergo præsentia ipsa infinite præsentem constituit, & reddit Deum actu, sed si non esset præsens spatiis imaginariis omnibus, seu vacuo immenso, non esset infinite præsens ratione præsentia: ergo Deus est præsens infinitis spatiis, seu vacuo immenso extra cælum.

69 Sequela minoris sic probatur; quia ad hoc vt Deus sit infinitus non solum in actu quasi primo debet extendi ad omne pertinens ad illud genus, sed etiam in actu secundo, debet extendi ad infinitum illius generis seu ad infinitum terminum, seu obiectum illius exercitij; v. g. vt omnipotentia in actu secundo sit infinita, & non solum in actu primo debet habere exercitium infinitum, & terminari ad infinitos terminos, & scientia Dei, vt sit actu infinita in esse cognoscentis, debet cognoscere infinita; sed præsentia Dei est infinita in actu secundo; ergo debet extendi ad infinita spatia actu; sed non dantur infinita spatia actu, nisi imaginaria & vacua; ergo ideo est infinitus in præsentia, quia est præsens per immensa spatia, sicut mare hoc, quod de facto est actu esset infinitum, si expanderetur per infinita spatia; quare quoad præsentiam semper erit finitum, quoties non fuerit præsens per infinita spatia; sed Deus est immensus, & infinitus in actuali præsentia: ergo ideo est talis, quia actu præsens est infinitis spatiis; sed positiua corpora non sunt actu infinita, & est actu infinitum spatium illud, seu vacuum extra cælum; ergo non solum corporibus, sed etiam spatio illo infinito est vere præsens Deus, & ad modum maris per totum illud expanditur, quasi concludendo intra se micam, aut punctum huius mundi; quod totum pene eisdem verbis docet Augustinus loco supra citato 7. *Confessionum*, cap. 5. ibi: [concepibam te domine ex omni parte ambientem eam, & penetrantem; sed viquequaque infinitum, tanquam si mare esset vbique, & vndique per immensa spatia infinitum solum mare, & habeat intra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen plenam esset spongia ex omni sua parte ex immenso mari; sic creatura tuam finitam te infinito plenam per immensa spatia diffusam putabam.] Quid clarius, & euidentius. Quibus accedit Ambrosius *ubi supra*, ibi: [nec enim deus clauditur, sed omnia in se habet, vt solus ineffabilis, & infinitus habeatur, quia in infinitis, & per infinita diffusus.] quadrat cum his Hilarius, *li. 1. de Trinit. non longe à principio*, ibi: [atque totus ipse intra, extra se continens, neque infinitus, si abesset ab infinitis,

& non adesset cunctis, neque cuncta ei, qui infinitus est, non inessent.]

Itaque vt patet ex verbis citatis, ideo deus est infinitus in præsentia hoc est immensus, quia est infinite præsens, & ideo est infinite præsens, quia infinitis, & cunctis spatiis est præsens; sed sola positiua spatia non sunt infinita, sed finita, & sunt infinita spatia negatiua, seu vacua; ergo ideo est infinitus in esse præsentis, seu immensus, quia non solum est formaliter præsens spatiis, seu corporibus positiuis, sed etiam spatiis negatiuis. Præterea; quia vt ex omnibus locis Sanctorum Patrum in prima probatione nostræ conclusionis adductis, Deus non solum est intra, sed est extra mundum, non solum intra cælos, sed extra illos; quæ veritas adeo clara est, vt non solum S. Patres lumine supernaturali circumfusi viderint clare innitentes *Psalm. 8.* ibi: [eleuata est magnificentia tua super cælos.] Sed etiam Ethnici philosophi tali splendore orbat, tenuissimæque naturali luce ducti idem docuerint; non semel, vnde Aristoteles, *de cælo* cap. 9. dicit: [extra cælum, vbi neque tempus, neque aliud quidquam ibi est infinita intelligentia] id est deus. Diogenes præterea & Trismegistus, qui dicebant deum esse sphaeram spiritualem, cuius centrum est mundus, & circumferentia, & periferia extra mundum; nec sufficit respondere, id quod Granados, & alij respondent videlicet id dici, quia creatis aliis extra cælum deus esset ibi præsens, quia hoc non est esse extra cælum, sed solum posse esse extra illud in creatura, quam potest extra cælum creare, & posse esse in maiori loco, sicut se habet Angelus quando non occupat totum locum, quem potest tunc enim vere est in determinato loco minori, & non est actu in maiori, licet possit esse in illo; sed deus actu est extra cælos, & actu est in infinitis spatiis: ergo non ideo taliter est, quia potest creare extra cælos corpora, quibus præsens sit; quia secundum sententiam Granados & aliorum aduersariorum non potest deus producere infinita corpora, nec entitates actu infinitas; ergo si præsens actu est extra cælos, & præsens est infinitis, præsens erit formaliter non solum in potentia, sed actu infinito spatio extra cælum.

Dices spatia illa esse nihil, & fictitia & ideo non posse ibi esse præsentem deum.

Sed contra manifeste; quia si illa spatia sumantur vt positiua entia rationis sunt, vt tenebræ, mors, & cæcitas, si autem sumantur, vt negatiua, non est quid fictitium, sed à parte rei reperitur, quia sine fictione vlla est verum dicere totum hunc mundum à cælo Empyreo vsque ad terram non esse infinite extensum: ergo limitate extenditur, ac proinde extra mundum carentia realis datur infinitorum mundorum, quos Deus potest extra mundum producere, sed carentia mundorum realis, & vera, ac sine fictione est vacuum verum, & reale est sine fictione: ergo vacuum illud extra cælum infinitum non fingitur per intellectum, sed datur à parte rei. Deinde quando dicitur esse nihil, aut dicitur esse quid chimæricum, & hoc est falsum, vt iam vidimus, quia non est fictum, aut dicitur nihil, quia nihil positiuum est, aut non habet aliquid positiui, & in hoc genere etiam creaturæ possibiles erunt nihil, quod liquæ negationes, & priuationes erunt nihil, quod in rigore sumptum est falsum; imo si dicatur nihil ad modum harum negationum nihil impedit, quominus possit terminare formaliter præsentiam diuinam, quandoquidem potest terminare præsentiam

Quaest. IV. An Deus sit in spat. imag. &c. 219

sentiam creatam Angeli, & mundi, ut patet ex prima ratione pro nostra conclusione; nam scientia diuina actualis, quia infinita est in ratione cognoscentis, terminatur actu, non solum ad entitates positivas, sed etiam ad omnes negationes, ut ad possibilitates, cecitates, mortes, & tenebras, ac tandem ad hoc ipsum vacuum extra cœlum existens, & ideo scientia diuina formaliter cognoscit omnia hæc; & Deum respectu illorum formaliter cognoscentem reddit, quia nullis terminis clauditur, sed infinitate gaudet scientia Dei, ac proinde non solum ad positivas, sed etiam ad negationes debet extendi; quare si Deus solum cognosceret positivas entitates, & actu non cognosceret etiam priuationes, & negationes dictas, actu non esset omnis eius, nec infinitus simpliciter in ratione scientis.

71 Sed præsentia dei est infinita in ratione præsentia: ergo non solum extenditur ad finita entia positiva, sed etiam ad infinita spatia negativa, & sic non solum debet reddere Deum præsentem formaliter spatiis positivis limitatis, & finitis, sed etiam infinitis spatiis negativis; sicut scientia non solum ad positiva, sed etiam ad negativa extenditur, quia in utraque est eadem ratio formalis, ac proinde debet esse idem effectus formalis extensionis ad positiva, & negativa.

72 Tandem vrgetur, quia præsentia dei, qua est præsens rebus omnibus est quoddam reale absolutum attributum dei, relatiuum tamen secundum dici, per quod habet diuina substantia id, quod omnes alie creaturæ habent per ubi intrinsecum; sed res alie omnes possunt habere hoc, aut illud diuersum spatium, quibus possint moueri, etiam si nulla esset res extrinseca, & per quæ taliter sunt in se diuerso modo, ut habeant fundamentum, quod nos necessario concipimus per præsentiam ad spatium imaginarium: ergo deus per suam naturam habet illud quasi ubi intrinsecum substantiale & infinitum, per quod concipitur præsens imaginario spatio.

SVBSECTIO IV.

Reliqua argumenta proponuntur ad nostram conclusionem roborandam.

73 **Q**uia sic se habet ante & post ad tempus creatum, & finitum, ac extra, & supra ad locum; sed deus vere dicitur fuisse ante tempus creatum, non ratione temporalis durationis, sed ratione æternitatis, ut patet ex illo Pauli ad Ephes. 1. [elegit nos in ipso ante mundi constitutionem] & Eccles. 24. [Ab initio, & ante secula creata sum, non dum erant abyssi, & ego iam concepta eram;] vnde Augustinus lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 25. ibi: [si potentiam suam, ut ita dicam fabricatoriam rebus subtrahat, ita non erant, sicut antequam fierent, non fuerunt, erat tamen antequam fierent, creator eorum; sed ante dico æternitate, non tempore.] Quapropter Proverbiorum 8. dicitur, [ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret, nedum fontes aquarum eruperant, nec dum montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat quando præparabat cœlos, aderam &c.] ergo similiter vere dici potest, deus esse supra cœlum vere præsens, & vere, ac proprie, seu formaliter præsens extra mundum, quamuis non adsit ullum corpus, cui coexistat quemadmodum ante orbem conditum non fuit tempus, cui ratione æternitatis suæ res ponderet in duratione, &c.

I. P. Tom. II.

nihilominus dum omnia carebant duratione, & solum dabatur aptitudo, seu capacitas per non repugnantiam ut omnia durarent, deus actu, & formaliter vere durabat, & non solum dicebatur posse durare, sed potius actu durare per æternitatem quæ superat omnem durationem: ergo similiter Deus per immensitatem, & infinitam præsentiam, quæ superat omnem præsentiam creaturarum erit extra mundum, & extra omnes creaturas positivas; (ubi nullum est positium, sed solum spatium & vacuum negatiuum, cum quadam capacitate per non repugnantiam, ut vere repleatur corporibus, quæ ibi possint esse præsentia) vere, proprie, ac formaliter præsens in spatio illo infinito non minus, ac si esset spatium positium; quia omne positium creatum comparatum cum Deo, perinde se habet, ac si non esset, quia eo modo quo comparatur æternitas ad tempora, & durationes, ita se habet immensitas ad loca, sicut enim per æternitatem, quæ est perpetua existentia secundum temporis durationem, quæ existit Deus rebus omnibus durantibus, ita per immensitatem est præsens omnibus rebus existentibus in loco, sed per æternitatem non tantum Deus coexistit omnibus temporibus, sed etiam dicitur fuisse ante omnia tempora vere, & formaliter; ergo per immensitatem est præsens formalissime, non solum locis omnibus, sed etiam extra illa vacuis, seu carentis corporum, quia loca omnia positiva creata comparata cum Deo, ita se habent, ac si non essent, ac proinde non impediunt, quando non sunt exercitium formale immensitatis Dei, quod nihil aliud est, quam præsentia; sicut carentia existentie creaturarum non impedit præsentiam intentionalem scientie dei, per quam est formaliter præsens carentis existentie illarum, cognoscendo illas formaliter.

Consequentia hæc patet, quia sicut æternitas, & scientia sunt infinita, ita immensitas; ergo eodem modo de illis, ac de hac est loquendum, ex quo fit, ut per æternitatem Deus, qui fuit ante tempora & extra tempora omnia, dicatur vere fuisse, dum non erat tempus positium, sed solum carentia, & negatio realis temporis; ita per immensitatem sit præsens spatiis negativis, ubi non dantur corpora positiva, sed solum carentie positiorum entium; nam sicut æternitas est in omnibus finitis temporibus & infinite excedit illa, ita immensitas est in omnibus finitis locis, & infinite superat illa; sicut igitur Dei æternitas comprehendere non potest finitis temporibus, sed est etiam extra illa, id est ante illa, & post illa, quia verum est dicere, ante omnia tempora, & ante omnes durationes creatas vere, & formaliter Deus erat æternus ac proinde vere, & formaliter per æternitatem durabat; ita etiam se habet immensitas ad finita loca; ergo extra illa omnia ratione infinita præsentia vere, & formaliter existit Deus præsens non minus, ac si existeret in corporibus præsens illis, quia indignum est, Deum ita concludere ut finibus tam parui mundi, & tam exigui loci terminis concludatur, & concessis definitur, ac limitetur, ut his aureis verbis expresse docet Augustinus 1. de ciuit. Dei, c. 5. ubi probas contra aliquos pertinaciter negantes hanc veritatem, quam propugnauimus, sic inquit, [an forte substantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec distendunt loca, sed de ea sicut de Deo sentire dignum est fatemur incooperare præsentia, ubique totam, a tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sumus, ut in vno tantum, atque quo mundus est occupata non opinor eos in hæc vaniloquia progressuros.] Ecce quomodo p. Augustinus

E e a stians

stinus propter infinitatem præsentiæ diuinæ, & propter spiritualitatem illius independentem omnino à corporibus asserit, Deum ita esse in hoc mundo ut non concludatur limitibus eius, nec ita includatur terminis eiusdem, ut vere sit absens ab spatiis infinitis extra mundum, neque illis vere, & formaliter sit præsens; quia ipse infaniam, & vaniloquia vocat, ita iudicare de Deo, ut dicamus ab infinitis locorum extra mundum spatiis absentem esse, & non esse formaliter præsentem, ut patet ex illis verbis, [statentur in corpore præsentiæ, vbique totam à tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sumus, ut in vno tantum, &c.

74 Ultimo sic probatur principaliter, quia si deus vere, & realiter non esset in spatiis imaginariis, sequeretur, Deum posse moueri, & mutari localiter; consequens est contrarium fidei ut patet ex illo loco, ego sum deus, & non mutor: ergo deus etiam est in spatiis imaginariis, seu ut melius loquar in vacuo illo immenso, & infinito extra cælum: sequelam probo, quia deus sua omnipotente virtute posset in infinitum mouere lapidem incipiendo à conuexo cæli Empyrei extra illud, cum id nullam inuoluat contradictionem dato tali motu, vbicumque esset lapis, etiam esset deus secundum suam substantiam, quandoquidem est in omnibus rebus creatis; sed lapis esset successiue in alia, atque alia parte spatij quam de nouo occuparet, & deferret aliam; si ergo quis dicat, Deum esse in rebus creatis & non in spatio vacuo, necesse est, ut admittat Deum etiam successiue cum lapide vna deferere quasdam partes spatij, & successiue esse de nouo in aliis, ac proinde moueri.

75 Aliter probat hoc P. Suarez in hunc modum, quia deus potest operari extra mundum sine vlla mutatione sui: ergo iam actu est extra mundum. Antecedens est euidentius, consequentia patet; quia rem esse ubi operatur, non est denominatio extrinseca resultans ex operatione, aut termino eius, sed potius est aliqua proprietates, vel conditio prærequisita ex parte causæ: ergo non posset hæc de nouo conuenire Deo sine sui mutatione, solum enim denominationes extrinsecæ, vel relationes rationis quæ in eis fundantur, possunt de nouo attribui Deo; quia nullam mutationem in eo ponunt, teste autem præsentem per substantiam suam, vbicumque operatur vel operari potest, non est denominatio extrinseca, cum sit veluti conditio in illo prærequisita ante actionem.

Declaratur amplius; nam ante ascensionem Christi, verbi gratia, non erat corpus aliquod extra ultimam spheram, per ascensionem autem factum est (iuxta probabiliorē sententiam Theologorum,) ut Christi corpus sit supra illam spheram, ita ut pedes Christi sint supra conuexum eius, atque ita corpus Christi est (vel saltem non repugnat esse) extra totum hunc mundum replens illud spatium, quod antea non replebatur corpore. Nunc ergo etiam est ibi præsens deus secundum substantiam suam: ergo & ante ex tota æternitate erat ibi præsens: ergo eadem ratione est extra cælum in omnibus spatiis, quæ in infinitum ibi excogitari possunt. Probatur penultima consequentia, in qua est tota vis; nam si antea non esset ibi præsens, non potuisset incipere ibi esse præsens sine sui mutatione, sicut Christi corpus non potuit incipere esse ibi præsens sine aliqua mutatione, quia antea nullo modo ibi actu erat. Est enim quoad hoc eadem ratio; nam sicut corpus Christi non dicitur ibi esse præsens per deno-

minationem à substantia Dei, sed per aliquid, quod est in ipso quiddam illud sit, quod nomine præsentiæ, aut ubi significatur; ita etiam substantia Dei non dicitur ibi esse præsens per denominationem à corpore Christi, ut videtur per se euidentius; nam si cogitatione fingamus substantiam Dei in aliquo definito loco verbi gratia, in stellato cælo inclusam non posset à Christi corpore extrinsecus denominari præsens ibi, ubi est corpus Christi: ergo denominatur præsens ab aliquo, quod est in ipsa; non posset ergo illud acquirere de nouo sine sui mutatione. Atque hæc ratio potest simili modo fieri de toto spatio, quod nunc repletur corporibus huiusmodi; nam deus hic nunc est realiter præsens: ergo & ab æterno fuit propter eandem causam, quia scilicet non potuisset ibi de nouo esse incipere sine sui mutatione. Rursus potest simile argumentum fieri de alio mundo, quem deus creare posset; nam ille mundus esset extra hunc, & ibi esset deus: ergo esset tunc extra hunc mundum: ergo etiam nunc est propter eandem immutabilitatis rationem.

Vim huius rationis aliqui se eludere putant 76 hoc exemplo; nam deus de nouo incepit esse in cælo, & in quacunque re creata sine sui mutatione. Verumtamen non est simile; quia esse in cælo includit denominationem extrinsecam, vel habitudinem rationis ortam ex præsentia cæli, ut dimanantis à Deo, ex qua dimauratione, vel præsentia solum resultat in Deo relatio rationis, vel denominatio extrinseca, esse autem ibi, ubi est cælum, vel quælibet alia res creata, non includit denominationem extrinsecam ab illa re, sed solum id, quod ex parte Dei præsupponitur necessario ut hoc ipso, quod res alia ibi existit, & ab eo maneat, dicatur deus existere in illa, quod fundamentum non posset Deo acquiri de nouo sine mutatione; sicut Deum coexistere creaturis sub hac denominatione potest incipere de nouo, quia includit existentiam creaturæ, & denominationem ab illa, seu relationem rationis ad illam; fundamentum autem, quod ex parte Dei supponitur; ut necessario coexistat creaturæ, hoc ipso quod illa existit, non potest de nouo conuenire Deo sine sui mutatione, cum nil aliud sit, quam ipsum existere Dei.

Secundo contra, & meo videri efficacius, quia 77 quando deus est de nouo in rebus, quæ de nouo creantur, ideo hoc est quia ipsæ res ex parte sua antea non erant; nam si antea fuissent per totam æternitatem, sine dubio deus fuisset ab æterno in illis, quod autem non fuerit deus antea in illis non est ex defectu Dei, & immensitatis illius, sed potius ex defectu illarum, immensitas enim de se erat sufficiens, ut deus esset in illis præsens; si autem ita contigisset hoc negotium, ut antea extitissent, sicut nunc, & nihilominus deus non fuisset præsens illis, sine dubio non esset absentia illa ex defectu earundem creaturarum: ergo esset ex defectu præsentie Dei; unde ut de nouo extisteret præsens in illis, deus, qui antea non erat in illis præsens necesse esset, ut mutaretur deus in illis præsens necesse esset, & incrementum in illa, ratione cuius de nouo extisteret præsens illis, quibus antea præsens non erat, ex defectu sui, quia in tali præsentia non est deus agens liberum, & sic existentibus creaturis quod non existat in illis talis non existentia, non debet & defectui talis præsentie, verbi gratia, si existente creatura, non cognosceret deus illam, ut de nouo cognosceret eandem, deberet mutari ta-

Quaest. IV. An Deus sit in spat. imag. 221

lis scientia per argumentum, & incrementum intrinsecum sui. Clarius, si deus actu non cognosceret priuationes, & negationes, quae actu dantur, & de nouo cognosceret illas, necessario mutaretur in tali scientia per additionem aliquam, vel augmentum, ratione cuius de nouo res terminaretur ad id, ad quod antea non terminabatur, cognoscendo de nouo illud, quod antea non cognoscebat, etiam si a parte rei daretur antea id, quod de nouo cognoscitur; sed deus in casibus supra positus de Christi corpore, posito in spatio imaginario, & de productione illius extra coelum, ratione illorum per vos de nouo est praesens deus ibi extra coelum, & illud spatium, cui est praesens, non est de nouo, sed semper ab aeterno fuit, & nihilominus ab aeterno, & ante productionem, & positionem corporis Christi, ibi non erat intrinsece praesens deus: ergo hoc non erat ex defectu talis spatij, sed potius ex defectu praesentiae dei: ergo ut de nouo incipiat esse praesens ibi intrinsece necesse est ut mutetur deus quoad praesentiam intrinsece per additionem intrinsecam talis praesentiae, ratione cuius extenditur de nouo ad illud vacuum, seu priuationem, aut carentiam corporis, ut in exemplo scientiae circa priuationes patet manifeste.

SECTIO VLTIMA.

Argumenta aduersaria solvuntur.

78 **A**ntequam autem solvamus argumenta, aduertendum est cum P. Suarez, ut tollatur equivocatio; quia cum dicitur res aliqua esse alicubi vel in aliquo loco, duo posse in hac loquutione includi, vnum est intrinseca & absoluta praesentia, quam res ibi habet, aliud est habitudo ad rem aliam, quam contingit, vel quantitate molis, vel quantitate virtutis actiuae, vel relatione praesentiae substantiae suae, vel quantitatis. Haec duo necessaria sunt in corporibus: quae circumdantur corpore continente, dicitur enim locatum esse in circumscribente medio contractu quantitativo, & praeterea habet in se suam praesentiam intrinsecam, quae a nobis explicatur per habitudinem ac centrum & polos mundi; eademque manet etiam si corpora circumscribentia mutantur, aut fluant, imo etiam si per divinam potentiam omnia perirent. En in coelo Empyreo invenitur haec praesentia sine corpore circumdante, quia haec praesentia non refertur ad alterum, cui res dicitur praesens vel per cognitionem, vel per loci propinquitatem, quomodo etiam solet illa vox usurpari, sed sumitur absolute et si in usu positum esset dici posset adfentia, quia nihil aliud est; quam rem ibi adesse, ubi esse dicitur, quod in corpore non potest esse corpus extrinsece circumdans, sed aliquid intrinsecum de quo latissime in Physicis & logica. Adhuc ergo modum intelligendum est in rebus spiritualibus, & praesertim in Deo, de quo nunc agimus servata differentia, & proportionem; quia praesentia Dei spiritualis est, & omnino immutabilis, & indefectibilis, contactus vero Dei est virtualis per propriam actionem eius.

79 Quando ergo dicitur Deus esse extra mundum in spatiis imaginariis, si intelligatur ibi esse; quasi cum habitudo ad aliquid aliud quod contingat, est plane falsum & impossibile, & hoc tantum videntur intendisse Doctores citati pro

prima sententia; imo neque aliud probant rationes aduersariorum; nam contactus dei virtualis est ad aliquam veram rem positivam quae in spatio imaginario non est & eodem sensu verum est quod Tertulianus Augustinus, Theodoretus, & alii Doctores citati a Patre Vasquez asserunt dicendo, deum antequam mundum creasset, non fuisse in aliquo loco, sed in seipso. Denique eodem sensu verum etiam est non pertinere ad immensitatem dei, ut sit in loco infinito, imo nec omnino sic esse in loco, quia immensitas est attributum intrinsece, & necessario conveniens deo: sic autem esse in loco includit liberam actionem dei, vero intelligatur deus esse extra mundum solum per realem, & formalem praesentiam suam, eomodo, quo explicuimus in nostra conclusione sine habitudo actuali, ut ita dicam ad aliquam rem positivam extra ipsum, solum per adfentiam tali spatio, & vacuo, sic negari non potest, deum esse extra mundum, id enim tam in doctrina fidei, quam in ratione naturali conuincunt sine dubio ea, quae pro nostra conclusione adduximus.

80 Quae si eodem sensu dicatur, Deus esse in spatio illo immenso, vere etiam dicitur. Inequivoco autem laborant, qui putant illam particulam, esse in spatio, dicere habitudinem ad spatium tanquam ad aliquid distinctum quod contingitur, & ideo argumentantur, hoc repugnare, quia spatium est nihil, non est tamen hic sensus illius loquutionis, sed intransitiue, ut ita dicam sumenda est illa particula, & declaratur optime per ordinem ad conceptionem nostram; quia ubi nos concipimus spatium per modum uacui apti repleti corpore, ibi est praesentissima diuina substantia, totumque illud substantialiter replet; nam quia nos spiritualia haec non possumus concipere, nisi per ordinem ad materialia, ubi actu non est aliquod corpus, concipimus aptitudinem, ut ibi sit & ibi etiam intelligimus adesse deum; ad hunc autem praesentiam modum non est necessarium, ut spatium sit aliquid, praeter Deum ipsum positivum, cum non fiat nec realiter contingatur a deo, sed satis est, ut sit quaedam vacuitas apta repleti corporibus, ut per habitudinem ad illa possumus praedictam Dei praesentiam concipere, ac declarare quod potest ex ipsis corporibus non obscure intelligi, nam corpus Christi (prosequendo exemplum supra positum) extra coelum existens, ibi realiter est praesens absque corpore circumscribente, & replet corporaliter illud spatium, quod occupat, non quia spatium illud prout distinctum a corpore Christi sit aliquid reale positivum, sed quia per ipsius corporis praesentiam sit corporale spatium, & reale, quod ex se vacuum erat, & nihil, ut ita dicam; ad hunc ergo modum ut substantia Dei esset ibi praesens antequam ibi ad esset corpus Christi, non est necesse illud spatium esse aliquid reale positivum distinctum a substantia Dei.

81 Ex quo etiam intelligitur, quid indicent illa aduerbia *temporalia & localia*, cum dicimus, Deum fuisse ab aeterno, hic, ubi nunc creatus creatus est mundus, vel ibi vbique creati posset, aut tunc fuisse quando potuit a Deo creari ante totum tempus reale praeteritum; nam sicut illud tunc non significat aliquam durationem, quae actu extiterit, distinctam a Deo, sed significat ipsammet durationem Dei, ut aptam ad coexistendum tempori, vel instanti, quod antea esse posset; ita illud ad verbum *ibi*, aut *hic* non

E c 3 indi

indicat locum realem actu existentem, sed solum præsentiam Dei per immensitatem, ut de se aptam ad coexistendum localiter cuicunque corpori realiter ibi existentem, quæ omnia indicant infinitam præsentiam Dei, secundum quam intime est in omnibus rebus secundum illud Pauli *Actor. 17.* non longe est ab unoquoque nostrum, ubi loquitur Paulus de indistantia locali, aut de præsentia intima Dei in nobis, & non de providentia aut cura nostrarum rerum, ut aperte exposuit Theophilact. neque aliud sensit Beda; expressius vero Hieronymus *Isaia 66.* ait, Paulum protulisse illa verba, [ut Iudæicum conuincat errorem, qui putant invisibilem & incorporealem, & incomprehensibilem Deum templo Hierusalem posse concludi.] Vnde illa verba Pauli æquivalere dicit illis, [nonne cælum, & terram ego impleo.]

81 Quibus positis facile est respondere Sanctis Patribus citatis pro contraria opinione & in primis Tertulianus loquitur eo modo, quo diximus supra, videlicet Deum nullo modo indigere, neque loco, neque mundo, neque creatura aliqua ut sit, sed ibi sufficere ad omnia, & ideo ait, Deus erat solus, & ipse sibi & locus, & mundus; Præceas enim heretice iudicabat, Deum non posse esse ante omnia; quia si esset deberet esse in loco positum, à quo containeretur; sed nihil erat positum: ergo non erat Deus; quam argumentationem refutans Tertulianus, asserit Deum non dependere à loco, neque contineri ab ipso, sed sibi sufficere, ac proinde potuisse esse ante omnem locum positum præsentialiter, nihilominus tamen nunquam negavit Tertulianus, Deum præsentem fuisse ante creaturas in toto hoc vacuo, seu spatio, in quo & creaturus erat mundum, & posset creare infinitos mundos. Item negabat Tertulianus, Deum esse in hoc spatio, sicut res materiales sunt in loco, quatenus continentur ab illo, & limitantur ab eodem, dicendo habitudinem ad illum & ideo dicebat, Deum non habere locum, utique comprehendentem illum, & quem ante creationem rerum posset contingere, cum quo bene stat id, quod in aliis locis à nobis adductis ipse dixerit, videlicet, Deum esse per omnia spatia imaginaria præsentem, ut patet ex nuper dictis in notabili ad replicam adversariorum respondeo, Tertulianum, dum dixit, Deum sibi esse locum, non loquutum fuisse de loco proprio, quia idem non potest esse sui ipsius locus, ut patet ex tota Philosophia; locus enim, & locatum distinguuntur realiter, & ideo omnes Doctores etiam adversarii docent præsentiam, quæ est ratio existendi in loco, esse relativam aut secundum esse, aut secundum dici; sed relativum non est ad se, sed ad aliud: ergo locus, ad quem est relativum præsentia, & quem respicit per præsentiam locatum, est distinctus à parte rei ab ipso locato, & præsentia ipsius: ergo si Tertulianus docet, Deum esse sibi mundum & locum, non loquitur de loco proprio, alias etiam loqueretur de mundo proprio, & sic Deus in sententia Tertuliani esset proprie & formaliter congeries hæc elementorum, mixtorum, & cæterarum creaturarum, quod est aperte hereticum: ergo si de mundo intellecta propositio non sumitur in sensu proprio, neque etiam sumitur in sensu proprio de loco; quia æque, & eodem modo loquitur de mundo, ac de loco, quare sensus Tertuliani est alius ab eo, quem perperam collimant adversarii, tanquam scopum videlicet Deum nullius rei indigere, neque dependere, ut sit à quacunque creatura, sed potius tam perfecte esse sine omnibus solum, ac cum illis; quia

sibi sufficientissimus est; eodem modo respondetur ad Augustinum, & Theodoretum, quibus simul applicanda est solutio in notabili posita.

Ad rationem respondeo negando antecedens; 82 Ad probationem Antecedentis distinguo maiorem, id quod vere nihil est, non potest esse locus, quem contingat virtualiter locatum; & quod contineat positive illum, ut de ultima superficie corporis continentis docebat Aristoteles, concedo Maiorem, non potest esse locus, cui adsit, & sit præsens ut explicuimus in notabili, nego maiorem. Denique nego absolute minorem; si nihil in toto rigore sumatur, ut patet ex dicendis, disput. ultima huius metaphys. de ente rationis, ubi late explicuimus, quid sit proprie nihil & quomodo distinguatur à negatione, & privatione, quæ connotat positum; cui connectitur, & cui coniungi potest, cum autem vacuum illud sit negatio per modum privationis, connotans positum, cui adiungatur, inde est, quod non sit nihil purum.

Ad probationem minoris dicimus, vacuum illud, licet non sit aliquid positum, esse tamen veram, & realem carentiam, sine fictione; quod sufficit ut sit locus, cur præsens sit locatum. Ad probationem maioris respondeo; fictitium esse dicere, locum recipere locatum, sicut falsum est asserere, locum habere rem locatam; locus autem nihil aliud est, quam spatium, cui res locata adest per præsentiam, ad quod non est necesse ut sit positum quid, ut late in phisicis demonstrat, disput. de loco.

Ad confirmationem, & declarationem respondeo spatium illud imaginarium primario, & essentialiter non consistere in negatione rei locatæ, sed potius in quadam negatione aptitudinis positivæ ad continendum corpus, & cui possit res spiritualis ita adesse, ut contingat virtualiter illam cum non repugnantia, ut corpora, & res positivæ veniant ad illam, & ibi sint præsentem.

83 Secundo alii respondent nihil aliud esse spatium imaginarium, quam carentiam primario & formaliter cujuscunque corporis quæ per adventum illius destruitur; vnde ante productionem aeris totum hoc intervallum erat carentia corporis, adveniente autem aere, qui corpus est, destrui illam; sed hæc solutio plures patitur difficultates de immobilitate loci; unde ne in illas incidamus, quas late oppugnavimus in phisicis persilendum est in prima solutione, & dicendum est, talem carentiam explicandam esse ad modum, quo possibilitatem explicui supra; unde si aliquæ difficultates emergunt, tract. de possibilitate solvuntur; hæc autem carentia, aut negatio aptitudinis positivæ ad continendum, &c. de se immobilis est; quia de se, & de sua essentia est locus; qui quatenus talis ex vi suæ definitionis debet esse immobilis, videantur dicta late in Phisicis disput. citata de loco; cætera autem quæ adversarii contrarios adducunt, in nituntur falso supposito, videlicet vacuum illud esse non repugnantiam ad essendum, ac proinde esse possibilitatem rei; hoc enim falsissimum est; aliud enim est possibilitas rerum, aliud autem vacuum aptum repleti corpore; unde licet verum sit, quod res non possit esse in non repugnantia ad existendum, tanquam in loco; quia non repugnantia ad existendum est propria vniuscuiusque, locus autem est communis.

Deinde unaquæque res potest mutare plures locos per motum localem, possibilitatem autem propriam, seu non repugnantiam ad essendum non

Quaest. IV. Vtrum Deus sit in spatio imag. 223

non potest mutare; quia possibilitas uniuscuiusque rei est de essentia illius, essentia autem est immutabilis, quia est aeterna veritatis praecipue per motum localem, & omnino accidentalem, alias quicumque homo dum moveretur localiter, mutaret essentias, ac proinde destrueretur; quia res sine sua essentia existere non potest; nunc autem etiam si adversarij suis argumentis non obligent ad difficultatem maximam, de modo existendi Dei in omnibus rebus, sive positivis, sive negativis, nihilominus tamen ad complementum operis opere primum duxi agere de illa & de differentia, quae datur inter praesentiam, ei, & praesentiam creaturarum, tam spiritualium, quam corporum.

Explicatur difficultas de praesentia Dei.

86 Ad quod suppono, omnem praesentiam, siue Angeli sive corporis, per quam res est praesens alicui spatio divisibili esse formaliter divisibilem, constareque partibus realiter distinctis inter se, & ratio est manifesta quia omnis praesentia creaturae est modus, & non res, ut late egi in *Physicis*, & in *praedicamento Vbi*; eo quod sit ultima determinatio ad spatium: ergo est pura actualitas sine potentialitate; quare ubi illud, quod actu est, in hac parte spatij, ita est determinatum ad hoc spatium ut non possit esse in alio; quia non habet potentialitatem ad id, quod actu non habet; alias iam non modus, sed res esset: ergo ubi per quod est praesens Angelus, & corpus huic parti spatij distinguitur ab ubi alterius spatij formaliter a parte rei; unde ubi totale constans ex illis, & per quod totum Angelus est in toto loco continue, erit formaliter compositum ex pluribus partibus realiter distinctis, ac divisibilibus; quapropter quando Angelus habet totam suam substantiam praesentem in loco extenso, quamvis entitas Angeli nullas habeat partes, nihilominus ubi Angeli habet illas, ita ut licet in illo modo ubi seu praesentia non sit vlla extensio ex parte subiecti, quod indivisibile est, est tamen necessaria aliqua extensio seu partium distinctio in tali modo praesentia in ordine ad diversas partes loci, seu spatij, cuius signum evidens a posteriori est; quia potest Angelus ommittere, & a fortiori idem est de corpore praesentiam ad vna partem spatij, & conservare ad aliam: ergo signum est, illas partes praesentiae esse in re distinctas; alias non posset a parte rei una destrui, conservata alia, sicut etiam in anima rationali toti corpori unita intelligimus modum unionis ad totum corpus, licet non habeat partes ex subiecto, scilicet anima habere tamen illas per habitudinem ad diversas partes corporis, signumque est quod cum vna pars abscinditur v. g. manus, amittit animam partialem unionem ad illam partem materiae, conservata unionem ad reliquas partes corporis: idem ergo proportionaliter intelligendum est de praesentia locali.

87 E contra vero contingit in Deo, quod praesentia Dei nullo modo sit divisibilis, neque composita ex partibus distinctis, sed omnino simplex, & indivisibilis, tum quia identificatur cum ipsa essentia Dei, quia praesentia Dei non est extra Deum sed in Deo intrinsece; quidquid autem est in Deo, Deus est, ut decrevit Concilium Remense contra Gilbertum Porretanum, inde evenit, quod praesentia Dei identificetur cum Deo, & sit Deus: atqui Deus est omnino sim-

plex, & indivisibilis: ergo ipsa praesentia est similiter simplex, & indivisibilis, tum etiam, quia praesentia Dei non est modus sed res perfectissima, ac proinde, licet faciat Deum praesentem ut ita loquar, seu constituat Deum adfentem hic, non est necesse, ut sit ita determinatio ad hunc locum, ut non possit esse alibi; in quo aliquo modo comparatur praesentia Dei non praesentiae, & ubi angelico, sed potius substantiae Angeli, quae quia res est, & non modus, ita est in hoc loco, ut possit esse alibi sine additione, & diminutione; quod contra contingit in praesentia ipsius Angeli ut iam dixi, ex eo quod modus est: ergo non mirum, quod licet praesentia Dei sit hic & alibi, non sit per distinctionem apertum, sed per vnam & indivisibilem entitatem, cum extensione tamen virtuali, per quam aequivalet rebus formaliter extensis, & divisibilibus; unde colligitur notanda differentia inter divinam substantiam, & alias immateriales; nam aliae cum sunt in loco extenso, ita sunt in illo, ut licet tota sua substantia sit in toto & tota in qualibet parte, nihilominus tamen praesentia talis substantiae non est tota in toto, & tota in qualibet parte, sed potius pars in parte & tota in toto; divina autem substantia ita est in toto loco extenso, ut sicut eandem essentiam totam habet in toto loco, & in qualibet parte, ita similiter eandem habeat indivisibilem praesentiam totam in toto loco, & totam eandem in qualibet parte; quod quidem sicut admiratione dignum est, ita etiam est divina eminentia, & perfectione dignissimum, quia cum in nulla perfectione suas partes habeat, non potest alicubi habere aliquid perfectionis suae quacunque ratione consideretur, quin ibi etiam totam habeat praesentiam, & ideo ubicumque se exhibet praesentem totam suam immensitatem exhibet, atque hinc etiam intelligitur quod licet interdum nos more nostro loquamur de hac praesentia divina, tanquam de modo, vel dispositione divinae substantiae, ut explicare possimus eius infinitam praesentiam, & immensitatem, re tamen vera non est modus, sed ipsamet divina substantia absque vlla distinctione in re.

Solum superest difficultas, quomodo Deus existat de novo praesens formaliter in rebus, quas de novo creat sine diminutione & additione ex parte Dei.

88 Aliqui dicunt, hoc contingere, quia talis praesentia Dei in rebus de non creatis est solum denominatio extrinseca ab illis, ad quod sufficit, ut illa solum mutentur, & non Deus: explicant hoc exemplo turris, vel saxi in medio fluminis persistentis immobiliter; turris enim iam his partibus aeris, iam illis de novo est praesens, & idem est de saxo respectu aquarum de novo advenientium, hoc est sine mutatione intrinseca ex parte saxi, vel turris, & solum per mutationem aquarum, & partium aeris.

89 Sed haec solutio falso nititur principio, & exemplo, quia turris, aut saxum non est extrinsece praesens aquae aut aeri, sicut neque extrinsece est praesens spatio, sed intrinsece est praesens tam aeri, quam spatio; sicut etiam saxum intrinsece est praesens solo, & aquis per distinctas tamen praesentias, quae separantur inter se; nam praesentia ad partes aquae mutatur ad mutationem aquarum; unde recedentibus aquis, desinunt praesentia ad illas, manente tamen eadem praesentia ad spatium, cum habitudine ad polos;

polos, & centrum aut secundum esse, aut secundum dici, ut explicui *disputat. de loco*: ergo præsentia illa non possunt deferuire ad explicandam præsentiam dei; siquidem deus etiam si intrinsecè, & non extrinsecè sit præsens rebus de nouo existentibus, non patitur diminutionem, additionemve formalem à parte rei præsentiarum sicut faxum, & turris.

91 Sed hoc totum mysterium explicandum est secundum nostra principia per additionem, & diminutionem virtualem, solam deo conuenientem propter suam eminentiam, de quo quia *disput. de liberr. Dei*, data opera latissime nobis agendum est, nihil hic agere operepretium duxi, videantur ibi dicenda, quæ sufficiunt ad præsens negotium, & facile possunt applicari præsentii difficultati.

DISPUTATIO XVIII.

De natura intellectus diuini, eiusque
intellectione.

QUESTIO I.

Virum detur intellectualis cognitio in Deo
scientifica, infinita?

SECTIO I.

Prima conclusio ponitur.

1 **D**E fide est dari in Deo sapientiam; vt patet ex illo *Psalm. 146.* [Sapientia eius non est numerus.] & *Sapientia 9.* [qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem.] *Proverb. 3.* Dominus sapientia fundauit terram, & stabiliiuit cælos prudentia, *Eccles. 1.* sapientiam Dei præcedentem omnia quis inuestigauit? *Ad Roman. 11.* O altitudo diuitiarum, sapientia, & scientia dei, *ad Colossenses 2.* [in quo sunt omnes thesauri sapientia, & scientia Dei.]

2 Nomine scientia tribuitur Deo in Scriptura cognitio actualis intellectualis, præter duo loca nuper adducta in aliis multis, vt *Psalm. 72.* [quomodo scit Deus, et si est scientia in excelsis.] *Lucæ 12.* [scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis,] *ad Rom. 8.* [quos præcinit, & prædestinauit,] *Psalm. 138.* Tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua; præterea tribuitur Deo scientia per modum habitus. *1. Regum. 2.* Deus scientiarum dominus est, & ipsi præparantur cogitationes; & *Iob 12.* apud ipsum moratur scientia, & *cap. 21.* nunquid Deum docebit quispiam scientiam: & *Esther. 14.* Domine qui habes omnem scientiam; nam Verbum illud, moratur, habes, denotant permanentem, & quasi habitualement scientiam in Deo reperiri. *Psalm. 138.* aperte hæc veritas demonstratur ibi, mirabilis facta est scientia tua ex me; vbi alia litera, habitans in te scientia per me quasi per radium mirabiliter demonstratur; quem locum *Chrysostom. hom. 1. de incomprehensibili Dei natura, circa medium*, ponderans,

altiusque repetens superiorem versum, quia terribiliter magnificatus es; sic ait; [quid cum terribiliter dicat, significat? multa sunt quæ licet miramur, non tamen cum timore, verbi gratia, magnifica ædificia solumnarum, ornamenta patietum, picturas corporum, flores, & elegantiam miramur. Item maris vastitatem, immensosque gurgites, sed non sine metu, cum eius inspicimus altitudinem. Sic & Propheta cum vastum id immensumque in æternum permanentis diuinæ scientia, atque sapientia mare inspicit, vertigine quasi tentatus stupefit, ac summo cum timore demirans recedit, atque exclamat; confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, ac cunctis mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.]

Itaque in Deo omne genus scientia, ablati omnibus imperfectionibus suam regiam sedem collocauit, quod ex ipso nomine Græce, Latine Deus, mirabiliter demonstratur. Damascenus enim *lib. 1. fidei. cap. 12. in medio*, Theos, inquit, vel à Thein, id est currere, & disponere vniuersa vel ab *aithein*, id est vrere (Deus enim ignis est, omnem malitiam consumens) vel à *Theasse*, id est intuendo omnia; nam nihil eum latere potest; imo omnium inspector est, secundum illud *Eccl. 1. 23.* Oculi domini lucidores sunt super solē circumspicientes omnes vias hominum, & profundissimum abyssi; & *44.* cognouit enim Dominus omnem scientiam, quod ratiocinando conuincit eleganter David *Psalm. 93.* [dixerunt non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob, intelligite insipientes, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audiet, qui finxit oculum non considerat,] quod ante dixerat Athanasius, *tract. de definitionibus*, §. quid est Deus, & in *questionibus de natura Dei, quest. 2.* qui etiam in *Dialogo primo, contra Macedonium sub initium*, ait: [vocabulum Deus naturam significat, omnia contemplantem, aut perudentem;] verum hanc etimologiam fusius, quam ceteri Nizenus exponit, *lib. ad Ablabium*, quod non tres *11j.* S. Thomas *1. contra Gent. cap. 44.* qui omnes videntur hoc accepisse ex Dionysio, *de diuinis omnibus, cap. 12. prope medium*, vbi hanc rationem nominis exponens, sic ait, [diuinitas est omnia contemplanis prouidentia; atque id perfecta bonitate omnia vndeque lustrans, & complexu suo complens,] cuius vestigiis insilens Clemens Alexandrinus *lib. 1. Stromatum, in fine*, ibi: Theos dictus est à Theaste, hoc est videre, & contemplari; vel à Thein, quod est disponere, tanquam expositione, & ordine, & administratione; & Cyrill *lib. 1. contra Iulianum, colum. vltima*, Augustinus *lib. 7. confessionum, c. 9. & 1. 10. de ciuit. c. 29. prope finem*, Gregor. Magnus *lib. 21. Moralium, c. 5.* Hilarius *lib. 9. de Trinit.*

SECTIO II.

Secunda conclusio ponitur.

Limine naturali demonstratur, Deum habere infinitam scientiam, ita docuit, & demonstrauit Aristoteles, *lib. 1. Ethic. ad finem, & libro 1. Met. in proæmio, cap. 2. & 3. Metaphys. cap. 4. text. 15. & lib. 12. Met. cap. penultim. text. 51. ibi:* [sive nihil intelligat, sed ita se habeat, vt docuiens quidnam præcellens erit; seipsum ergo intelligit, si est quidem quod optimum est, & est intel]